

**BU
FS**

부산외국어대학교
Busan University of Foreign Studies

หนังสือประมวลบทความ ในการประชุมทางวิชาการ (Proceedings)

การประชุมวิชาการ-วิจัย ระดับบัณฑิตศึกษา
เพื่อสร้างเครือข่ายสาขาวิชาภาษาไทย ครั้งที่ 1
(มก. มช. มศก. & BUFS)
วันที่ 31 สิงหาคม 2564

หัวข้อ

ศาสตร์แห่งภาษาไทย :
การบูรณาการวิจัยจาก **อดีต** สู่ **ยุคดิจิทัล**

จัดโดย

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร่วมมือกับภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร และภาควิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยปูซานภาษาและกิจการต่างประเทศ (BUFS) สาธารณรัฐเกาหลี

หนังสือประมวลบทความ ในการประชุมทางวิชาการ (Proceedings)

การจัดประชุมวิชาการ-วิจัยระดับบัณฑิตศึกษา
เพื่อสร้างเครือข่ายสาขาวิชาภาษาไทย ครั้งที่ 1

(มก. มช. มศก. และ BUFS)

หัวข้อ “ศาสตร์แห่งภาษาไทย :

การบูรณาการวิจัยจากอดีตสู่ปัจจุบัน”

วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2564

**หนังสือประมวลบทความในการประชุมทางวิชาการ (Proceedings)
การจัดประชุมวิชาการ-วิจัยระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อสร้างเครือข่ายสาขาวิชา
ภาษาไทย
วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2564**

จัดโดย

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ร่วมมือกับภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร
และภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพาและกิจการต่างประเทศ (BUFS) สาธารณรัฐ
เกาหลี

พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน 2564

จัดทำ โดย

คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ
การจัดประชุมวิชาการ-วิจัยระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อสร้างเครือข่ายสาขาวิชาภาษาไทย

ลิขสิทธิ์เป็นของ

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
50 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.กิติมา อินทร์มพรรย์
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง
รองคณบดีฝ่ายวิจัยและนวัตกรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.คิม ฮง คู	มหาวิทยาลัยปูซานภาษา และกิจการต่างประเทศ
ศาสตราจารย์ ดร.อัน จง ยาง	มหาวิทยาลัยปูซานภาษา และกิจการต่างประเทศ
รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กั้วล คัชชีมา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ วิวรรณ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์ ดร.รุจิรา สังข์เนตร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์พัชราพรรณ กะตากุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์ดีอานา คาซา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์นริศรา হাসนาม	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์นพวรรณ สังข์ห่อ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกรณ์ ภูเจริญศิลป์	สถาบันภาษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท พิณพวง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ วิวรรณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปนัดดา บุญยสาระนัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลภัสรินทร์ ฉัตรวงศ์รี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาโรจน์ บัวพันธ์งาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กั้ววล คัชชิตมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิอิน ออง

อาจารย์ ดร.รุจิรา เสงี่ยมตร

อาจารย์ ดร.จตุพร โคตรกนก

อาจารย์ ดร.อุเทน วงศ์สถิตย์

อาจารย์ ดร.ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะเอเชีย

มหาวิทยาลัยปูซานภาษา

และกิจการต่างประเทศ

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

คำนำ

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ริเริ่มสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ-วิจัยระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาภาษาไทย กับมหาวิทยาลัยอีกสามแห่ง ได้แก่ ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร และภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพาและกิจการต่างประเทศ สาธารณรัฐเกาหลี จึงเป็นที่มาของการจัดงานประชุมวิชาการ-วิจัยระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อสร้างเครือข่ายสาขาวิชาภาษาไทยขึ้น ในหัวข้อ “ศาสตร์แห่งภาษาไทย : การบูรณาการวิจัยจากอดีตสู่ยุคดิจิทัล” โดยในปีแรก ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้รับเป็นเจ้าภาพจัดงานในวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2564

เครือข่ายมหาวิทยาลัยได้ร่วมกันจัดงานประชุมวิชาการ-วิจัยระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อสร้างเครือข่ายสาขาวิชาภาษาไทยดังกล่าวนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ของศาสตร์ในสาขาวิชาภาษาไทย ตลอดจนทั้งการสร้างสรรคนวัตกรรมด้านภาษาไทยร่วมกัน อีกทั้ง การจัดงานประชุมลักษณะดังกล่าวนี้ยังเป็นเวทีในการเสวนาทางวิชาการ-วิจัยของเครือข่ายมหาวิทยาลัยที่เปิดการเรียนการสอนและวิจัยด้านภาษาไทยอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและเผยแพร่ความรู้จากงานวิจัยและงานวิชาการอันจะเกิดประโยชน์ในอนาคต

การจัดงานประชุมดังกล่าวได้สำเร็จลงตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นอย่างดี ในนามของคณะกรรมการผู้จัดงานประชุม ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขอขอบคุณภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร และภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพาและกิจการต่างประเทศ สาธารณรัฐเกาหลี เป็นอย่างมากที่ร่วมกันจัดงานจนสำเร็จเรียบร้อยดี พร้อมกันนี้ ขอขอบคุณคณะกรรมการทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการจัดงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความและนิสิตนักศึกษาผู้นำเสนอผลงานทุกคน

สุดท้ายนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการจัดประชุมวิชาการ-วิจัยระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อสร้างเครือข่ายสาขาวิชาภาษาไทยนี้ ตลอดจนทั้งหนังสือประมวลบทความในการประชุมทางวิชาการ (Proceedings) ดังกล่าวจักอำนวยประโยชน์ทางวิชาการแก่ผู้สนใจตามสมควร

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ)

ประธานคณะกรรมการอำนวยการ
การจัดประชุมวิชาการ-วิจัยระดับบัณฑิตศึกษา
เพื่อสร้างเครือข่ายสาขาวิชาภาษาไทย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ภาษาตระกูลไทเพื่อการศึกษาวิจัยภาษาไทยเชิงบูรณาการ วิไลศักดิ์ กิ่งคำ	1
สถานภาพการวิจัยด้านสหสาขาวิชาในประเทศไทย นริศรา হাসนาม	11
ข้อบกพร่องทางภาษาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการรายงานข่าวออนไลน์ วิภาวี ฝ่ายเทศ	35
หลักการอ่านทำนองเสนาะผ่านฉันทลักษณ์ไทยในบทอาขยาน สู่ท่วงทำนองมาตรฐาน หรือทำนองนักเรียน ศรธรรม แสงสว่าง และโกวิทย์ พิมพวง	51
วาทกรรมในวรรณกรรมกำหนดกรอบ: เรื่องแสงดาว รวมเรื่องสั้นเด่นของนักเขียนดังระดับคุณภาพ สมปอง สิมมา	82
การสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านภาษาพาที อาทิตย์ ชาวคำ และสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม	109
ระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาในจารึกยโสธรราชสมัยพระเจ้ายโสธรมั่งที่ 1 พระมหาถาวร งามจันทร์ และกังวล คัชชิมา	132
พิธีกรรมของชาวขอมพระนครที่ปรากฏในจารึกโอเสม็ด K.1198 กมลรัตน์ วิเศษสิริวรกุล และกังวล คัชชิมา	159
ยาแก้ในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก วรดี วารีผล และอุเทน วงศ์สถิตย์	171

ภาษาตระกูลไทเพื่อการศึกษาวิจัยภาษาไทยเชิงบูรณาการ

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ¹

บทคัดย่อ

ภาษาตระกูลไท (Tai) เป็นตระกูลภาษาที่สำคัญของโลก ซึ่งใช้พูดกันในพื้นที่กว้าง ตั้งแต่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ประเทศลาว ประเทศไทย และบางรัฐของประเทศอินเดีย การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาษาตระกูลไทของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในรัฐอัสสัมและรัฐอรุณาจัลประเทศของประเทศอินเดียนับว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพื่อนำเสนอข้อมูลรายละเอียดอันเป็นปัจจุบันเกี่ยวกับสภาพการคงอยู่ของภาษาตระกูลไทที่ใช้พูดในรัฐทั้งสอง ตลอดจนนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการใช้ภาษาตระกูลไทของกลุ่มชาติพันธุ์ไทต่าง ๆ ในรัฐทั้งสองดังกล่าวของประเทศอินเดียตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ภาษาไท-อาหม ไท-คำตี้ ไท-อ้ายตอน ไท-ตุง ไท-คำยั้ง และไท-ฟ้าเก้

คำสำคัญ: ภาษาตระกูลไท; อัสสัม; อรุณาจัลประเทศ; อินเดีย

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ติดต่อได้ที่ wilaisak.k@ku.th

The Tai Language Family for a Research Study of Integrated Thai

Wilaisak Kingkham¹

Abstract

The Tai language family is an important one in the world spoken by people in the wide areas from the Southern China, Northern Vietnam, Laos, Thailand and some states of India. Researching the Tai language family of several Tai ethnic groups in Assam and Arunachal Pradesh states, India is an interesting issue for presenting the update detailed information regarding the current status of the Tai language family spoken by Tai people in both states and for presenting the current situation of Tai language as used by the several Tai ethnic groups in both states of India from the past to the present time, namely Tai-Ahom, Tai-Khamti, Tai-Aiton, Tai-Turung, Tai-Khamyang, and Tai-Phake.

Keywords: Tai Language Family; Assam; Arunachal Pradesh; India

¹ Associate Professor Dr., Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: wilaisak.k@ku.th

บทนำ

การศึกษาภาษาตระกูลไท จะสามารถช่วยค้นหาความหมายของคำบางคำที่ปรากฏในวรรณคดีหรือวรรณกรรมของไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งคำนั้นไม่มีความหมายในพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสภา ดังคำว่า “โพน” ในวรรณคดี คำฉันท์กล่อมช้าง และสรรพสิทธิ์คำฉันท์พจนานุกรมให้ความหมายไว้ 3 ความหมาย คือ วิธีคล้องช้างเถื่อน, จอมปลวก, แกว่ง ถ้าจะแปลคำตามความหมายในพจนานุกรมที่ให้ไว้ อาจได้ความหมายไม่ชัดเจน ซึ่งคำนี้ภาษาไทยเก่าในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย ให้ความหมายเพิ่มเติม หมายถึง “เที่ยวไป, ดันดันไป” ถ้าแปลความหมายตามภาษาไทยเก่า จำทำให้ความหมายในวรรณคดีทั้งสองเล่มจะได้รับความชัดเจนและตรงความหมาย นอกจากนี้การศึกษาภาษาตระกูลไท คำบางคำยังบ่งบอกถึงวัฒนธรรมทางภาษาได้เป็นอย่างดี เช่น คำว่า “ผาแดง, นางไอ่, นางอ้ว” เป็นชื่อตัวละครในวรรณกรรมถิ่นอีสาน สามารถบ่งบอกถึงภาษาและสังคมในถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

เนื้อหา

ภาษาตระกูลไทมีการพูดติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคลในชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ กระจายไปอยู่ 8 ประเทศด้วยกัน (เรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์, 2531: 1) ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศจีน ประเทศเมียนมา ประเทศลาว ประเทศเวียดนาม ประเทศกัมพูชา ประเทศมาเลเซีย และประเทศอินเดีย มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน แต่ภาษาในปัจจุบันมีแต่ภาษาพูด ภาษาเขียนจะมีปรากฏในหนังสือเอกสารโบราณหรือหนังสือโบราณที่บันทึกประวัติของชนชาติและบันทึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะมีผู้อ่านออกเขียนได้ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุและพระภิกษุเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ภาษาไทพม่าเก่า ที่หมู่บ้านน้ำฟ้าเก่า ตำบลนหาร์การ์เตีย อำเภอติบรุการ์ รัฐอัสสัม และภาษาไทยคำตี้ ที่หมู่บ้านน้ำใส อำเภอโลहित รัฐอรุณาจัลประเทศ ประเทศอินเดีย ภาษาไทใหญ่ รัฐฉาน ประเทศเมียนมา

การแบ่งภาษาตระกูลไท

การแบ่งภาษาที่จัดกลุ่มว่าภาษาใดจัดไว้ในกลุ่มภาษาตระกูลไท เรื่องนี้นักภาษาศาสตร์ได้อาศัยลักษณะต่าง ๆ มีโครงสร้างทางภาษาประกอบด้วย โครงสร้างทางไวยากรณ์ มีลักษณะคล้ายกันมากที่สุด หรือมีเชื้อชาติของเจ้าของภาษามีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นหลัก โดยเฉพาะโครงสร้างพยางค์ในภาษาตระกูลไท พยางค์หนึ่งพยางค์ประกอบด้วย หน่วยเสียงพยัญชนะต้น

หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ซึ่งเรื่องนี้ ฟัง กวย ลี (Fang Kui Li, 1959) นักภาษาศาสตร์เชื้อสายจีนแห่งมหาวิทยาลัยวอชิงตัน ได้แบ่งภาษาตระกูลไทออกเป็น 3 กลุ่ม โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างคำและเสียงเป็นเกณฑ์ ดังนี้

1. ภาษาไทกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ ได้แก่ ภาษาที่พูดในประเทศ

- ประเทศพม่า เช่น ภาษาไทใหญ่ ภาษาไทแดง
- ประเทศไทย เช่น ภาษาไทยสยาม ภาษาไทตากใบ
- ประเทศลาว เช่น ภาษาไทดำ ภาษาไทแดง
- ประเทศเวียดนาม เช่น ภาษาไทขาว ภาษาไทดำ
- ประเทศจีน เช่น ภาษาไทลื้อ ภาษาไทหย่า
- ประเทศอินเดีย เช่น ภาษาไทอาหม ภาษาไทคำตี้ ภาษาไทฟาเก้

2. ภาษาไทกลุ่มกลาง ได้แก่ ภาษาไท่ ภาษานุง ภาษาลุงเจา ภาษาเทียนเป่า ภาษายุงชุน ภาษาไทบลัง

3. ภาษาไทกลุ่มเหนือ ได้แก่ ภาษาวูมิง ภาษาเชียนเจียง ภาษาเสเหง ภาษาเทียนโจว ภาษาไป๋อ้าย ภาษาลิงยูน ภาษาสี่หลิง

ภาษาตระกูลไทที่พูดในประเทศอินเดีย

ประเทศอินเดียมีประวัติศาสตร์อันยาวนานหลายพันปี และประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา กล่าวคือพระพุทธศาสนา เป็นระยะเวลา 2564 ปี ภาษาตระกูลไทที่มีปรากฏการใช้ในรัฐอัสสัมประเทศอินเดีย ได้แก่ ภาษาไทอาหม ภาษาไทฟาเก้ ภาษาไทคำตี้ ภาษาไทตุรุง ภาษาไทคำยั้ง และภาษาไทอ้ายตอน มีภาษาไทอาหม ภาษาไทคำยั้ง เป็นภาษาที่ตายแล้ว ในปัจจุบันเนื่องจากไม่มีใช้สื่อสารระหว่างกลุ่มบุคคลในชาติพันธุ์เป็นภาษาที่ปรากฏในโบราณเก่า ๆ และหากคนทีู้ภาษาได้น้อย มีเพียงนักภาษาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเกาหติ เมืองเกาหติ รัฐอัสสัม ที่ศึกษาค้นคว้า ส่วนภาษาไทฟาเก้ ภาษาไทคำตี้ ภาษาไทตุรุง และภาษาไทอ้ายตอน มีการใช้ติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลในกลุ่มชาติพันธุ์และมีการสืบทอดโดยการเปิดสอนให้เยาวชนได้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของตนโดยการไว้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้มีพระภิกษุเป็นครูสอน

การเดินทางเข้ารัฐอัสสัมและรัฐอรุณาจัลประเทศ

ภาษาไทยคำที่ได้มีกลุ่มชาติพันธุ์นี้กระจายอยู่ในสองรัฐคือรัฐอัสสัมและรัฐอรุณาจัลประเทศ ส่วนภาษาไทยกลุ่มอื่น ๆ จะอยู่ในรัฐอัสสัมส่วนใหญ่ ปัจจุบันชาวพุทธในประเทศไทยเดินทางไปทำบุญทอดกฐินและทอดผ้าป่า นอกจากนั้นก็มีนักวิชาการเดินทางไปแลกเปลี่ยนทางวิชาการกับมหาวิทยาลัยในรัฐทั้งสอง เพราะรัฐบาลอินเดียอนุญาตให้เข้าไปได้ง่ายกว่าสมัยก่อน เนื่องจากเป็นเขตหวงห้ามสำหรับชาวต่างประเทศ สมัย พ.ศ. 2533 ต้องให้รัฐบาลกลางอนุมัติการเดินทางจึงจะเข้าได้ ปัจจุบันหากมีจดหมายเชิญจากสถาบันการศึกษาจากรัฐบาลท้องถิ่นก็สามารถเข้าไปได้

สิ่งที่ควรศึกษาและทำวิจัย

1. กลุ่มชาติพันธุ์ไทในประเทศอินเดีย

ประชาชนกลุ่มมองโกลที่อาศัยอยู่ในรัฐอัสสัมและรัฐอรุณาจัลประเทศ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดียมีอยู่เป็นจำนวนมากและหลายกลุ่มด้วยกัน ซึ่งทางกลุ่มภาษาจัดไว้ในตระกูลอินโด-จีนิส คือ กลุ่มสยาม-จีนิสนั่นเอง และรวมเอากลุ่มฉานเข้าอยู่ด้วย กลุ่มไทหรือฉาน ปรากฏครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของยุन्नาน ที่ได้ย้ายถิ่นฐานเข้าไปสู่ออนเหนือของเมืองมวในยุन्नาน และในคริสต์ศตวรรษที่ 6 ได้เคลื่อนย้ายจากภูเขาของยุन्नานตอนใต้เข้าไปสู่หุบเขาเซเวลี (Sheweli) และได้ยึดดินแดนบริเวณนั้น อาหมก็ได้รวมกลุ่มชาติพันธุ์ฉาน เช่น ไทคำตี้ ไทพ่าเก้ ไทอ้ายตอน ไทตุรุง และไทคำยั้ง ซึ่งทั้งหมดนี้มีวัฒนธรรมคล้ายกันคือ นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน ประชาชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ได้อาศัยอยู่ในเขตอำเภอดิบรุเคอร์ อำเภอลิพสาคร และอำเภอลิคคิมปุระ ในรัฐอัสสัม และในเขตอำเภอโลहित (Lohit) รัฐอรุณาจัลประเทศ ประเทศอินเดีย

2. ไท-อาหม (Tai Ahom)

ชาวไทอาหมได้มาสู่หุบเขาพรหมบุตรในปี ค.ศ.1228 ภายใต้การนำของเจ้าหลวงเสื่อกาฟ้า (Chaolaung Sue-Ka-Phaa) และได้ปกครองชาวฮินดู แต่กลับใช้ภาษาและวัฒนธรรมของชาวฮินดู โดยใช้ภาษาและวัฒนธรรมของชาวฮินดูเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวัน จึงทำให้ภาษาและวัฒนธรรมอาหมลดบทบาทลงจนหาคนพูดได้น้อย ในปัจจุบันมีเฉพาะภาษา

เขียนที่ปรากฏในเอกสารโบราณ ไม่มีผู้พูดภาษาอามห์สื่อสารกันในปัจจุบัน เพราะชาวอามห์ได้ใช้ภาษาอัสสัม ติดต่อกับสื่อสารแทน และใช้เป็นภาษาราชการประจำในรัฐอัสสัม

3. ไท-คำตี้ (Tai-Khamti)

ชาวไทคำตี้ได้อพยพเข้าสู่รัฐอัสสัมระหว่างปี ค.ศ. 1750-1850 (พ.ศ. 2293-2393) ตามหลังกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ บ้านเดิมของชาวไทคำตี้ที่ตั้งถิ่นฐานเดิม คือ คำตี้โหลง (Khamti Long) หรือเมืองคำตี้โหลง ที่ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำอิรวดี (Irrawaddy) ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตภูเขาระหว่างรัฐอรุณาจัลประเทศกับอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือและหุบเขาอิรวดี

ปัจจุบันชาวไทคำตี้ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เขตอำเภอโลहित ในรัฐอรุณาจัลประเทศและในรัฐอัสสัม มีประชากรประมาณ 22,000 คน จากการสำรวจในปี ค.ศ. 1993 มีจำนวน 85 หมู่บ้าน ในรัฐอัสสัมมีเพียง 25 หมู่บ้านเท่านั้น ที่เหลืออยู่ในรัฐอรุณาจัลประเทศทั้งหมด ชาวไทคำตี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญที่สุดของกลุ่มไท ซึ่งกลุ่มนี้มีต้นกำเนิดมาจากฉาน และเป็นพี่น้องของกลุ่มไทอามห์ ไทพ่าเก้ ไทอ้ายตอน ไทตุง และไทคำยั้งในรัฐอัสสัม คล้ายกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไทคำตี้และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในรัฐอัสสัม และในรัฐอรุณาจัลประเทศมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยสามารถรู้ได้จากชื่อเฉพาะของบุคคลในท้องถิ่นของเขาเอง คือ มีคำนำหน้าที่แสดงถึงลำดับของลูก และเพศระหว่างหญิงและชายได้อย่างชัดเจน ดังนี้

การนับบุตรชาย

อ้าย	[ʔà:y]	ลูกชายคนที่ 1
อ้ายหยี่	[ʔà:yyì:]	ลูกชายคนที่ 2
อ้ายสาม	[ʔà:ysá:m]	ลูกชายคนที่ 3
อ้ายสี่	[ʔà:ysáy]	ลูกชายคนที่ 4
อ้ายโง	[ʔà:yŋô:]	ลูกชายคนที่ 5
อ้ายโง้ก	[ʔà:yŋōk]	ลูกชายคนที่ 6
อ้ายนุ้	[ʔà:yŋú:]	ลูกชายคนที่ 7
อ้ายโน้	[ʔà:yŋó:]	ลูกชายคนที่ 8

การนับบุตรหญิง

นางเหย่	[ná:nyè:]	ลูกสาวคนที่ 1
นางหยี่	[ná:nyì:]	ลูกสาวคนที่ 2
นางอาม	[ná:ŋʔá:m]	ลูกสาวคนที่ 3
นางไอ	[ná:ŋʔáy]	ลูกสาวคนที่ 4
นางโอ	[ná:ŋʔó:]	ลูกสาวคนที่ 5
นางโอก	[ná:ŋʔók]	ลูกสาวคนที่ 6
นางอิต	[ná:ŋʔít]	ลูกสาวคนที่ 7

4. ไท-อ้ายตอน (Tai-Aiton)

ชาวไทอ้ายตอน หรือเป็นที่รู้จัก คือ อ้ายโตเนีย โดยชาวอัสสัมทั่วไปเรียกกลุ่มชนนี้ แต่ชาวอ้ายตอนเรียกตนเองว่า อ้ายตอน หรือไทอ้ายตอน ชาวไทอ้ายตอนได้อพยพมาพร้อมกับชาวอาหมในอดีต แต่ได้แยกตนเองออกไปอยู่ต่างหากด้วยสาเหตุมาจากการการเมืองและการปกครอง เป็นที่น่าสังเกต คือ อ้ายตอนนี้ G.N. Bordoloi (อ้างใน Puspadhar Gogoi, 1996: 139) ได้กล่าวถึงอ้ายตอนว่า ชื่อนี้ได้แสดงถึงต้นเค้าที่มาจากสยามเกี่ยวข้องกับสยามในประเทศไทยที่เป็นเพื่อนบ้าน พม่ามีความเชื่อว่า ชาวอ้ายตอนได้อพยพมาสู่อัสสัม พร้อมด้วยชาวอาหมอย่างแน่นนอน

ชาวไทอ้ายตอนอาศัยอยู่ในแขวงเมืองโคลาฆาต บ้านนาหลวง (Man Na Lung), บ้านนาน้อย (Man Na Noi), บาลีพัตร, สีลานิจาน, อาโหโมนิ, กาลิโอนิ เป็นต้น ชื่อหมู่บ้านเหล่านี้ อยู่ห่างจากเมืองโยรหัดถึง 80 ไมล์ หรือประมาณ 128.72 กิโลเมตร และมีบางกลุ่มอยู่ในเขตอำเภอการบิอังลอง และในเขตอำเภอโลहित รัฐอรุณาจัลประเทศ มีจำนวนประชากรมากกว่า 5,000 คน ในบริเวณนี้มีหมู่บ้านชาวอาหมอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กับหมู่บ้านของไทอ้ายตอนด้วย

5. ไท-ตຽງ (Tai-Turung)

ชาวไทตຽງเป็นชาวไทอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ชาวไทตຽງเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรอาหมระหว่างกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้รับการเรียกขานว่า ตຽງ เนื่องจากได้พักอาศัยอยู่ถิ่นกำเนิดเดิมของเขา คือ ไตຽງ เช่น เขตจังหวัดของเมืองไท

เนื่องด้วยต้นกำเนิดดั้งเดิมของตุงมาจากเมืองมางกุเขาซาน ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของพม่าตอนบน และได้ตั้งถิ่นฐานบนฝั่งแม่น้ำตุง จึงถือเอาชื่อของแม่น้ำตุงเป็นชื่อของตนเอง ในขณะที่ชาวตุงอาศัยบนฝั่งแม่น้ำตุงปานี พวกเขาก็ได้ไปเชื้อเชิญชาวไทกลุ่มโนรา หรือเรียกอีกอย่างว่า ไทคำยั้ง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองโยรหัตต่อก่อนแล้ว พวกเขาได้อพยพข้ามดอยปาดไก่อ (Patkai Hills) ตามเส้นทางหุบเขาพรหมบุตร และได้พบกับกลุ่มไทที่เป็นญาติมิตร วันหนึ่งพวกเขาถูกจับเป็นนักโทษโดยชาวซิงโพ (ซิงเพาะ, จิงฟ้อ) ที่อาศัยอยู่ทั้งสองฟากของเทือกเขาปาดไก่อ และดิซังปานี ชาวซิงโพได้ใช้พวกเขาทำงานหนักอย่างทาส ในปัจจุบันชาวไทตุงมีจำนวนประชากรประมาณ 3,000 คน

6. ไท-คำยั้ง (Tai-Khamyang)

ชาวไทคำยั้งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านดิซังปานี, โซลาปัตเถิร, โรโหน, ละกุวา ในอำเภอสิพสาคร โนกอน, เบตานิ และราชาบุคริ ในเขตอำเภอโกลาฆาต (Golaghat) ปาเหวยมุก และนุกูรี ในเขตอำเภอดิบรูเคิร มีจำนวนประชากรประมาณ 2,600 คน ชาวอัสสัมเรียกพวกเขาว่า ไทคำยั้งว่า โนรา ซึ่งในสมัยก่อนชาวอาหมก็เรียกโนราเช่นเดียวกัน ตามประวัติศาสตร์ของอาหมในรัฐอัสสัม ได้กล่าวถึงโนราว่าตั้งหลักแหล่งโดยอพยพข้ามมาจากดอยปาดไก่อในช่วงประมาณเริ่มต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ด้วยเหตุว่าถูกการกดขี่ข่มเหงจากพวกซิงโพ (ซิงเพาะ, จิงฟ้อ) นาคา และพม่า พวกเขาจึงได้อพยพเข้าสู่รัฐอัสสัมในเวลาต่อมา

เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่ง คือ ชาวไทคำยั้ง มีจำนวนน้อยคนที่สามารถพูดภาษาของตนเองได้ มีเพียงหมู่บ้านเดียวเท่านั้นที่ยังใช้ภาษาเดิมอยู่ คือ หมู่บ้านปาเหวยมุก (Pawoimuk) ในเขตตำบลมาเขริตา อำเภอตินซุเกีย เพราะปัจจุบันได้ถูกชาวอัสสัมกลืนทางภาษาและวัฒนธรรมเกือบหมด แต่ก็ยังมีคนเฒ่าคนแก่ยังรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ เช่น การนุ่งผ้าโสร่งสำหรับผู้ชาย และนุ่งผ้าซิ่น หรือผ้าถุงสำหรับผู้หญิง และการนับถือพระพุทธศาสนา แต่ภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลในกลุ่ม และชาวอัสสัมใช้ภาษาอัสสัมเกือบทั้งหมด

7. ไท-ฟาเก้ (Tai-Phake)

ชาวไทฟาเก้เป็นชาติพันธุ์ที่สำคัญอีกสาขาหนึ่งของชาติพันธุ์ไท ซึ่งได้อพยพเข้ามาอยู่ในรัฐอัสสัมประเทศอินเดีย ในครั้งคริสต์ศตวรรษที่ 18 ชาวไทฟาเก้เป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัย

อยู่ในรัฐอัสสัม ปัจจุบันมี 9 หมู่บ้านในเขตอำเภอดิบรูการ์ (Dibrugarh) และเขตอำเภอตินชุกเกีย รัฐอัสสัม ซึ่งประกอบไปด้วยหมู่บ้านน้ำฟาเก้และตีป่าฟาเก้ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำปริดิหิง ในตำบล นะหาระชะเตียมี 2 หมู่บ้านในอำเภอนี้ ส่วนหมู่บ้านเมืองกลาง บ้านมาว บ่อฟาเก้ บ้านหลวงกอน หรือหลวงฟาเก้ นิงก้าฟาเก้ บ้านหนองไหล และผาแนง หมู่บ้านทั้ง 7 หมู่บ้านนี้อยู่ในเขตตำบล มาเชริตา อำเภอตินชุกเกีย นอกจากนี้ 9 หมู่บ้านแล้วยังมีอยู่ในรัฐอรุณาจัลประเทศ แต่มีจำนวนไม่ มาก กลุ่มไทฟาเก้จัดอยู่ในกลุ่มทิเบต-จีน (ทิเบโต-จีนิส)

บทสรุป

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีส่วนที่คล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่น คำเรียกลำดับเครือญาติ คำนำหน้าชื่อบุตรธิดา และย้อมเชื่อมโยงให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันของคำเรียกเครือญาติใน ภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยถิ่นอีสานซึ่งมีความคล้ายกัน อีกอย่างคือการถนอมอาหารไว้รับประทาน และลักษณะการรับประทานอาหารที่มี 3 เวลาเช่นกัน ได้แก่ เวลาเช้า เวลากลางวัน และเวลาเย็น โดยรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก ดังนั้น ในปัจจุบันจึงควรศึกษาและวิจัยใน ประเด็นที่ว่า ภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านี้จะได้รับอิทธิพลและมีแนวโน้ม เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อนุชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังกล่าวจะ ยังสามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมได้เหมือนปัจจุบันอย่างไร จึงนับว่าเป็นประเด็นที่ น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

บรรจบ พันธุเมธา. (2530). *พจนานุกรมพม่า-ไทย-อังกฤษ*. (อட்சำเนา).

_____. (2502). *กาเลหม่านไต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.

เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์. (2531). *ภาษาถิ่นตระกูลไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิจินตน์ ภาณุพงษ์. (2513). *การวิเคราะห์ภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์*. คู่มือครูภาษาไทย

เล่ม 3. กรุงเทพฯ: กรมการฝึกหัดครู.

- _____ (2514). *โครงสร้างภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2524). *ภาษาและภาษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____ (2526). *ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: วิวัฒนาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____ (2537). *ลักษณะภาษาไทยที่ใช้ผ่านสื่อมวลชนโทรทัศน์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิไลศักดิ์ กิ่งคำ. (2556). *ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____ (2549). *ไต่พม่า-ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____ (2556). *คำบอกจำนวนนับในภาษาไตพม่า: ความสอดคล้องกับภาษาไทยถิ่นอีสาน*. *วารสารภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย*, 7(13), 1-8.
- _____ (2556). *ภาษาไทยถิ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____ (2559). *ภาษาตระกูลไต*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Goswami, S. N. (1998). *Studies in Sino-Tibetan Language*. Gauhati Assam: Arunoday Press.
- Haas, M. R. (1942). *The Use of Numeral Classifiers in Thai Vol. 18, No.3 Language XVIII*. New York: New York Press, 201-205.
- Hockett, C.F. (1958). *A Course in Modern Linguistics*. New York: Macmillan Publishers.
- Jogandra, N. P. (2008). *An Introductory Primer and Grammar of Ahom (Tai) Language*. Guwahati: Anneshan.
- Katz, J. J. (1972). *Semantic Theory*. Marper International Edition. New York: Harper and Row.
- Li, F. K. (1977). *A handbook of comparative Tai*. Honolulu: University of Hawaii.

สถานภาพการวิจัยด้านสหทหาวิเคราะห์ในประเทศไทย

นริศรา হাসনাম¹

บทคัดย่อ

สหทหาวิเคราะห์เป็นแนวทางการศึกษาข้อมูลการสหทหาเพื่อเข้าใจการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Sidnell, 2016) บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและจัดกลุ่มงานวิจัยด้านสหทหาวิเคราะห์ในประเทศไทย พร้อมศึกษาประเด็นหรือหัวข้อที่ใช้ในการศึกษา ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาและยกตัวอย่างผลการศึกษาพอสังเขป แหล่งข้อมูลที่สืบค้น ได้แก่ ฐานข้อมูลห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย ฐานข้อมูล Thai Digital Collection คลังข้อมูลงานวิจัยไทย ศูนย์ข้อมูลการวิจัย Digital ของสำนักการวิจัยแห่งชาติ E-library ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและฐานข้อมูลวารสารวิชาการ (ThaiJO) ผลของการศึกษาพบว่า ในงานวิจัยด้านสหทหาวิเคราะห์ในประเทศไทย งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างของการสหทหาที่มีปริมาณมากกว่างานวิจัยที่ศึกษากลไกการสหทหา ข้อมูลการสหทหาที่ใช้ในการศึกษาโครงสร้างการสหทหาส่วนใหญ่เป็นการสหทหาเชิงสถาบัน เช่น การปฏิสัมพันธ์กับแพทย์ การปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ การปฏิสัมพันธ์ภายในชั้นเรียน เป็นต้น ส่วนข้อมูลการสหทหาที่ใช้ในการศึกษากลไกการสหทหาส่วนใหญ่มาจากการสหทหาในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ประเด็นที่ใช้ในการศึกษาการสหทหาที่มี 4 ประเด็น ได้แก่ การครอบครองการสหทหา ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟัง การกล่าวซ้ำคู่สหทหา และกลไกการเปลี่ยนประเด็น ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่างานวิจัยด้านสหทหาวิเคราะห์ที่ศึกษาการสหทหาในภาษาไทยยังมีผู้ศึกษาค่อนข้างน้อย

คำสำคัญ: สหทหาวิเคราะห์; การวิเคราะห์บทสหทหา; สถานภาพการวิจัย;

การสหทหา; การปฏิสัมพันธ์

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่

narisra.ha@ku.th

The Research Status of Conversation Analysis in Thailand

Narisra Hasanam¹

Abstract

Conversation Analysis is an approach studying conversations in order to understand social interactions (Sidnell, 2016). This study aims to gather and categorize research studies on Conversation Analysis in Thailand. In addition, this examines studied subjects/topics and elicited data, and gives some brief examples of results. Resources investigated are library databases of university in Thailand, Thai Digital Collection, TNRR : Thai National Research, Digital Research Information Center of National Research Council of Thailand, E-library of The Thailand Research Fund, and Thai Journals Online. The findings reveal that in research studies on Conversation Analysis in Thailand, there are more studies on conversational structure than those investigating conversational mechanism. Most conversational types being examined concern conversational structure of institutional talks such as interaction with doctor, interaction with government man, and classroom interaction etc. while the most conversational type of research studied on conversational mechanism is daily conversation. It is found that the topics used in research on conversational mechanism cover 4 topics: conversational dominance, backchannel, repetition, and topic shift. This reflects that there are a relatively few studies on conversational mechanics in the Thai language.

Keywords: Conversation Analysis; Research Status; Conversation; Interaction

¹ Lecturer, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University,
e-mail: narisra.ha@ku.th

บทนำ

การศึกษาการสนทนามีทั้งความหมายกว้างและความหมายแคบ กล่าวคือ ความหมายกว้างเป็นการศึกษาข้อมูลการสนทนาโดยใช้แนวทางการศึกษาใดแนวทางการศึกษาหนึ่ง เช่น ศึกษาข้อมูลการสนทนาโดยใช้แนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of Communication) กลวิธีทางภาษาจากมุมมองด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) (ประไพพรรณ พึ่งฉิม, 2542; ศรียา ทับทัน, 2543; พรรณธร ครุฑเนตร, 2547; กมลวรรณ ปกรณ์ขจรนาวิน, 2549) ส่วนความหมายแคบเป็นการศึกษาข้อมูลการสนทนาโดยใช้แนวคิดของ Sacks et al. (1974) เป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษา ในที่นี้จะพิจารณาตามความหมายแคบ และเรียกแนวทางการศึกษาตามขอบข่ายดังกล่าวว่า “สนทนาวิเคราะห์”

“สนทนาวิเคราะห์” (Conversation Analysis) หรือราชบัณฑิตยสถานใช้คำว่า “การวิเคราะห์บทสนทนา” และนิยามว่า “เป็นวิธีศึกษาภาษาที่พัฒนามาจากระเบียบวิธีชาติพันธุ์ (Ethnomethodology) ซึ่งศึกษาองค์ประกอบทางสังคมของการสนทนาตามที่เกิดขึ้นจริง โดยศึกษาจากการบันทึกและถอดเสียงการสนทนา ศึกษาความหมายและหน้าที่ทางการสื่อสารของการสนทนาโดยทั่วไปหรือการสนทนาในปริบทเฉพาะ เช่น การสัมภาษณ์งาน การไต่สวน พิจารณาคดีในศาล โดยทั่วไป หัวข้อในการวิเคราะห์บทสนทนา ได้แก่ การลำดับการพูด การผลัดกันพูด คู่วัจนกรรม และการปรับแก้การพูด” (2557, 106)¹ การศึกษาตามแนวสนทนาวิเคราะห์จะทำให้เข้าใจลักษณะการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ของคนในสังคม และเป็นประโยชน์ในด้านการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ

¹ สัมพันธสารวิเคราะห์ (Discourse Analysis) เป็นการศึกษาความเกี่ยวพันร้อยเรียงประโยคในภาษาพูดและภาษาเขียนขึ้นเป็นหน่วยที่ใหญ่กว่าระดับประโยค คือ ระดับย่อหน้า หรือเป็นบทสนทนา บทสัมภาษณ์ต่าง ๆ ตัวอย่างสัมพันธสารวิเคราะห์ เช่น

1. ศึกษาว่าการเลือกใช้คำกับนาม สรรพนาม หรือกาล มีผลต่อโครงสร้างของสัมพันธสารอย่างไร
2. ศึกษาความสัมพันธ์ของแต่ละข้อความที่ปรากฏในสัมพันธสาร
3. ศึกษาวิธีการที่ผู้พูดหรือผู้เขียนใช้ในการเริ่มเรื่องหรือเปลี่ยนเรื่องใหม่ เป็นต้น

ราชบัณฑิตยสถานอธิบายว่า การวิเคราะห์บทสนทนาเป็นแนวทางการศึกษาหนึ่งในสัมพันธสารวิเคราะห์ (Discourse Analysis) หากพิจารณาจากข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา การวิเคราะห์บทสนทนา (Conversation Analysis) เป็นการศึกษาภาษาพูดตามแนวสัมพันธสารวิเคราะห์ ส่วนการศึกษาภาษาเขียนตามแนวสัมพันธสารวิเคราะห์ นักภาษาศาสตร์บางคนเรียกว่า การวิเคราะห์ตัวบทหรือการวิเคราะห์ข้อความต่อเนื่อง (Text Analysis) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557,135)

สนทนาวិเคราะห์พัฒนามาจากการศึกษาชาติพันธุ์วิธีวิทยา (Ethnomethodology) ซึ่งพัฒนาโดย Harold Garfinkel นักสังคมวิทยาที่มุ่งศึกษาสามัญสำนึกเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมและวิธีปฏิบัติทางสังคมของมนุษย์ นอกจากนี้นักสังคมวิทยาอีกท่านคือ Erving Goffman ก็ได้พัฒนาการศึกษาวิธีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในกิจกรรมของมนุษย์ในชีวิตประจำวัน เพื่อที่จะเข้าใจกระบวนการทางสังคม ในต้นทศวรรษที่ 1960 Harvey Sacks ได้พัฒนาวิธีการศึกษาวิถีปฏิบัติในการพูดในชีวิตประจำวันขึ้น เพื่อศึกษาการกระทำทางสังคม (Social Action) และเข้าใจกฎระเบียบทางสังคม ในปี ค.ศ. 1963-1964 Sacks ได้เข้าไปทำงานที่ศูนย์การศึกษาทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการฆ่าตัวตายที่ลอสแอนเจลิส และเริ่มศึกษาการสนทนาทางโทรศัพท์ที่โทรเข้ามาที่ศูนย์ป้องกันการฆ่าตัวตาย (The Suicide Prevention Center) และปี ค.ศ. 1964-1975 Sacks ได้สอนที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย และได้ร่วมกับ Emmanuel Schegloff และ Gail Jefferson เขียนบทความเรื่อง "A Simplest Systematics for the Organization of Turn-taking for Conversation" (1974) ซึ่งนับว่าเป็นบทความที่แยกสนทนาวิเคราะห์ออกจากชาติพันธุ์วิธีวิทยา

แนวคิดด้านสนทนาวิเคราะห์ที่ปรากฏในบทความดังกล่าว ได้แก่ ลักษณะผลัดการสนทนา ระบบการรับ-ส่งผลัด ช่วงเงียบ (Sacks et al., 1974) นอกจากบทความนี้ยังมีแนวคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกล่าวแทรกและกล่าวพร้อมกัน (Zimmerman & West, 1975) คู่ถ้อย (Schegloff & Sacks, 1973) รูปแบบภาษานิยมและไม่นิยม (Levinson, 1983) การปรับแก้ (Schegloff, Jefferson, & Sacks, 1977) เป็นต้น แนวคิดเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวงการการศึกษาภาษา

เท่าที่สืบค้นและศึกษาหนังสือที่กล่าวถึงสนทนาวิเคราะห์ในประเทศไทย หนังสือบางเล่มจัดสนทนาวิเคราะห์ให้อยู่ในขอบข่ายการศึกษาสัมพันธ์สารวิเคราะห์ และบางเล่มจัดให้อยู่ในขอบข่ายวจนปฏิบัติศาสตร์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1

หนังสือที่กล่าวถึงแนวคิดสนทนาวิเคราะห์

ปีพิมพ์	ผู้เขียน	หัวข้อ	ชื่อหนังสือ
2549, 2552	สุจริตลักษณ์ ดีผดุง	โครงสร้างบทสนทนา	วจนปฏิบัติศาสตร์เบื้องต้น
2550	ทรงธรรม อินทจักร	โครงสร้างการสนทนา	แนวคิดพื้นฐานด้านวจนปฏิบัติศาสตร์

ปีพิมพ์	ผู้เขียน	หัวข้อ	ชื่อหนังสือ
2551	อัจฉรา เฟ่งพานิช	โครงสร้างของบทสนทนา	วจนปฏิบัติศาสตร์ I /II
2551	กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิษ	การวิเคราะห์บทสนทนา	วจนปฏิบัติศาสตร์
2557, 2562	จันทิมา อังคพณิชกิจ	การวิเคราะห์บทสนทนา	การวิเคราะห์ข้อความ

จากตารางข้างต้น หนังสือที่จัดสนทนาวิเคราะห์เป็นการศึกษาตามแนวสัมพันธสารวิเคราะห์ ได้แก่ หัวข้อ “การวิเคราะห์บทสนทนา” ในหนังสือการวิเคราะห์ข้อความของจันทิมา อังคพณิชกิจ (2557/2562) ส่วนหนังสือที่จัดสนทนาวิเคราะห์เป็นการศึกษาตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) ได้แก่ “โครงสร้างการสนทนา” ในหนังสือ “แนวคิดพื้นฐานด้านวจนปฏิบัติศาสตร์” ของทรงธรรม อินทจักร (2550) “การวิเคราะห์บทสนทนา” ในหนังสือวจนปฏิบัติศาสตร์ของกฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิษ (2551) “โครงสร้างของบทสนทนา” ในหนังสือ “วจนปฏิบัติศาสตร์ I / II” ของอัจฉรา เฟ่งพานิช (2551) และ “โครงสร้างบทสนทนา” ในหนังสือ “วจนปฏิบัติศาสตร์เบื้องต้น” ของสุจริตลักษณ์ ดีผดุง (2549, 2552)¹

นอกจากนี้ เท่าที่ศึกษางานที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพการวิจัยด้านภาษาในประเทศไทย (สมทรง บุรุษพัฒน์และคณะ, 2540/; สมทรง บุรุษพัฒน์, 2542/2545; จินดา วรรณรัตน์ และคณะ, 2561; ศุภชัย ต๊ะวิชัย, 2561) พบว่าในปัจจุบันแทบจะยังไม่มียานวิจัยใดศึกษารวบรวมงานวิจัยด้านสนทนาวิเคราะห์ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา รวบรวม และจัดกลุ่มงานวิจัยด้านสนทนาวิเคราะห์ในประเทศไทย พร้อมศึกษาประเด็นหรือหัวข้อ/ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา และยกตัวอย่างผลการศึกษาพอสังเขป ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลงานวิจัยและทำให้เห็นทิศทางการศึกษาตามแนวสนทนาวิเคราะห์ในประเทศไทย

ขั้นตอนและขอบเขตการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสนทนาวิเคราะห์

¹ Levinson กำหนดหัวข้อ “Conversational Structure” ไว้ส่วนท้ายของหนังสือ Pragmatics (1997)

2. สืบค้นข้อมูลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมถึงบทความที่เกี่ยวข้องกับสนทนาวិเคราะห์ในวารสารจากฐานข้อมูลห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย ฐานข้อมูล Thai Digital Collection (TDC) ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา คลังข้อมูลงานวิจัยไทย (Thai National Research-TNRR) ศูนย์ข้อมูลการวิจัย Digital ของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) E-library ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และฐานข้อมูลวารสารวิชาการ (Thai Journals Online-ThaiJO)

3. รวบรวม จัดกลุ่ม และสังเคราะห์งานวิจัยด้านสนทนาวิเคราะห์ทั้งประเด็นหรือหัวข้อข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา พร้อมยกตัวอย่างประกอบ

4. สรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสนทนาวิเคราะห์เท่านั้น ในที่นี้จะยังมิกล่าวถึงการศึกษาสนทรวิเคราะห์จากมุมมองอื่นหรือร่วมกับมุมมองอื่น เช่น การศึกษาตามแนวสนทรวิเคราะห์ร่วมกับวัจนปฏิบัติศาสตร์ มุมมองด้านการศึกษข้ามวัฒนธรรมและระหว่างวัฒนธรรม และด้านนิเทศศาสตร์ เป็นต้น

2. จะศึกษาเฉพาะไฟล์ฉบับเต็มที่สืบค้นพบเท่านั้น

ผลการศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยที่ใช้แนวคิดสนทรวิเคราะห์สามารถจัดเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ 1) การศึกษาโครงสร้างการสนทนา และ 2) การศึกษากลไกการสนทนา ผลการศึกษาพบว่างานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนามีจำนวนมากกว่างานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนา ลำดับถัดไป ผู้วิจัยจะพิจารณาประเด็นหรือหัวข้อที่ใช้ในการศึกษา ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา และยกตัวอย่างผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาโครงสร้างการสนทนา

การศึกษาโครงสร้างการสนทนา (Overall Structure) เป็นการศึกษาการเปิดการสนทนา การดำเนินการสนทนา และการปิดการสนทนา จากการศึกษาผลงานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนาจำนวน 26 เรื่อง ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2

งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนา

ปีพิมพ์	ผู้เขียน	หัวข้อ	ข้อมูลที่ใช้ศึกษา	รูปแบบ
2540	มยุรี สวัสดิ์เมือง	การศึกษาภาษาสนทนาทางโทรศัพท์ทางสถานีวิทยุข่าวสาร และการจราจร (จส. 100).	การสนทนาทางโทรศัพท์	(ว)
2543	สิริมา เชียงเซาวีไว	การสนทนาระหว่างกุมารแพทย์กับผู้ป่วยในการตรวจรักษาโรค	การสนทนา ระหว่างกุมารแพทย์กับผู้ป่วย	(ว)
2544	บุรฉัตร รอดทิพย์	การเปิดการสนทนาทางโทรศัพท์ในภาษาไทย	การสนทนาทางโทรศัพท์	(ว)
2544	วิรัช ตามธีรนนท์	การใช้ภาษาและคู่วัจนกรรมในการค้าขาย	การสนทนา ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายสินค้า	(ว)
2544	ชัชวดี ศรีลัมพ์	การใช้ภาษาใน "ห้องสนทนา"	การสนทนาผ่านพื้นที่ออนไลน์	(บ)
2546	วิศนี เครือวนิชกรกุล	- การศึกษารูปแบบภาษานิยมในบทสนทนาภาษาไทย	บทสนทนาในชีวิตประจำวัน	(ว)
2547		- การศึกษารูปแบบภาษานิยมในบทสนทนาภาษาไทย		(บ)
2546	เสาวลักษณ์ แซ่ลี	การศึกษาลักษณะภาษาในการสนทนากลุ่มย่อย	การสนทนาจากรายการโทรทัศน์	(ว)
2546	ศิริพร ปัญญาเมธิกุล	ความต่อเนื่องของปฏิสัมพันธ์ในห้องสนทนาไทย: การส่งผลต่อกันระหว่างการเชื่อมโยงความ การมอบผลัดและความเกี่ยวข้องของเรื่องที่สนทนา	การสนทนาผ่านพื้นที่ออนไลน์	(ว)

ปีพิมพ์	ผู้เขียน	หัวข้อ	ข้อมูลที่ใช้ศึกษา	รูปแบบ
2547	น้ำเพชร สายบุญเรือน	การศึกษาบทสนทนาการแสดงตลกทางวีดิทัศน์	การสนทนาการแสดงตลกผ่านวีดิทัศน์	(บ)
2006	Sungkaman, U.	An analysis of Mon conversation.	การสนทนาของผู้พูดภาษามอญ	(ว)
2548	ศิริพร ปัญญาเมธิกุล	ภาษาในห้องสนทนาทางอินเทอร์เน็ต	การสนทนาผ่านพื้นที่ออนไลน์	(บ)
2549	ศิริพร ปัญญาเมธิกุล	รูปแบบการพักทหายในห้องสนทนาทางอินเทอร์เน็ต	การสนทนาผ่านพื้นที่ออนไลน์	(บ)
2549	กฤษณพันธ์ พรหมกันธา	ลักษณะภาษาสนทนาในการสั่งอาหาร : การศึกษาเชิงภาษาศาสตร์สังคม.	การสนทนาระหว่างผู้ให้บริการและลูกค้า	(ว)
2006	Sirisai, S.	การศึกษาการผลิตกันพูดและการจัดการสิทธิการพูดในรายการสนทนาทางโทรทัศน์	การสนทนาจากรายการโทรทัศน์	(ว)
2555	วิจิตร ศรีเสถียร	- การวิเคราะห์โครงสร้างบทสนทนาภาษาพม่าทางโทรศัพท์ระหว่างเจ้าหน้าที่ให้บริการข้อมูลชาวไทยกับลูกค้าชาวพม่า - การปรับแก้ที่เกิดขึ้นในการสนทนาทางโทรศัพท์ระหว่างเจ้าหน้าที่ให้บริการข้อมูลชาวไทยกับลูกค้าชาวพม่า	การสนทนาทางโทรศัพท์	(ว) (บ)
2555	กรชนก นันทกนก	การวิเคราะห์โครงสร้างบทสนทนาระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชนกลุ่มชาติพันธุ์	การสนทนาระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ	(ว)
2556	Kornchanok Nanthakanok	An analysis of conversational structures between local government officials and ethnic people	รัฐ สำนักงานทะเบียนกับชนกลุ่มชาติพันธุ์	(บ)
2555	ปิรัญญา วงศ์ขัติย์	- การวิเคราะห์โครงสร้างบทสนทนาระหว่างนักจัดรายการวิทยุคลื่น 94.0 EFM. - Repair in Thai conversation : a case study of the 94.0 EFM radio hosts	การสนทนาระหว่างนักจัดรายการ	(ว) (บ)

ปีพิมพ์	ผู้เขียน	หัวข้อ	ข้อมูลที่ใช้ศึกษา	รูปแบบ
2557	สุจิตลักษณ์ ดีผดุง	บทสนทนากับการวิเคราะห์การสนทนาและการพัฒนาอย่างยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ กรชนก นันทกนก (2555) วิจิตร ศรีเสถียร (2555) และ ปริญญญา วงศ์ขัตติย (2555)	ประมวลและวิเคราะห์ วิทยานิพนธ์ 3 ฉบับ	(บ)
2557	ทักษิณา วุฒิเจริญ	โทรศัพท์แจ้งเหตุฉุกเฉินของกองกำกับการศูนย์รวมข่าวกองบังคับการสายตรวจและปฏิบัติการพิเศษกองบัญชาการตำรวจนครบาล (191) : การวิเคราะห์บทสนทนาเชิงสถาบัน	การสนทนาทางโทรศัพท์	(ว)
2557	วรพร ชำนาญศิลป์	ลักษณะภาษาที่ใช้ในการพูดคุยผ่านสาย ด่วนสุขภาพจิต 1323	การสนทนาทางโทรศัพท์	(ว)
2015	Chamnansilp, W., & Angkapanichkit, J.	Laughing Out the Problem: Laughter as an emotional uplifting tool in telephone counseling		(บ)
2557	โรจน์ศักดิ์ แสงแก้ว	การแสดงความสัมพันธ์ในการสนทนา ระหว่างเพื่อนเพศเดียวกัน	การสนทนาในชีวิตประจำวัน	(ว)
2017	Waiyaraphutra, Kornkamol; Abhakorn, M.L.Jirapa.	Conversation Analysis of Interviewer's Cooperative Talks During News Interviews.	การสัมภาษณ์ผ่านรายการโทรทัศน์	
2560	สกวเดือน ชารธรรม	การศึกษาปริเฉทการสนทนาระหว่างจิตแพทย์และผู้ป่วยนอกในการตรวจรักษาโรคทางจิตเวชเบื้องต้น	การสนทนา ระหว่างจิตแพทย์ กับผู้ป่วยนอก	(ว)
2562	สกวเดือน ชารธรรม และเทพี จรัสจรุงเกียรติ	โครงสร้างการสนทนาในปริเฉทการตรวจรักษาโรคทางจิตเวชเบื้องต้น ระหว่างจิตแพทย์และผู้ป่วยนอก		(บ)
2560	ศศิวิมล คงสุวรรณ	โครงสร้างบทสนทนาภาษามือไทย : กรณีศึกษาบทสนทนาในชั้นเรียน	การสนทนาในชั้นเรียน	(ว)
2563	ศิริพร ปัญญาเมธิกุล	การปิดการสนทนาในการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันไลน์	การสื่อสารผ่านพื้นที่ออนไลน์	(บ)

ปีพิมพ์	ผู้เขียน	หัวข้อ	ข้อมูลที่ใช้ศึกษา	รูปแบบ
2563	YU TONG, ยุพิน จันทรเรือง, และ ปฏิพันธ์ อุทยานกุล	โครงสร้างบทสนทนาในนวนิยาย เรื่อง “ขอให้รักเรานั่นนิรันดร” ของประภัสสร เสวีกุล	นวนิยาย	(บ)

จากตารางข้างต้น งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนามีจำนวน 27 เรื่อง ซึ่งเป็นกลุ่มที่พบมากที่สุดในงานวิจัยด้านสนทนาวิเคราะห์ในประเทศไทย ประเด็นที่ศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาโครงสร้างการเปิดสนทนา การดำเนินการสนทนา และการปิดการสนทนาของการสนทนาประเภทนั้น ๆ หรืออาจเลือกส่วนใดส่วนหนึ่งของโครงสร้างการสนทนามาศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการสนทนาเชิงสถาบัน ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์กุมารแพทย์กับผู้ป่วย (สิริมา เชียงเซาวีไว, 2543) นักจิตวิทยากับผู้ขอคำปรึกษา (วรพร ชำนาญศิลป์, 2557) จิตแพทย์กับผู้ป่วยนอก (สกาเวเดือน ซาธรรม, 2560/2562) การปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ (ทักษิณา วุฒิเจริญ, 2557) การปฏิสัมพันธ์กับบุคลากรด้านการศึกษา (ศศิวิมล คงสุวรรณ, 2560) การปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ (กรชนก นันทกนก, 2555/2556) การปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ให้บริการ (วิจิตร คริสเสถียร, 2555; กฤษณพันธ์ พรหมกันธา, 2549)

นอกจากนี้ ยังพบการใช้ข้อมูลจากรายการวิทยุ (ปริญญญา วงศ์ขัตติย์) รายการโทรทัศน์ (เสาวลักษณ์ แซ่ลี, 2546; Sirisai, 2006; น้ำเพชร สายบุญเรือน; Waiyaraphutra & Abhakorn, 2017) การสนทนาทางโทรศัพท์ผ่านรายการวิทยุ (มยุรี สวัสดิ์เมือง, 2540) การสนทนาผ่านโทรศัพท์ (บุรียรัตน์ รอดทิพย์ 2544) การสื่อสารบนพื้นที่ออนไลน์ (ชัชวดี ศรลัมพ์ 2544; ศิริพร ปัญญาเมธิกุล 2546; 2548; 2549; 2563) การสนทนาในชีวิตประจำวัน (วิรัช ตามธีรนนท์, 2544; ชื่นจิตต์ อธิวรกุล, 2553/2555; วิศนี เครือวนิชกรกุล 2546; 2547) และนวนิยาย (YU TONG ยุพิน จันทรเรือง และปฏิพันธ์ อุทยานกุล, 2563)

ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างผลการศึกษากการปฏิสัมพันธ์กับแพทย์และบุคลากรด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการสนทนาเชิงสถาบัน ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

สิริมา เชียงเซาวีไว (2543) ศึกษาลักษณะและองค์ประกอบของบทสนทนา วิธีการสื่อสารที่กุมารแพทย์และผู้ป่วยใช้ในการตรวจรักษาโรค และปัญหาที่เกิดขึ้นในการสื่อสาร ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของการสนทนาเรียงลำดับค่อนข้างตายตัว ได้แก่ การกล่าวทักทายและต้อนรับ การซักถามข้อมูลและตรวจวินิจฉัย การชี้แจงข้อวินิจฉัย การอธิบายวิธีการ

รักษา การกล่าวก่อนอำลา และการกล่าวอำลา กุมารแพทย์มีวิธีการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นกันเอง เช่น การใช้คำลงท้ายแปรไปตามเพศผู้ป่วย การใช้คำเรียกญาติ การใช้ภาษาเด็ก เป็นต้น ส่วนวิธีการสื่อสารที่ผู้ปกครองของผู้ป่วยใช้กับกุมารแพทย์ เช่น การให้ข้อมูลไม่ตรงกับคำถามของแพทย์ การให้ข้อมูลเพื่อแสดงให้เห็นว่ามีอาการรุนแรง เพื่อให้แพทย์ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับอาการป่วยมากที่สุดและใส่ใจในการตรวจรักษามากที่สุด วิธีการสื่อสารนี้เป็นปัญหาในการสื่อสารในตรวจรักษา

สกวเดือน ชำธรรม (2560) เพื่อศึกษาโครงสร้าง องค์ประกอบ กลวิธีทางภาษาในปริศนาการตรวจรักษาโรคทางจิตเวชเบื้องต้น และปัจจัยที่จิตแพทย์คำนึงถึงในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ป่วยนอกและญาติผู้ป่วย ผลการวิจัยพบว่า การตรวจรักษาโรคทางจิตเวชเบื้องต้นในผู้ป่วยนอกรายใหม่และรายเก่ามีขั้นตอนเหมือนและต่างกัน ส่วนที่เหมือนกันคือ การเปิดการสนทนา การนำเข้าสู่วัตถุประสงค์ การสอบถามอาการสำคัญและการซักประวัติ การสอบถามรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับอาการสำคัญหรือการตรวจสภาพจิต และการเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยซักถาม การนัดหมาย การปิดการสนทนา ส่วนที่ต่างกันคือ ผู้ป่วยนอกรายใหม่จะมีการสอบถามสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดโรค การแจ้งการวินิจฉัยแยกโรค การวางแผนการรักษาและการใช้ยา ส่วนผู้ป่วยนอกรายเก่าที่มีอาการดีขึ้นมีการให้ผู้ป่วยประเมินตนเองและสอบถามผลข้างเคียงจากการใช้ยา การทบทวนวิธีการรักษาและการปรับยา กรณีเป็นผู้ป่วยนอกรายเก่าที่อาการไม่ดีขึ้นจะต่างตรงขั้นตอนการสอบถามสาเหตุที่อาการไม่ดีขึ้นและการสอบถามชีวิตประจำวันของผู้ป่วย กลวิธีทางภาษาเด่นที่จิตแพทย์ใช้ คือ การกล่าวซ้ำ การย้ำคำถามเดิม วัตถุประสงค์ใน กลวิธีทางภาษาเด่นที่ญาติใช้ คือ การขยายความและการใช้เรื่องเล่า นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยที่จิตแพทย์คำนึงถึงในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ป่วยนอกและญาติผู้ป่วยเป็นประการแรกคืออาการของโรคเนื่องจากมีผลต่อการตรวจรักษาและการวินิจฉัยผู้ป่วย ลำดับถัดมาคือ อายุ สถานภาพและเพศ

ศศิวิมล คงสุวรรณ (2560) ศึกษาโครงสร้างบทสนทนาภาษามือไทยระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในชั้นเรียนหุนหวนศึกษา วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล ผลการศึกษาพบว่า บทสนทนาภาษามือภายในชั้นเรียนระหว่างผู้สอนและผู้เรียนมีโครงสร้างบทสนทนาเช่นเดียวกับภาษาอื่น ๆ แต่มีการลำดับองค์ประกอบต่างกัน โครงสร้างบทสนทนาภาษามือไทยจะเริ่มจากการเปิดการสนทนา การปิดการสนทนา และหัวข้อการสนทนา ตามลำดับ ส่วนกฎการครองผลัดพบว่าผู้สอนมีอำนาจในการควบคุมการจัดสรรผลัดในชั้นเรียน จะเห็นได้จากผู้สอนจะเลือกผู้เรียนเป็นผู้พูดคนถัดไปมากที่สุด นอกจากนี้ เมื่อผู้เรียนตอบคำถามผิด ตอบไม่ชัดเจน อาจ

เนื่องจากไม่รู้หรือใช้ทักษะภาษามือไทยยังไม่คล่อง จึงมักพบการเริ่มปรับแก้โดยผู้สอนและผู้เรียนคนอื่น ๆ และปรับแก้ด้วยตนเองมากที่สุด ลักษณะการแสดงการเป็นผู้ฟังจะใช้วิธีการพยักหน้ามากที่สุด

2. การศึกษากลไกการสนทนา

การศึกษากลไกการสนทนา (Local Organization) เป็นการเลือกกลไกการสนทนาใดกลไกการสนทนาหนึ่งมาศึกษาโดยละเอียด เท่าที่สืบค้นและพิจารณาตามขอบเขตดังกล่าวพบ 10 งาน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3

งานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนา

ปีพิมพ์	ผู้เขียน	หัวข้อ	ข้อมูลที่ใช้ศึกษา	รูปแบบ
2544	นิยะดา รสิทวารรณ	การครอบครองการสนทนาในสถานการณ์การสื่อสารแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ	- การสัมภาษณ์ - การอภิปรายกลุ่ม - การคุยกัน	(ว)
2545	นิตยาภรณ์ ธนสิทธิ สุรโชติ	กลไกการเปลี่ยนแปลงประเด็นในการสนทนาภาษาไทย	- การสัมภาษณ์ - การสนทนาแบบเป็นกันเอง	(ว)
2006	Panyametheekul, S.	Conversational Dominance in a Thai Chat Room.	การสนทนาบนพื้นที่ออนไลน์	(ร)
2549	เพ็ญญา คล้ายสิงโต	การศึกษาวิเคราะห์การสนทนาระหว่างแพทย์และผู้ป่วยในการตรวจรักษาโรค	การสนทนาระหว่างแพทย์กับผู้ป่วย	(ว)
2558 2559	นริศรา หาสนาม	- ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังของผู้ร่วมสนทนาที่มีสถานภาพเท่ากันในบทสนทนาภาษาไทย - ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังในภาษาไทย: การศึกษาตามแนวสนทนาวิเคราะห์	- การสนทนาแบบเน้นภารกิจ - การสนทนาในชีวิตประจำวัน	(ว) (บ)

ปีพิมพ์	ผู้เขียน	หัวข้อ	ข้อมูลที่ใช้ศึกษา	รูปแบบ
2558	วีณา วุฒิจำนงค์	การกล่าวคำคู่สนทนาในการสนทนาภาษาไทย	- การสนทนาแบบเน้นภารกิจ - การสนทนาในชีวิตประจำวัน	(ว)
2561	สาธิตา กาญจนามารณ์กุล	การย่อนคำในบทสนทนาภาษาญี่ปุ่นกับการแสดงความรู้สึกของผู้พูด: กรณีศึกษาจากบทสนทนาในละครโทรทัศน์ญี่ปุ่น	บทสนทนาในละครโทรทัศน์และอินิเมชั่นญี่ปุ่น	(บ)
2562	ศิริพร ปัญญาเมธิกุล	ถ้อยคำตอบกลับในการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันไลน์	แบบสอบถาม	(บ)
2560	ภาวดี สายสุวรรณ	การครอบครองการสนทนาของผู้ชายไทยและผู้หญิงไทย	การสนทนาภายในสำนักงาน	(บ)
2565	นริศรา হাসনাম และณัฐพร พานโพธิ์ทอง	ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังในภาษาไทยกับปัจจัยสถานภาพ: กรณีศึกษาการสนทนาระหว่างครูกับนักเรียนจากฐานข้อมูล Mister O Corpus	- การสนทนาแบบเน้นภารกิจ - การสนทนาแบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์	(บ)
256(x)	นริศรา হাসনাম	- การครอบครองการสนทนาในภาษาไทยกับปัจจัยสถานภาพทางสังคม: กรณีศึกษาฐานข้อมูลชุดมิสเตอร์โอ	- การสนทนาแบบเน้นภารกิจ	(ว)
256(x)	นริศรา হাসনাম และณัฐพร พานโพธิ์ทอง	- การครอบครองการสนทนาในภาษาไทยกับปัจจัยสถานภาพทางสังคม: กรณีศึกษาการสนทนาระหว่างครูกับนักเรียนจากฐานข้อมูล Mister O Corpus	- การสนทนาแบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์	(บ)

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า งานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนามีจำนวน 10 งาน ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักหากเทียบกับงานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนา ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่มาจากการสนทนาในชีวิตประจำวัน (นิยะดา รสิทวารณ, 2544; นิตยาภรณ์ ธนสิทธิสุรโชติ, 2545; นริศรา হাসনাম, 2558; 2564; 2565; วีณา วุฒิจำนงค์, 2558) การสนทนาแบบเน้นภารกิจ (นริศรา হাসনাম, 2558; 2564; 2565; วีณา วุฒิจำนงค์, 2558) การสนทนาแบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (นริศรา হাসনাম, 2564; 2565) การสัมภาษณ์ (นิยะดา รสิทวารณ,

2544; นิตยาภรณ์ ธนสิทธิสุรโชติ, 2545) การอภิปรายกลุ่ม (นิยะดา รสิกวรณ, 2544) บทสนทนาในละครโทรทัศน์และแอนิเมชันญี่ปุ่น (สาริตา กาญจมาภรณ์กุล, 2561) การสนทนาภายในสำนักงาน (ภาวดี สายสุวรรณ, 2560) การสนทนาบนพื้นที่ออนไลน์ (Panyametheekul, S., 2006) การสนทนาระหว่างแพทย์กับผู้ป่วย (เพ็ญนภา คล้ายสิงโต, 2549) และการทำแบบสอบถาม (ศิริพร ปัญญาเมธีกุล, 2562)

กลไกการสนทนาที่นำมาใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) การครอบครองการสนทนา 2) ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟัง/ถ้อยคำตอบกลับ 3) การกล่าวซ้ำคู่สนทนา/การย้อนคำ และ 4) กลไกการเปลี่ยนประเด็น ดังจะนำเสนอผลการศึกษาต่อไปนี้

งานวิจัยที่ศึกษาการครอบครองการสนทนาพบว่ามี 4 งาน ซึ่งศึกษาปัจจัยที่แตกต่างกัน ได้แก่ ระดับความเป็นทางการ (นิยะดา รสิกวรณ, 2544) ประเภทการสนทนา (Panyametheekul, 2006) ปัจจัยเพศ (ภาวดี สายสุวรรณ, 2560) และปัจจัยสถานภาพทางสังคม (นริศรา หาสนาม, 2564; 256x) ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

งานของนิยะดา รสิกวรณศึกษาการครอบครองการสนทนาในการสนทนาที่มีระดับความเป็นทางการต่างกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์ การอภิปรายกลุ่ม และการคุยกัน ตัวชี้วัดที่พิจารณามี 2 มิติ ได้แก่ 1) การครอบครองการสนทนาเชิงปริมาณ และ 2) การครอบครองการสนทนาเชิงปฏิสัมพันธ์ พร้อมทั้งวิเคราะห์รูปแบบการครอบครองการสนทนา และเปรียบเทียบการครอบครองการสนทนากับบรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า ในการสัมภาษณ์ซึ่งเป็นสถานการณ์แบบเป็นทางการ ผู้สัมภาษณ์เป็นฝ่ายครอบครองการสนทนาเชิงปฏิสัมพันธ์ ส่วนผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นฝ่ายครอบครองการสนทนาเชิงปริมาณ ซึ่งสอดคล้องกับบรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์ที่ผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ควบคุมทิศทางในการสัมภาษณ์ ส่วนผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นผู้ให้รายละเอียดข้อมูลหรือเป็นฝ่ายตอบ ส่วนการอภิปรายกลุ่มซึ่งเป็นสถานการณ์แบบกึ่งทางการและการคุยกันซึ่งเป็นสถานการณ์แบบไม่เป็นทางการ พบว่าผู้นำการอภิปราย/ผู้พูดเป็นผู้ครอบครองการสนทนาทั้งเชิงปฏิสัมพันธ์และเชิงปริมาณ แต่เชิงปริมาณนั้นไม่ได้เกิดขึ้นทุกคู่ ดังนั้นการอภิปรายกลุ่มจึงสอดคล้องกับบรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์ที่ผู้นำการอภิปรายจะเป็นฝ่ายควบคุมทิศทางตามประเด็นที่กำหนด แต่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์ที่ผู้ร่วมสนทนามีอิสระในการพูดและครอบครองการอภิปราย ส่วนการคุยกันไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์ที่ผู้ร่วมสนทนามีสถานะและบทบาทและมีสิทธิในการปฏิสัมพันธ์เท่ากัน

ศิริพร ปัญญาเมธีกุล (Panyametheekul, S., 2006) วิเคราะห์ตัวชี้วัดการครอบครองสารสนเทศที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลสารสนเทศในห้องสนทนาทางอินเทอร์เน็ต ผลการศึกษาพบว่า ตัวชี้วัดการครอบครองสารสนเทศที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประเภทนี้ได้ อย่างเหมาะสมคือ จำนวนของผู้ร่วมสนทนาที่ตอบรับการสนทนา ฝ่ายที่ครอบครองสารสนเทศในห้องสนทนาจะต้องเป็นฝ่ายที่เริ่มการสนทนา ดำเนินการสนทนา และตอบรับผู้ร่วมสนทนาที่เข้าสนทนาด้วย

ภาวดี สายสุวรรณ (2560) ศึกษาเปรียบเทียบการครอบครองสารสนเทศระหว่างเพศชายกับเพศหญิง โดยวิเคราะห์ตามกรอบการวิเคราะห์ของอิตากูระและซุย (2004) และเลือกศึกษาเฉพาะการครอบครองสารสนเทศในด้านการลำดับผลัดและด้านการมีส่วนร่วมในการสนทนา ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา มาจากการสนทนาในสำนักงานระหว่างเพศชายกับเพศหญิง มีอายุเท่ากัน ตำแหน่งตำแหน่งหน้าที่การงานเท่ากัน ผลการศึกษาพบว่า หากเทียบค่าร้อยละ จะพบว่าเพศชายครอบครองสารสนเทศในด้านการลำดับผลัดได้สำเร็จมากกว่าเพศหญิง ส่วนเพศหญิงสามารถครอบครองในด้านการมีส่วนร่วมได้สำเร็จมากกว่าเพศชาย แต่ถ้าหากพิจารณาจากนัยสำคัญทางสถิติ จะพบว่าไม่มีเพศใดครอบครองสารสนเทศในด้านการลำดับผลัดและด้านการมีส่วนร่วมในการสนทนา

นริศรา হাসনাম (256x/256x) ศึกษาการครอบครองสารสนเทศกับปัจจัยสถานภาพทางสังคม โดยเลือกคู่ความสัมพันธ์ครูกับนักเรียนและคู่ความสัมพันธ์นักเรียนกับนักเรียน และศึกษาการครอบครองสารสนเทศของนักเรียนคนเดียวกันกับคู่สนทนาที่มีสถานภาพเท่ากันและต่างกัน ข้อมูลที่ใช้ศึกษามาจากคลังข้อมูลการสนทนาภาษาไทยชุดมิสเตอร์โอ 2 ชุด ได้แก่ การสนทนาแบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสนทนาแบบเน้นภารกิจ แนวคิดพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษาคือสนทนาวิเคราะห์และนำแนวคิดของ Linell, et al. (1988) และ Itakura (2001 a, b)

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสถานภาพทางสังคมมีผลต่อการครอบครองสารสนเทศในสังคมไทยโดยภาพรวม กล่าวคือ ครูเป็นฝ่ายครอบครองสารสนเทศในด้านความยาวของผลัดและด้านการลำดับผลัด อย่างไรก็ตาม ครูและนักเรียนต่างฝ่ายพยายามครอบครองในด้านการมีส่วนร่วม ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ครูและนักเรียนในสังคมไทยมีแนวโน้มที่จะมีระยะเชิงอำนาจลดน้อยลง นอกจากนี้ แม้คู่ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียนจะมีสถานภาพเท่ากัน แต่ในการปฏิสัมพันธ์นักเรียนก็พบว่าที่เคยปฏิสัมพันธ์กับครูมีแนวโน้มที่จะครอบครองสารสนเทศในด้านการลำดับผลัด อีกทั้งเมื่อนักเรียนปฏิสัมพันธ์กับคู่สนทนาที่มีสถานภาพเท่ากัน

และต่างกัน นักเรียนจะปรับพฤติกรรมกรรมการปฏิสัมพันธ์ในด้านความยาวของผลัดและด้านการลำดับผลัด

งานวิจัยที่ศึกษาถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟัง มี 3 งาน ซึ่งมีประเด็นที่ศึกษาต่างกันได้แก่ รูปแบบ ตำแหน่ง หน้าที่ ถ้อยคำของผู้ที่กำลังพูดอยู่ และประเภทการสนทนา (นริศรา หาสนาม, 2558; 2559) ความรู้สึกที่สื่อต่อถ้อยคำตอบกลับ (ศิริพร ปัญญาเมธิกุล, 2562) และสถานภาพทางสังคม (นริศรา หาสนาม และณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2565)

นริศรา หาสนาม (2558; 2559) ศึกษาในรูปแบบ ตำแหน่ง หน้าที่ของถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟัง ความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังและถ้อยคำของผู้ที่กำลังพูดอยู่ และเปรียบเทียบระหว่างการสนทนา 2 ประเภท ได้แก่ การสนทนาในชีวิตประจำวันและการสนทนาแบบเน้นภารกิจ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ฟังในภาษาไทยใช้รูปถ้อยคำที่ค่อนข้างหลากหลายเพื่อแสดงการเป็นผู้ฟังและรูปที่ใช้ที่มากที่สุดคือ ถ้อยคำสั้น ๆ จำพวก อืม เออ อ้อ อา ลักษณะการปรากฏที่พบที่มากที่สุดคือการปรากฏเดี่ยว ๆ ส่วนตำแหน่งระดับหน่วยผลัดที่ปรากฏที่มากที่สุดคือ ตำแหน่งที่กล่าวจบถ้อยคำ ส่วนตำแหน่งระดับผลัดการสนทนาที่พบมากที่สุดคือ ตำแหน่งที่ปรากฏภายในผลัดการพูดของผู้พูด หน้าที่ที่ปรากฏที่มากที่สุดคือกลุ่มแสดงการรับรู้ นอกจากนี้ ยังพบว่า ประเภทของวัจนกรรมมีผลต่อการใช้ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟัง และประเภทของบทสนทนามีผลต่อความถี่รูปแบบ ตำแหน่ง หน้าที่ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟัง และความสัมพันธ์ของถ้อยคำผู้พูดและถ้อยคำของผู้ฟัง

ส่วนศิริพร ปัญญาเมธิกุล (2562) ศึกษาความรู้สึกที่สื่อในถ้อยคำตอบกลับผ่านการสื่อสารแอปพลิเคชันไลน์ การเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามเพื่อสอบถามความรู้สึก โดยแบ่งผู้เข้าร่วมวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ส่งสาร 60 คน และกลุ่มผู้รับสาร 60 คน อายุประมาณ 13–35 ปี ผลการศึกษาพบว่า ทั้งสองฝ่ายเลือกใช้และรับรู้ความรู้สึกที่มีต่อถ้อยคำเหมือนกัน กล่าวคือ ถ้อยคำตอบกลับของผู้ส่งสารที่แสดงความรู้สึกดีเมื่อใช้ใน 3 อันดับแรกคือ “ได้ ๆ” “จ๋า” และ “คะ” ส่วนถ้อยคำตอบกลับของผู้รับสารที่มีความรู้สึกดีเมื่ออ่านใน 3 อันดับแรกคือ “เค” “เคร” และ “ได้” การศึกษานี้ช่วยให้ผู้ร่วมสนทนาที่มีความรู้สึกต่อถ้อยคำตอบกลับต่างกัน เข้าใจกันมากยิ่งขึ้น

งานของนริศรา หาสนาม และณัฐพร พานโพธิ์ทอง (2565) ศึกษาในรูปแบบและหน้าที่ของถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังกับปัจจัยสถานภาพ โดยเลือกคู่ความสัมพันธ์ครู-นักเรียนเป็นตัวแทนสถานภาพที่ไม่เท่ากัน ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากฐานข้อมูลภาษาไทยชุดมิสเตอร์โอ (Mister O Corpus) แนวคิดพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษาคือสนทนาวิเคราะห์ ผลการวิจัย

พบว่า ปัจจัยสถานภาพมีผลต่อรูปแบบและหน้าที่ของถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังในด้านความถี่ในการใช้ กล่าวคือ รูปที่นักเรียนใช้ในความถี่สูงกว่าครูเป็นอย่างมากคือ *คำแสดงความสุภาพ “ค่ะ” และคำรับรอง “ใช่” (ค่ะ) “นั่นแหละสิ” (ค่ะ)* ส่วนหน้าที่ที่นักเรียนใช้ในความถี่สูงกว่าครูเป็นอย่างมากคือ *หน้าที่แสดงความเห็นด้วยและสนับสนุนคู่สนทนา และแสดงการรับรู้*

จากการศึกษางานวิจัยที่ศึกษาการกล่าวซ้ำคู่สนทนา มี 2 งาน โดยศึกษาในภาษาที่ต่างกัน ดังนี้ งานของวิณา วุฒิจำนงค์ (2558) ศึกษาการกล่าวคู่สนทนาในภาษาไทย ส่วนสาธิตา กาญจนมาภรณ์กุล (2561) ศึกษาการยอนคำในภาษาญี่ปุ่น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

วิณา วุฒิจำนงค์ศึกษารูปแบบ ชนิดของถ้อยคำ ผลัดที่เกิดการกล่าวซ้ำคู่สนทนา และหน้าที่ของการกล่าวซ้ำคู่สนทนาในการสนทนาภาษาไทย และศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการสนทนา 2 ประเภท ได้แก่ การสนทนาแบบเน้นภารกิจ และการสนทนาในชีวิตประจำวัน ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบที่พบในอัตราความถี่สูงสุดคือ การกล่าวซ้ำแบบขยายความ ชนิดของถ้อยคำที่พบมากที่สุดคือการกล่าวซ้ำกริยาวลี ผลัดที่เกิดการกล่าวซ้ำมีทั้งการกล่าวซ้ำคู่สนทนา และการกล่าวซ้ำคู่สนทนาในผลัดพูดซ้อน หน้าที่ของการกล่าวซ้ำคู่สนทนาที่พบมากที่สุดคือการแสดงความรับรู้สิ่งที่คู่สนทนาพูด และนอกจากนี้ยังพบว่า ประเภทของการสนทนาและชนิดของภารกิจมีผลต่อรูปแบบ ชนิดของถ้อยคำ ผลัดที่เกิดการกล่าวซ้ำคู่สนทนาและหน้าที่ของการกล่าวซ้ำคู่สนทนาในการสนทนาภาษาไทย เช่น หน้าที่ที่พบในการสนทนาแบบเน้นภารกิจมากที่สุดคือ ดำเนินเรื่องต่อ ส่วนหน้าที่ที่ปรากฏในการสนทนาในชีวิตประจำวันมากที่สุดคือ ยืนยันว่าคู่สนทนาเข้าใจถูกต้อง

ส่วนงานวิจัยของสาธิตา กาญจนมาภรณ์กุล (2561) ศึกษาหน้าที่ของการยอนคำในบทสนทนาญี่ปุ่นและเจตนาของผู้พูดที่มีต่อคู่สนทนาหรือคำพูดของคู่สนทนา ข้อมูลที่ใช้ศึกษามาจากบทสนทนาในละครโทรทัศน์ญี่ปุ่น ผลการศึกษาพบว่า หน้าที่ที่โดดเด่นของการยอนคำคือการแสดงความรู้สึกของผู้พูด ซึ่งเป็น “ความรู้สึกไม่คาดคิด” เมื่อผู้พูดอีกฝ่ายกล่าวถ้อยคำที่แย้งกับความคิดของตน หรือผิดจากความคาดหวังหรือการรับรู้ของผู้กล่าวยอนคำ ทั้งนี้การแสดงความรู้สึกของผู้พูด สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทศนคติด้านบวก ทศนคติที่เป็นกลาง และทศนคติด้านลบ

งานวิจัยที่ศึกษากลไกการเปลี่ยนประเด็น พบงาน 2 งาน คืองานของนิตยาภรณ์ ธนสิทธิสุรโชติ (2545) และเพ็ญนภา คล้ายสิงโต (2549) งานของนิตยาภรณ์ ธนสิทธิสุรโชติ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบกลไกการเปลี่ยนประเด็นในการสนทนาภาษาไทย 2 ประเภท ได้แก่ การสัมภาษณ์และการสนทนาแบบเป็นกันเอง ผลการศึกษาพบว่า ประเภทการสนทนามีผลต่อ

การเลือกใช้กลไกการเปลี่ยนแปลงประเด็น กล่าวคือ ในการสนทนาแบบเป็นกันเอง จะใช้กลไกระดับคำในอัตราความถี่สูงสุดและสูงกว่าในการสัมภาษณ์ รองลงมาคือไม่ปรากฏรูปภาษา ส่วนในการสัมภาษณ์ จะใช้กลไกระดับคำในอัตราความถี่สูงสุด รองลงมาคือ ใช้กลไกระดับประโยค ซึ่งปรากฏในอัตราความถี่สูงกว่าในการสนทนาแบบเป็นกันเอง

เพ็ญนภา คล้ายสิงโต (2549) ศึกษาเปรียบเทียบประเภทของการเปลี่ยนแปลงประเด็นในสถานการณ์การสื่อสารระหว่างแพทย์และผู้ป่วย ผลการศึกษาพบว่า ผู้ป่วยเป็นฝ่ายเปลี่ยนจุดเน้นมากที่สุด ในขณะที่แพทย์เป็นฝ่ายเปลี่ยนเรื่องใหม่มากที่สุด หากพิจารณาจำแนกตามความหมายใหม่ ผู้ป่วยจะเปลี่ยนประเด็นที่มีความหมายเกี่ยวกับตนเองมากที่สุด ส่วนแพทย์จะเปลี่ยนประเด็นที่มีความหมายเกี่ยวกับคู่สนทนามากที่สุด หากพิจารณาตามลักษณะผลัด ทั้งแพทย์และผู้ป่วยจะเปลี่ยนประเด็นในผลัดใหม่

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและจัดกลุ่มงานวิจัยด้านสนทนาวิเคราะห์ในประเทศไทย พร้อมศึกษาประเด็นหรือหัวข้อที่ใช้ในการศึกษา ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา และยกตัวอย่างผลการศึกษา ฐานข้อมูลที่สืบค้นงานวิจัย ได้แก่ ฐานข้อมูลห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย ฐานข้อมูล Thai Digital Collection คลังข้อมูลงานวิจัยไทย ศูนย์ข้อมูลการวิจัย Digital ของสำนักการวิจัยแห่งชาติ E-library ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และฐานข้อมูลวารสารวิชาการ (ThaiJO)

ผลการศึกษาพบว่า ในงานวิจัยด้านสนทนาวิเคราะห์ในประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) การศึกษาโครงสร้างการสนทนา และ 2) การศึกษากลไกการสนทนา เมื่อพิจารณาจำนวนงานวิจัยพบว่า งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนามีปริมาณมากกว่างานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนา กล่าวคือ งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนาพบ 26 เรื่อง ส่วนงานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนาพบ 11 เรื่อง

ด้านข้อมูลการสนทนาที่ใช้ในการศึกษา งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนาส่วนใหญ่จะใช้การสนทนาเชิงสถาบัน ส่วนข้อมูลการสนทนาที่ใช้ในงานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนาส่วนใหญ่มาจากการสนทนาในชีวิตประจำวัน

ด้านประเด็นที่ใช้ในการศึกษา งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนาจะศึกษาการเปิดการสนทนา การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง ส่วนงานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนามี 4

ประเด็น ได้แก่ การครอบครองการสนทนา ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟัง การกล่าวซ้ำคู่สนทนา และกลไกการเปลี่ยนประเด็น

ข้อสันนิษฐานที่งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนามักใช้การสนทนาเชิงสถาบัน อาจเนื่องมาจากแม้ในการสนทนาจะมีองค์ประกอบหลัก อันได้แก่ การเปิดสนทนา การดำเนินการสนทนา และการปิดการสนทนาเหมือนกัน แต่มีลักษณะขององค์ประกอบภายในโครงสร้างในการสนทนาแต่ละประเภทแตกต่างกันสะท้อนให้เห็นลำดับหรือวิถีปฏิบัติต่อกันในสถานการณ์หรือบริบทที่แตกต่างกันออกไป ส่วนงานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนามักใช้การสนทนาในชีวิตประจำวัน อาจเนื่องมาจากงานวิจัยบางงานอาจต้องการควบคุมปัจจัยเรื่องประเภทการสนทนาเพื่อศึกษาลักษณะกลไกการสนทนานั้น ๆ โดยภาพรวม หรือศึกษาร่วมกับปัจจัยสังคมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ปัจจัยเรื่องประเภทการสนทนา

อย่างไรก็ตาม แม้วางานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างการสนทนาจะมีปริมาณมากกว่างานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนา แต่ยังคงมีประเด็นการศึกษาหรือประเภทข้อมูลการสนทนาที่ยังไม่ได้ศึกษาอยู่มาก ส่วนงานวิจัยที่ศึกษากลไกการสนทนายังมีประเด็นที่น่าสนใจเป็นจำนวนมาก เช่น กลไกการสนทนากับปัจจัยสังคม การใช้วัจนภาษา สัทวิทยา/สรีรวิทยาในการสนทนา (Conversational Phonology) การศึกษาข้ามวัฒนธรรมและระหว่างวัฒนธรรม เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมลวรรณ ปกรณ์ขจรนาวิน. (2549). *กลวิธีการถามในปริเฉทการสัมภาษณ์รายการ "ถึงลูกถึงคน"* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กรชนก นันทกนก. (2555). *การวิเคราะห์โครงสร้างบทสนทนาระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชนกลุ่มชาติพันธุ์* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิช. (2551). *วัจนปฏิบัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กฤษณพันธ์ พรหมกันธา. (2549). *ลักษณะภาษาสนทนาในการสั่งอาหาร : การศึกษาเชิงภาษาศาสตร์สังคม* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- จันทิมา อังคพณิชกิจ. (2557/2562). *การวิเคราะห์ข้อความ*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จินดา วรรณรัตน์ และคณะ. (2561). *สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาภาษาในงาน
วิทยานิพนธ์ไทยช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2560*. การประชุมหาญใหญ่วิชาการ
ระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 9.
- ชัชวดี ศรีลัมพ์. (2544). การใช้ภาษาใน “ห้องสนทนา”. *วารสารศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 1(1), 77-92.
- ทักษิณา วุฒิเจริญ. (2557). *โทรศัพท์แจ้งเหตุฉุกเฉินของกองกำกับการศูนย์รวมข่าวกองบังคับ
การสายตรวจและปฏิบัติการพิเศษกองบัญชาการตำรวจนครบาล (191) : การวิเคราะห์
บทสนทนาเชิงสถาบัน (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์).*
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ทรงธรรม อินทจักร. (2550). *แนวคิดพื้นฐานด้านวจนปฏิบัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นริศรา হাসนาม (2558). *ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังของผู้ร่วมสนทนาที่มีสถานภาพเท่ากันใน
บทสนทนาภาษาไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย).*
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- _____. (2559). *ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังในภาษาไทย: การศึกษาตามแนวสนทนา
วิเคราะห์. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*, 33(2), 1-40.
- _____. (256(x)). *การครอบครองการสนทนาในภาษาไทยกับปัจจัยสถานภาพทาง
สังคม: กรณีศึกษาการสนทนาระหว่างครูกับนักเรียนจากฐานข้อมูล Mister O Corpus
(วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย).* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- นริศรา হাসนาม และณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2565). *ถ้อยคำแสดงการเป็นผู้ฟังในภาษาไทยกับ
ปัจจัยสถานภาพ: กรณีศึกษาการสนทนาระหว่างครูกับนักเรียนจากฐานข้อมูล Mister O
Corpus. วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*, 29(1).
- นิยะดา รสิกวรรณ. (2544). *การครอบครองการสนทนาในสถานการณ์การสื่อสารแบบเป็น
ทางการและไม่เป็นทางการ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์).*
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- นิตยาภรณ์ ธนสิทธิสุรโชติ. (2545). *กลไกการเปลี่ยนแปลงประเด็นในการสนทนาภาษาไทย
(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์).* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- น้ำเพชร สายบุญเรือน. (2547). การศึกษาบทสนทนาการแสดงตลกทางวิทยุทัศน์. *วรรณวิทัศน์*, 4, 60-77.
- บุรีรัตน์ รอดทิพย์. (2544). การเปิดการสนทนาทางโทรศัพท์ในภาษาไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาภาษาศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปริญญญา วงศ์ขัตติย์. (2555). การวิเคราะห์โครงสร้างบทสนทนายาระหว่างนักจัดรายการวิทยุคลื่น 94.0 EFM (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- ประไพพรรณ พึ่งฉิม. (2542). กลวิธีการถามในปริเฉทการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์สองประเภท (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พรรณธร ครุฑเนตร. (2547). กลวิธีทางภาษาที่ใช้โจมตีรัฐบาลทางอ้อมในปริเฉทการอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เพ็ญนภา คล้ายสิงโต. (2549). การศึกษาวิเคราะห์การสนทนายาระหว่างแพทย์และผู้ป่วยในการตรวจรักษาโรค (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ประยุกต์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ภาวดี สายสุวรรณ. (2560). การครอบครองการสนทนาของผู้ชายไทยและผู้หญิงไทย. ใน *อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (บรรณาธิการ), รวมบทความวิจัยทางภาษาศาสตร์สังคมและภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์* (หน้า 299-330). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เอเอสพี.
- มยุรี สวัสดิ์เมือง. (2540). การศึกษาภาษาสนทนาทางโทรศัพท์ทางสถานีวิทยุข่าวสารและการจราจร (จส.100) (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- YU TONG, ยุพิน จันทรเรือง, และปฏิพันธ์ อุทยานกุล. (2563). โครงสร้างบทสนทนาในนวนิยาย เรื่อง “ขอให้รักเรานั้นนิรันดร” ของประภัสสร เสวิกุล. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 13(1).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2557). *พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์)*. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- โรจน์ศักดิ์ แสงแก้ว. (2557). การแสดงความสนิทสนมในการสนทนายาระหว่างเพื่อนเพศเดียวกัน (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- วิจิตร คริสเตียน. (2555). การวิเคราะห์โครงสร้างบทสนทนาภาษาพม่าทางโทรศัพท์ระหว่างเจ้าหน้าที่ให้บริการข้อมูลชาวไทยกับลูกค้าชาวพม่า (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- วิรัช ตามธีรนนท์. (2544). การใช้ภาษาและคู่วัจนกรรมในการค้าขาย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- วิศนี เกรือวนิชกรกุล. (2546). การศึกษารูปแบบภาษานิยมในบทสนทนาภาษาไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- _____. (2547) การศึกษารูปแบบภาษานิยมในบทสนทนาภาษาไทย. วารสารภาษาและวัฒนธรรม, 23(1), 44-56.
- วีณา วุฒิจำนงค์ (2558). การกล่าวซ้ำคู่สนทนาในการสนทนาภาษาไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วรพร ชำนาญศิลป์. (2557). ลักษณะภาษาที่ใช้ในการพูดคุยผ่านสายด่วนสุขภาพจิต 1323 (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ศิริพร ปัญญาเมธิกุล. (2546). ความต่อเนื่องของปฏิสัมพันธ์ในห้องสนทนาไทย: การส่งผลต่อกันระหว่างการเชื่อมโยงความ การมอบผลัดและความเกี่ยวข้องของเรื่องที่สนทนา (วิทยานิพนธ์ดุสิตวิทยานิพนธ์ สาขาภาษาศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- _____. (2548). ภาษาในห้องสนทนาทางอินเทอร์เน็ต. วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 27(1).
- _____. (2549). รูปแบบการทักทายในห้องสนทนาทางอินเทอร์เน็ต. ใน พลวัตของภาษาไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิวิมล คงสุวรรณ. (2560). โครงสร้างบทสนทนาภาษามือไทย : กรณีศึกษาบทสนทนาในชั้นเรียน (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- ศิริพร ปัญญาเมธิกุล. (2562). ถ้อยคำตอบกลับในการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันไลน์. วารณวิทัศน์, 19(2).
- _____. (2563). การปิดการสนทนาในการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันไลน์. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย, 37(1).
- ศุภชัย ต๊ะวิชัย. (2561). สถานภาพงานวิจัยอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในภาษาไทย. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 40(2), 202-254.

- สกวเดือน ชำธรรม. (2562). *การศึกษาปริเฉทการสนทนาระหว่างจิตแพทย์และผู้ป่วยนอกในการตรวจรักษาโรคทางจิตเวชเบื้องต้น* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สาริตา กาญจมาภรณ์กุล. (2561). การย้อนคำในบทสนทนาภาษาญี่ปุ่นกับการแสดงความรู้สึกของผู้พูด: กรณีศึกษาจากบทสนทนาในละครโทรทัศน์ญี่ปุ่น. *วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ฉบับพิเศษ*, 8(3).
- สรียา ทับทัน. (2543). *กลวิธีทางภาษาในการถามซัก ถามค้ำ ถามดึง ในการพิจารณาคดี* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สิริมา เชียงเซาว์ไว. (2543). *การสนทนาระหว่างกุมารแพทย์กับผู้ช่วยในการตรวจรักษาโรค* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุจิตลักษณ์ ดิผดุง. (2548/2549/2552). *วจนปฏิบัติศาสตร์เบื้องต้น*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท.
- _____. (2557). บทสนทนากับการวิเคราะห์การสนทนาและการพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 33(1).
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2542). สถานภาพงานวิจัยภาษาศาสตร์ในประเทศไทย : การศึกษาภาษาระดับข้อความและภาษาศาสตร์ปฏิบัติ. *ภาษาและวัฒนธรรม*, 18(2), 11-22.
- _____. (2545). การศึกษาสัมพันธ์สารในประเทศไทย. *สัมพันธ์สารศึกษา*, 4, 501-510.
- สมทรง บุรุษพัฒน์และคณะ. (2540). *รายงานการวิจัยเรื่อง สถานภาพงานวิจัยภาษาศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เสาวลักษณ์ แซ่ลี. (2546). *การศึกษาลักษณะภาษาในการสนทนากลุ่มย่อย*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาภาษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อัจฉรา เฟ่งพานิช 2551. *วจนปฏิบัติศาสตร์ II*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภาษาอังกฤษ

Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Panyametheekul, S. (2006). *Conversational Dominance in a Thai Chat Room*.

Paper presented at International Conference on Thai Language and Literature:

Wisdom and Dynamism in the Global Context, November 12, 2006.

Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand.

Sacks, H., Schegloff, E., & Jefferson, G. (1974). A Simple Systematic for the Organisation of Turn Taking in Conversation. *Language*, 50, 696-735.

From <https://doi.org/10.2307/412243>.

Schegloff, E. A., & Sacks, H. (1973). Opening Up Closings. *Semiotica*, 8, 289-327.

Schegloff, E., Jefferson, G. & Sacks, H. (1977). The Preference for Self-Correction in the Organization of Repair in Conversation. *Language*, 53(2), 361-382.

Sidnell, J. (2016). *Conversation Analysis*.

From <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.40>.

Sirisai, S. (2006). *A study on turn-taking and floor management in Thai TV talk*

(Dissertation, Linguistics). Mahidol University, Nakhon Pathom.

Sungkaman, U. (2006). *An Analysis of Mon Conversation* (Dissertation, Linguistics),

Mahidol University, Nakhon Pathom.

Waiyaphutra, Kornkamol; Abhakorn, M.L.Jirapa. (2017). Conversation Analysis of

Interviewer's Cooperative Talks During News Interviews. *Phranakhon Rajabhat Research Journal (Humanities and Social Sciences)*, 12(2).

Zimmerman, D. H., & West, C. (1975). Sex Roles, Interruptions and Silences in

Conversation. In B. Thorne & N. Henley (Eds.), *Language and Sex: Difference and Dominance* (pp. 105-129). Rowley, Mass.: Newbury House Publishers.

ข้อบกพร่องทางภาษาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการรายงานข่าวออนไลน์

วิภาวี ฝ่ายเทศ¹

บทคัดย่อ

สำนักข่าวในยุคของสื่อตั้งเดิมมีกระบวนการที่เป็นมาตรฐาน รวมทั้งการตรวจสอบความถูกต้องของการใช้ภาษาในการเขียนรายงานข่าว แต่เมื่อปรับเป็นระบบการรายงานออนไลน์พบว่าข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเด่นชัดในพาดหัวข่าวและวรรคนำของสื่อมวลชนทั่วไป เช่น การสะกดผิด การสะกดคำตกหล่น การใช้คำผิดความหมาย การใช้สำนวนผิด เป็นต้น ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นนอกจากจะลดคุณค่าและประสิทธิภาพของการรายงานข่าวแล้ว การใช้ภาษาอย่างผิดพลาดของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมมาโดยตลอด ก็ยังจะทำให้ผู้อ่านและคนในสังคมไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ภาษาให้ถูกต้องไปด้วย สาเหตุที่ทำให้ข้อบกพร่องยังปรากฏอยู่เสมอ ได้แก่ 1) กระบวนการทำข่าวร่วมกันระหว่างผู้สื่อข่าว กองบรรณาธิการ และนักข่าวพลเมืองที่ลดทอนมาตรฐานของการใช้ภาษาในสื่อ 2) ลักษณะการเผยแพร่ข่าวทางสื่อสังคมออนไลน์ที่เร่งรีบ 3) ข้อจำกัดของอุปกรณ์ที่ใช้ในการรายงานข่าว 4) พฤติกรรมการบริโภคสื่ออย่างรวดเร็ว 5) ทักษะการสื่อสารทั้งฝ่ายสื่อมวลชนและผู้อ่านที่มองข้ามข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาในการรายงานข่าวออนไลน์

คำสำคัญ: ข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษา; ผลกระทบ; การรายงานข่าวออนไลน์

¹ นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่ wipaweef24@gmail.com

Language Errors in Online News Reporting and Their Effects

Wipawee Faithed¹

Abstract

News agencies in the era of traditional media have a standardized process, including checking the correctness of the language use in writing news reports. Until it was adapted to an online reporting system, it was found that linguistic errors were prominent in the headlines and leads of the media, such as misspellings, spelling errors, misuse of word meanings and expressions, etc. The errors may affect the communication value and efficiency of news reporting. Furthermore, the misuse of language by the mass media, a social institute that has always influenced society and culture can also make readers and people in society not recognize the importance of using the language correctly. The reason why such errors are always present may be attributed to the following: 1) a joint news making process between reporters, editorial department and citizen journalists that lowers the media language standard 2) hurried manner of distributing news via social media 3) limitations of equipment used in news reporting 4) media consumption behavior at a fast pace 5) attitudes of communicators, both press and readers, who are un aware of language errors in online news reporting.

Keywords: Language Errors; Effects; Online News Reporting

¹ Doctoral Student, Thai Language Program, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: wipaweef24@gmail.com

ในวิถีโลกสมัยใหม่ตั้งแต่ยุคอุตสาหกรรมจนถึงยุคดิจิทัล สื่อมวลชนคือเครื่องมือยึดโยงคนสังคมที่หลากหลายให้ยังคงมีจิตสำนึกในวัฒนธรรมรวมกลุ่ม (Collectivistic Culture) ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชนเดียวกัน ความร่วมแรงร่วมใจกัน การมีความสนใจร่วมกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประเพณี และการเป็นประชาชนที่ดีของชาติ เพื่อสร้างเสถียรภาพของสังคมและวัฒนธรรม โดยมีงานสื่อสารมวลชนด้านการรายงานข่าวเป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญอย่างยิ่ง การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวจำเป็นต้องสร้างพลังความศรัทธา และความเชื่อมั่นจากมวลชน ด้วยรูปแบบการสื่อสารที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างจริงจัง มีอุดมการณ์สร้างสรรค์ ยึดมั่นในความถูกต้องเที่ยงตรง เพื่อเป็นที่พึ่งทางด้านสวัสดิภาพให้แก่สังคมได้อย่างแท้จริง การย่อหย่อนต่อบทบาทหน้าที่ของผู้สื่อข่าวก่อให้เกิดผลกระทบได้ในวงกว้างได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมดิจิทัลที่มีระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงใช้แพร่กระจายข่าวออนไลน์ได้ทั่วถึงแทบจะทุกกลุ่มสังคม ข้อบกพร่องในการรายงานข่าวที่ปรากฏหลักฐานประทับใจได้อย่างคงทนในระบบข่าวสารดิจิทัล และผู้อ่านมีโอกาสนับจำนวนถึงอาจซึมซับเป็นพฤติกรรมเลียนแบบได้ง่ายคือ ข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาที่เป็นลายลักษณ์อักษรในการรายงานข่าวออนไลน์ ซึ่งมีสภาพปัญหาและผลกระทบต่อวัฒนธรรมทางภาษาที่พึงใส่ใจและสืบสาวให้ทราบสาเหตุเพื่อการแก้ไขปัญหาดังนี้

สภาพการทำงานของสื่อมวลชนในบริบทสังคมดิจิทัลที่กระทบต่อการใช้ภาษา ในการนำเสนอข่าว

ข่าวออนไลน์ เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในยุคดิจิทัล อันเป็นยุคแห่งสังคมข้อมูลข่าวสารอีกด้วย เนื่องจากการถ่ายทอดข่าวออนไลน์สามารถเข้าถึงบุคคลได้อย่างเป็นส่วนตัวทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์สื่อสารแบบพกพาที่เป็นการรวมสื่อ (Convergent Media) หรือเรียกกันว่า “สื่อใหม่” (New Media) สื่อใหม่นี้ยังได้รวมเอาเนื้อหาจากสื่อดั้งเดิม (Traditional Media) ที่เคยมีอิทธิพลในสังคมไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นรายการโทรทัศน์ รายการวิทยุกระจายเสียง และหนังสือพิมพ์รายวัน ซึ่งปัจจุบันมีรายได้ลดลงจนพุงกิจการในสื่อรูปแบบเดิมอย่างเดี๋ยวยิ่งไปไม่ได้ เพราะภาคธุรกิจการค้าและบริการหันไปนิยมใช้พื้นที่ของสื่อใหม่ในการลงโฆษณาให้เข้าถึงผู้บริโภคที่ล้นแต่ใช้สื่อใหม่แทบจะไม่ห่างกาย สำนักข่าวในสื่อดั้งเดิมจึงเพิ่มหรือย้ายช่องทางการนำเสนอเนื้อหาเป็นส่วนหนึ่งของสื่อใหม่เพื่อยังคงบทบาทหน้าที่ต่อสังคมเอาไว้ในฐานะสื่อกระแสหลัก (Mainstream Media)

ด้วยเหตุที่สื่อใหม่ช่วยให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้ง่าย มีเนื้อหาตอบสนองความต้องการได้อย่างแทบจะไร้ขอบเขต และที่สำคัญคือค้นคว้าได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ผู้ใช้สื่อใหม่จึงคาดหวังการให้บริการข่าวสารที่ทันต่อการใช้ปรับตัวตามกระแสข่าวอย่างเป็นปัจจุบัน การที่ผู้บริโภคข่าวที่เปิดรับข่าวสารถี่ขึ้นในแต่ละวันและให้คุณค่าแก่การนำเสนออย่างทันเหตุการณ์ (Real-time) มากขึ้น รวมทั้งปัจจัยเอื้อจากเทคโนโลยีสื่อสารระบบดิจิทัล ทำให้วงการข่าวออนไลน์กลายเป็นตลาดที่มีการแข่งขันกันอย่างเข้มข้นที่จะตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยปรับกระบวนการรายงานข่าวให้มีขั้นตอนที่กระชับเพื่อดำเนินงานได้อย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมกระทบต่อผลผลิตในบริบทการทำงานด้านข่าวตามมา แม้ว่าจะเป็นธรรมดาที่ความรวดเร็วกับความถูกต้องเที่ยงตรงมักสวนทางกันเสมอ แต่เป็นสภาวะที่ผู้ปฏิบัติงานข่าวต้องระมัดระวังเป็นพิเศษในฐานะที่ข่าวถูกมองว่ามีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นวงกว้างมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวออนไลน์ที่ปรากฏเนื้อหาเป็นลายลักษณ์อักษร เจกเช่นภาษาหนังสือพิมพ์รายวันในอดีตที่สามารถส่งผลต่อรูปภาพและหลักภาษาที่ผู้อ่านนำไปใช้ด้วย

หากมองย้อนไปในอดีต ข้อสรุปที่ปรากฏในเอกสารจากการสัมมนาเรื่อง “อิทธิพลของภาษาหนังสือพิมพ์ต่อเยาวชน” จัดโดยสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยร่วมกับมูลนิธิเสรีบูรโกเศศ-นาคะประทีป เมื่อวันที่ 16-18 มิถุนายน 2521 ณ จังหวัดนครนายก (อ้างถึงในจำนง วิบูลย์ศรี และดวงทิพย์ วรพันธ์, 2529, น. 30) สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ภาษาหนังสือพิมพ์มีผลกระทบต่อเยาวชนดังนี้

1. เป็นภาษาที่จะนำไปสู่ความคิดสองแง่สองมุม เช่น ภาษาสแลง คำผวน
2. เป็นการใช้คำผิดความหมาย ซึ่งบางครั้งคำที่ผิดความหมายนั้นเป็นผลมาจากบุคคลที่เป็นแหล่งข่าวเอง หรือมาจากผู้เขียนข่าวก็ได้
3. มีตัวสะกดการันต์ผิดพลาดมาก ซึ่งอาจจะเกิดจากความไม่รู้จริงของผู้เขียนข่าว หรือเกิดจากความผิดพลาดของผู้เรียงพิมพ์เอง
4. มีคำเสียดสี คำหิ่นประมาทปรากฏอยู่บ่อย ๆ ซึ่งจะเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีสำหรับเยาวชน และผู้ใช้ภาษาโดยทั่วไป

ข้อมูลดังกล่าวนับเป็นร่องรอยที่แสดงว่าอิทธิพลของการใช้ภาษาของสื่อมวลชนต่อผู้อ่านนั้นได้รับการพิจารณาว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกันมายาวนาน อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาก็เป็นสิ่งที่นักวิชาชีพสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญว่าเป็นมาตรฐานวิชาชีพอย่าง

หนึ่งที่ต้องรักษาในฐานะที่สื่อมวลชนเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่ง และเป็นแหล่งผลิตวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลในการขัดเกลาทางสังคมให้แก่คนในสังคมมวลชน

เมื่อความผิดพลาดกลายเป็นเรื่องเคยชิน ปล่อยผ่านได้ และไม่ต้องคิดมาก:

ผลกระทบต่อวัฒนธรรมทางภาษา

แม้ว่าในยุคดิจิทัลจะมีคำกล่าวว่า “ใคร ๆ ก็เป็นสื่อได้” มิได้ผูกขาดให้เป็นหน้าที่ขององค์กรข่าวเสมอไป เพราะต้นทุนในการใช้สื่อต่ำมาก จนถึงขนาดไม่มีค่าใช้จ่ายเลย โดยคนทำงานข่าวกลุ่มนี้มีสถานะเป็นนักข่าวพลเมือง (Citizen Journalist) ที่ใช้อุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่เป็นเครื่องมือบันทึกภาพและเขียนข่าว ถ่ายทอดผ่านทางแอปพลิเคชันสื่อสังคมออนไลน์หรือโซเชียลมีเดีย อย่างเฟซบุ๊กหรือทวิตเตอร์ ซึ่งเข้ามามีส่วนแบ่งในการทำหน้าที่ของสื่อกระแสหลัก ทำให้ผู้อ่านส่วนใหญ่ต้องมีภาระในการกลั่นกรองข่าวสารเองท่ามกลางกระแสอันท่วมท้นและหลากหลายของข่าวสารจากผู้ผลิตข่าวสารเข้าสู่สื่อสังคมออนไลน์ แต่ถึงกระนั้นผู้อ่านก็ยังอาศัยค้นหาข้อเท็จจริงโดยการเปรียบเทียบกับข่าวที่นำเสนอโดยองค์กรข่าวในสถาบันสื่อมวลชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข่าวจากสื่อมวลชนก็ยังเป็นที่พึ่งของสังคมในด้านความมีมาตรฐานวิชาชีพอยู่ อิทธิพลของสารในสื่อมวลชนจึงยังมีผลต่อประชาชนได้ในวงกว้าง ซึ่งรวมถึงด้านการใช้ภาษาซึ่งเป็นที่น่าพอใจให้อ่านได้เข้าไปสัมผัสทำความเข้าใจเรื่องราวที่เล่าอยู่ในสารนั้นด้วย หากมีความผิดพลาดด้านการพิมพ์ การสะกดคำ และการใช้ถ้อยคำในข่าวอยู่บ่อยครั้งจนดูเป็นเรื่องปกติธรรมดา โดยอนุโลมให้ว่าเป็นเพราะความเร่งด่วนในการรายงานข่าวออนไลน์ ก็อาจจะทำให้ผู้อ่านตลอดจนประชาชนทั่วไปมีทัศนคติต่อมาตรฐานความถูกต้องด้านภาษาของสื่อมวลชนว่าไม่ใช่เรื่องสลักสำคัญที่คนในสังคมจะต้องคอยเฝ้าระวังเมื่อเปรียบเทียบกับคุณค่าด้านความสดใหม่ของข่าว

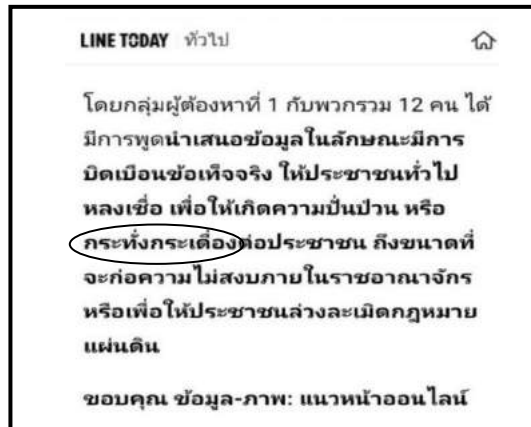
ในอดีตการเสนอข่าวในสื่อดั้งเดิมเป็นการสื่อสารทางเดียว ผู้อ่านก็จะเห็นแต่การใช้ภาษาของสื่อมวลชนมืออาชีพ ที่แม้มีการใช้ภาษาผิดแปลกแหวกแนวจากหลักภาษาไทยไปบ้างก็มักจะเกิดขึ้นเฉพาะในการพาดหัวข่าว แต่ในส่วนเนื้อหาของข่าวยังคงเขียนตามแบบแผนของหลักภาษาไทย แตกต่างจากในปัจจุบันที่การนำเสนอข่าวในสื่อสังคมออนไลน์ต่างมุ่งหวังให้คนอยากเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นและอารมณ์ในข่าว ทั้งยังเปิดช่องทางให้เขียนข้อความตอบสนองต่อเนื้อหาของข่าวได้ เมื่อเป็นพื้นที่ของการสื่อสารสองทางเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าผู้อ่านซึ่งเป็นประชาชนจำนวนมากสามารถเฝ้าสังเกตการใช้ภาษาในสังคมออนไลน์ได้ทั้งจากภาษาสื่อ และภาษาของประชาชนทั่วไปที่อยู่ในเวทีแสดงความคิดเห็น ดังนั้น จึงน่าเป็นห่วงว่าภาษาไทยที่ใช้

ในข่าวออนไลน์อย่างผิดพลาดและผิดหลักภาษาโดยฝ่ายสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมภาษาในสังคมมายาวนาน ผนวกเข้ากับฝ่ายผู้บริหารโคทข่าวที่เข้ามาร่วมพูดคุยให้ข้อมูลเสริม หรือแสดงความคิดเห็นเสมือนเป็นตัวแทนผู้ใช้ภาษาของคนทั่วไปในสังคมนั้น จะยังมีผลต่อค่านิยมการใช้ภาษาไทยของคนส่วนใหญ่แบบ “พวกมากลากไป” หรือนักข่าวพลเมืองก็อาจจะนำไปอ้างเป็นแม่แบบได้ว่า “ใคร ๆ เขาก็เขียนแบบนี้” จนนำไปสู่การละเลยหลักการและแบบแผนทางภาษาอันเป็นวัฒนธรรมที่ใช้สืบทอดประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ ภูมิปัญญา ความรู้ และอุดมการณ์ของสังคมไทยจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน ดังปรากฏเป็นตัวอย่างแสดงข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาในการรายงานข่าวออนไลน์ต่อไปนี้ ซึ่งผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องและสังคมไม่ควรเพิกเฉยต่อปัญหา

ตัวอย่างข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาในการรายงานข่าวออนไลน์

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการพิมพ์ตัวสะกดของคำตกหล่นในพาดหัวข่าว ทำให้เสียความหมายทางภาษาและทางสังคม

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการสะกดคำผิดในเนื้อหาข่าว ทำให้เกิดความหมายสับสนและไม่สอดคล้องกับบริบท

ภาพที่ 3 ตัวอย่างการพิมพ์หรือการสะกดวรรณยุกต์ผิดในพาดหัวข่าว ทำให้ความหมายคลาดเคลื่อน

ภาพที่ 4 ตัวอย่างการสะกดคำผิดในพาดหัวข่าวทำให้ผู้อ่านจดจำวิธีการสะกดคำที่ผิดไปของคำว่า จลาจล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, ออนไลน์)

ภาพที่ 5 ตัวอย่างการสะกดคำราชาศัพท์ที่พบว่าผิดบ่อยในข่าวทำให้ผู้อ่านจดจำวิธีการสะกดคำที่ผิดของคำว่า มีพระประสูติกาล ซึ่งแปลว่าการเกิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, ออนไลน์)

ภาพที่ 6 ตัวอย่างการสะกดคำในพาดหัวข่าวในเฟซบุ๊กที่คลาดเคลื่อนไปเป็นคำที่มีความหมายไม่สุภาพ หรืออาจเป็นอุปมาให้ผู้อ่านแปลกใจกับความหมายของคำเพื่อจะได้กดคลิกเข้าไปอ่านในลิงก์ข่าวเต็มต่อไป

จริงอยู่ที่ว่าภาษาเป็นวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อค้นหา รูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของยุคสมัย ไม่ว่าจะในแง่วิถีชีวิตหรือเทคโนโลยี แต่หลักของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นมีข้ออ้างที่จะไม่รับผิดชอบต่อความบกพร่องในการผลิตผลงาน รวมทั้งมองข้ามความสำคัญของตรวจสอบการใช้ภาษาอย่างพิถีพิถันรอบคอบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารในระดับมวลชน

สาเหตุของข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาในการรายงานข่าวออนไลน์

หากมองการนำเสนอข่าวออนไลน์เป็นกระบวนการสื่อสารมวลชน ก็จะมีองค์ประกอบพื้นฐาน ได้แก่ ผู้สื่อสาร (Communicator) ซึ่งรวมถึงองค์กรข่าวซึ่งเป็นสื่อมวลชน และผู้อ่านที่มีปฏิริยาสะท้อนกลับมาถึงองค์กรข่าวผ่านช่องทางสัญลักษณ์แสดงอารมณ์และความคิดเห็น องค์ประกอบที่เป็นสาร (Message) คือ เนื้อหาข่าว และเนื้อหาการแสดงความคิดเห็นจากผู้อ่าน และองค์ประกอบที่เป็นสื่อ (Media) คือ สื่อมวลชนที่อาศัยเครือข่ายสังคมออนไลน์ในการนำเสนอข่าว ทุกองค์ประกอบล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และมีลักษณะเป็นตัวแปร

ของกันและกัน การอธิบายสาเหตุที่ทำให้เกิดข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาอยู่เสมอจึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อน แต่ก็สามารถยกสาเหตุสำคัญในกระบวนการสื่อสารให้สามารถนำไปพิจารณาหาทางลดข้อบกพร่องได้ดังนี้

1. กระบวนการทำข่าวร่วมกันระหว่างผู้สื่อข่าว กองบรรณาธิการ และนักข่าวพลเมืองที่ลดทอนมาตรฐานการใช้ภาษา

สกุลศรี ศรีสารคาม และชีพธรรม คำวิเศษณ์ (2557, น. 100-102) อธิบายถึงลักษณะกระบวนการสื่อข่าวออนไลน์ไว้ว่าเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างผู้สื่อข่าว กองบรรณาธิการ และผู้รับสาร การโต้ตอบกันได้ทันทีและตลอดเวลาทำให้เกิดการเผยแพร่ข่าวเกิดขึ้นตลอดทั้งกระบวนการทำข่าว ตั้งแต่ระหว่างที่ผู้สื่อข่าวกำลังรวบรวมข้อมูลข่าว ลงพื้นที่ข่าว ระหว่างที่เหตุการณ์ข่าวกำลังดำเนินไป ซึ่งต่างจากเมื่อก่อนที่ผู้สื่อข่าวจะได้รายงานให้ผู้รับสารได้รู้ก็ต่อเมื่อข่าวผ่านกองบรรณาธิการและถูกตีพิมพ์แล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นคือ การช่วงชิงความรวดเร็วในการนำเสนอข่าวให้ทันต่อเหตุการณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น กระบวนการทำข่าวยังมีการเปลี่ยนแปลงไปอีกคือ ผู้สื่อข่าวต้องทำหน้าที่เพิ่มมากขึ้นโดยเป็นนายทวารข่าวสาร (Gatekeeper) ที่กำหนดวาระข่าวสารและคัดกรองข้อมูลข่าวสารด้วยตัวเอง ไม่สามารถรอให้เป็นหน้าที่ของกองบรรณาธิการเท่านั้น ลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์กันได้โดยทันทีของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ก็ยิ่งทำให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างคนทำข่าวกับผู้อ่าน ที่มักมีการตั้งเนื้อหาประเด็นตรงจากผู้อ่าน รวมทั้งข่าวสถานการณ์ที่สร้างกระแสการถกเถียงได้ดี (Dramatic Event) จากนักข่าวพลเมือง ซึ่งแม้ว่าจะยังไม่มีความเป็นมืออาชีพพอนั้นมาใช้ประโยชน์ในรายงานข่าวด้วย เมื่อข้อมูลข่าวสารไหลเข้ามามากอย่างต่อเนื่องจากหลากหลายแหล่งข่าวและยังต้องจัดทำข่าวอย่างรวดเร็วก็อาจนำมาสู่ความผิดพลาดได้ (Chris Barker and Emma A. Jane, 2016, p. 412)

ลักษณะกระบวนการทำข่าวดังกล่าวทำให้ขั้นตอนสำคัญในการสร้างมาตรฐานทางภาษาคือ งานพิสูจน์อักษรของกองบรรณาธิการถูกตัดตอนไปเป็นความรับผิดชอบของผู้สื่อข่าวที่มิได้มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาเท่าผู้เรียบเรียงข่าวและนักพิสูจน์อักษรซึ่งมักจะเป็นผู้ที่เรียนด้านภาษาหรือมีประสบการณ์การใช้ภาษามาก ปิยพันธ์ รุ่งรวย (2560, น. 104) อธิบายว่า งานพิสูจน์อักษรเป็นกระบวนการตรวจสอบการสะกดคำให้ถูกต้อง และตรงตามหลักไวยากรณ์ เพื่อที่จะให้ได้งานเขียนที่มีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือ และสื่อสารระหว่างผู้เขียนกับ

ผู้อ่านได้อย่างถูกต้องชัดเจน เพราะทุกภาษารวมทั้งภาษาไทยต่างมีมาตรฐานที่เป็นแบบแผน การสะกดผิดจึงนับเป็นการทำลายหลักภาษาไปโดยปริยาย

2. ลักษณะการเผยแพร่ข่าวทางสื่อสังคมออนไลน์ที่เร่งรีบ

การเผยแพร่ข่าวทางสื่อสังคมออนไลน์อยู่ภายใต้เงื่อนไขความเร็ว และทุกขณะที่ข่าวเกิดขึ้นนั้น ผู้สื่อข่าวก็สามารถนำเสนอเป็นข่าวสารได้ทันที และส่วนใหญ่เนื้อหาข่าวที่รายงานไปก็ยังคงอยู่ในลักษณะของข่าวร่าง (Draft) สกฤตศรี ศรีสารคาม และชีพธรรม คำวิเศษณ์ (2557, น. 117-118) อธิบายว่า การร่างข่าวหรือการเขียนรายงานข่าวแบบคร่าว ๆ ซึ่งยังไม่ละเอียดพอที่จะตีพิมพ์หรือออกข่าววิทยุโทรทัศน์ได้นั้น เป็นขั้นตอนในการอัปเดตข้อมูลข่าวที่มีอยู่ในมือพร้อม ๆ กับนำเสนอแบบ Real-time ให้ผู้ติดตามข่าวได้รับทราบไปพร้อม ๆ กัน ขั้นตอนนี้เหมาะกับการนำสื่อสังคมออนไลน์หรือโซเชียลเน็ตเวิร์กมาใช้ทั้งเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และบล็อก หลังจากผู้สื่อข่าวรายงานความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์เบื้องต้นในมิติข่าวเร็วไปแล้ว สิ่งต่อไปคือ การพัฒนาสู่เนื้อหาข่าวที่สมบูรณ์สำหรับสื่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นขั้นตอนระหว่างการทำหน้าที่ในมิติที่เร็วและลึกของสื่อออนไลน์ต่อการรายงานข่าว การเผยแพร่ข่าวผ่านสื่อดั้งเดิมอย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ยังคงมีอยู่ในกระบวนการนี้ โดยสิ่งที่เป็นจุดแข็งของสื่อดั้งเดิมคือ การรายงานข่าวที่น่าเชื่อถือบนพื้นฐานของเอกสารข้อมูลสนับสนุนในพื้นที่และเวลาที่จำกัด

เมื่อกองบรรณาธิการได้เข้ามามีบทบาทในการจัดทำร่างข่าวให้เป็นรายงานข่าวหรือสื่อบริษัทแล้วก็สามารถนำเสนอทั้งในสื่อดั้งเดิมและสื่อสังคมออนไลน์ด้วย แต่กว่าจะมาถึงข่าวที่ถึงพร้อมด้วยคุณภาพก็มีผู้สนใจอ่านลดลง เพราะคุณค่าของความสดใหม่ทันเหตุการณ์ก็ลดลง กลายเป็นเหมือนจดหมายเหตุบังเอิญที่เหตุการณ์ในสังคมเท่านั้น ภาษาที่ผ่านสายตาให้ผู้อ่านซึมซับเข้าไปจากข่าวออนไลน์บางข่าว จึงเป็นภาษาที่อยู่ในการร่างข่าวมากกว่าข่าวที่ผ่านการคัดกรองคุณภาพเนื้อหาอย่างถี่ถ้วนจากกองบรรณาธิการ

3. ข้อจำกัดของอุปกรณ์ที่ใช้ในการรายงานข่าว

คุณสมฤทธิ์ เจียมเจริญพรกุล ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์เดลินิวส์และบรรณาธิการเอทีวียออนไลน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2563) อธิบายว่า การสะกดผิดส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากการสะกดคำไม่เป็น มักมาจากการพิมพ์ผิดเพราะหลายสาเหตุ ได้แก่ การรีบพิมพ์ ไม่ได้มองหน้าจอ เพราะแป้นพิมพ์เล็ก ทำให้เมื่อพิมพ์แบบสัมผัสแล้วมองหน้าจอโทรศัพท์ก็ไม่ถนัด

หน้าจอโทรศัพท์มีขนาดเล็ก ทำให้ตรวจยากกว่าเดิม ทั้งยังเกิดปัญหาจากการที่โปรแกรมที่พิมพ์ช่วยเติมคำเพิ่มอัตโนมัติโดยหาคำที่เคยพิมพ์ติดต่อกันมาใส่ให้ ข้อจำกัดของแอปพลิเคชันในการตัดคำระหว่างบรรทัดให้ถูกต้องตามหลักภาษา และการช่วยแก้คำอัตโนมัติตามคำสั่งของโปรแกรมด้วย

4. พฤติกรรมการบริโภคสื่ออย่างรวดเร็ว

คุณสัมฤทธิ์ เจียมเจริญพรกุล อธิบายว่า ปัจจุบันนิยมนำเสนอข่าวที่อยู่ในกระแสความสนใจทางเฟซบุ๊กที่ผู้อ่านจะอ่านแบบเลื่อนผ่านหน้าจอไปเร็ว ๆ และไม่เหมือนการค้นหาข่าวที่สนใจจริง ๆ ในเว็บไซต์ ประกอบกับผู้อ่านมีจำนวนข่าวสารที่น่าสนใจคอยให้อ่านอีกมากมาย จึงไม่ได้ใส่ใจรายละเอียดรูปแบบการใช้ภาษาว่าจะถูกหรือผิดตรรกะที่ยังอ่านรู้เรื่อง เตาะความหมายได้จากข้อความแวตล่อมหรือภาพประกอบ ตลอดจนเนื้อหาที่ก่อนหน้านี้ทำให้ติดตามอ่านอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีผู้อ่านทั่วถึงมาบ้างหากเขียนจนอ่านไม่รู้เรื่อง หรือสะกดผิดไปจนได้ความหมายหายบคาย แต่ก็นับว่าเป็นจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับการสะท้อนกลับด้านความคิดเห็นที่ผู้อ่านมีต่อเรื่องราวในข่าว

5. ทักษะของผู้สื่อสารทั้งฝ่ายสื่อมวลชนและผู้อ่านที่มองข้ามข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาในการรายงานข่าวออนไลน์

ทัศนคติของฝ่ายสื่อมวลชนที่ไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพด้านการใช้ภาษาสะท้อนให้เห็นได้จากการใช้ภาษาอย่างไม่เคร่งครัดเรื่องความถูกต้องของภาษาในการพิมพ์ ด้วยสาเหตุที่มาจากบริบทการทำงานและบริบทสังคม เมื่อเกิดขึ้นซ้ำ ๆ จนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นความผิดพลาดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข และปล่อยให้ผ่านไป ทำให้ค่านิยมต่อการใช้ภาษาให้ถูกต้องลดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ ทั้ง ๆ ที่สื่อมวลชนควรตระหนักว่า ภาษาเป็นวัฒนธรรมที่ต้องมีข้อตกลง และมีแบบแผนของสังคมในวงกว้าง เพื่อสื่อสารได้เข้าใจตรงกัน คนในสังคมจึงจะยังสามารถใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ ดึงเอาความรู้และภูมิปัญญาจากทุกมิติเวลาของมนุษยชาติมาใช้ ให้เกิดประโยชน์ได้ ข่าวเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สั่งสมต่อเนื่องได้ตลอดชีวิตของคนมิได้หมดความหมายไปในระยะเวลาอันสั้น ภาษาที่ใช้ในข่าวจึงไม่ควรมีความหมายที่สับสน

สื่อมวลชนอาจอ้างได้ว่ายึดความต้องการและลักษณะการใช้ประโยชน์ของผู้รับสารออนไลน์เป็นสำคัญตามหลักการตลาด การใช้ภาษาเดียวกันยอมทำให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดดึงดูดผู้อ่านให้เป็นแฟนคลับคอยติดตามช่องทางได้ง่าย เพราะคนในสังคมส่วนใหญ่ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เองก็มีการพิมพ์ข้อความโดยปรับแต่งภาษาตามใจชอบ ไม่ถือสากับการสะกดคำอย่างหลากหลาย และเน้นความสะดวกในการพิมพ์ข้อความ อักษรตัวใดที่อยู่แถวบนของแป้นพิมพ์ ผู้พิมพ์ก็อาจจะเปลี่ยนมาใช้ตัวอักษรแถวล่างที่ออกเสียงได้เหมือนหรือใกล้เคียงแทน เช่น ใช้ ท แทน ธ ในคำว่า “เทอ” หรือใช้ สระอุ แทน อุ ในคำว่า “ยู” แทนคำว่า “อยู่” ในเมื่อผู้อ่านหรือคนในสังคมก็ไม่จริงจังที่จะเป็นหูเป็นตาสอดส่องความผิดพลาดหรือแนวโน้มที่สื่อจะทำให้เกิดความผิดเพี้ยนทางภาษา สื่อเองก็จึงยังไม่จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขตนเองในด้านนี้

ตั้งคำถามว่าของ คุณดำรง พุฒตาล สื่อมวลชนอาวุโสในปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “ภาษาไทยกับสื่อที่เปลี่ยนไป: ทิศทางและแนวโน้ม ทางต้น และทางออก” ในการเสวนาเรื่อง “ภาษาไทย 4.0: มุมมองและความท้าทายของภาษาไทยในปัจจุบันสู่อนาคต” เนื่องในวันภาษาไทย ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2562 ที่ว่า

“ผู้ชมรายการโทรทัศน์ในปัจจุบันไม่ “เป็นหูเป็นตา” ในเรื่องการใช้ภาษาไทยในรายการหรือการโฆษณาให้ถูกต้อง เมื่อก่อนจะพูดคำสแลง “มันส์พะยะค่ะ” ยังไม่กล้าพูด ลูกอมที่ใช้คำโฆษณาว่า “เล็กดี รสโต” ก็มีผู้ที่รักภาษาไทยท้วงติงว่าไม่ถูกต้อง แต่ในปัจจุบันมีคำสแลงจากใน “โลกโซเชียล” มากมายปนในรายการมาช่วยสร้างความทันสมัย เช่น โอตะเอง มาจากโอเคไหมตัวเอง เป็นต้น แม้ว่าภาษาเหล่านี้ จะหายไปตามพลวัตของภาษา แต่ด้วยเหตุที่ภาษาในโลกโซเชียลสื่อสารด้วยการเขียน ไม่ใช่แค่ใช้ในการพูด จึงไม่หายไปได้ง่าย ๆ”

แม้จะมองว่าทั้งฝ่ายสื่อมวลชนและฝ่ายคนในสังคมออนไลน์เป็นแรงเสริมซึ่งกันและกันที่ทำให้เกิดการละเลยความผิดพลาด หรือความสะเพร่าซึ่งปรากฏในการพิมพ์และการใช้ภาษาของสื่อมวลชน แต่ด้วยอิทธิพลของสื่อมวลชนในการหล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคมมวลชนยังคงมีอยู่มาก ทักษะคติและวิธีการแสดงออกทางภาษาของคนในสังคมจึงคล้อยตามสื่อมวลชนได้อย่างแน่นอน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการใช้สื่อออนไลน์ส่วนบุคคลที่สะกดคำผิดและพิมพ์ข้อความสู่สาธารณะอย่างไม่ระมัดระวัง และไม่ตระหนักว่าจะส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือส่วนบุคคล และอาจลุกลามไปถึงตำแหน่งหน้าที่หรือสถาบันที่ตนสังกัดได้ด้วย

ภาพที่ 7 ตัวอย่างข่าวที่นำการสะกดคำผิดของโฆษกพรรคการเมืองมาใช้โจมตีทางการเมือง

ข้อเสนอแนะ

ดังนั้น ผู้ทำหน้าที่ประมวลชนจึงควรให้ความสำคัญกับการเรียบเรียงและพิสูจน์อักษร ถ้ามีการรายงานข่าวด้วยการพิมพ์ข้อความลงในเครื่องมือสื่อออนไลน์ขนาดพกพา ก็ควรเพิ่มความระมัดระวังการพิมพ์ผิดให้มากยิ่งขึ้น ผู้ทำงานทางด้านนี้ควรหมั่นเรียนรู้ด้านการใช้ภาษาให้ถูกต้อง และตรวจสอบภาษาในผลงานด้วยความรับผิดชอบในฐานะมืออาชีพมากขึ้น

ส่วนองค์กรสื่อมวลชนก็ควรมีหน่วยตรวจสอบคุณภาพการใช้ภาษา หรือคงขั้นตอนการพิสูจน์อักษรไว้เท่าที่จะเป็นไปได้ หรืออาจกำหนดความสามารถในการใช้ภาษาอย่างถูกต้อง และละเอียดรอบคอบให้เป็นคุณสมบัติประการสำคัญของผู้สื่อข่าวด้วย รวมทั้งปลูกจิตสำนึกผู้สื่อข่าวให้รักษามาตรฐานการใช้ภาษาและการสะกดคำ เพราะเป็นส่วนหนึ่งที่เสริมความน่าเชื่อถือให้แก่เนื้อหาของสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อที่นำเสนอเรื่องจริงอย่างข่าว

การใช้ภาษาที่กระชับและสื่อความหมายได้ชัดเจน เรียบเรียงประโยคให้อ่านเข้าใจได้รวดเร็ว สะกดคำได้ถูกต้องนั้นทำให้เกิดความสง่างาม น่าเชื่อถือ และนับเป็นเกียรติทางวิชาชีพของสื่อมวลชนประการหนึ่ง ดังคำกล่าวของโรเบิร์ต เจ. โรเซนธัล บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ฟิลาเดเฟียอินไควเรอร์ ถึงคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของการรายงานข่าวออนไลน์ว่า

“เมื่อมีข่าวใหญ่เกิดขึ้น จำเป็นต้องโพสต์ข่าวในระบบออนไลน์ทันทีที่เขียนเสร็จ คุณจะต้องรายงานข่าวเป็นเจ้าแรกที่รายงานได้เร็วและดีที่สุด” (Carole Rich, 2005, p. 19)

ในส่วนของผู้อ่านก็ควรร่วมแสดงปฏิกิริยาต่อข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาแม้แต่ในระดับการสะกดคำของสื่อมวลชน ไม่อิงกระแสสื่อมวลชนและการแสดงความคิดเห็น (Comment) ที่ใช้ภาษาไทยอย่างไม่ถูกต้องโดยมองว่าเป็นการสร้างอัตลักษณ์ร่วมสมัยในยุคดิจิทัล เมื่อผู้อ่านประสงค์จะเข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์ก็ควรตระหนักว่า การเขียนภาษาให้ถูกต้องตามหลักภาษานอกจากจะทำให้คนอื่น ๆ ในสังคมเข้าใจความคิดเห็นได้ตรงตามเจตนาของผู้เขียนแล้ว ยังจะทำให้ความคิดเห็นมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ ส่งเสริมสถานภาพการเป็นผู้นำความคิดเห็นในประเด็นที่น่าเสนอ และสร้างแรงผลักดันให้ความคิดของตนสามารถโน้มน้าวใจผู้อื่นได้เป็นจำนวนมากจนส่งผลเป็นประจักษ์ได้ นอกจากนี้การใช้ภาษาไทยในบริบทอื่น ๆ เช่น การเรียน การประกอบอาชีพ เป็นต้น ก็ไม่ควรนำภาษาที่สื่อสารตอบโต้ในข่าวออนไลน์หรือภาษาที่สื่อสารในสังคมออนไลน์ไปใช้ แต่ควรใช้ภาษาที่ถูกต้องตามแบบแผนที่มีการตรวจตราอย่างละเอียดรอบคอบ จึงจะสามารถสื่อความหมายได้ในสังคมวงกว้าง รวมทั้งเป็นการให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยในชีวิตจริง และแสดงถึงความตระหนักในบทบาทหน้าที่ทางสังคมของตนเองอย่างจริงจังด้วย

ภาครัฐที่เกี่ยวข้องก็ควรวางมาตรฐานวิชาชีพสื่อมวลชนด้านการเขียนและการใช้ภาษาไทย นอกเหนือจากที่เคยเน้นมาตรฐานของสื่อมวลชนด้วยการสอบใบประกาศสำหรับงานโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียงที่เกี่ยวกับการออกเสียงเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงช่องทางและรูปแบบอย่างฉับพลันของการรายงานข่าวโดยสื่อมวลชนจากยุคหนังสือพิมพ์กระดาษมาสู่ยุคหนังสือพิมพ์ออนไลน์ผ่านหน้าจอมาร์ทโฟน แน่นหนาว่าในช่วงของการเปลี่ยนผ่านจะต้องมีข้อบกพร่องและปัญหาเกิดขึ้น ปัญหาที่ได้รับการจัดการก่อนหรือหลังก็มักจะพิจารณาจากความเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการอยู่รอดขององค์กรสื่อเป็นหลัก อันได้แก่ ปัญหาด้านรายได้และกฎหมาย ส่วนปัญหาการใช้ภาษาอย่างไม่รอบคอบซึ่งยังไม่มีระเบียบข้อบังคับใดมาจัดการอย่างจริงจัง ก็ถูกจัดให้อยู่ในลำดับที่รอไปก่อน ทั้ง ๆ ที่การตรวจสอบและตรวจทานรูปภาษาและหลักภาษาเป็นอย่างดีก่อนการเผยแพร่ นั้น นับเป็นมาตรการรักษาความน่าเชื่อถือของข่าว อันเป็นคุณค่าหลักที่งานสื่อข่าวจะปล่อยให้สูญเสียไปไม่ได้ สื่อมวลชนไทยไม่ควรต้องถูกหยิบยกมาเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีในการใช้ภาษาไทยอยู่ร่ำไปหลาย ๆ ฝ่ายในสังคมจึงควรร่วมกันเป็นแรงผลักดันให้สื่อพัฒนาคุณสมบัติพึงประสงค์

ให้ครบถ้วนรวมทั้งการใช้ภาษาให้ถูกต้องเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาคนในยุคดิจิทัล เพราะคุณภาพของสื่อก็สะท้อนถึงคุณภาพของคนในชาติเช่นกัน

รายการอ้างอิง

- จำนง วิบูลย์ศรี และดวงทิพย์ วรพันธ์. (2529). *ภาษากับมวลชน วิวัฒนาการของภาษาเพื่อการนำเสนอข่าวในหนังสือพิมพ์ไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรง พุฒตาล (ผู้ปาฐกถา). (27 สิงหาคม 2562). ภาษาไทยกับสื่อที่เปลี่ยนไป: ทิศทางและแนวโน้ม ทางต้น และทางออก. ใน *การเสวนาวันภาษาไทยเรื่อง ภาษาไทย 4.0: มุมมองและความท้าทายของภาษาไทยในปัจจุบันสู่อนาคต*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปิยพันธ์ ร้ารวย. (2560). การพิสูจน์อักษร. ใน *ก้าวสู่บรรณาธิการอาชีพ*. กรุงเทพฯ: ชมรมบรรณาธิการไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. สืบค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2564 จาก <https://dictionary.orst.go.th/>.
- สกุลศรี ศรีสารคาม และชีพธรรม คำวิเศษณ์. (2557). “ศิลปะการเล่าเรื่องข้ามสื่อ”. ใน *หลักและแนวคิดวารสารศาสตร์คอนเวอร์เจนซ์*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย.
- Barker, Chris and Jane, Emma A. (2016). *Cultural Studies: Theory and Practice*. 5th ed. London: Sage Publications Ltd.
- Rich, Carole. (2005). *Writing and Reporting News: a Coaching Method*. Belmont: Thomson/Wadsworth.

หลักการอ่านทำนองเสนาะผ่านฉันทลักษณ์ไทยในบทอาขยาน สู่ทำนองมาตรฐาน หรือทำนองนักเรียน¹

ศรธรรม แสงสว่าง²

โกวิทย์ พิมพวง³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักการอ่านทำนองเสนาะ ในบทอาขยาน ผลการวิจัยพบว่า หลักการอ่านทำนองเสนาะปรากฏการตั้งต้นเสียงหรือการสื่อสารคำที่แสดงถึงความหมาย หลักในการอ่านทำนอง-เสนาะเพื่อรักษาความถูกต้อง และเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดการอ่านทำนองเสนาะได้ 5 ลักษณะ ดังนี้ ขึ้นเสียงปกติ (สป.) ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สด.) ลงเสียงต่ำลึก (สสล.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) โดยเมื่อนำมาจำแนกตามฉันทลักษณ์แต่ละประเภทสามารถอธิบายได้ ดังนี้ 1) ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนปรากฏ ดังนี้ ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สด.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) 2) ฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ปรากฏขึ้นเสียงปกติ (สป.) ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สด.) ลงเสียงต่ำลึก (สสล.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) ครบทั้ง 5 คำ 3) ฉันทลักษณ์ประเภทโคลง ปรากฏดังนี้ ขึ้นเสียงปกติ (สป.) ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สด.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) 4) ฉันทลักษณ์ประเภทฉันท์ปรากฏ ดังนี้ ขึ้นเสียงปกติ (สป.) ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สด.) ลงเสียงต่ำลึก (สสล.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) 5) ฉันทลักษณ์ประเภทร่าย ปรากฏดังนี้ ขึ้นเสียงปกติ (สป.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) ดังนั้น หลักการอ่านทำนองเสนาะ ในฉันทลักษณ์ไทยที่ปรากฏในบท

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต หัวข้อ “การศึกษาทำนองทำนองร้อยกรองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี “การอ่านทำนองเสนาะ” ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ช่วงชั้นที่ 1 - ช่วงชั้นที่ 4” สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² ศรธรรม แสงสว่าง, นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่ somram.neung@gmail.com

³ รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่ fhumkwp@ku.ac.th

อาชยาน หากสื่อสารการใช้คำตั้งต้นเสียงในการออกเสียงผิดหรือสลับกันไปก็จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลักการอ่านทำนองเสนาะ จนทำนองผิดเพี้ยนเป็นทำนองเสนาะแบบพิเศษ หรือไม่จัดเป็นการอ่านทำนองเสนาะ

คำสำคัญ: ทำนอง; ฉันทลักษณ์ไทย; บทอาชยาน; ทำนองมาตรฐาน

Principle of Rhythmic Recital through Thai Prosody in Bot Akhayan for Standard Rhythm or Students' Rhythm¹

Sornram Saengsawang²

Kowit Pimpuang³

Abstract

This article aimed to analytically study the rhythmic recital in Bot Akhayan. It was found that the principle of rhythmic recital involves sound commencement or word communication to express meanings, principle of rhythmic recital for ensuring correctness, and - the medium of five sounds for rhythmic recital, namely, normal sound, high sound, low sound, lower sound, and the same sound. Upon sound classification in each prosody, it was discovered that 1) the recital of "Klon" concerns the following sounds; high sound, low sound, and the same sound. 2) The recital of "Kab" concerns totally 5 sounds, namely, normal sound, high sound, low sound, lower sound and the same sound. 3) The recital of "Khlong" appears the following sounds; normal sound, high sound, low sound, and the same sound. 4) The recital of "Chan" concerns the following sounds: normal sound, high sound, low sound, lower sound and the same sound, and finally, 5) the recital of Prosody "Rai" concerns the following sounds: normal sound and same sound. Therefore, regarding the Thai prosody in Bot Akhayan, if the pronunciation of initial words is incorrect, the following recital can result in a deviant or unusual type of recital.

Keywords: Rhythm; Thai Prosody; Bot Akhayan; Standard Rhythm

¹ This article is a part of the Master's thesis entitled a Study on Thai Verse Rhythm with Special Reference to Poem Recital in the Supplementary Books "Bot Akhayan" in Learning Sessions 1-4. Thai Language Program, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University.

² Master's Student, Thai Language Program, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: sornram.neung@gmail.com

³ Associate Professor Dr., Thai Language Program, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: fhumkwp@ku.ac.th

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเป็นมาของการอ่านทำนองเสนาะมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยในอดีตยังไม่มี การจำแนกท่วงทำนองดังปัจจุบัน เมื่อฟังแล้วเห็นถึงความไพเราะ ก็คือ การอ่านที่มีทำนอง ฟังแล้วเกิดความเสนาะ ผ่านการสืบสานจาก ราชสำนัก วัด (โรงเรียน) และชาวบ้าน จนทำให้เกิดความหลากหลายของท่วงทำนอง-ไทย สอดคล้องกับ ฅัญฎกฤษฎี อภินิษฐ์ธาดา (สัมภาษณ์ : 15 กุมภาพันธ์ 2564) ความเป็นมาของการอ่านทำนองเสนาะ ในสมัยโบราณเริ่มจากการฝึกการอ่านธรรมดา ที่เน้นไปในเรื่องของอักขรวิธี นำมาสู่การอ่านแบบใส่ทำนอง โดยใช้ทำนองป่น และทำนองสวด เข้ามาเพื่อช่วยในการส่งเสริมความจำ ทำลายความน่าเบื่อหน่าย จนเกิดมาเป็น ความ “เสนาะ” ที่มีผู้รับสารเป็นคนตัดสินใจถึงความไพเราะของน้ำเสียงหรือบทประพันธ์นั้น ๆ แต่ปัจจุบันทำนองเสนาะ ถูกแยกออกจากทุกท่วงทำนอง นับเป็นหนึ่งในทำนองไทยที่มีความหลากหลายในทำนองเช่นเดียวกัน อาทิ ทำนองเสนาะแบบชาวบ้าน ทำนองเสนาะแบบอาลักษณ์ และทำนองเสนาะแบบนักเรียน ดังที่พิมลศักดิ์ อุ่สุวรรณธรรม (สัมภาษณ์ : 19 กุมภาพันธ์ 64) จากการสัมภาษณ์อาจารย์ได้แสดงความคิดเห็นของ ความเป็นมาการอ่านทำนองเสนาะ สรุปได้ว่า ในสมัยก่อนเมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงมีประกาศ หรือพระบรมราชโองการ จะต้องมีการแจ้งข่าวสารให้ประชาชนรับทราบ จึงใช้อำลักษณ์เป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์ จนเกิดเป็น ทำนองอาลักษณ์ พัฒนาสู่ทำนองชาวบ้าน และทำนองนักเรียนตามลำดับ ทำให้ปรากฏการอ่านทำนองเสนาะ ทั้ง 3 ทำนอง ในยุคปัจจุบัน และที่ได้รับความนิยมสูงสุด คือทำนองเสนาะ แบบฉบับนักเรียน ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนั่นเอง คำว่าทำนอง-เสนาะ มาปรากฏบันทึกชัดเจน โดยมี หลวงธรรมาภิรักษ์ (ถึก จิตรกถึก) เป็นผู้คิดใช้คำนี้ขึ้นเป็นคนแรก โดยมีลูกศิษย์ท่าน ขุนสุนทรภษิตนามาเขียนในหนังสือหลักการอ่านฉันท และตัวอย่าง รวมทั้งพระวรวาทย์พิสิฐนาไปใช้ที่ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสืบต่อมา

การอ่านทำนองเสนาะ คือวิธีการอ่านออกเสียงอย่างไพเราะตามลีลาของบทร้อยกรองประเภท กลอน กาพย์ โคลง ฉันท์ ร่าย ดังที่ กำชัย ทองหล่อ (2525, น. 725) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การอ่านที่มีเสียงสูง ต่ำ ยาว สั้น หนัก เบา ทอดเสียง เลื่อนเสียง เน้นจังหวะ เน้นสัมผัส ให้ชัดเจนไพเราะ และทำให้เกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย โดยอ่านออกเสียงให้มีอารมณ์สัมพันธ์กับบทประพันธ์ สอดคล้องกับนันทา ขุนภักดี (2559, น. 239) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การอ่านทำนองเสนาะ คือ การอ่านแบบมีลีลาจังหวะ สั้นยาว ในคำประพันธ์ประเภท กาพย์ กลอน โคลง ร่าย ฉันท์ มีความไพเราะมากกว่าทำนองธรรมดา ดังนั้น “การอ่านทำนองเสนาะ” คือ การอ่านออกเสียงบทร้อยกรอง อันมีเอกลักษณ์เฉพาะตามคำประพันธ์ไทยแต่ละประเภท กลอน กาพย์

โคลง ร่าย ฉันท์ อันเป็นศูนย์รวมแห่งศาสตร์ กล่าวคือ อักษรและอักขรวิธีไทย และศูนย์รวมแห่งศิลป์ กล่าวคือ วรรณศิลป์ ลีลา จังหวะ สุนทรียะ ผ่านการอ่านออกเสียงอย่างไร้เพราะ ซึ่งปรากฏให้เห็นในบทอาขยาน หนังสือเรียนภาษาไทยทุกระดับชั้น รวมไปถึงหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ช่วงชั้นที่ 1 – ช่วงชั้นที่ 4 กระทรวงศึกษาธิการ

การท่องบทอาขยาน คือ ส่วนหนึ่งของการอ่านบทร้อยกรอง โดยมีลักษณะการถ่ายทอดด้วยวิธีการเปล่งเสียงออกมาพร้อมเพรียงกันเป็นหมู่คณะ และสร้างชีวิตให้วรรณกรรมวรรณคดี กล่าวคือ อารมณ์ ความรู้สึก สุนทรียะ ถ่ายทอดผ่านท่วงทำนองไทยที่หลากหลาย แต่มีได้มีไว้เพื่อการท่องจำตามความหมาย ในตัวชีวิตของกระทรวงศึกษาธิการกำหนดสอดคล้องกับ ธรรมนูญฯ ออกนิตยสาร (2558, น. 3) กล่าวไว้ว่า “อาขยาน” มีไว้เพื่อให้ท่องคือเปล่งเสียงก็จริง แต่มีได้มุ่งให้จำ การจำเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น มิใช่เป้าหมายอันแท้จริง เพราะธรรมชาติแล้ว เมื่อเราท่อง คือ เปล่งเสียงบ่อยครั้ง ซ้ำแล้วซ้ำอีก ก็จำได้เอง โดยไม่จำเป็นต้องบีบบังคับให้จำ หากอาขยานเป็นเพียงบทท่องที่บังคับ ให้จำ อาขยานก็จะหายไปเอง จากความน่าเบื่อหน่ายเพราะถูกบังคับให้จำโดยปราศจากความซาบซึ้งนั่นเอง” การท่องบทอาขยานมักเน้นการท่องเพื่อจำทำให้อาขยานถูกกลืนคุณค่าลงไป เปรียบเสมือนการท่องบทอาขยานเป็นลักษณะของ “นกแก้วนกขุนทอง” จนทำให้หายจากวงการศึกษาระยะหนึ่ง เมื่ออาขยานได้รับการรื้อฟื้นมาอีกครั้งหนึ่ง ครูผู้สอนจะมีแนวทางอย่างไรที่จะไม่ให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยอีก จึงนับได้ว่าการท่องอาขยาน มีความสำคัญอย่างมากที่จะต้องให้ผู้อนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษและสืบทอดไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป แต่ในปัจจุบันการท่องบทอาขยานได้ถูกกลืนความสำคัญลงอย่างมาก

หากแต่ปัจจุบันนี้ ต้นแบบแห่งการอ่านทำนองเสนาะ เปลี่ยนแปลง ขาดความชัดเจน ถูกแบ่งแยกไปตามสำนักต่าง ๆ โดยไม่เล็งเห็นถึงความสำคัญที่แท้จริง ว่าการอ่านทำนองเสนาะไม่ใช่เพียงไว้ประชันแข่งขันเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังสร้างสุนทรียะแห่งทำนอง ที่ขับกล่อมให้ผู้ฟังได้อิ่มเอมใจและดื่มด่ำกับความรู้สึกของกวีผ่านท่วงทำนองเสนาะ มากกว่าการแข่งขันเพื่อชิงชัยชนะ ดังที่ วัฒนะ บุญจับ. (ม.ป.ป., น. 2) การเข้าถึงความงามในศิลปะการอ่านและการฟังทำนองเสนาะ ถือได้ว่าเป็นเรื่องรสนิยม เฉพาะตัว โดยเฉพาะความรู้สึก “เสนาะ” คนอ่านไม่ใช่ผู้ตัดสิน ดังนั้นขึ้นอยู่กับผู้ฟัง ผู้ฟังคนหนึ่งชอบ การอ่านแบบคนหนึ่ง แต่ในทางกลับกัน ผู้ฟังอีกคนอาจไม่ชอบก็ได้ ขึ้นอยู่กับรสนิยมของแต่ละบุคคล ทำให้ทำนองเสนาะมีลีลาที่หลากหลายตามความชอบของบุคคลแต่ละกลุ่ม แล้วถ่ายทอดสู่ผู้ฟังมาจนถึงปัจจุบันสอดคล้องกับสมปอง พรหมเปี่ยม (2536, น. 123) คำประพันธ์ที่กำหนดในตำราไวยากรณ์นั้น กลอน กาพย์ โคลง และร่าย ดูจะมีข้อยุติเพียงระดับหนึ่ง แต่คำประพันธ์ประเภท ฉันท์

โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอ่านทำนองเสนาะ ยังมีข้อถกเถียงกันมากในหมู่นักอ่าน ทำนองเสนาะ ฝ่ายหนึ่งยึดถือธรรมชาติของการออกเสียงเป็นหลักไม่คำนึงถึงรูปคำที่ปรากฏทาง สายตา หากนำไปประกวดก็แสดงให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนในการประกวดได้ ดังจะขอ ยกตัวอย่างเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ที่ปรากฏให้เห็นถึงปัญหาและความสำคัญ จากการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ทั้งการอบรม การสัมภาษณ์ และแถบบันทึกเสียง ของผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 2 ท่าน ในการอ่านทำนองเสนาะประเภทกลอนในบทเดียวกัน จากบทท่อง อาชยานเรื่อง นิราศภูเขาทอง

การอ่านทำนองเสนาะของนักวิชาการบางท่าน มีหลักการอ่านในแต่ละวรรค ซึ่งมี ลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

ขึ้นเสียงสูง _____ มาถึงบางครุณีทวิโศก	ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
ลงเสียงต่ำ _____ ไ้อสุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น	ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
ขึ้นเสียงสูง _____ เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก้เท่านี้	ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
ลงเสียงต่ำ _____ ล้วนนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ	เหมือนนกไรรังเรออยู่เอกา

(ณัฐฤกษ์ อภิษฐ์ธาดา, 22 ก.พ. 2564 : สัมภาษณ์)

เสียงสูง _____ มาถึงบางครุณีทวิโศก	ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
เสียงต่ำ _____ ไ้อสุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น	ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
เสียงสูง _____ เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก้เท่านี้	ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
เสียงต่ำ _____ ล้วนนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ	เหมือนนกไรรังเรออยู่เอกา

(ธีรฤทธิ สังข์ใหญ่, 1 ก.พ. 2564 : สัมภาษณ์)

จากการอ่านทำนองเสนาะ ในคำประพันธ์ข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าหลักการอ่านทำนอง เสนาะของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 2 ท่าน ที่แตกต่างกันออกไปตามแบบฉบับของแต่ละท่าน มีการใช้คำ ที่บอกลักษณะการใช้เสียง หรือคำตั้งต้นเสียงที่แตกต่างกัน ดังนี้ เสียงสูง กับ ขึ้นเสียงสูง และ เสียงต่ำ กับลงเสียงต่ำ แต่ยังคงความหมายไปในทิศทางเดียวกันก็จริง หากในบางครั้งการ ตีความของผู้รับสาร มีพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าวไม่ลึกซึ้งก็อาจส่งผลถึง การตีความที่ไม่ถูกต้อง นำไปสู่ความสับสน และอ่านทำนองเสนาะผิดแผกไป จนกลายเป็น ทำนองอื่น ๆ หรือทำนองเสนาะแบบพิเศษ ที่แตกต่างออกไปจากทำนองมาตรฐานได้

ผู้วิจัยจึงพิจารณาเห็นถึงปัญหาสำคัญของการพัฒนาในเรื่องการอ่านทำนองเสนาะในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ช่วงชั้นที่ 1 – ช่วงชั้นที่ 4 กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความสำคัญไปกับการท่องบทอาขยานในโรงเรียน เพื่อกล่อมเกล่าจิตใจผู้เรียนให้รักในความเป็นไทย ที่แฝงไว้ในบทร้อยกรองได้อย่างแยบยล รวมไปถึงการจัดประกวดการท่องบทอาขยานเป็นทำนองเสนาะ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำมาซึ่งศาสตร์ กล่าวคือ “หลักการ” และ ศิลป์ “กลวิธี จังหวะ และสุนทรียะ” ของ การอ่านทำนองเสนาะ โดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความสามารถมากอดประสบการณ์การอ่าน เพื่อเป็นมาตรฐานของหลักการอ่านทำนองเสนาะ ผ่านฉันทลักษณ์ไทย ในบทอาขยาน สู่ท่วงทำนองมาตรฐาน หรือทำนองนักเรียน อีกทั้งเพื่อพัฒนาการเรียนสอนให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องตามนโยบายของการศึกษาในยุคปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักการอ่านทำนองเสนาะ ในหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ช่วงชั้นที่ 1 - ช่วงชั้นที่ 4

3. ขอบเขตที่ครอบคลุมในงานวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยใช้เนื้อหาจากบทอาขยาน ในหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ช่วงชั้นที่ 1 – ช่วงชั้นที่ 4 กระทรวงศึกษาธิการ ระดับประถมศึกษา จำนวน 28 เรื่อง และระดับมัธยมศึกษา จำนวน 35 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 63 เรื่อง

3.2 ขอบเขตด้านผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านทำนองเสนาะ จำนวน 5 ท่าน ดังนี้ 1. ผศ.ดร.พิมลศักดิ์ อุ่นวรรณธรรม อาจารย์ ดร.เทวี บุญจับ วิชาจารย์ณัฐกฤษฏี อภิษฐ์ธาดา นางอรพรรณ รักกลิ่น และนายธีรวุฒิ สังข์ใหญ่ โดยต้องมีคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้ 1. ศิลปิน นักวิชาการ อาจารย์ ครู ที่อยู่ในแวดวงการศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย 2. รางวัล การอ่านทำนองเสนาะชนะเลิศ ระดับชาติ พร้อมถ้วยพระราชทานฯ หรือรางวัลชนะเลิศการอ่านทำนองเสนาะระดับประเทศ 3 ปีซ้อน 3. วิทยากรการอบรมด้านการอ่านทำนองเสนาะ ในระดับประเทศ 4. ปราชญ์ตำรา หนังสือ เอกสาร ด้านการอ่านทำนองเสนาะ 5. เป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดการอ่านทำนองเสนาะ ในระดับประเทศ

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

4.1 ได้ทราบหลักการอ่านทำนองเสนาะ ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ช่วงชั้นที่ 1 – ช่วงชั้นที่ 4 กระทรวงศึกษาธิการ

4.2 ได้แนวทางการผลิตสื่อ คู่มือการสอนอ่านทำนองเสนาะเบื้องต้นในบทอาขยาน ระดับชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา

4.3 ได้แนวทางการสร้างคู่มือ แบบอย่างมาตรฐานในการประกวดท่องบทอาขยาน และการอ่านทำนองเสนาะ ในเวทีระดับโรงเรียน ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับจังหวัด ระดับภาคฯ และระดับประเทศ

5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการตรวจเอกสาร หลักการอ่านทำนองเสนาะ สามารถสรุปเป็นตารางและนำไปสู่การวิจัยโดยมีกรอบหลักการอ่านทำนองเสนาะที่ชัดเจน และทำให้ผู้สนใจสามารถนำไปต่อยอดได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์หลักการอ่านทำนองเสนาะ ผู้วิจัยอาศัยหลักแนวคิดในการวิเคราะห์หลักการอ่านทำนองเสนาะ จากถนอม เกยานนท์ (2471) กำชัย ทองหล่อ (2509) พิมลศักดิ์ อุ่ฉนวนวรรณธรรม (2558) นันทา ขุนภักดี (2559) และณัฐกฤษฏี ออกนิษฐ์ธาดา (2564) มาประยุกต์เป็นเกณฑ์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1

หลักการอ่านทำนองเสนาะ ของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญ	หลักการอ่านทำนองเสนาะ (คำตั้งต้นเสียง)				
ขุนสุนทรภาศิต	1.พวกที่มีเสียง	1.สูง	1.ต่ำ	-	-
(ถนอม	วรรณยุกต์ให้	2.เสียงสูง	2.ระบาย		
เกยานนท์)	ผันเป็นสูงต่ำ		เสียงให้ต่ำ		

ผู้เชี่ยวชาญ	หลักการอ่านทำนองเสนาะ (คำตั้งต้นเสียง)				
กำชัย ทองหล่อ	1.เสียงขึ้นลงสูง ต่ำตามเสียง วรรณยุกต์	1.ขึ้นสูง	1.ลงต่ำ	-	-
หันหา ขุนภักดี	1.เสียงขึ้นลงสูง ต่ำตามเสียง วรรณยุกต์ 2.อ่านเสียง ปรกติตามเสียง วรรณยุกต์	1.ทำนอง เสียงสูง	1.ทำนอง เสียงต่ำ	1.หลบ เสียง ต่ำลงผิดจาก ปรกติ	1.คงเสียง 2.ยื่นเสียง 3.ตามเสียง วรรณยุกต์
พิมลศักดิ์ อุณหวรรณธรรม	1.อ่านเสียง ธรรมดา 2.น้ำเสียงปกติ ธรรมดา	1.อ่าน เสียงสูง 2.อ่าน เสียง ระดับสูง	1.อ่านเสียง ต่ำ 2.เสียงต่ำ	1.ลด เสียงลงต่ำ	1.อ่านเสียง ต่อเนื่องกัน 2.อ่านเสียง ระดับปกติ ธรรมดา
ณัฐกฤษฏี อกนิษฐ์ธาดา	1.ขึ้นเสียงเสมอ กัน	1.ขึ้น เสียงสูง	1.ลงเสียงต่ำ 2.ต่ำ ธรรมดา	1.เสียงต่ำ ลึก	1.เสียงเสมอ กันแปรผัน ตามเสียง วรรณยุกต์
หลักการที่ นำมาใช้ในการ วิจัยครั้งนี้	ขึ้นเสียงปกติ	ขึ้นเสียง สูง	ลงเสียงต่ำ	ลงเสียง ต่ำลึก	ระดับเสียง เดียวกัน

จากข้อมูลข้างต้น นำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์หลักการอ่านทำนองเสนาะ และต่อยอด
ในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ในบทความาน สู่ฉันทลักษณ์ไทย ทั้ง 5 ประเภทต่อไป

6. วิธีดำเนินการวิจัย

- 6.1 นำข้อมูลเกี่ยวกับ หลักการอ่านทำนองเสนาะ หลักไพเราะกลวิธี หลักลีลาจังหวะ และหลักสุนทรียะแห่งคำประพันธ์มาวิเคราะห์ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้
- 6.2 นำเสนอผลการวิจัย ในรูปแบบการบรรยาย และยกตัวอย่างประกอบ
- 6.3 สรุปผล อภิปรายผล และนำเสนอแบบตาราง และพรรณนาเชิงวิเคราะห์

7. ผลการวิจัย

การวิเคราะห์หลักการอ่านทำนองเสนาะ ผู้วิจัยอาศัยหลักแนวคิดในการวิเคราะห์ หลักการอ่านทำนองเสนาะ จาก ถนอม เกยานนท์ (2471) กำชัย ทองหล่อ (2509) พิมลศักดิ์ อุ่สุวรรณธรรม (2558) นันทา ชุนภักดี (2559) และณัฐกฤษฏี อภิษฐ์ธาดา (2564) มาประยุกต์เป็นเกณฑ์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ดังต่อไปนี้
 ขึ้นเสียงปกติ (สป.) ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สต.) ลงเสียงต่ำลึก (สตล.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.)

1. คำประพันธ์ประเภทกลอน กล่าวคือ ปรากฏในบทอาขยานมีรูปแบบฉันทลักษณ์ 10 ประเภท ได้แก่ คำคล้องจอง กลอนสี่ กลอนสัทวา กลอนสุภาพ กลอนดอกสร้อย กลอนแปด กลอนบทละคร กลอนเสภา กลอนนิราศ กลอนเพลงยาว

1.1 คำประพันธ์ประเภทกลอน คำคล้องจอง **ดังตัวอย่าง** นี้ของของเธอ ฉันทน์ ขำวิไล

สส. ^(สส.) นีของของเธอ	(สต.) นีของของฉัน
สส. ^(สต.) มันสับเปลี่ยนกัน	(สต.) ฉันคืนให้เธอ
สส. ^(สส.) นีของของเธอ	(สต.) ที่ทำตกไว้
สส. ^(สต.) ฉันนี้เก็บได้	(สต.) นำมาให้เธอ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 16)

1.2 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนสี่ ดังตัวอย่าง รักเมืองไทย ของนภลัย สุวรรณธาดา

สส. ^(สส.) คนไทยนี้ดี	สด. ^(สด.) เป็นพี่เป็นน้อง
สด. ^(สด.) เมืองไทยเมืองทอง	สด. ^(สด.) เป็นของคนไทย
สส. ^(สส.) คนไทยเข้มแข็ง	สด. ^(สด.) ร่วมแรงร่วมใจ
สด. ^(สด.) รักษาดียิ่งใหญ่	สด. ^(สด.) ไทยสามัคคี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 18)

1.3 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนสักวา ดังตัวอย่าง สักวา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ

(สส.) สักวาหวานอื่นมีหมีนแสน	(สด.) ไม่เหมือนแมนพจมานที่หวานหอม
(สด.) กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	(สด.) อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
(สส.) แมนล้อลามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม	(สด.) ดังตูดตีมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
(สด.) ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	(สด.) ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 22)

1.4 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนสุภาพ ดังตัวอย่าง ความดีความชั่ว หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล

(สส.) ปลุกต้นข้าวเกิดเมล็ดข้าวดังเขาว่า	(สด.) ปลุกถั่วงาเกิดถั่วงาเป็นแมนมัน
(สด.) ปลุกอย่างไรได้ผลอย่างเดียวกัน	(สด.) ตามพืชพันธุ์หวานลงจงเข้าใจ
(สส.) แม้ความชั่วปลุกลงคงได้ชั่ว	(สด.) ความดีคงไม่กลัวคุ้มตัวได้
(สด.) ปลุกความดีผลดีมีทั่วไป	(สด.) ความชั่วไซร่อย่าปลุกเป็นถุกเอย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 24)

1.5 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนดอกสร้อย ดังตัวอย่าง เด็กน้อย ไม่ปรากฏชื่อ

ผู้แต่ง

(สส.)	เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	(สด.)	ความรู้ไรรายังด้อยเร่งศึกษา
(สส.)	เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้อะไร	(สด.)	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
(สส.)	ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	(สด.)	จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
(สส.)	ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	(สด.)	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 10)

1.6 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนแปด ดังตัวอย่าง พระอภัยมณี ตอน สุดสาคร
เข้าเมือง-การเวก พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(สส.)	บัดเดียวดังหึ่งแห่งวังเวงแว่ว	(สด.)	สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะงัดหา
(สส.)	เห็นโยคีขี้รุ่งฟุ้งออกมา	(สด.)	ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต
(สส.)	แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์	(สด.)	มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
(สส.)	ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด	(สด.)	ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 30)

1.7 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนบทละคร ดังตัวอย่าง สังข์ทอง ตอน กำเนิด
พระสังข์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

(สส.)	เมื่อนั้น	(สด.)	พระสังข์ซ่อนอยู่ก็รู้สิ้น
(สส.)	พระแม่ไปป่าเป็นอาจิน	(สด.)	ในจิตคิดถวิลทุกเวลา
(สส.)	จะใคร่ออกช่วยพระแม่เจ้า	(สด.)	สงสารผ่านเกล้าเป็นหนักหนา
(สส.)	เหน้อยยากลำบากกายา	(สด.)	กลับมาจนค้ำแล้วร่ำไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 36)

1.8 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนเสภา ดังตัวอย่าง ขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิด
พลายงาม พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(สส.)	แม่รักลูกลูกก็รู้ยู่วาร์ก	(สค.)	คนอื่นสักหมั้นแสนไม่แม่นเหมือน
(สค.)	จะกินนอนนอนว่าเมตตาเดือน	(สค.)	จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว
(สส.)	แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน	(สค.)	เขาจะพาลว่าวุ่นแม่ทูนหัว
(สค.)	จะกั่มหน้าลาไปมิได้กลัว	(สค.)	แม่อย่ามัวหมองน้กจงหักใจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 38)

1.9 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนนิราศ ดังตัวอย่าง นิราศภูเขาทอง
พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(สส.)	มาถึงบางครุฑที่วิโคก	(สค.)	ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
(สค.)	ไอ้สุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น	(สค.)	ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
(สส.)	เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็ต้านี้	(สค.)	ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
(สค.)	ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ	(สค.)	เหมือนนกไรรังเร่อยู่เอกา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 66)

1.10 คำประพันธ์ประเภทกลอน กลอนเพลงยาว ดังตัวอย่าง อิศรญาณ-ภษิต
หม่อมเจ้าอิศรญาณ

(สส.)	ชายข่าวเปลือกหญิงข่าวสารโบราณว่า	(สค.)	น้ำพึ่งเรือเสื่อพึ่งป่าอชฌาสัย
(สค.)	เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ	(สค.)	รักกันไว้ดีกว่าชังระวังการ
(สส.)	ผู้ใดดีดีต่อย่างอกิจ	(สค.)	ผู้ใดผิดผ่อนพักอย่าหักหาญ
(สค.)	สิบดีก็ไม่ถึงกับกิ่งพาล	(สค.)	เป็นชายชาญอย่าเพื่อคาตประมาทชาย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 74)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทกลอน กล่าวคือ คำคล้องจอง กลอนสี่ กลอนสักวา กลอนสุภาพ กลอนดอกสร้อย กลอนแปด กลอนบทละคร กลอนเสภา กลอนนิราศ และกลอนเพลงยาว ดังปรากฏต่อไปนี้

ขึ้นเสียงสูง ----- เสียงระดับเดียวกัน -----
 ลงเสียงต่ำ ----- เสียงระดับเดียวกัน -----

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทกลอน

1. บาทที่ 1	วรรคดับ	วรรคที่ 1	ให้ขึ้นเสียงสูง (สส.)
2. บาทที่ 1	วรรครับ	วรรคที่ 2	ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สจ.)
3. บาทที่ 2	วรรครอง	วรรคที่ 3	ให้ลงเสียงต่ำ (สจ.)
4. บาทที่ 2	วรรคส่ง	วรรคที่ 4	ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สจ.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทกลอน ใน 1 บท บาทที่ 1 วรรคที่ 1 หรือ วรรคดับ ให้ขึ้นเสียงสูง และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 2 หรือวรรครับ ต่อมาบาทที่ 2 วรรคที่ 3 วรรครอง ให้ลงเสียงต่ำ และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 4 หรือ วรรคส่ง เมื่ออ่านบทที่ 1 ได้แล้ว บทต่อไปก็อ่านลักษณะเดียวกัน

2. คำประพันธ์ประเภทกาพย์ กล่าวคือ ปรากฏในบทอาขยานมีรูปแบบฉันทลักษณ์ 3 ประเภท ได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉมัง 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28

2.1 คำประพันธ์ประเภทกาพย์ 11 ดังตัวอย่าง วิชาเหมือนสินค้ำ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

(สจ.)	วิชาเหมือนสินค้ำ	(สจ.)	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
(สส.)	ต้องยากลำบากไป	(สจ.)	จึงจะได้สินค้ำมา
(สจ.)	จงตั้งเอากายเจ้า	(สจ.)	เป็นสำเภาอันโสภา
(สส.)	ความเพียรเป็นโยธา	(สจ.)	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 34)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทกาพย์ยานี 11 ดังปรากฏต่อไปนี้

ลงเสียงต่ำ ๐๐๐๐๐ เสียงระดับเดียวกัน ๐๐๐๐๐๐
ขึ้นเสียงสูง ๐๐๐๐๐๐ เสียงระดับเดียวกัน ๐๐๐๐๐๐

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทกาพย์ยานี 11

1. บาทที่ 1	วรรคที่ 1	ให้ลงเสียงต่ำ (สต.)
2. บาทที่ 1	วรรคที่ 2	ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สต.)
3. บาทที่ 2	วรรคที่ 3	ให้ขึ้นเสียงสูง (สส.)
4. บาทที่ 2	วรรคที่ 4	ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สต.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทกาพย์ยานี 11 ใน 1 บท บาทที่ 1 วรรคที่ 1 ให้ลงเสียงต่ำ และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 2 ต่อมาบาทที่ 2 วรรคที่ 3 ให้ขึ้นเสียงสูง และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 4 เมื่ออ่านบทที่ 1 ได้แล้ว บทต่อไปก็อ่านลักษณะเดียวกัน โดยข้อสังเกต จะเห็นว่าลักษณะการอ่านทำนองเสนาะของกาพย์ยานี 11 จะมีลักษณะตรงกันข้ามกับการอ่านกลอน

2.2 คำประพันธ์ประเภทกาพย์ฉมัง 16 ดังตัวอย่าง บทพากย์เอราวัณ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

(สป.) อินทรชิตบิดเบือนกายิน	(สต.) เหมือนองค์อัมรินทร์
(สต.) ทรงคชเอราวัณ	
(สป.) ช่างนิรมิตฤทธิแรงแข่งขัน	(สต.) เผือกผ่องผิวพรรณ
(สต.) สีสังข์สะอาดโอพาร์	

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 76)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทกาพย์ฉมัง 16 ดังปรากฏต่อไปนี้

ขึ้นเสียงปกติ ๐๐๐๐๐๐ระดับเสียงเดียวกัน ๐๐๐๐ระดับเสียงเดียวกัน ๐๐๐๐๐๐**กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทบึง 16**

1. บาทที่ 1	วรรคที่ 1	ให้ใช้ระดับการขึ้นเสียงปกติ (สป.)
2. บาทที่ 1	วรรคที่ 2	ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
3. บาทที่ 2	วรรคที่ 3	ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทภาพย์บึง 16 1 บท บาทที่ 1 วรรคที่ 1 ให้ขึ้นเสียงปกติ และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 2 ต่อมาบาทที่ 2 วรรคที่ 3 ยังคงใช้ระดับเสียงเดียวกัน เมื่ออ่านบทที่ 1 ได้แล้ว บทต่อไปก็อ่านลักษณะเดียวกัน ระวังเพียงเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคเท่านั้น ถ้าทำวรรคเป็นจัตวา ก็โหนเสียงขึ้น เป็น ฮี...อ้อ ซึ่งจะอธิบายโดยละเอียดในเรื่องของกลวิธี

2.3 คำประพันธ์ประเภทภาพย์สุรางคนางค์ 28 ดังตัวอย่าง วิชาหนาเจ้า ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

	(สป.)	เกิดมาเป็นคน
(สด.)	หนังสือเป็นต้น	(สด.)
(สด.)	ถ้าแมนไม่รู้	(สด.)
(สดล.)	เพื่อนฝูงเยาะเย้ย	(สด.)
		วิชาหนาเจ้า
		อดสูอายุเขา
		ว่าเง่าว่าโง่

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 12)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทภาพย์สุรางคนางค์ 28 ดังปรากฏต่อไปนี้

	<u>ขึ้นเสียงปกติ</u> ๐๐๐๐
<u>ระดับเสียงเดียวกัน</u> ๐๐๐๐	<u>ระดับเสียงเดียวกัน</u> ๐๐๐๐
<u>ขึ้นเสียงสูง</u> ๐๐๐๐	<u>ลงเสียงต่ำ</u> ๐๐๐๐
<u>ลงเสียงต่ำลึก</u> ๐๐๐๐	<u>ลงเสียงต่ำ</u> ๐๐๐๐

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทภาพยู่สร้างคนางค์ 28

1. วรรคที่ 1	ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
2. วรรคที่ 2	ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
3. วรรคที่ 3	ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
4. วรรคที่ 4	ขึ้นเสียงสูง (สส.)
5. วรรคที่ 5	ลงเสียงต่ำ (สด.)
6. วรรคที่ 6	ลงเสียงต่ำลึก (สตกลง.)
7. วรรคที่ 7	ลงเสียงต่ำ (สด.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทภาพยู่สร้างคนางค์ 28 ใน 1 บท วรรคที่ 1 ให้ขึ้นเสียงปกติ และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 2 และวรรคที่ 3 สำหรับวรรคที่ 4 ให้ขึ้นเสียงสูง ส่วนวรรคที่ 5 ให้กลับมาลงเสียงต่ำ จากนั้นลงเสียงต่ำลึก ในวรรคที่ 6 และสุดท้ายวรรคที่ 7 ให้ใช้เสียงระดับเดียวกัน บทต่อไปก็อ่านลักษณะแบบนี้ไปเรื่อย ๆ

3. คำประพันธ์ประเภทโคลง กล่าวคือ ปรากฏในบทอาขยานมีรูปแบบฉันทลักษณ์ 2 ประเภท ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ และโคลงกระทู้

3.1 คำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ ดังตัวอย่าง โคลงโลกนิติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

(สป.)	เสียดินสงวนศกดีไว้	(สด.)	วงศ์หงส์
(สป.)	เสียดักดีสู้ประสงค์	(สด.)	สิ่งรู้
(สส.)	เสียดูเร้งดำรง	(สด.)	ความสัตย์ ไฉน
(สป.)	เสียดัตย์อย่าเสียดู	(สด.)	ชีพม้วยมรณา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 40)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทโคลงสี่สุภาพ ดังปรากฏต่อไปนี้

<u>ขึ้นเสียงปกติ</u> ๐๐๐๐๐	<u>ระดับเสียงเดียวกัน</u> ๐๐ (๐๐)
<u>ขึ้นเสียงปกติ</u> ๐๐๐๐๐	<u>ลงเสียงต่ำ</u> ๐๐
<u>ขึ้นเสียงสูง</u> ๐๐๐๐๐	<u>ลงเสียงต่ำ</u> ๐๐ (๐๐)
<u>ขึ้นเสียงปกติ</u> ๐๐๐๐๐	<u>ระดับเสียงเดียวกัน</u> ๐๐๐๐

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทโคลง

1. วรรคที่ 1 ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
2. วรรคที่ 2 ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
3. วรรคที่ 3 ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
4. วรรคที่ 4 ลงเสียงต่ำ (สด)
5. วรรคที่ 5 ขึ้นเสียงสูง (สส.)
6. วรรคที่ 6 ลงเสียงต่ำ (สด)
7. วรรคที่ 7 ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
8. วรรคที่ 8 ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทโคลงสี่สุภาพ ใน 1 บท วรรคที่ 1 ให้ขึ้นเสียงปกติ และใช้ระดับเสียงเดียวกัน ในวรรคที่ 2 สำหรับวรรคที่ 3 ให้กลับมาขึ้นเสียงปกติ ส่วนวรรคที่ 4 ให้ปรับลงเสียงต่ำ จากนั้นขึ้นเสียงสูง ในวรรคที่ 5 ตามด้วยลงเสียงต่ำ ในวรรคที่ 6 กลับมาใช้เสียงปกติในวรรคที่ 7 และสุดท้ายวรรคที่ 8 ให้ใช้เสียงระดับเดียวกันจนจบ บทต่อไปก็อ่านลักษณะเช่นนี้ ในกรณีที่โคลงมีคำสร้อยให้อ่านใช้เสียงระดับเดียวกัน ตามวรรคนั้นทันที

3.2 คำประพันธ์ประเภทโคลงกระทู้ ดังตัวอย่าง อย่าเห็นงจักรว่าเป็นดอกบัว
พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)

ขั้นแรก อ่านกระทู้ไม่ใส่ทำนอง	}	(อย่า)	(สป.)	นิยมสิ่งร้ายชอบ	(สต.)	ชมชั้ว
		(เห็น)	(สป.)	สนุกทุกข์ถึงตัว	(สต.)	จึ้งรู้
		(กง)	(สส.)	จักรว่าดอกบัว	(สต.)	บอกรับ เร็วแฮ
		(จักร)	(สป.)	พดเศียรร้องอู่	(สต.)	จึ้งรู้ผิดตน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 84)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ
ประเภทโคลงกระทู้ ดังปรากฏต่อไปนี้

ขั้นแรก อ่านกระทู้ไม่ใส่ทำนอง	}	(0)	<u>ขึ้นเสียงปกติ</u>	<u>00000</u>	<u>ระดับเสียงเดียวกัน</u>	<u>00</u>	<u>(00)</u>	
		(0)	<u>ขึ้นเสียงปกติ</u>	<u>00000</u>	<u>ลงเสียงต่ำ</u>	<u>00</u>		
		(0)	<u>ขึ้นเสียงสูง</u>	<u>00000</u>	<u>ลงเสียงต่ำ</u>	<u>00</u>	<u>(00)</u>	
		(0)	<u>ขึ้นเสียงปกติ</u>	<u>00000</u>	<u>ระดับเสียงเดียวกัน</u>	<u>0000</u>		

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทโคลงกระทู้

1. กระทู้ อ่านแบบร้อยแก้วธรรมดา ไม่ใส่ทำนอง
2. วรรคที่ 1 ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
3. วรรคที่ 2 ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สต.)
4. วรรคที่ 3 ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
5. วรรคที่ 4 ลงเสียงต่ำ (สต.)
6. วรรคที่ 5 ขึ้นเสียงสูง (สส.)
7. วรรคที่ 6 ลงเสียงต่ำ (สต) (คำสร้อย ให้ใช้เสียงระดับเดียวกัน)
8. วรรคที่ 7 ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
9. วรรคที่ 8 ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สต.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทโคลงกระทู้ ใน 1 บท ให้เริ่มอ่านกระทู้ ด้วยวิธีการอ่านแบบร้อยแก้ว ไม่ใส่ทำนอง จากนั้นก็อ่านเหมือนโคลงสี่สุภาพ ดังนี้ วรรคที่ 1 ให้ขึ้นเสียงปกติ และใช้ระดับเสียงเดียวกัน ในวรรคที่ 2 สำหรับวรรคที่ 3 ให้กลับมาขึ้นเสียงปกติ ส่วนวรรคที่ 4 ให้ปรับลงเสียงต่ำ จากนั้นขึ้นเสียงสูง ในวรรคที่ 5 ตามด้วยลงเสียงต่ำ ในวรรคที่ 6 กลับมาใช้เสียงปกติในวรรคที่ 7 และสุดท้ายวรรคที่ 8 ให้ใช้เสียงระดับเดียวกันจนจบ บทต่อไปก็อ่านลักษณะเช่นนี้ ในกรณีที่โคลงมีคำสร้อย ให้อ่านใช้เสียงระดับเดียวกัน ตามวรรค นั้นทันที

4. คำประพันธ์ประเภทฉันท ก่อคือ ปรากฏในบทอาขยานมีรูปแบบฉันทลักษณ์ 3 ประเภท ได้แก่ วิชชুমมาลาฉันท 8 อินทรวีเชียรฉันท 11 และวสันตติลกฉันท 14

4.1 คำประพันธ์ประเภทวิชชুমมาลาฉันท 8 ดังตัวอย่าง ฝนตกแดดออก ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

(สป.)	ฝนตกแดดออก	(สค.)	นกกระจอกแปลกใจ
(สค.)	โผผินบินไป	(สค.)	ไม่รู้หนทาง
(สส.)	ไปพบมะพร้าว	(สค.)	นกหนาวครวญคราง
(สคต.)	พื้มะพร้าวใจกว้าง	(สค.)	ขอพักสักวัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 4)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทวิชชুমมาลาฉันท 8 ดังปรากฏต่อไปนี้

<u>ขึ้นเสียงปกติ</u>	วิ วิ วิ วิ	<u>ระดับเสียงเดียวกัน</u>	วิ วิ วิ วิ
<u>ลงเสียงต่ำ</u>	วิ วิ วิ วิ	<u>ระดับเสียงเดียวกัน</u>	วิ วิ วิ วิ
<u>ขึ้นเสียงสูง</u>	วิ วิ วิ วิ	<u>ลงเสียงต่ำ</u>	วิ วิ วิ วิ
<u>ลงเสียงต่ำลึก</u>	วิ วิ วิ วิ	<u>ลงเสียงต่ำ</u>	วิ วิ วิ วิ

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทวิชชুমมาลาฉันท์ 8

1. วรรคที่ 1	ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
2. วรรคที่ 2	ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
3. วรรคที่ 3	ลงเสียงต่ำ (สด.)
4. วรรคที่ 4	ให้ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
5. วรรคที่ 5	ขึ้นเสียงสูง (สส.)
6. วรรคที่ 6	ลงเสียงต่ำ (สด.)
7. วรรคที่ 7	ลงเสียงต่ำลึก (สดล.)
8. วรรคที่ 8	ลงเสียงต่ำ (สด.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทวิชชুমมาลาฉันท์ 8 ใน 1 บท วรรคที่ 1 ให้ขึ้นเสียงปกติ และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 2 สำหรับวรรคที่ 3 ลงเสียงต่ำ ส่วนวรรคที่ 4 ให้ใช้เสียงระดับเดียวกัน ต่อมาวรรคที่ 5 ให้ขึ้นเสียงสูง ตามด้วยลงเสียงต่ำในวรรคที่ 6 วรรคที่ 7 ลงเสียงต่ำลึก และสุดท้ายวรรคที่ 8 ให้กลับมอลงเสียงต่ำ บทต่อไปให้อ่านในลักษณะแบบนี้เช่นเดียวกัน

4.2 คำประพันธ์ประเภทอินทรวีเชียรฉันท์ 11 ดังตัวอย่าง นมัสการมาดาปิตุคุณ
พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

(สด.)	ข้าขอบชนกคุณ	(สด.)	ชนนี้เป็นเค้ามูล
(สส.)	ผู้กอบนุกุลพูน	(สด.)	ผดุงจวบเจริญวัย
(สด.)	ฟุ่มพื้กทะเลนอม	(สด.)	บบำราศนिरาไกล
(สส.)	แสนยากเท่าไรเท่าไร	(สด.)	บคิดยากลำบากกาย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 100)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ
ประเภทอินทรวีเชียรฉันท์ 11 ดังปรากฏต่อไปนี้

ลงเสียงต่ำ วั วั , วั วั ระดับเสียงเดียวกัน , วั วั , วั วั
ขึ้นเสียงสูง วั วั , วั วั ระดับเสียงเดียวกัน , วั วั , วั วั

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทอินทรวีเชียรฉันท 11

1. บาทที่ 1	วรรคที่ 1	ให้ลงเสียงต่ำ (สต.)
2. บาทที่ 1	วรรคที่ 2	ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สต.)
3. บาทที่ 2	วรรคที่ 3	ให้ขึ้นเสียงสูง (สส.)
4. บาทที่ 2	วรรคที่ 4	ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สต.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทอินทรวีเชียรฉันท 11 ใน 1 บท บาทที่ 1 วรรคที่ 1 ให้ลงเสียงต่ำ และ ใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 2 ต่อมาบาทที่ 2 วรรคที่ 3 ให้ขึ้นเสียงสูง และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 4 เมื่ออ่านบทที่ 1 ได้แล้ว บทต่อไปก็อ่านลักษณะเดียวกัน ข้อสังเกต มีลักษณะการอ่านเช่นเดียวกันกับกาพย์ยานี 11

4.3 คำประพันธ์ประเภทสันตติลักษณ์ 14 ดังตัวอย่าง นมัสการมาตาปิตุคุณ
พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

(สต.)	อำพนพระมณฑิรพระราช	(สต.)	สุนิวาสน์วโรพาร์
(สส.)	อัภันตรไพจิตรและพา-	(สต.)	หิรภาคกีฬิงชม
(สต.)	เล่ห์เลื่อนชะลอดุสิตฐา-	(สต.)	นมหาพิมานรมย์
(สส.)	มารังสฤษฏ์พิศนิยม	(สต.)	ผิจะเทียบก็เทียมทัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 138)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทสันตติลักษณ์ 14 ดังปรากฏต่อไปนี้

ลงเสียงต่ำ วั วั , วั , วั ระดับเสียงเดียวกัน , วั , วั วั
ขึ้นเสียงสูง วั วั , วั , วั ระดับเสียงเดียวกัน , วั , วั วั

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทวสันตดิถีฉันท 14

1. บทที่ 1	วรรคที่ 1	ให้ลงเสียงต่ำ (สต.)
2. บทที่ 1	วรรคที่ 2	ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สต.)
3. บทที่ 2	วรรคที่ 3	ให้ขึ้นเสียงสูง (สส.)
4. บทที่ 2	วรรคที่ 4	ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สต.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทวสันตดิถีฉันท 14 ใน 1 บท บทที่ 1 วรรคที่ 1 ให้ลงเสียงต่ำ และ ใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 2 ต่อมาบทที่ 2 วรรคที่ 3 ให้ขึ้นเสียงสูง และใช้ระดับเสียงเดียวกันในวรรคที่ 4 เมื่ออ่านบทที่ 1 ได้แล้ว บทต่อไปก็อ่านลักษณะเดียวกัน ข้อสังเกต มีลักษณะการอ่านเช่นเดียวกันกับกาพย์ยานี 11

5. คำประพันธ์ประเภทร่าย กล่าวคือ ปรากฏในบทอาขยานมีรูปแบบคำประพันธ์ 1 ประเภท ได้แก่ ร่ายยาว

5.1 คำประพันธ์ประเภทร่ายยาว ดังตัวอย่าง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กู่मार
เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

(สป.) โส โภธิสตโต (สต.) ปางนั้นสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์
(สต.) ตรัสได้ทรงฟังพระลูกน้อยทรงกันแสงทูลละห้อยวันนั้น (สต.) กลั้นพระ
โศกมิได้ละอายพระทัยแก่เทพยดา (สต.) ปณฺณสาส์ ปวิสิตวา ฯลฯ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, น. 126)

หากสังเกตจากตัวอย่างข้างต้น สามารถจัดวางลักษณะหลักการอ่านทำนองเสนาะ
ประเภท ร่ายยาว ดังปรากฏต่อไปนี้

ว ว ว ว ว ว ว ว ว ว ขึ้นเสียงปกติ ๐๐๐๐๐๐ ระดับเสียงเดียวกัน ๐๐๐๐๐๐
ระดับเสียงเดียวกัน ๐๐๐๐๐๐ ระดับเสียงเดียวกัน ๐๐๐๐๐๐
ระดับเสียงเดียวกัน ๐๐๐๐๐๐ ฯลฯ

กฎ หลักการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทร่ายยาว

1. วรรคที่ 1 ให้ขึ้นเสียงปกติ (สป.)
2. วรรคที่ 2 ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
3. วรรคที่ 3 ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
4. วรรคที่ 4 ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)
5. วรรคที่ 5 ใช้ระดับเสียงเดียวกัน (สด.)

สรุปได้ว่าการอ่านทำนองเสนาะ ประเภทร่ายยาว ก็จะมีพรรณนาเนื้อความไปเรื่อย ๆ ใน 1 บท จะปรากฏกี่วรรคก็ได้ แต่ไม่น้อยกว่า 5 วรรค จำนวนคำในวรรคก็ไม่กำหนดตายตัว หากปรากฏการอ่านคำภาษาบาลีในร่ายอ่านตามหลักการอ่านภาษาบาลี คือ อ่านเรียงพยางค์พินทุ์ได้พยัญชนะตัวใดตัวนั้นเป็นตัวสะกด เป็นอักษรนำและอักษรควบ พยัญชนะ ตัวใดมีนฤคติดอยู่บนอ่านออกเสียง “อ้ง” โดยมีหลักการอ่านทำนองเสนาะ ดังตัวอย่างข้างต้น กล่าวคือ ขึ้นด้วยเสียงปกติ และใช้ระดับเสียงเดียวกันไปเรื่อย ๆ ระวังเพียงเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคเพียงเท่านั้น หากเป็นเสียงจัตวา ก็ให้โหนเสียง “ฮือ อือ”

8. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

การศึกษาและวิเคราะห์หลักการอ่านทำนองเสนาะ ผ่านฉันทลักษณ์ไทย ในบทอาขยานสู่ท่วงทำนองมาตรฐาน หรือทำนองนักเรียน การตั้งต้นคำออกเสียงในการอ่านทำนองเสนาะ เพื่อรักษาความถูกต้องและเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดการอ่านทำนองเสนาะ สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2

หลักการอ่านทำนองเสนาะ จำแนกตามฉันทลักษณ์ไทย

หลัก	หลักการอ่านทำนองเสนาะ				
	ขึ้นเสียงปกติ	ขึ้นเสียงสูง	ลงเสียงต่ำ	ลงเสียงต่ำลึก	ระดับเสียง เดียวกัน
คำประพันธ์					
การอ่านกลอน		✓	✓		✓
การอ่านกาพย์	✓	✓	✓	✓	✓
การอ่านโคลง	✓	✓	✓		✓
การอ่านฉันท	✓	✓	✓	✓	✓
การอ่านร่าย	✓				✓
สัญลักษณ์	(สป.)	(สส.)	(สต.)	(สตล.)	(สจ.)

หลักการอ่านทำนองเสนาะ ในฉันทลักษณ์ประเภท กลอน กาพย์ โคลง ฉันท และ ร่ายข้างต้นสามารถอธิบายได้ดังนี้ 1. ขึ้นเสียงปกติ หมายถึง การใช้น้ำเสียงระดับเสียงพูดของผู้อ่าน กล่าวคือ พูดอย่างไร อ่านออกเสียงอย่างนั้น 2. ขึ้นเสียงสูง หมายถึง การปรับระดับเสียงให้สูงกว่าระดับเสียงพูดแบบปกติมาขึ้นหนึ่ง แต่ก็ให้พอดีกับเสียงของผู้อ่าน หากสูงเกินฐานเสียงของตน อาจทำให้เพี้ยนเสียง หรือ หลง (Key) คีย์เสียงได้ 3. ลงเสียงต่ำ หมายถึง การปรับระดับเสียงให้ต่ำกว่าระดับเสียงพูดแบบปกติ มาขึ้นหนึ่ง แต่ก็ให้พอดีกับเสียงของผู้อ่าน หากต่ำเกินฐานเสียงของตน อาจทำให้เพี้ยนเสียง หรือ หลง (Key) คีย์เสียงได้ 4. ลงเสียงต่ำลึก หมายถึง การปรับระดับเสียงให้ต่ำกว่าระดับเสียงพูดแบบปกติ มากกว่าลงเสียงต่ำ แต่ก็ให้พอดีกับเสียงของผู้อ่าน หากต่ำเกินฐานเสียงของตน อาจทำให้เพี้ยนเสียง หรือ หลง (Key) คีย์เสียงได้ ระดับเสียงเดียวกัน หมายถึง การคงเสียง หรือ ยืนเสียงให้อยู่ในระดับเดิมตลอดการอ่าน ตามการอ่านทำนองเสนาะแต่ละประเภท

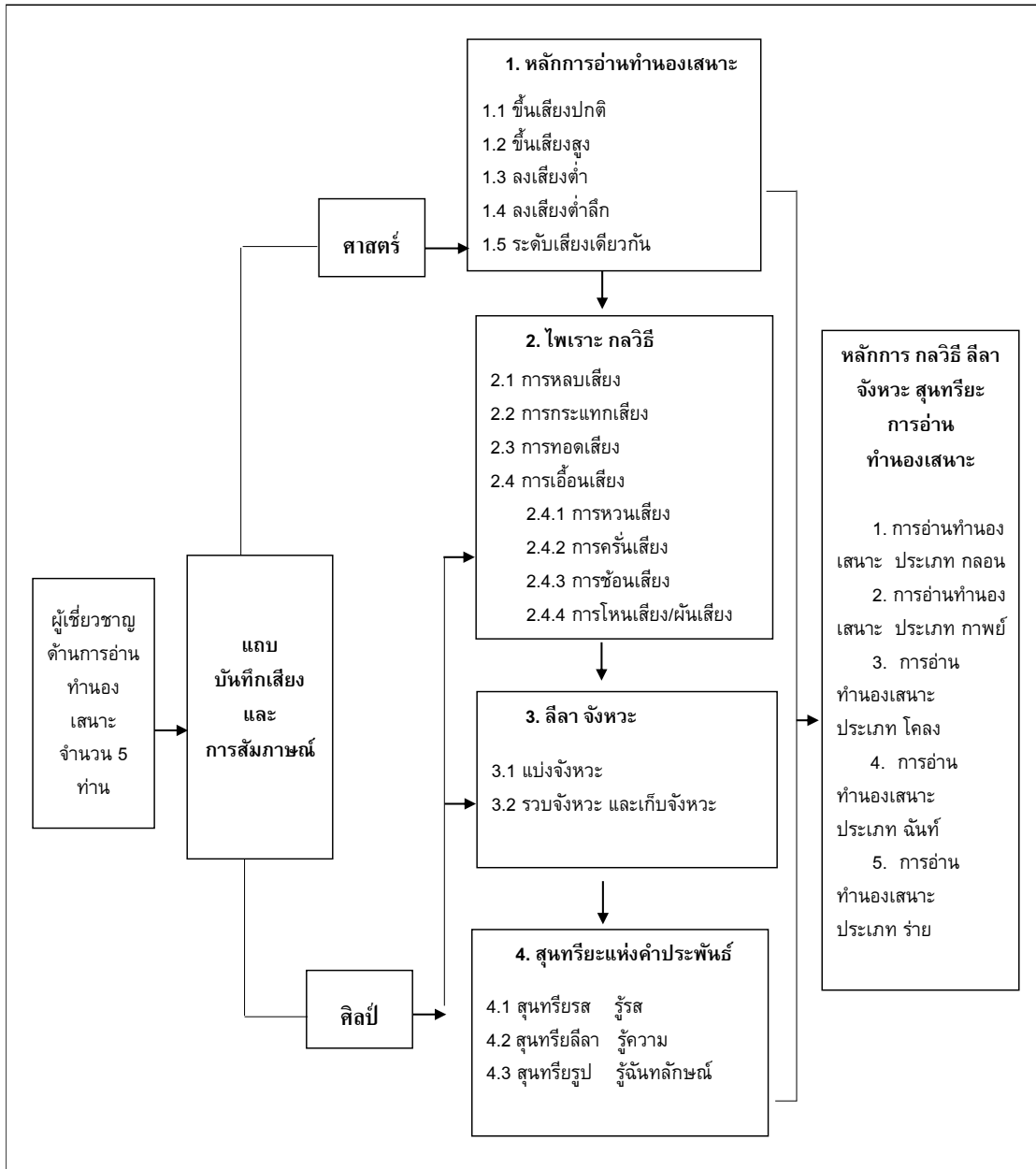
8.2 อภิปราย

จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า เมื่อสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว นำผลมาวิเคราะห์ เพื่อสรุปหลักการอ่านทำนองเสนาะ โดยยึดเสียงข้างมาก กล่าวคือ 3 ใน 2 เสียงของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 5 ท่าน นำมาซึ่งหลักการอ่านทำนองเสนาะ กลอน กาพย์ โคลง ฉันท์ และร่าย โดยฉันทลักษณ์ประเภทกลอน ปรากฏดังนี้ ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สต.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) ในขณะที่ฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ ปรากฏ ขึ้นเสียงปกติ (สป.) ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สต.) ลงเสียงต่ำลึก (สตล.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) ครบทั้ง 5 คำสำหรับฉันทลักษณ์ประเภทโคลง ปรากฏดังนี้ ขึ้นเสียงปกติ (สป.) ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สต.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) ต่อมา ฉันทลักษณ์ประเภทฉันท์ ปรากฏดังนี้ ขึ้นเสียงปกติ (สป.) ขึ้นเสียงสูง (สส.) ลงเสียงต่ำ (สต.) ลงเสียงต่ำลึก (สตล.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.) ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับคำประพันธ์ประเภทกาพย์ สุดท้ายฉันทลักษณ์ประเภทร่าย ปรากฏดังนี้ ขึ้นเสียงปกติ (สป.) และระดับเสียงเดียวกัน (สด.)

อย่างไรก็ตาม ดังจะเห็นได้ชัดเจนว่า หากออกเสียงหรือสื่อสารการใช้คำตั้งต้นเสียง การออกเสียงผิดเพี้ยน หรือสลับกันไป อาทิ ขึ้นเสียงสูง เป็น ลงเสียงต่ำ ก็จะส่งผลกระทบต่อหลักการอ่านทำนองเสนาะ จนทำนองผิดเพี้ยนเป็นทำนองเสนาะแบบพิเศษ หรือไม่ใช้การอ่านทำนองเสนาะได้เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับแนวคิดของพิมลศักดิ์ อุ่ นววรรณธรรม และณัฐฤกษ์ อภินิษฐ์ธาดา ดังได้กล่าวไว้แล้ว

8.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ควรศึกษากลวิธี กล่าวคือ ลักษณะกลเม็ด เทคนิคในการใส่ลูกเอื้อนต่าง ๆ ในแต่ละคำประพันธ์ให้เหมาะสมตามฉันทลักษณ์แต่ละประเภท รวมไปถึงควรศึกษาจังหวะ กล่าวคือ ลักษณะการแบ่งวรรคตอนในฉันทลักษณ์ ในการอ่านทำนองเสนาะ ทั้งการแบ่งวรรคตอนตามแบบบังคับของฉันทลักษณ์แต่ละประเภท และการแบ่งวรรคเพื่อเอื้อ และเน้นความหมายในการอ่านทำนองเสนาะ รวมไปถึงสุนทรีย์ กล่าวคือ อารมณ์ในการออกเสียง ให้เข้ากับบทอ่านทำนองเสนาะ เพื่อครอบงำประกอบสำคัญของการอ่านทำนองเสนาะ ในบทอาขยานได้อย่างสมบูรณ์ ข้อเสนอแนะสุดท้ายเพื่อให้คำตั้งต้นเสียงมีความหลากหลายในวงการต่าง ๆ อาจมีการต่อยอดด้วย การบูรณาการทางด้านดนตรี นำตัวโน้ตเพลงมาใช้ประกอบการแสดงคำตั้งต้นเสียง ของหลักการอ่านทำนองเสนาะต่อไป

แผนภาพที่ 1. กรอบแนวคิดหลักการอ่านทำนองเสนาะ

รายการอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ อรุณกาลาดพร้าว.

- _____ (2542). *บทอาชยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____ (2556). *หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาชยานภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____ (2553). *การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กฤษฎาชนม์ ภู่อรัมย์ (2552). *เรื่องการสร้างบทเรียนสื่อประสม เพื่อเสริมทักษะการอ่านทำนองเสนาะ “กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าพรรณทิเบศร” วิชาภาษาไทย* (รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เชียงราย.
- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2555). *สุนทรียศาสตร์หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กำชัย ทองหล่อ. (2509). *หลักภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. ธนบุรี: เทพนิมิตการพิมพ์.
- ไขแสง สุขะวัฒน์. (2554). *สังคตินิยม ว่าด้วยดนตรีตะวันตก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ ภาษาไทย พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- จรัสสม ปานบุตร. (2556). *การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองเค็ด* (รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- ชลิตา พานเมือง. (2555). *ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เรื่อง การแสดงพื้นบ้านของภาคอีสาน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนอู่เม้าประชาสรรค์* (รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ณรุทธ์ สุทนต์. (2555). *สังคตินิยม: ความซาบซึ้งในดนตรีตะวันตก*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐกฤตย์ อภิษฐ์ชาติ. (2558). *อ่านได้อ่านดี อ่านอย่างมีสุนทรียภาพ แนวคิดวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.

- นันทา ขุนภักดี. (2559). *การอ่านทำนองร้อยกรองไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.
- ประเสริฐ ศีลรัตน์. (2542). *สุนทรียะทางทัศนศิลป์*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- พรจงกล สุขสนาน. (2551). *คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยชั้นประถมศึกษา* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- ทีศนา แหมมณี และคณะ. (2555). *ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์.
- ถนอม เกยานนท์. (2471). *แบบเรียนหลักการอ่านฉันทลักษณ์และตัวอย่าง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีหงส์.
- ธนวิตรี พัฒนา. (2554). *การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการอ่านร้อยกรอง เรื่อง พระอภัยมณีสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา 4* (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ยมโดย เพ็ญพงศา. (2535). *การศึกษาร้อยกรองประเภทกลอนในแฉ่งวรรณศิลป์และคีตศิลป์* (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, สงขลา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราตรี เปรียวพานิช. (2553). คีตลีลา : นานาบทร้อยกรองไทย. *วารสารรามคำแหง*, 27(3): 73-81.
- วิวัฒน์ บุญจวบ. (ม.ป.ป.). *การอ่านทำนองเสนาะชั้นต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2546). *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สันติศิริการพิมพ์.
- วิษณุ ดวงประเสริฐ. (2553). *การสร้างหนังสือการ์ตูนอิเล็กทรอนิกส์แบบมีปฏิสัมพันธ์เรื่องระบบสุริยะ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4* (รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- วิเชียร เกษประทุม. (2550). *ลักษณะคำประพันธ์ไทย (ฉันทลักษณ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.
- สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ. (2553). *ภาษาไทย ป.4*. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด.

- สมปอง พรหมเปี่ยม. (2536). *ทำนองเสนาะทางสุนทรียภาพ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สว่างจิต บารมีอำนาจ. (2518). *วิจัยเรื่องการสอนวรรณคดีไทยในวิทยาลัยครู กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาและการสอน)*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2534). *สุนทรียศาสตร์: ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำราภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เสวีวร พรหมขุนทอง. (2549). *สัตศาสตร์และสัทวิทยาในการอ่านทำนองเสนาะไทย (รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ประยุกต์ ภาควิชาภาษาศาสตร์)*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สมรัตน์ บุญยศ. (2554). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนจากหนังสือนิทานอีสปอิเล็กทรอนิกส์ที่บรรยายโดยเสียงเพศชายและเสียงเพศหญิง (รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา)*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ศรธรรม แสงสว่าง. (2559). *การแก้ปัญหาการท่องบทอาขยาน โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/10 โรงเรียนเทพศิรินทร์ นนทบุรี (วิจัยในชั้นเรียน ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, กรุงเทพฯ.
- ศิริมาส ชิวบุตร. (2545). *แนวทางจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การอ่านทำนองเสนาะ สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษากรุงเทพมหานคร (รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย)*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- วิภาสา สังข์ศิลป์ชัย. (2555). *การศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาษาไทย)*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2548). *หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.

อำนวยการ. (2545). *คุณค่าในบทความภาษาไทยชั้นมัธยม* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

วาทกรรมในวรรณกรรมกำหนดกรอบ:
เรื่องแสงดาว รวมเรื่องสั้นเด่นของนักเขียนดังระดับคุณภาพ

สมปอง สิมมา¹

บทคัดย่อ

เรื่องแสงดาว รวมเรื่องสั้นเด่นของนักเขียนดังระดับคุณภาพเป็นหนังสือรวมเรื่องสั้นที่คัดเลือกตัวบทโดยกำหนดกรอบไว้ว่าเป็นเรื่องที่สะท้อนภาพสังคมและภาพชีวิตผู้คนในสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ การตั้งชื่อหนังสือทั้งชื่อเรื่องหลักและชื่อเรื่องรองเป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อการันตีตัวบทด้วยชุดความคิดการให้คุณค่าแก่วรรณกรรมที่ผ่านการคัดเลือกตามกฎเกณฑ์และระบบปฏิบัติการที่ทำหน้าที่ในการผลิตข้อความสื่อความหมายและควบคุมวาทกรรมที่จะให้ปรากฏในตัวบท โดยวาทกรรมที่ปรากฏในตัวบท ได้แก่ วาทกรรมการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเชื่อในสังคมไทย วาทกรรมเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวค่านิยมการศึกษาไทย ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม วาทกรรมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมการทำงาน วาทกรรมมนุษยธรรม การต่อสู้และสงคราม และวาทกรรมการเรียกชื่อต้นไม้โดยวาทกรรมและภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏแทรกอยู่ในเกือบทุกตัวบทคือวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมและวาทกรรมการเมือง เรื่องสั้นเหล่านี้เขียนขึ้นในยุคที่การสื่อสารยังไม่รวดเร็วเหมือนปัจจุบัน หากนำมาเปรียบเทียบกับสังคมปัจจุบันที่เรียกว่าสังคมดิจิทัลหรือสังคมออนไลน์จะเห็นได้ว่าวาทกรรมในตัวบทยังปรากฏอยู่และแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ: เรื่องสั้น; วาทกรรม; ภาพสะท้อนสังคม

¹ นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่ sompong.simma@gmail.com

**The Discourse in the Literature that Defines Framework:
Ruang Sang Dao, a Collection of Outstanding Short Stories
by Famous Writers of High Quality**

Sompong Simma¹

Abstract

Ruang Sang Dao, a collection of outstanding short stories by famous writers of high quality, is a collection of short stories that have been selected by the framework to reflect social and people's lives in Thai society in various aspects. Main and subtitles are linguistic tactics to assure a text with a set of ideas, valuing literature that has been selected according to rules and operating systems that serve to produce interpretive text and control discourse. The discourse that appears in the chapter is political discourse, social change, belief in Thai society, the discourse on family institutions, Thai educational values, socioeconomic inequality, economic development, the discourse on the working society, humanitarian discourse, the discourse about battles and wars and called the name of the tree discourse. The discourse and social reflections that appear in almost every text are the discourse of socioeconomic inequality and the political discourse. These short stories were written in an era when communication was not as fast as today. In comparison with today's so-called digital society or online society, the discourse in the text still exists and spreads quickly.

Keywords: Short Story; Discourse; Social Reflection

¹ Doctoral Student, Thai Language Program. Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: sompong.simma@gmail.com

ความนำ

การสร้างวรรณกรรมคือการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ และสื่อสารไปยังผู้อ่านตามเจตนาของผู้แต่ง โดยทั่วไปผู้แต่งจะมีอิสระในการเขียนเรื่องราวตามประสบการณ์ความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการของตนเอง แต่ก็มีวรรณกรรมบางอย่างที่มีการกำหนดเนื้อหาสาระ กรอบแนวคิดหรือขอบเขตการแต่งตามวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง เช่น วรรณกรรมในกลุ่มที่มีการจัดประกวด วรรณกรรมเพื่อการรณรงค์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง วรรณกรรมที่ต้องการสื่อสารต่อสังคมในประเด็นประเด็นหนึ่ง เป็นต้น

วิธีการสื่อสารด้วยภาษาผ่านตัวบทวรรณกรรมเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่ง คำว่า “วาทกรรม” (Discourse) เป็นคำที่มีความหมายในหลายมิติทั้งในด้านภาษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดย Michel Foucault (1981, pp. 52-53) อธิบายว่าวาทกรรมไม่ได้เป็นเพียงระบบโครงสร้างทางภาษาแต่หมายรวมถึงโครงสร้างของหัวข้อหรือประเด็นที่ประกอบสร้างเป็นองค์ความรู้ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมการให้ความหมายและเหตุผลเพื่อสร้างเป็นกฎเกณฑ์ในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในทุกสังคมมีผลผลิตของวาทกรรมที่คอยควบคุม คัดสรร จัดสรรและกระจายซ้ำด้วยระบบกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนชุดหนึ่ง ดังนั้น วาทกรรมจึงสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่สามารถพูดได้ เขียนได้ กระทำได้ และยอมรับได้ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และ Hall (1997, p. 72) อธิบายเพิ่มเติมว่าวาทกรรมตามความหมายของ Foucault ไม่ใช่ตัวภาษาแต่เป็นระบบของการเป็นตัวแทน (Discourse as a System of Representation) โดยมีกฎเกณฑ์และระบบปฏิบัติการที่ทำหน้าที่ในการผลิตข้อความสื่อความหมาย และควบคุมวาทกรรมในแต่ละยุคสมัย ดังนั้น วาทกรรมจึงหมายถึงกลุ่มข้อความกลุ่มหนึ่งที่กำหนดให้ผู้คนได้พูดเรื่องราวเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในยุคใดยุคหนึ่ง เป็นแนวทางในการนำเสนอความรู้ตามหัวข้อที่เป็นเรื่องราวเฉพาะในขณะนั้น วาทกรรมจึงเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตความรู้โดยผ่านภาษา รวมทั้ง Norman Fairclough (1995b, p. 54 อ้างถึงใน ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น. 7- 9) กล่าวถึงวาทกรรมโดยอ้างอิงทั้งแนวคิดภาษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ไว้ว่า นิยามวาทกรรมตามมุมมองภาษาศาสตร์คือการใช้ภาษาทั้งพูดและเขียนและยังรวมกิจกรรมที่สื่อความหมายรูปแบบอื่น ๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพยนตร์ วิกิทัศน์ แผนภูมิ และอวัจนภาษา และยังมองวาทกรรมตามทฤษฎีเชิงสังคมว่าเป็นวิถีปฏิบัติทางสังคมรูปแบบหนึ่ง นิยามที่ว่าวาทกรรมคือวิถีปฏิบัติทางสังคมรูปแบบหนึ่ง แสดงว่าวาทกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่ในลักษณะที่ “the discursive event is shaped by situations,

institutions, and social structures, but it also shape them” กล่าวคือ วาทกรรมจะถูกกำหนดโดยสถานการณ์ สถาบัน และโครงสร้างทางสังคม ในขณะที่เดียวกันวาทกรรมก็กำหนดสิ่งเหล่านี้

นอกจากนี้ จันทิมา อังคพณิชกิจ (2561, น. 19) ยังอธิบายไว้ว่า “คำว่า ‘วาทกรรม’ เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นมาจากสาขาสังคมศาสตร์ (อ้างในไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540) ที่ใช้แพร่หลายโดยทั่วไป โดยสื่อให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกับการกระทำทางสังคมที่มาจากถ้อยคำ คำพูดของบุคคล หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถ้อยคำบางอย่างในภาษาสามารถสร้างชุดความคิดและสร้างความหมายที่ส่งผลกระทบต่อกรกระทำและวิถีปฏิบัติของคนในสังคมได้ คำศัพท์ วาทกรรม นี้ จึงมีได้มุ่งเน้นที่ตัวภาษาที่ใช้สื่อสารเท่านั้น แต่ยังไม่ไปถึงมุมมองทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาด้วย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือมุ่งเน้นไปที่ภาษาระดับข้อความในลักษณะของภาษาไร้ถ้อยคำและความคิดทางสังคมที่ไม่ใช้รูปภาษาโดยตรง”

จากแนวคิดวาทกรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวาทกรรมเป็นกลวิธีการสื่อสารและสร้างชุดความคิดของคนในสังคมผ่านการใช้ภาษา หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างว่าเป็นการใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อสร้างชุดความคิดของสังคมให้เป็นไปทิศทางที่ต้องการในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ดังนั้นวาทกรรมจึงเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและบริบทสถานการณ์ที่แตกต่างกัน การจะเข้าใจวาทกรรมต้องอาศัยการตีความหมายที่ซ่อนอยู่ในภาษาในตัวบทวรรณกรรม ซึ่งวาทกรรมในตัวบทวรรณกรรมนั้นจะมีความเกี่ยวข้องทั้งด้านภาษาศาสตร์และสังคมศาสตร์

หนังสือรวมเรื่องสั้นเรื่องเรื่องแสงดาวในฐานะวรรณกรรมกำหนดกรอบ

หนังสือรวมเรื่องสั้นเรื่องเรื่องแสงดาว เป็นหนึ่งในหนังสือรวมเรื่องสั้นที่สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยรวบรวมผลงานเรื่องสั้นของนักเขียนจำนวน 50 คนมาตีพิมพ์ โดยแบ่งวรรณกรรมชุดนี้ออกเป็น 2 เล่ม คือ ดาวส่องเมืองและเรื่องแสงดาว รวมเรื่องสั้นเด่นของนักเขียนดังระดับคุณภาพ เล่มละ 25 เรื่อง เรื่องสั้นแต่ละเรื่องมีถ้อยคำวาทกรรมและภาพสะท้อนสังคมที่มีรายละเอียดเชิงลึกแตกต่างกัน ทั้งนี้ด้วยข้อจำกัดของบทความจึงเลือกวิเคราะห์เพียงตัวบทในเรื่องเรื่องแสงดาวเท่านั้น

การวิเคราะห์ในบทความนี้จะวิเคราะห์บางวาทกรรมที่โดดเด่นในตัวบทแต่ละเรื่องรวมทั้งภาพสะท้อนสังคมในภาพรวมเพื่อแสดงให้เห็นถึงชุดความคิดที่ซ่อนอยู่ในเนื้อหาซึ่งได้กำหนดกรอบแนวคิดของเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการตีพิมพ์ซ้ำวรรณกรรมเหล่านี้ กล่าวคือ แม้ในหนังสือรวมเรื่องสั้นเรื่องเรื่องแสงดาวจะเป็นเรื่องสั้นที่ผู้แต่ง

แต่งโดยอิสระ แต่การคัดสรรเรื่องสั้นแต่ละเรื่องของนักเขียนแต่ละคนมารวมไว้ในเล่มเดียวกันนั้นมีคำชี้แจงไว้ที่หน้าคำนำและปกหลังหนังสือเรื่องดาวสองเมืองว่า “สำหรับเรื่องสั้นทั้ง 25 เรื่องนี้ คณะทำงานได้คัดสรรเลือกเรื่องที่สะท้อนภาพชีวิตของผู้คนและภาพของสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ กันไป ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า นักเขียนนั้นเป็นกระจกของสังคมมาทุกยุคทุกสมัย และเห็นได้อีกด้วยว่า นักเขียนกับผลงานนั้นย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยมีต้องสงสัย” (สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย, 2541) ส่วนในคำนำและปกหลังหนังสือเรื่องเรื่องแสงดาวชี้แจงไว้ว่า “ในเรื่องแสงดาวอันเป็นเล่มที่ 2 นี้ จะมีเรื่องสั้นของนักเขียนรวม 25 ท่าน เรียงตามลำดับตัวอักษรต่อเนื่องมาจากเล่มแรกและโดยเรื่องสั้นที่คัดสรรมีเนื้อหาสาระเป็นไปตามแนวทางที่คณะทำงานกำหนดไว้ คือสะท้อนภาพชีวิตและผู้คนในสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ ผ่านสายตาและปลายปากกาของนักเขียน เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้จึงส่องสะท้อนออกมาราวกับดวงดาวเต็มท้องฟ้าที่เรื่องแสงส่องสะท้อนเรื่องราวความเป็นไปบนพื้นโลก” (สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย, 2541)

คำชี้แจงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเรื่องสั้นที่นำมารวบรวมไว้นี้มีการคัดเลือกเรื่องสั้นที่มีกรอบเนื้อหาตามที่สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยกำหนดไว้เท่านั้น ดังนั้นหนังสือรวมเรื่องสั้นชุดนี้จึงเป็นวรรณกรรมที่มีการกำหนดกรอบเนื้อหาสาระที่ต้องการสื่อสารหรือนำเสนอต่อสังคมในที่นี้จึงขอเรียกว่าเป็น “วรรณกรรมกำหนดกรอบ” ซึ่งหมายถึงวรรณกรรมที่มีการกำหนดแนวทาง กรอบแนวคิดหรือขอบเขตของเรื่องราวในตัวบทที่ต้องการนำเสนอตามวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงของการสร้างวรรณกรรมนั้น ๆ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการสร้างวรรณกรรมคือการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ และสื่อสารไปยังผู้อ่าน อีกทั้งหนังสือรวมเรื่องสั้นชุดนี้กำหนดกรอบเนื้อหาเรื่องสั้นไว้ว่าต้องเป็นเรื่องที่สะท้อนภาพสังคมและภาพชีวิตผู้คนในสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งการผลิตวรรณกรรมชุดนี้เป็นการคัดเลือกตัวบทโดยกำหนดกรอบเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ โดยมีกลวิธีทางภาษาในการตั้งชื่อหนังสือทั้งสองเล่ม คือ “ดาวสองเมือง” และ “เรื่องแสงดาว” และมีชื่อเรื่องรอง คือ “รวมเรื่องสั้นเด่นของนักเขียนระดับคุณภาพ”

ชื่อเรื่องทั้งสองเล่มมีคำว่า ดาว หากวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการตีพิมพ์หนังสือรวมเรื่องสั้นชุดนี้ ความหมายของคำว่า ดาว ในชื่อเรื่องนี้มีความหมายทั้งนัยตรงและนัยปริศนา เป็นการใช้คำเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของหนังสือ โดยพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ออนไลน์) ให้ความหมายคำว่า ดาวไว้หลายความหมาย เมื่อพิจารณาความหมายที่เกี่ยวข้องกับชื่อหนังสือเล่มนี้ พบว่าความหมายนัยตรงของคำว่า ดาว คือ สิ่งให้เห็นเป็นดวงเล็ก

ๆ มีแสงในท้องฟ้าเวลามืด และความหมายนัยประหวัดของคำว่า ดาว คือ เรียกบุคคลที่เด่นในทางใดทางหนึ่ง เช่น ดาวตลก ดาวมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ ในชื่อเรื่องรอง “รวมเรื่องสั้นเด่นของนักเขียนระดับคุณภาพ” ซึ่งเป็นการขยายความเพิ่มเติมจากชื่อเรื่องหลัก ถ้อยคำในชื่อเรื่องรองที่ใช้คำว่า “เรื่องสั้นเด่น” “นักเขียนดัง” “ระดับคุณภาพ” ถ้อยคำเหล่านี้เป็นวาทกรรมที่เน้นย้ำว่าหนังสือเล่มนี้มีความแตกต่างจากหนังสือเล่มอื่น ดังนั้น หนังสือรวมเรื่องสั้นนี้จึงมีการใช้วาทกรรมตั้งแต่การตั้งชื่อหนังสือ เป็นการการตั้งชื่อโดยแบ่งพื้นที่ของวรรณกรรมโดยหากคิดถึงคำคู่ตรงข้ามจะพบว่ามีกฎเกณฑ์การแบ่งพื้นที่ของเรื่องสั้นว่า เเด่นหรือไม่เด่น นักเขียนดังหรือไม่ดัง มีคุณภาพหรือไม่มีคุณภาพ เป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อการรันทัดด้วยชุดความคิดการให้คุณค่าแก่วรรณกรรมที่ผ่านการคัดเลือกตามกฎเกณฑ์และระบบปฏิบัติการที่ทำหน้าที่ในการผลิตข้อความสื่อความหมายและควบคุมวาทกรรมที่จะปรากฏในตัวบท เป็นการอาศัยอำนาจของวาทกรรมเพื่อนำเสนอชุดความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งของสังคมผ่านตัวบทที่คัดเลือกมา

วาทกรรมในตัวบทกำหนดกรอบ

เรื่องสั้น 25 เรื่องในหนังสือรวมเรื่องสั้นเรื่องแสงดาวนี้ประกอบไปด้วยเรื่อง 1. นักปฏิวัติ น้อย โดย พิบูลศักดิ์ ละครพล 2. ดอกไม้ โดย ไพโรจน์ บุญประกอบ 3. ทางสายรุ้ง โดย มานพ ฤทธอมศรี 4. แข่งโคม โดย มาลา คำจันทร์ 5. ค่าของปริญญา โดย ไมตรี ลิ้มปิชาติ 6. สุภาพบุรุษมือปืนรุ่นจิ๋ว โดย 'รงค์ วงษ์สวรรค์ (หนุ่ม) 7. ลายแคน โดย รัช มนูญญา 8. ประเวณี โดย ลาว คำหอม 9. พ่อจ๋า จะอยากรวยกันไปถึงไหน โดย “วัชรวัน” 10. โลดแล่นรวดเร็วเหนือรวงคลื่น โดย วัฒน์ วรรณยางกูร 11. ผาดิกรรม โดย วานิช จรุงกิจอนันต์ 12. มนุษยธรรม โดย รินทร์ เลี้ยววาริณ 13. จากกระท่อมสายลม โดย วิลาศ มณีวัต 14. ภูเขา โดย ศรีดาวเรือง 15. มีดของนาย โดย ศิลา โคมฉาย 16. พ่อให้อภัย โดย ส. คุปตาภา 17. สองสายธาร โดย ส. เทพรำเพย 18. ห้องพระ โดย สถาพร ศรีสัจจิ่ง 19. สองข้างทาง โดย สุชาติ สวัสดิ์ศรี 20. วันแห่งความหวัง โดย สุภัทร สวัสดิ์รักษ์ 21. เจ้าหนูน้อย โดย สุรพงษ์ บุณนาค 22. เทพเจ้า โดย สุวัฒน์ วรรณติก 23. น้ำใจแม่ โดย หยก บูรพา 24. อ่างมังกร โดย อานาจ เย็นสบาย และ 25. น้ำกับน้ำใจ โดย อาจินต์ ปัญจพรรค์

การคัดเลือกเรื่องสั้นทั้ง 25 เรื่องมาตีพิมพ์ในหนังสือเรื่องเรื่องแสงดาวโดยมีการกำหนดแนวทางไว้ว่าเป็นเรื่องสั้นที่สะท้อนภาพชีวิตและผู้คนในสังคมไทยต่าง ๆ เป็นกรอบกว้าง ๆ ที่ทำให้สามารถเลือกเรื่องสั้นที่สะท้อนสังคมได้หลากหลายมิติ จากการอ่านและวิเคราะห์เรื่องทั้ง 25 เรื่องพบว่าในตัวบทเรื่องหนึ่ง ๆ จะมีวาทกรรมในด้านต่าง ๆ ที่หลากหลายและทับซ้อนกัน

อยู่ แต่จะมีบางวาทกรรมที่เด่นชัดออกมาในแต่ละตัวบท ซึ่งสามารถจัดเป็นชุดความคิดวาทกรรมในภาพรวมได้ ดังนี้

วาทกรรมการเมือง “คนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่ ประชาธิปไตย เผด็จการ” และอื่น ๆ

วาทกรรมการเมืองเป็นชุดความคิดที่ปรากฏอยู่ชัดเจนในหลายตัวบท ทั้งตัวบทที่ผู้แต่งกล่าวถึงเรื่องราวทางสังคมและการเมืองโดยตรง และตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวอื่น ๆ แต่มีชุดความคิดเกี่ยวกับสังคมและการเมืองปรากฏแทรกอยู่ เช่น ในเรื่องนักปฏิวัติน้อย และเรื่องดอกไม้ เป็นตัวบทที่มีวาทกรรมการเมืองอย่างเด่นชัด

นักปฏิวัติน้อยเป็นเรื่องราวที่ลูกสาวเล่าถึงสิ่งที่พ่อซึ่งมีอาชีพรับราชการเป็นครูเพราะต้องการสอนให้คนรุ่นใหม่คิดเปลี่ยนแปลงสังคมตามแนวคิดของตัวเองและให้ลูกสาวเรียนครูเพื่อจะได้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่อจากตนเอง พ่อสอนเกี่ยวกับค่านิยมสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ความเป็นหญิง ความเป็นชาย ประเพณีการแต่งงาน การทำงานในระบบราชการ เกียรติยศและศักดิ์ศรีของความเป็นคน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่พ่อต้องการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงจากค่านิยมเดิมแต่เมื่อเธอมาทำงานรับราชการเป็นครูเหมือนพ่อก็ไม่สามารถต้านทานค่านิยมสังคมได้ ดังตอนจบของเรื่องที่จบลงด้วยว่า “ฉันยึดดอกไม้... สูดลมหายใจเข้าปอดอย่างแรง ก่อนที่จะผลักบานประตูห้องครูใหญ่เข้าไปและยื่นซองเรียไรเงิน ค่าเลี้ยงส่งนายอำเภอไว้ตรงหน้า !” (หน้า 7)

ในตัวบทนี้ปรากฏวาทกรรมที่เกี่ยวกับค่านิยมสังคมและการเมืองที่หลากหลาย เช่น คำว่า “ลูกผู้ชาย” “อำนาจต่อรอง” “คนหัวรุนแรง” “คนหัวเก่า” “คนรุ่นใหม่” “ระบบราชการอันแสนซับซ้อนในกลไกการทำงานระบบอัตตาธิปไตย” ฯลฯ แม้กระทั่งการตั้งชื่อตัวละครที่เป็นลูกสาวยังตั้งชื่อว่า “หยิ่ง” เป็นสิ่งที่ผู้แต่งซ่อนชุดความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันและการไม่ยอมก้มหัวให้กับวัฒนธรรมเดิม

ส่วนในเรื่อง ดอกไม้ เป็นเรื่องราวต้นไม้แคระแกร็น ไม่ยอมเจริญเติบโตและออกดอกเสียที หลายคนก็ให้คำแนะนำวิธีการดูแลต่าง ๆ ที่จะให้ต้นไม้ที่นั้นออกดอกแต่ไม่ว่าจะทำอย่างไรต้นไม้ก็ยังอยู่เหมือนเดิม วันหนึ่งเกิดการปฏิวัติ (แท้จริงน่าจะเรียกว่ารัฐประหารมากกว่า) ความคิดเห็นของแต่ละคนก็ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย แบ่งออกเป็นฝ่ายเห็นด้วยกับ “เผด็จการ” กับฝ่าย “ประชาธิปไตย” และมีการถกเถียงกันจนจะกลายเป็นความขัดแย้ง ชายหนุ่มได้กลับมาพิจารณาต้นไม้แคระและคิดถึงวิธีการต่าง ๆ ที่เคยทำเพื่อหวังให้มันเติบโตและออกดอก

สวยงามแต่ก็ไม่เคยได้ผล บางวิธีก็ทำให้มันเหมือนจะตายแต่สุดท้ายก็ไม่ตายเพียงแต่ยังไม่เติบโตและออกดอกอย่างที่ควรเป็น

วาทกรรมการเมืองที่ปรากฏชัดเจนในเรื่องสั้นเรื่องนี้คือชุดความคิดเกี่ยวกับคำว่า “เผด็จการ” กับ “ประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นชุดความคิดคู่ตรงข้ามกัน โดยมีสัญลักษณ์ คือ ดอกไม้แคะ ที่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ไม่เจริญเติบโตและออกดอกสวยงามอย่างที่ปรารถนา เปรียบเสมือนระบอบประชาธิปไตยของไทยที่ไม่ว่าทำอะไร จะปฏิวัติ รัฐประหาร เลือกกตั้ง มากี่ครั้งก็ยังไม่เติบโตขึ้นอย่างที่ควรจะเป็นเหมือนต้นไม้แคะแกร็นนั้นที่แม่ไม่โตแต่ก็ไม่ตาย ชายหนุ่มจึงคิดว่าควรปล่อยให้มันเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะช้าหรือเร็วมันก็โตของมันไปได้เอง ประชาธิปไตยก็เช่นกัน

วาทกรรมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

วาทกรรมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ส่วนใหญ่ผู้แต่งเลือกใช้เรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเล่าเรื่อง เมื่อวิเคราะห์เชิงลึกลงไปพบว่าในแทบทุกเรื่องนั้นสอดแทรกมิติทางสังคมที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมสังคม และการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามยุคสมัย ซึ่งปรากฏในหลายตัวบทและสะท้อนภาพสังคมในมิติที่แตกต่างกันไป เช่นเรื่องแข่งโคม เป็นเรื่องราวของการรื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิม ความขัดแย้งทางความคิดของคนแต่ละกลุ่มแต่ละรุ่นเกี่ยวกับประเพณีที่ปฏิบัติต่อกันมา จนเกิดเป็นการแข่งขันทำโคมเพื่อชิงเงินรางวัล ตัวละครสำคัญ คือ ตูลุง พ่อหลวง กลุ่มคนเฒ่า กลุ่มคนหนุ่ม กลุ่มแม่บ้าน ทั้งสองกลุ่มแรกมีแกนนำคือคนในครอบครัวเดียวกัน คือ พ่อ แกนนำกลุ่มคนเฒ่า แม่ แกนนำกลุ่มแม่บ้าน และส่วนลูกชายอยู่ในกลุ่มคนกลุ่ม แต่แต่ละกลุ่มต่างทำโคมด้วยวิธีต่างกันทั้งแบบโบราณ สมัยใหม่ และแบบทั่วไป เมื่อถึงวันแข่งขันปรากฏว่าไม่สามารถหาผู้ชนะได้ แต่ละกลุ่มต่างมีข้อผิดพลาด แต่สุดท้ายตูลุงก็เป็นผู้ตัดสินเด็ดขาดว่าให้เอาเงินรางวัลเข้าวัดทำบุญ ทุกคนยอมรับในคำตัดสินของตูลุงและเข้าวัดไปฟังเทศน์มหาชาติด้วยกัน

แข่งโคมเป็นเรื่องสั้นที่มีมิติหลากหลาย มิติความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง มิติความขัดแย้งทางความคิดของคนแต่ละรุ่น มิติของการใช้อำนาจ เมื่อเกิดความขัดแย้ง ตูลุง (พระ) จะเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินด้วยประโยคที่ว่า “...ไผจะเอาบ่เอาก็ช่าง เขาจะเอาอย่างนี้” (น. 38) “...กูตูลุงจะเอาอย่างนี้ ฟุ่ญเจ้าจะเอาอย่างใดก็ว่ามา” (น. 51) ซึ่งทุกคนต่างก็ยอมรับในการตัดสินของตูลุงในที่สุด ส่วนพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) แม้จะเป็นผู้มี

อำนาจในการปกครองหมู่บ้านตามระบบและกฎหมาย แต่อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่ตุลึง อาจจะกล่าวได้ว่าอำนาจสูงสุดในเรื่องนี้คืออำนาจทางศาสนาและการใช้อำนาจของตุลึงนั้นเป็นลักษณะเผด็จการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมในมิติที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม แต่ถ้าทุกคนในสังคมนั้นยอมรับก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

วาทกรรมที่ปรากฏเด่นชัดในตัวบทที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดความแตกต่างทางความคิดและความเชื่อต่อวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น คำว่า คนเฒ่า (คนรุ่นเก่า) คนหนุ่ม (คนรุ่นใหม่) หรือถ้อยคำ “กลุ่มหนุ่มกับกลุ่มเฒ่าใจแข็งกันเป็นพิเศษ แบ่งเขตแบ่งพื้นที่ที่ชัดเจน กลุ่มเฒ่ายึดเอาวิหารเป็นที่ทำงาน กลุ่มหนุ่มยึดเอาโบสถ์เป็นที่ชุมนุม” วาทกรรมที่ซ่อนอยู่ คำว่า “ทำงาน” กับ “ชุมนุม” นั้นสะท้อนถึงทรรศนะผู้แต่งที่เป็นผู้สร้างวาทกรรมที่จำแนกลักษณะของคนแก่กับวัยรุ่น เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังปรากฏวาทกรรมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องโลดแล่นรวดเร็วเห็นอรรคลื่น เป็นตัวบทอีกเรื่องที่มีวาทกรรมที่สะท้อนการเปลี่ยนทางทางสังคมวัฒนธรรม แม้จะเป็นคนรุ่นเดียวกันแต่ก็มีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยใช้เรื่องราวการแข่งเรือระหว่างเรือโบราณชื่อ “พลายน้อย” ของกลุ่มหนุ่มชาวไร่ชาวนานที่มีหลวงพ่เป็นคนสอนและฝึกซ้อมกันเองกับเรือรุ่นใหม่ชื่อ “สกายแล็บ” “ของลูกเศรษฐีเจ้าของโรงเรียนที่มีการฝึกซ้อมอย่างเป็นระบบทั้งด้านอาหารการกินและตำราพายเรือแบบอังกฤษ เรือพลายน้อยรู้ตัวว่าเป็นรองและกลัวแพ หลวงพ่อจึงถามว่า “ทำไมกลัวการแพ” ซึ่งเขาก็หาคำตอบไม่ได้ หลวงพ่อสอนเทคนิคการพายเรือพลายน้อยให้ เมื่อเริ่มแข่งเรือสกายแล็บก็พุ่งทะยานนำไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เรือพลายน้อยเริ่มต้นช้า ๆ และค่อย ๆ จับจังหวะการพายก่อนที่ทะยานไปตามท้องน้ำตามจังหวะการพายอย่างมั่นคง

เรื่องสั้นเรื่องนี้ไม่มีตอนจบที่บอกผลแพ้ชนะ แต่จบลงโดยทิ้งไว้ให้ผู้อ่านคิดเอาเองตามกลวิธีการแต่งเรื่องสั้นโดยทั่วไป เรื่อง ในเรื่องนี้คือสัญญาะแทนยุคสมัย เรือพลายน้อย คนพายคือหนุ่มชาวนาน เป็นภาพแทนถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ที่ต้องแข่งขันกับเรือสกายแล็บ เป็นภาพแทนวิถีชีวิตแบบใหม่ เป็นระบบนายทุน ซึ่งการแข่งขันนี้ไม่อาจบอกได้ว่าใครจะแพ้หรือชนะ การที่เรือพลายน้อยซึ่งเป็นเรือชาวบ้านกลัวแพเรือสกายแล็บซึ่งเป็นเรือเศรษฐี อาจแสดงถึงระบบทุนนิยมที่นายทุนนั้นมีความพร้อมและอำนาจเงินที่จะสามารถเอาชนะวิถีชีวิตชาวบ้านได้อย่างง่ายดาย การกลัวแพอาจซ่อนความหมายต่อกรกลัวแพอำนาจทุนนิยม แต่อย่างไรก็ตามผู้แต่งได้แสดงถึงนัยยะว่าเราไม่อาจทิ้งวิถีชีวิตดั้งเดิมได้จากข้อความที่ว่า “พายถึงเส้นชัยแล้วกลับไปทำสวนนะโว้ย ไอ้หนู” “จ๊ะ หลวงพ่อ ไปทำสวน” (น. 125)

เรื่องผาติกรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาลาไม้ฮ้อยเค้าเก่าแก่อายุเกินร้อยปีวัดทางภาคเหนือที่ถูกขายเพื่อนำมาประกอบใหม่เป็นส่วนหนึ่งของภัตตาคารริมน้ำเจ้าพระยาอันหรูหราที่กรุงเทพฯ โดยนายทุนได้สร้างศาลาแบบใหม่ใหญ่โตโอโถงแข็งแรงและแถมพระพุทธรูปใหญ่ไว้ให้ในศาลาอีกองค์เป็นการชดเชย ชาวบ้านต่างพึงพอใจข้อแลกเปลี่ยน ยกเว้นอินจ้าง (ช่างอิน) แต่ก็ไม่มีอาจคัดค้านได้ วันหนึ่งศาลาพังทลายลง อินจ้างทราบข่าวจากหนังสือพิมพ์จึงชวนหลวงพ่อดูศาลาที่พัง และก็พบว่าเพราะต้นเสาวางสับที่กั้นและบอกรื้อหรือสร้างใหม่วางเสาให้ถูกที่เหมือนเดิม

การตั้งชื่อเรื่องว่า “ผาติกรรม” เป็นการตั้งชื่อเรื่องที่สื่อถึงเรื่องราวในตัวตนโดยตรง โดยในตัวตนสะท้อนทั้งความคิด ความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องสิ่งลึกลับ การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงที่ถูกทำให้เห็นว่าของที่สร้างให้ใหม่ดีกว่าของเก่า แต่เมื่อพิจารณาเชิงลึกถึงภาพสะท้อนที่ซ่อนอยู่คือระบบทุนนิยมที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อทุกคนและในที่สุดก็ต้องยอมพ่ายแพ้แก่อำนาจทุนนิยม ดังจะเห็นได้จากที่ชาวบ้านยอมรับการขายศาลาเก่าแก่เพื่อที่จะได้ศาลาสมัยใหม่ที่ใหญ่โตกว่า อินจ้างแม้จะรักและหวงแหนศาลาเก่าเพียงใดก็ไม่มีอำนาจที่จะต่อต้านทุนนิยมนี้ได้ สุดท้ายอินจ้างก็ต้องยอมรับโดยการเปลี่ยนแปลง ดังที่บอกกับสถาปนิกในตอนจบว่า

“ฮ้อยเตอะ...” (รื้อเถอะ) อินจ้างบอกกับสถาปนิก “...แปงแหมใหม่เอาเสาไว้ฮ้อยถูกดี” (สร้างขึ้นใหม่เอาเสาไว้ให้ถูกที่)

“ทำไมหรือลุง เสามันสับที่กั้นหรือ แล้วมันเกี่ยวอะไร” นายสถาปนิกตื่นเต้น

“เป็นอยู่ด้วยกันมาเป็นฮ้อยปีแล้ว จะเอาเป็นแยกกันจะได” อินจ้างตอบด้วยเสียงเครือ หันไปมองศาลาฮ้อยเค้า น้ำตาที่คลออยู่หยาดไหลลง ความสงสารชานจับหัวใจ (น. 144)

วาทกรรมที่สะท้อนถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเก่าไปสู่สิ่งใหม่ ปรากฏโดยการใช้คำเรียกอาชีพช่างสมัยใหม่ คือ “สถาปนิก” หรือ “สถาปนิกนักเรียนนอก” เป็นตัวแทนของอำนาจทุนนิยม ในขณะที่ช่างชาวบ้าน คือ “อินจ้าง” หรือ “ช่างพื้นบ้าน” ซึ่งไม่อาจต้านทานกระแสการเปลี่ยนแปลงและอำนาจนี้ได้

วาทกรรมความเชื่อในสังคมไทย “พุทธ พระเครื่อง ผี ฤๅษี เทพเจ้า”

วาทกรรมความเชื่อในสังคมไทยปรากฏในหลายตัวบท แต่ที่เด่นชัดที่สุด เช่น เรื่องสองข้างทาง เป็นเรื่องราวของหญิงสาวคนหนึ่งที่เกิดทางกลับกรุงเทพด้วยรถไฟสายเหนือหลังจากกลับไปหาแม่เพื่อไปหาแม่ที่กำลังป่วยหนักและเสียชีวิตลง ระหว่างเธอได้เห็นคนขายของตามสถานีรถไฟ ได้ยินคนบ่นเรื่องรถไฟ “รถไฟไทยนี่มัน...” (น. 211) ได้ยินนักศึกษาคุยเรื่องการเมือง “การเมืองกูไม่สนใจ... พ่อแม่ให้มาเรียนไว้... สนใจไปทำไม” (น. 211) แม่ของเธอป่วยเป็นวัณโรค มีอาการแพ้ ญาติเชื่อว่าแม่เธอเจ็บป่วยเพราะผีฤๅษีทำ จึงทำน้ำมนต์เพื่อรักษาแต่เธอไม่เชื่อ ญาติ ๆ กล่าวหาว่าเธอเป็นชาวพุทธที่ไม่เชื่อผีไม่เชื่อเจ้า ไม่นับถือพระนับถือเจ้า ในงานศพแม่มีการลองพระเครื่องที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์และเคยมีคนขอเช่าราคาแพงแต่เมื่อลองแล้วพระเครื่องก็ไม่ศักดิ์สิทธิ์อย่างที่คิด เจ้าของพระเครื่องก็นึกเสียดายที่ไม่ปล่อยเช่า ระหว่างเดินทางเธอครุ่นคิดถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ประสบทั้งเรื่องศาสนาพุทธ ความเชื่อเรื่องผีฤๅษี พระเครื่อง เรื่องการเมือง ที่มีการถกเถียงกันมานานแล้วก็ยังคงถกเถียงกันโดยหาคำตอบไม่ได้

วาทกรรมในตัวบทนี้แสดงความเชื่อในสังคมไทยทั้งเรื่อง ผี ฤๅษี พระเครื่องที่ปะปนกับพุทธศาสนาจนแยกกันไม่ออก ในตัวบท “พระเครื่อง” ก็ไม่ใช่ความเชื่อทางพุทธศาสนาแต่เป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์คงกระพันและสามารถตีมูลค่าเป็นเงินได้ เช่นเดียวกับในมิติการเมืองกับชุดความคิดที่ว่านักศึกษามีหน้าที่เรียนหนังสือ ไม่ควรสนใจการเมือง ? สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นข้อถกเถียงที่ไม่มีคำตอบใดถูกต้องที่สุดและยังมีการคงถกเถียงกันไปเรื่อย ๆ สิ่งที่ผ่านมาก็ย่อมผ่านไปเหมือนสองข้างทางรถไฟ สะท้อนถึงความเป็นไปในสังคมที่มีมิติหลากหลายและมีการเคลื่อนไหวคู่ขนานกันอยู่ตลอดเวลา

ในเรื่องเทพเจ้า เป็นอีกตัวบทที่มีวาทกรรมความเชื่อในสังคมไทยที่เด่นชัด เป็นเรื่องราวของครอบครัวหนึ่งที่เผชิญชุดได้แผ่นไม้สลักเป็นรูปคนยืนถืออาวุธจึงเรียกแผ่นไม้นั้นว่า “เทพเจ้า” และยึดอาชีวะเป็นช่างทรงเทพเจ้าทั้งทำนายทายทักและรักษาคนป่วย แต่เมื่อทรงได้เงินมาพอก็เอาไปเล่นไพ่ พอเงินหมดก็ให้แม่ทรงใหม่ ที่บ้านจึงยังยากจนเหมือนเดิม การรักษามีทั้งคนหายและตาย แต่ชาวบ้านก็ยังศรัทธา พ่อแม่รู้ดีว่าการทรงนั้นเป็นการหลอกลวง เมื่อลูกคนเล็กป่วย พอก็ไม่ยอมให้แม่ไปซื้อยามารักษาเพราะกลัวคนจะไม่นับถือเทพเจ้า ระหว่างที่แม่ออกไปซื้อยา พ่อทำพิธีจุดธูปบูชาเทพเจ้าแล้วเอาน้ำผงขี้ธูปให้ลูกคนเล็กดื่มจนลูกคนเล็กก็ตาย แม่โกรธมากเพราะรู้ดีก็ทนอยู่แกล้งใจว่าน้ำรูปเทพเจ้าไม่มีจริงจึงคว่ำตะเกียงขว้างใส่แผ่นไม้เทพเจ้าทำให้ไฟไหม้กระท่อมจนวอดหมดทั้งหลัง ซึ่งทำให้พ่อคิดว่าไม่เทพเจ้าใด ๆ จะช่วยได้ เทพเจ้าจริง ๆ คือการกระทำของตนเอง

ในต้วบทนี้ “เทพเจ้า” คือวาทกรรมที่สะท้อนความต้องการที่พึงพิงทางจิตใจของคนในสังคม ดังจะเห็นจากที่พ่อพยายามรักษาลูกตามความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเข้าทรง ทั้งที่รู้ดีเป็นการหลอกลวงคนอื่น ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ผู้คนต้องหาที่พึ่งตามกำลังที่ตนเองจะหาได้

วาทกรรมเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

ด้านสถาบันครอบครัวมีต้วบทที่สะท้อนภาพความสัมพันธ์ในครอบครัวที่น่าสนใจ เช่น พ่อให้อภัย และน้ำใจแม่ ต้วบททั้งสองเรื่องใช้กลวิธีการแต่งแบบเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเรียบง่าย โดยเรื่องพ่อให้อภัยเป็นเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกสาวซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างระหว่างวัยที่มีประสบการณ์ชีวิตต่างกัน รวมทั้งสะท้อนถึงความรักอันบริสุทธิ์ของพ่อที่มีต่อลูก เป็นเรื่องสั้นที่ผู้แต่งน่าจะมุ่งเน้นให้คิดเตือนใจ

วาทกรรมที่สะท้อนถึงความเป็นสถาบันครอบครัวปรากฏในการใช้คำว่า “พ่อ อภัย” ซึ่งแสดงถึงความรักและความเป็นพ่อที่พร้อมให้อภัยลูกเสมอ ในขณะที่ลูกสาวซึ่งเป็นคู่ขัดแย้งกับพ่อนั้นแม้จะสำนึกผิดแต่ก็กลัวพ่อจะ “ไม่อภัย” เป็นการใช้อำนาจที่ทำให้มีความหมายตรงข้ามกันซึ่งกว่าที่ลูกจะเข้าใจในความรักของพ่อที่มีต่อลูกนั้นก็สายเกินไปเสียแล้ว

“ลูกผิด ลูกจะไปหาพ่อ จะไปขอโทษพ่อ แต่ลูกกลัว...กลัวว่าพ่อจะไม่อภัย ลูกภาวนาทุกคืนทุกวัน

สวดมนต์วิงวอนพระ ขอพ่อให้อภัยลูก...แต่สายเกินไปเสียแล้ว...”

ฉันกระซิบบอกเธอว่า “ท่านอภัยให้คุณแล้ว” (น. 186- 187)

ส่วนเรื่องน้ำใจแม่ เป็นเรื่องความรักและความผูกพันระหว่างแม่กับลูกชายซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ทุกวันแม่จะทำอาหารกลางวันไปส่งลูกชายที่ไปขายน้ำแข็งใสที่ท่ารถทุกวัน แม้ลูกชายจะไม่อยากให้ทำ บางครั้งก็ไม่ได้กินอาหารที่แม่ทำไปแต่ก็ไม่บอกให้แม่รู้เพื่อรักษาหน้าใจแม่ แม่จนวาระสุดท้ายที่แม่ทำอาหารไม่ไหวก็ยังให้เด็กเอาหม้อหุ้วเป่าไปให้ลูกชายเผื่อจะซื้ออาหารใส่กินด้วยความเป็นห่วงลูกชายจนวาระสุดท้าย

ในต้วบทเรื่องน้ำใจแม่จะบอกเล่าการต่อสู้ชีวิตของคนจีนที่มาทำมาหากินในประเทศไทย สะท้อนถึงความขยันและความอดทน ค่านิยมความกตัญญู ในขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงความรักของแม่ที่ต่อลูก คนแก่ที่พยายามทำตัวให้มีคุณค่าเสมอแม้กระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

เรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องอย่างเรียบง่ายและจบเรื่องด้วยความตายของพ่อแม่เป็นจุดสะเทือนใจเพื่อกระตุ้นอารมณ์และความรู้สึกของผู้อ่านให้ตระหนักถึงความสำคัญของพ่อแม่ ชุดความคิดที่ซ่อนอยู่ในเรื่องเล่าที่เรียบง่ายนี้คือ ความรักอันบริสุทธิ์ของพ่อแม่และความกตัญญูซึ่งเรื่องพื้นฐานของการดำรงอยู่ซึ่งสถาบันครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ยังพบวาทกรรมครอบครัวในด้านการให้คุณค่าความเป็นหญิงชายในครอบครัวตามชุดความคิดความเชื่อและค่านิยม “ลูกสาว” “ลูกชาย” ในครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งปรากฏในเรื่องน้ำใจแม่และสองสายธาร โดยในเรื่องน้ำใจแม่ ซึ่งแม่ใช้ชีวิตอยู่กับลูกชายที่ยังไม่ได้แต่งงาน โดยในต้วบทได้เล่าเรื่องไว้ว่า

ลูกสาวคนโตของแกได้ออกเรือนไปแล้วหลายปีกับผู้ชายต่างถิ่นโดยการชักนำของแม่สื่อแม่ชักที่นับถือวางใจกันคนหนึ่ง เมื่อแต่งงานออกเรือนไปแล้วก็เหมือนขาดกันไปโดยปริยาย เพราะขึ้นชื่อว่า “ลูกสาว” แล้วเมื่อแต่งงานไปเสียก็ไม่ต่างกับยกไปให้เป็นสมบัติของครอบครัวฝ่ายผัว การจะให้หวนกลับมามีเยื่อใยเจือจางครอบครัวเดิมนั้นแทบจะไม่ต้องหวัง อย่างมากก็พาผัวพาลูกกลับมาเยี่ยมเยือนในยามเทศกาลตรุษสารทประจำปีเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลายอยู่เพียงปีแรก ๆ ที่ออกเรือนไปเท่านั้นแหละ ครั้นเดือนปีล่วงไปนาน ๆ เข้า การกลับมาเยือนก็เห็นห่างวันปีออกไปประหนึ่งได้ตายจากกันทั้งเป็น ๆ ...สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นกับครอบครัวคนจีนแทบทุกครอบครัว โดยเฉพาะในรายที่ลูกสาวแต่งงานไปอยู่ต่างถิ่นไกล ๆ ยิ่งขาดความสัมพันธ์กันได้เร็วยิ่งขึ้น เล่าซิมจึงอยู่กับลูกชายคนรองตลอดมานับแต่ลูกสาวคนโตได้ออกเรือนไปแล้ว และลูกชายคนเดียวของแกนั้นก็ยังไม่แต่งงาน ทั้ง ๆ ที่วัยเกือบจะถึงสามสิบอยู่แล้ว...ผิดไปจากหนุ่มเงินส่วนใหญ่ที่มักจะแต่งงานตั้งแต่ยังไม่พ้นวัยเบญจเพส (น. 261)

ในต้วบทเรื่องน้ำใจแม่เป็นชุดความคิดการให้คุณค่าความเป็น “ลูกชาย” ที่สามารถอยู่ดูแลแม่ได้ ต่างจาก “ลูกสาว” ที่เมื่อแต่งงานแล้วก็ไม่สามารถกลับมาดูแลแม่ได้ ซึ่งวาทกรรมนี้ปรากฏเด่นชัดที่สุดในอีกต้วบทคือเรื่องสองสายธาร แต่เป็นต้วบทที่โต้แย้งชุดความคิดเรื่องการให้คุณค่าความเป็นลูกสาวลูกชายตามค่านิยมเดิม กล่าวคือ เรื่องสองสายธารเป็นเรื่องราวของมะลิ หญิงสาวที่เกิดและเติบโตจากครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนเข้มข้น มาแต่งงานกับชายหนุ่มที่ครอบครัวมีเชื้อจีนเพียงเล็กน้อย แต่หญิงสาวก็ยึดมั่นในประเพณีอันดีงามของบรรพบุรุษที่ปู่ของเธอได้ปลูกฝังไว้ หญิงสาวเติบโตมาในครอบครัวคนจีนที่มีค่านิยมให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่า ด้วยความเชื่อที่ว่าผู้หญิงเมื่อเลี้ยงโตแล้วก็กลายเป็นของคนอื่น แต่มะลิมิ่วที่ไม่คิดเช่นนั้น ปู่ให้ความสำคัญกับมะลิเท่ากับหลานชายคนอื่น ดังปรากฏในต้วบทว่า

ปูเป็นผู้ชายจีนที่แปลกกว่าคนอื่น ๆ ตรงที่ปูรักหลานผู้หญิงไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย คนจีนทั่วไปจะรักลูกผู้ชายมากกว่า มะลิเคยได้ยินแม่บ่นให้ฟังตอนเด็ก ๆ เสมอว่า “มีลูกผู้หญิงไม่ดีหรอก เลี้ยงโตก็กลายเป็นของคนอื่น มีแต่ขาดทุน สู้ลูกผู้ชายไม่ได้” (น. 191)

ปูให้มะลิได้เรียนหนังสือจนจบปริญญาตรี สามารถทำงานเลี้ยงตัวและเลือกคู่ครองได้ด้วยตนเอง และมะลิก็ทำให้เห็นว่าคำกล่าวที่ว่า “ผู้หญิงเมื่อเลี้ยงโตแล้วก็กลายเป็นของคนอื่น” นั้นไม่เป็นจริงเลยเพราะเมื่อพ่อแม่เสียชีวิตลง พี่ชายทั้งสองคนของเธอก็ไม่มีใครสนใจไหว้บรรพบุรุษ ในขณะที่เธอยังปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดแม้จะแต่งงานแยกครอบครัวออกมาแล้ว และส่งต่อวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนานทั้งแบบไทยและจีนถึงลูก ๆ เธอด้วย

วาทกรรม “ผู้หญิงเมื่อเลี้ยงโตแล้วก็กลายเป็นของคนอื่น” สะท้อนค่านิยมสังคมและความเชื่อดั้งเดิมของวัฒนธรรมจีนที่ให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่าลูกสาวเพราะเชื่อว่าลูกชายจะเป็นผู้ดูแล แต่ลูกสาวต้องแต่งงานไปอยู่กับครอบครัวคนอื่น แต่ตัวบทนี้ได้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อนี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ดังจะเห็นได้จากที่ปูให้มะลิได้เรียนหนังสือจนจบปริญญาตรี สามารถทำงานเลี้ยงตัว เลือกคู่ชีวิตได้เอง และยังคงยึดมั่นในการไปไหว้บรรพบุรุษซึ่งลูกชายกลับทำไม่อย่างที่มะลิทำ

ส่วนวาทกรรมครอบครัวด้านการเลี้ยงดูในครอบครัวปรากฏเด่นชัดในเรื่องอ่างม้งกร เป็นการสะท้อนภาพการเลี้ยงดูของครอบครัวในเชิงสัญลักษณ์ ผู้แต่งใช้การเลี้ยงปลากัดเป็นสัญลักษณ์แทนการเลี้ยงดูของครอบครัว เนื้อเรื่องมีอยู่ว่าปลากัดเฒ่าแหวงกัดแพปลากัดของเฒ่าสุกทำให้ต้องเสียเดิมพันอ่างม้งกรที่เคยได้มาจากการพนันกับเฒ่าสุกในครั้งแรกไป แต่ปลากัดของเฒ่าแหวงไม่ได้ยอมแพ้ แต่สู้จนตัวตายจึงได้ฉายาว่าไอ้เฒ่า เฒ่าแหวงจึงเพาะพันธุ์ลูกหลานของไอ้เฒ่าเพื่อจะเอาไปกัดเดิมพันอ่างม้งกรคืน ใคร ๆ ก็อยากปลากัดลูกหลานไอ้เฒ่าและมาขอซื้อเป็นประจำ เฒ่าสุกก็แอบส่งคนมาขอซื้อไปเช่นกัน เฒ่าแหวงเลี้ยงดูปลากัดเชื้อสายหลานไอ้เฒ่าตัวหนึ่งที่ดูเหมือนไอ้เฒ่ามากที่สุด แยกทำทุกวิถีทางในการเลี้ยงดูและฝึกการต่อสู้ให้มัน จนกระทั่งถึงวันนัดกัดปลา ปลากัดของเฒ่าสุกที่เอามากัดนั้นก็เป็หลานไอ้เฒ่าที่เฒ่าสุกแอบส่งคนมาซื้อไปปลาทั้งสองตัวจึงเป็นพี่น้องครอบครัวเดียวกันที่เคยว่ายน้ำเล่นด้วยกันสมัยตัวเล็ก ๆ เมื่อปล่อยทั้งสองให้เจอกัน มันก็ตรงเข้ากัดกันอย่างดุร้ายตามที่ถูกฝึกและเลี้ยงดูมา

ถ้อยคำที่ปรากฏในตัวบท เช่น “หลานไอ้เฒ่า” “ลูกหลานไอ้เฒ่า” “โคตรเหง้ามัน” “ปลาของข้าตัวนี้มีปู่ชื่อไอ้เฒ่า” เป็นวาทกรรมที่แสดงถึงความเป็นครอบครัวและเครือญาติ แต่เมื่อได้รับการเลี้ยงดูและเติบโตมาเพื่อการต่อสู้มันก็ต่อสู้กันตามที่ถูกสอนมา สะท้อนให้เห็นว่าการ

อบรมเลี้ยงดูในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะบ่มเพาะอุปนิสัยให้เป็นไปตามวิธีการเลี้ยงดูของแต่ละคนนั่นเอง

วาทกรรมค่านิยมการศึกษาไทย “ใบปริญญา ใบรับรอง ทักษะพิเศษ”

วาทกรรมค่านิยมการศึกษาไทยปรากฏแทรกอยู่ในหลายตัวบท แต่ที่น่าสนใจคือเรื่องค่าของปริญญา ประเวณี และเจ้าหนูน้อย กล่าวคือในเรื่องค่าของปริญญา เป็นเรื่องราวของชายหนุ่มซึ่งเพิ่งเรียนจบปริญญาตรี เป็นความภาคภูมิใจและความหวังของพ่ออย่างยิ่งที่จะให้เขารับราชการ แต่เขาก็ยังสอบไม่ได้และตกงานอยู่หลายเดือน เขาเห็นคนที่ทำมาค้าขาย มีรายได้ดีกว่าเงินเดือนข้าราชการ โดยที่ไม่ต้องมีความรู้ระดับปริญญาตรี ได้คุยกับข้าราชการเกษียณอายุที่ทำงานรับราชการมาตลอดชีวิตที่แนะนำให้เขานำความรู้อีกกลับไปทำงานที่บ้านและพัฒนาบ้านเกิด ในที่สุดจึงตัดสินใจกลับบ้านเพื่อไปทำการเกษตร แต่พ่อกลับโกรธและไล่กลับกรุงเทพ แม้ไม่มีงานทำก็จะส่งเงินให้ใช้ เพราะกลัวขายหน้าเนื่องจากไปคุยอวดไว้ว่าลูกชายจะได้เป็นปลัด

ตัวบทนี้สะท้อนค่านิยมสังคมซึ่งยกย่องคนจบปริญญาตรี นิยมให้ลูกหลานรับราชการ ไม่นิยมให้ทำงานส่วนตัว เป็นเกษตรกรหรือค้าขาย โดยมองว่าเป็นอาชีพที่ลำบากและไม่มีเกียรติ เป็นชุดความคิดเกี่ยวกับค่านิยมการศึกษาของไทยในยุคหนึ่งที่พ่อแม่ซึ่งเป็นเกษตรกรได้รับการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษา รู้สึกยากลำบากและต่ำต้อยจึงส่งให้ลูกเรียนหนังสือสูง ๆ เพื่อหวังให้ได้ทำงานสบาย ๆ และมีหน้ามีตาโดยละเลยการให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพเกษตรกร ในขณะที่ลูกชายซึ่งเรียนจบปริญญาตรีและยังหางานทำไม่ได้ก็มีมุมมองที่ต่างออกไป

“...เขาลองคำนวณคร่าว ๆ ร้านนี้ขายกล้วยเตี้ยวันหนึ่งคงไม่ต่ำกว่า 500 ชาม ชามละ 5 บาท วันหนึ่ง ๆ กำไรหลายร้อยบาทแน่นอน เดือนหนึ่งก็เป็นหมื่น ๆ โอ้โฮ เขาร้องในใจ เขาไม่ยอมเอาเงินรายได้ของคนขายกล้วยเตี้ยมาเทียบกับเงินเดือนข้าราชการเลย เพราะมันเทียบไม่ติด เขาคิดลึกลงไปอีกว่า คนขายกล้วยเตี้ยจบปริญญาเหมือนเขาหรือเปล่า เปล่าเลย อย่างมากก็แค่ ป. 4 ถ้าจะได้ปริญญาก็ปริญญาปอสี เขาหัวเราะอย่างนี้กษาเซิงประชดตัวเอง...” (น. 55)

วาทกรรม “ใบปริญญา” “ปริญญาปอสี” “ข้าราชการ” และ “เกษตรกร” “คนขายกล้วยเตี้ย” จึงเป็นชุดความคิดค่านิยมสังคมการทำงานโดยแบ่งเป็นงานที่มีเกียรติหรือไม่มีเกียรติ งานที่ต้องใช้ความรู้กับงานที่ต้องใช้แรงงาน ซึ่งชายหนุ่มที่จบปริญญาแต่ยังหางานทำ

ไม่ได้ก็เริ่มมีมุมมองที่ร้ายได้มากกว่าความมีเกียรติหรือไม่มีเกียรติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นค่านิยมการศึกษาไทยที่เริ่มคลี่คลายลงจากการให้ความสำคัญกับใบปริญญาและงานรับราชการ

ส่วนเรื่องประเวณี เริ่มต้นด้วยการบอกเล่าถึงการรณรงค์ของทางราชการเพื่อสร้าง “หมู่บ้านปลอดคนไม่รู้หนังสือ” สมเดชเป็นคนที่ถูกให้ออกจากโรงเรียนทั้งที่ยังเรียนไม่จบเพราะอายุเกินเกณฑ์ เขาจึงต้องถูกทดสอบเพื่อให้ได้ใบรับรอง “คนรู้หนังสือ” อย่างเป็นทางการจากรัฐบาล เพราะผู้ใหญ่บ้านต้องการป้ายมาปิดริมถนนปากทางเข้าหมู่บ้าน ข้าราชการต้องการผลงานไปเพื่อเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง แม้สมเดชจะทดสอบผ่านแต่ความจริงเขาก็ยังเป็นสมเดชคนเดิม ชาวบ้านยังคงดูหมิ่นดูแคลน ล้อเลียนว่าเขาเป็นคนไม่เต็มเต็งจนเป็นคำเปรียบเปรยถ้าหากมีใครทำอะไรแปลก ๆ ว่า “ทำแบบสมเดชสมเดช” ต่อมาสมเดชออกไปทำงานที่ปางไม้ในป่าลึก แม้จะไม่มีความรู้แต่สมเดชก็เรียนรู้แบบครูพักลักจำจนได้มอบหมายให้ทำงานหน้าที่สำคัญ ๆ แต่ก็ยังเป็นการทำแบบสมเดชสมเดช เช่น การรักษาคนไข้ วันหนึ่งสมเดชก็ต้องกลับมาบ้าน เพราะมีหนีการสู้รบ เขาเอาอุปกรณ์การแพทย์ที่เคยใช้รักษาคนไข้ที่ปางมาด้วย และเมื่อเห็นวาลุงป่วยขั้นโคม่า เขาตัดสินใจเอายาสำหรับฉีดที่เอากลับมาด้วยนั้นให้ลุงกินด้วยความคิดที่ว่า “ฉีดได้ก็ต้องกินได้ ไม่หายก็ให้รู้ไป” (น. 102) แม้ว่าสมเดชจะรักษาญาติผู้ใหญ่ที่ป่วยใกล้ตายให้หายได้ แต่ก็ยังเป็นการรักษาแบบสมเดชสมเดชอยู่ดี

ตัวบททั้งสองเรื่องภาพสะท้อนสังคมชนบทที่เกี่ยวกับค่านิยมการศึกษาที่แท้จริงแล้ว อาจจะไม่แตกต่างกัน ทั้งการให้ความสำคัญกับใบรับรองการรู้หนังสือ ในส่วนนี้อาจไม่ต่างกับการได้ใบปริญญา การได้ใบรับรองกลายเป็นการแข่งขันเพื่อรักษาหน้าของผู้ใหญ่บ้าน เช่นเดียวกับการได้ใบปริญญาที่กลายเป็นความมีหน้ามีตา รวมถึงสะท้อนภาพการทำงานของข้าราชการที่ทำตามนโยบายเพียงเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และได้ผลงานสำหรับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งโดยไม่สนใจคุณภาพ ดังที่ปรากฏในตัวบทเรื่องประเวณีว่า “แม้การรณรงค์ของราชการครั้งนั้น จะช่วยลบล้างความเป็นคนไม่รู้หนังสือออกจากตัวนายสมเดชได้อย่างเป็นทางการ แต่นั่นก็ดูจะไม่ช่วยลบความเป็นสมเดชคนเก่าของเขาออกไปได้จริงจิงนักเพราะทุกครั้งเมื่อมีใครในหมู่บ้านทำอะไรแปลก ๆ ผิดฝาผิดตัวเอาหัวเป็นหาง ชาวบ้านก็ยังคงเรียกขานการกระทำเยี่ยงนั้นว่าเป็นการ “ทำแบบสมเดชสมเดช” และตามมาด้วยเสียงหัวเราะ” (น. 91) การทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เช่นนี้ก็อาจจะไม่ต่างจากวาทกรรมที่ว่า “ทำแบบสมเดชสมเดช” เช่นกัน ดังนั้น ในวาทกรรมนี้จึงสะท้อนทั้งแนวคิดด้านการศึกษาและระบบราชการไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าในเรื่องประเวณี สมเดชได้ใบรับรองแม้ไม่ได้มีความรู้จริง ๆ แต่สมเดชก็สามารถหาอาชีพเลี้ยงดูตัวเองและเอาตัวรอดในแต่ละสถานการณ์ได้ ในขณะที่ชาย

หนุ่มซึ่งได้ใบปริญญาเป็นคนที่มีความรู้จริงกลับไม่สามารถทำงานอะไรได้ ยิ่งเมื่อกลับบ้านซึ่งเป็นสังคมชนบทใบปริญญาที่มีค่าก็กลายเป็นอุปสรรคการทำงานของเขาเสียเอง

ภาพสะท้อนด้านการศึกษาอีกหนึ่งเรื่องที่น่าสนใจ คือเรื่องเจ้าหนูน้อย ซึ่งมีทรศนะผู้แต่งที่แตกต่างจากสองเรื่องข้างต้น เจ้าหนูน้อยเป็นเด็กในครอบครัวยากจน เรียนไม่เก่ง แต่มีความสามารถด้านศิลปะ ด้วยความที่เรียนไม่เก่ง พ่อแม่จึงจะให้ออกจากโรงเรียนเพราะส่งเรียนไม่ไหว เมื่อเจ้าหนูน้อยไปลาออก ครูใหญ่ได้เรียกครูประจำชั้นและครูสอนศิลปะที่สอนมาสอบถามพฤติกรรมและผลการเรียน แม้เจ้าหนูน้อยจะเรียนไม่เก่งแต่มีทักษะด้านศิลปะเหนือกว่าเด็กคนอื่นในวัยเดียวกัน ครูใหญ่ได้คิดถึงความสามารถของคนที่แตกต่างกันและเหตุผลที่เจ้าหนูน้อยมาลาออก จึงตัดสินใจให้เจ้าหนูน้อยได้เรียนต่อ ครูใหญ่และครูสอนศิลปะได้ช่วยกันออกเงินค่าเทอมเพื่อให้เจ้าหนูน้อยได้เรียนต่อ

ในต้วบทนี้สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา อันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ แต่ในขณะที่เดียวกันผู้มีหน้าในระบบการศึกษายังมีความเข้าใจในความสำคัญของทักษะที่แตกต่างของเด็กแต่ละคน แม้เจ้าหนูน้อยจะเรียนไม่เก่งแต่ก็มีทักษะด้านศิลปะมาชดเชย จึงได้รับโอกาสทางการศึกษาต่อ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องสั้นที่สร้างมุมมองงามในความเหลื่อมล้ำทางสังคม ในขณะที่ขุดความคิดที่ซ่อนอยู่ในต้วบทจะพบว่าไม่ใช่ทุกคนที่จะได้รับโอกาสทางการศึกษา โอกาสทางการศึกษาต้องแลกมาด้วยบางสิ่งบางอย่างเสมอ เจ้าหนูน้อยต้องออกจากโรงเรียนเพื่อให้ห้องได้เรียน หากเจ้าหนูน้อยไม่มีทักษะทางด้านศิลปะ ไม่มีทักษะอื่นใดที่จะชดเชยการเรียนไม่เก่ง เจ้าหนูน้อยจะได้รับโอกาสทางการศึกษาหรือไม่ สิ่งเหล่านี้คือขุดความคิดทางวาทกรรมที่ซ่อนอยู่ในต้วบท

วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม “คนจน คนรวย”

วาทกรรมความเหลื่อมล้ำเป็นอีกประเด็นที่สอดแทรกอยู่ในหลายต้วบท ทั้งความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพชีวิต ความด้อยโอกาส โดยทั้งหมดนี้มีความเหลื่อมล้ำหลักคือเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ วาทกรรมที่ปรากฏซ้ำ ๆ ในหลายต้วบทคือ “คนจน” กับ “คนรวย” เช่น เรื่องห้องพระซึ่งเป็นเรื่องราวของอินตา คนภาคเหนือที่เข้าทำงานที่กรุงเทพฯ อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด เมื่อเขาตกงานจึงทำให้ครอบครัวลำบากไปด้วย วันหนึ่งมีบ้านเศรษฐีจ้างเขาไปซ่อมห้องพระ เขาเห็นห้องพระที่ใหญ่โตหรูหรา ติดเครื่องปรับอากาศอย่างดี มีน้ำหอมประพรม จนรู้สึกอิจฉาพระที่ได้อยู่ในห้องหรูหรา ต่างจากครอบครัวเขาที่ต้องอยู่ในห้องคับแคบ

แอ๊ด เมื่อกลับมาบ้านเขาก็ยังพบกับข่าวร้ายที่หลวงจะไล่ที่ที่เขาอยู่เพื่อเอาที่ปลูกบ้านให้คนจนเช่าซื้อ เพื่อความเป็นระเบียบของบ้านเมือง โดยจะหาที่อยู่ให้พวกเขาใหม่ที่นอกเมือง

ตัวบทเรื่องห้องพระได้สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกิจของคนในสังคม คนจากต่างจังหวัดต้องอพยพมาทำงานรับจ้างใช้แรงงานในกรุงเทพฯ ด้วยค่าแรงที่ไม่คุ้มค่า แต่ไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า การแก้ปัญหาของระบบราชการที่จะช่วยเหลือคนจนกลุ่มหนึ่งแต่ก็เป็น การซ้ำเติมคนจนอีกกลุ่มหนึ่ง โดยที่ไม่แตะต้องคนรวย คนจนต้องยอมรับและรอคอยความช่วยเหลือจากรัฐบาลโดยไม่รู้อนาคตตนเอง เป็นต้น

เช่นเดียวกับในเรื่องวันแห่งความหวัง เรื่องราวของแม่หมาจรจัดตัวหนึ่งที่หากินไปตามวิถีหมาจรจัด วันหนึ่งลูกของมันตกท่อระบายน้ำตายและมันได้ไปเลี้ยงลูกหมาพันธุ์ดี เพราะเจ้าของหมาพันธุ์ดีต้องการให้ลูกหมาที่เพิ่งเกิดและแม่ตายได้กินนม พอลูกหมาโตมันก็ไล่ออกจากบ้านเพราะเจ้าของกลัวถูกผสมให้เสียพันธุ์หมาดี ๆ ซึ่งอาจทำลูกหมาราคาตก มันถูกไล่ดี และเอาน้ำร้อนสาดจึงวิ่งหนีไปจนถึงหมู่บ้านชาวนาอีกฟากหนึ่งของทุ่ง เป็นบ้านชาวนาจน ๆ หญิงชานาเอาน้ำปลาราดเพื่อช่วยรักษาบาดแผลน้ำร้อนลวกให้และเอาน้ำข้าวให้มันกิน ซึ่งเป็นอาหารอย่างเดียวที่มีอยู่เพียงน้อยนิดแต่หญิงชานาก็เมตตาต่อมัน รวมทั้งมีหมาตัวอื่น ๆ ที่อยู่ที่นั่นแต่ก็ไม่ทำร้ายมัน ทำให้มันตัดสินใจที่จะอยู่ที่นั่นด้วยความรักและภักดี

ในตัวบทเหล่านี้ได้สะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำทางสังคมโดยการสร้างวาทกรรม “คนรวย” “คนจน” โดยสร้างให้คนรายนั้นแล้งน้ำใจ คิดถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตน จะให้ก็ต่อเมื่อมีผลประโยชน์ คนจนให้ด้วยความจริงใจ มีความเห็นอกเห็นใจคนจนด้วยกันและมีมนุษยธรรม

หมาในตัวบทเป็นสัญลักษณ์แทนการแบ่งชนชั้นในสังคม ดังที่ปรากฏในตัวบทตอนหนึ่งว่า

ธรรมดาหมาทุกตัวย่อมมีเจ้าของ ถูกครอบครองอยู่ในบ้านใดบ้านหนึ่งหรือสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง นอกจากหมาวัดหรือหมาข้างถนน ซึ่งถูกเอามาปล่อยทิ้งด้วยเหตุผลใดก็ตาม แล้วออกลูกหลานแพร่พันธุ์หมาด้วยกันออกมา เช่นหมาอย่างฉัน ส่วนหมาที่มีเจ้าของนั้นถ้าตัวไหนบังเอิญเกิดจากพ่อแม่พันธุ์ดีคือดีในข้อที่ว่า เป็นตระกูลหายากและมีราคาแพงตามราคาของ “เงิน” เสมือนหนึ่งชนชั้นในหมู่มนุษย์ หมาตัวนั้นก็ได้อีกว่า “มีหน้ามีตา” มนุษย์ทั้งประเภทผู้ดีมีเงินและประเภทไม่มี แต่อยากจัดตัวเองให้ดูเหมือนว่า “มี” ต่างก็พากันหามาเป็นสมบัติ บางตัวถึงกับได้เป็นดารานำปกหนังสือ บางตัวก็ได้นั่งชุกอยู่ในรถเก๋งคันงามตระเวนโชว์ไปยังที่ต่าง ๆ กับมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของ (น. 218)

วาทกรรม “หมาจรจัด” “หมาวัด” “หมาข้างถนน” “หมาพันธุ์ดี” “หมาคนรวย” “หมาคนจน” จึงแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจและสถานะทางสังคมโดยใช้หมาเป็นสัญลักษณ์

สุภาพบุรุษมือปืนรุ่นจิ๋ว เรื่องของหวันที่ถูกจับอีกครั้งหลังจากจากการก่อกบฏที่เอาปืนจ่อยิงอายย่นเพื่อนสนิทตายหลังจากหนีออกจากโรงเรียนดัดสันดานมาได้ หวันเป็นเด็กชายที่เกิดและเติบโตมาในชุมชนแออัด มีแม่เป็นผู้หญิงขายบริการ มีพี่น้องหลายคน ต่างพ่อกัน ถูกพ่อเลี้ยงทำร้ายทุบตี เป็นสภาพชีวิตที่ต้องเอาตัวรอดทุกวิถีทาง ส่วนอายย่น เป็นเด็กเกเรในโรงเรียนที่เคยทะเลาะชกต่อยกันมาก่อน หวันกับอายย่นคบหาและเติบโตมาด้วยกัน ย่นมักจะข่มและแสดงท่าทางเหยียดหยามหวันที่อยู่เสมอในทุกเรื่อง และหักหลังหวันที่หลายครั้ง โดยหวันที่เก็บงำความลับต่าง ๆ และยกโทษให้อายย่น วันหนึ่งย่นหักหลังหวันที่อีกครั้งทำให้ หวันต้องติดอยู่โรงเรียนดัดสันดานเพียงคนเดียวถึงสี่ปี เมื่อหนีออกมาได้จึงมาตามหาและใช้ปืนของอายย่นเองจ่อยิงหัวเพื่อแก้แค้นสิ่งที่หวันที่เก็บงำและยกโทษให้อายย่นมาโดยตลอด

ตัวบทนี้สะท้อนภาพสะท้อนวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ด้อยโอกาสทางสังคมอย่างตรงไปตรงมา วาทกรรมที่ปรากฏในตัวบทที่ “โรงเรียนที่สอนให้ผมรู้จักการยืนหยัดอยู่บนโลกด้วยเลือดอันเข้มข้นของลูกผู้ชาย” “โรงเรียนเทศบาล” “โรงเรียนดัดสันดาน” สะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในสังคมเหล่านี้ต้องเรียนรู้และ ตื่นรนเอาตัวรอดด้วยตัวเอง มีโอกาสทางการศึกษาเท่าที่รัฐจัดหาให้ และสุดท้ายก็เข้าสู่วังวนการทำผิดกฎหมายและถูกจับกุม คำว่า “โรงเรียน” ในตัวบทจึงไม่ได้หมายถึงสถานศึกษาเพียงอย่างเดียว แต่ใช้สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตของคนด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่งในสังคม

วาทกรรมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มักถูกหยิบยกใช้เล่าเรื่องเพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม การพัฒนา การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหนีจากความทุกข์ยาก แต่ตัวบทเรื่องทางสายรุ้ง เป็นเรื่องเล่าที่แตกต่างออกไป เป็นเรื่องราวที่ชายคนหนึ่งที่เป็นต้องเดินทางไปภาคอีสานด้วยรถไฟที่แน่นขนัดและออกช้ากว่าเวลาที่กำหนด เขาไม่ได้เดินทางไปภาคอีสานนานเกือบสิบปีแล้ว พอรถไฟเริ่มออกเดินทางไกลจากกรุงเทพฯ เขาก็เห็นวารถไฟกำลังวิ่งอยู่บนท้องฟ้า มีต้นไม้คร่อมอยู่ข้างล่าง ทำให้เขาตกใจและประหลาดใจ ภาพจำภาคอีสานของเขาคือความแห้งแล้ง กันดาร จนผู้คนที่ต้องอพยพหนีความอดอยากเข้ากรุงเทพฯ จนกระทั่งรุ่งเช้าถึง

จุดหมายปลายทาง เขายังเห็นรถไฟแล่นอยู่กลางโค้งรั้งและเมื่อรถไฟจอดสนิทก็ยังคงอยู่บน
ท้องฟ้า เห็นผู้คนเดินไปบนสายรั้ง และไกลออกไปมีท้องทุ่งกว้างไกล พันธุ์ไม้เขียวขจี มีทิวเขา
และแม่น้ำลำธารไหลคดเคี้ยว นี่คืออีสานที่ทำให้เขาเข้าใจแล้วว่าทำไมผู้คนจึงเดินทางกลับบ้าน

ในต้วบนี้ สายรั้งคือสัญญาแทนความเจริญรุ่งเรืองของภาคอีสานที่ลบภาพจำที่ว่า
อีสานคือความแห้งแล้ง กันดาร ทุกข์ยาก ไม่ได้รับการเหลียวแล รถไฟวิ่งบนท้องฟ้า คือสิ่งที่
สื่อสารถึงการที่ภาคอีสานได้รับการพัฒนาจนมีทางรถไฟยกระดับ จากต้วบนี้มีความทราตรมที่ซ่อน
อยู่ คือ “อีสานเขียว” แม้ไม่ปรากฏ วาตรมนี้โดยตรงในต้วบ แต่ก็ตีความได้จากการบรรยาย
ฉากที่รถไฟวิ่งผ่าน และข้อความที่ต้องการสื่อสาร เช่น “รัฐบาลไม่ทอดทิ้งอีสานแล้ว คุณคงไม่
เคยมาอีสานอีกเลยกระมัง” (น. 31) สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงสถาบันที่อยู่เบื้องหลังการสร้างวา
ตรมใหม่เพื่อลบล้างภาพจำเดิมของภาคอีสาน

ต้วบอีกเรื่องที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตการเปลี่ยนแปลงคนอีสานที่เกิดจากการพัฒนาของ
รัฐบาลแต่ตรงข้ามกับเรื่องทางสายรั้ง คือเรื่องลายแคน เป็นเรื่องราวชายหนุ่มคนหนึ่งกลับไป
เยี่ยมบ้านเกิดที่ภาคอีสานและไปเยี่ยมชายชราที่เขาเรียกว่า “ตา” ซึ่งเขาเคยไปอาศัยวิ่งเล่นและ
หลับนอนที่กระท่อมของแกในวัยเด็ก ตาเรียกเขาว่า “บักห่า” ชายชราที่ต้องขายที่ดินตามความ
ต้องการของลูก ๆ และหนี้สิน เนื่องจากการสร้างเขื่อนปากมูลที่ทำให้ที่ดินริมแม่น้ำมูลของแกมี
ราคาที่ดินที่และเป็นที่ต้องการของนายทุนนายทุน เงินที่ได้จากการขายที่ดินถูกแบ่งให้ลูก ๆ ไป
ซื้อสร้างบ้านใหม่ ซื้อรถยนต์ สิ่งของอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จนในที่สุดเงินก่อนสุดท้ายของ
แกก็หมดลง ลูก ๆ ก็หายหน้าไปทิ้งให้ชายชราอยู่อย่างโดดเดี่ยว ชายหนุ่มกลับมาทำงานที่
กรุงเทพฯ ด้วยความรู้สึกรอดหัว วันหนึ่งเขาได้ยินเสียงเป่าแคนและพบว่าเป่าแคนคนนั้นมาเป่า
แคนแลกเศษเงินที่กรุงเทพฯ ชายชราเรียกเขาว่า “คุณเอก” ไม่ใช่เรียก “บักห่า” เหมือนเคย เพราะ
ตระหนักถึงสถานะที่แตกต่างจนเสมือนเป็นคนไม่รู้จักกัน ชายชรามาเป่าแคนโดยมีคนพามา ซึ่ง
ชายชราบอกเขาว่าทำแบบนี้ด้วยความสมัครใจ เป็นการทำงานที่ได้ส่วนแบ่งเป็นธรรมและเป็น
โอกาสสุดท้ายของชีวิต

“ลายแคน” เป็นวาตรมที่สะท้อนถึงชีวิตคนอีสานที่ผูกพันกับเครื่องดนตรีชนิดนี้ เป็น
เสมือนจิตวิญญาณสุดท้ายของชายชราที่หลงเหลืออยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลง วาตรมสรรพ
นาม จาก “บักห่า” เป็น “คุณเอก” สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานะบุคคลตามบริบท
สังคม ฐานะทางเศรษฐกิจและหน้าที่การงาน

ตัวบททั้งสองเรื่องนี้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อสวนทางกัน โดยสิ้นเชิง แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาใด ๆ ก็ตามย่อมมีทั้งคนที่ได้ประโยชน์และคนที่ถูกการพัฒนาอันนั้นทำลายวิถีชีวิต

เช่นเดียวกับตัวบทเรื่องพ่อจ๋า จะอยากรวยกันไปถึงไหน เป็นตัวที่สะท้อนถึงเป้าหมายการพัฒนาทางเศรษฐกิจของไทยด้วยต้องการพาประเทศไทยไปสู่การเป็น “นิคส์” (Nic-New Industrialized Country) ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ค่านิยมวัตถุนิยม ความทันสมัยทำให้ต้องดิ้นรนหาเงินเพื่อมาตอบสนองความต้องการทางวัตถุจนทำให้ครอบครัวแตกแยก เด็กหญิงคนหนึ่งอายุเพียง 9 ขวบถูกพ่อทิ้งไปด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ แม่ติดการพนันจนไม่เหลือทรัพย์สินใด ๆ ต้องไปทำงานรับจ้างในบ่อนการพนันและผลักใส่ให้เธอต้องออกไปดิ้นรนหากินเอง จากที่เคยมีคนหยิบยื่นให้กิน เธอก็เริ่มขโมย เริ่มจากขโมยของของคนจนก็เปลี่ยนเป็นของคนรวย จนวันหนึ่งเธอไปขโมยของในบ้านพักตากอากาศและได้พบกับผู้ชายสองคน หนึ่งในนั้นเธอเรียกเขาว่าพ่อ แต่เขายืนยันว่าไม่ใช่พ่อของเธอ เขามีอาชีพลักขโมยเหมือนกัน ต่อมาชายสองคนถูกตำรวจตามจับจึงต้องหนีไป เด็กหญิงถูกจับแทน เธอยังคาดหวังว่าพ่อจะไปประกันตัวที่โรงพัก เธอคิดถึงความสุขในวันครอบครัวที่เคยอบอุ่น ไม่มีทรัพย์สินสมบัติข้าวของใด ๆ แม้ไม่ร่ำรวยแต่ก็มีความสุขได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา หลายวันผ่านไปเมื่อไม่มีใครมาประกันตัว ตำรวจก็ปล่อยเด็กหญิงให้กลับบ้านไปหาพ่อแม่

ตัวบทนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีด้วยวาทกรรม “นิคส์” ทำให้ผู้คนแสวงหาความร่ำรวย การโอ้อวดความร่ำรวยด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพัดลม ตู้เย็น โทรทัศน์สี หรือมอเตอร์ไซด์ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่มาพร้อมกับค่านิยมวัตถุนิยมจนผู้คนขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ดังที่ปรากฏในตัวบทที่ว่า “ฉันไม่เคยฆ่าใครเลย ก็แค่ขโมยเท่านั้น เป็นขโมยอย่างเดียวกับหนูนี้แหละ ฉันขโมยเพื่อจะได้ร่ำรวย ไม่ใช่เพราะไม่มีกินหรอกนะ” (น. 113) สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจแต่ขาดการพัฒนาด้านจิตใจนั้นส่งผลกระทบต่อระดับครอบครัวและกลายเป็นปัญหาสังคมในที่สุด ดังปรากฏในตอบจบของตัวบทว่า

แม้อีกคงไม่รู้ร้อนรู้หนาวอีกแล้ว เพราะผีการพนันเข้าสิงอย่างถาวร แม่ไม่ได้เล่นการพนันเพื่อความรวยอีกแล้ว หนูถูกจับตัวมาอยู่โรงพักหลายวันแล้ว ไม่มีวีแววว่าพ่อหรือแม่จะมาประกันตัวหนู แต่เขาก็ไม่กักขังหนูไว้นาน ในที่สุดเขาก็บอกให้หนูกลับบ้านไปอยู่กับพ่อแม่ พ่อแม่ นำหัวเราะหนัก พ่อแม่ที่แสวงหาความรวยอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด

นั้น มักจะไม่อยู่บ้านกับลูก ๆ หรือ พ่อจ๋า หยุดความอยาก รวยไว้เสียที่ได้ไหม พ่อจะ
อยาก รวยไปถึงไหน พ่อจ๋า (น. 115)

วาทกรรมสังคมการทำงาน

ในด้านสังคมการทำงานที่ต้องมีการต่อสู้แข่งขันกันและคนในสังคมการทำงานต้องทำทุก
วิถีทางเพื่อผลประโยชน์ของตนเองหรือบริษัทของตนเอง ปรากฏในเรื่องมีดของนาย ในการ
ทำงานทุกคนต้องมีมีดประจำตัวและแต่ละคนก็มีวิธีการใช้มีดแตกต่างกันไป มีด เป็นสัญลักษณ์ของ
เล่ห์เหลี่ยมในการทำงานและการเอาตัวรอดในยุคที่ต้องแข่งขันกัน แต่สุดท้ายนอกเหนือจากมีด
แล้วยังต้องมีแพะรับบาป เพื่อรับผิดชอบในสิ่งที่เราได้ใช้มีดแทงไปแล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นถูกสร้าง
จนกลายเป็นวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย

วาทกรรมที่ปรากฏในตัวบท เช่น “มีด” “นาย” “ร่างทรง” “แพะ” ล้วนเป็นถ้อยคำที่
สะท้อนถึงกลไกและเล่ห์เหลี่ยมในการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองทุกคนที่ทำงาน
ร่วมกันคือคู่แข่งที่ต้องเอาชนะ

ส่วนเรื่องน้ำกับน้ำใจ เป็นเรื่องเล่าของการทำงานที่ตรงข้ามกับเรื่องมีดของนาย เป็น
เรื่องราวของการทำงานในเมืองแร่ ไอ้เปลือยเป็นช่างไฟ คือคนที่ทำหน้าที่โยนหินเพื่อสร้าง
พลังงานให้เครื่องจักรทำงาน ช่างไฟเป็นงานที่อยู่กับความร้อนและต้องกินน้ำมากกว่าคนงาน
ทั่วไป ไอ้เปลือยนับถือศาสนาอิสลาม พูดไทยไม่ค่อยได้ เมื่อถึงฤดูกาลถือศีลอด 7 วันก็จะปฏิบัติ
อย่างเคร่งครัด แม้เพื่อนจะแกล้งอย่างไร ไอ้เปลือยก็ยังอดทนไม่ว่าจะมีคนเห็นหรือไม่เห็น จน
เพื่อน ๆ เห็นใจ ไม่อาจทนเห็นไอ้เปลือยทรมานได้ จึงตกลงกันว่าสัปดาห์นี้ไอ้เปลือยไม่ต้อง
ทำงาน แม้ประสิทธิภาพงานจะลดลง แม้จะโดนเจ้านายฝรั่งตำ ทุกคนจะช่วยกันโยนหินและไม่
กินน้ำในเวลากลางวันตลอดสัปดาห์นั้น

ในตัวบทปรากฏคำเรียกไอ้เปลือยว่า “เพื่อน” ซ้ำ ๆ เช่น “เพื่อนเกิดมาสำหรับเป็นช่าง
ไฟเพราะทรหดดีนัก” (น. 289) “เพื่อนไม่ใช่คนเศร้าสร้อย งานหรือก็หนัก ถูกด้อนหรือก็เป็น
ประจำแต่เพื่อนหน้าทะเล้นเสมอ” (น. 289) “นำสงสารไอ้เปลือย ต้องเข้าเวรโยนหินในตอน
กลางวัน เพื่อนจะกินน้ำก็ไม่ได้” (น. 290) “8 ชั่วโมงของเพื่อน ลากข้ามผ่านไปท่ามกลาง
ทะเลทราย พอหมดเวรเราก็หมดหวัง” (น. 291) “เราผิดหวังกลับมา ไอ้เปลือยไม่รู้ตัวเลยว่า
เพื่อนมีความสำคัญต่อเราเพียงไร” (น. 292) คำว่า “เพื่อน” เป็นวาทกรรมที่แสดงให้เห็นถึง
มิตรภาพในการทำงานที่คนทำงานร่วมกันคือ “เพื่อน” ไม่ใช่ “คู่แข่ง” ทุกคนยอมที่เสีย

ผลประโยชน์เพื่อเพื่อน อีกทั้งยังสะท้อนถึงการยอมรับในความแตกต่างทั้งทางศาสนาและภาษา พูดด้วยคำว่า “เพื่อน” รวมทั้งการตั้งชื่อเรื่องราว “น้ำกับน้ำใจ” ก็ซ่อนชุดความคิดการทำงานด้วยการร่วมมือร่วมใจกันมากกว่าการแข่งขัน

วาทกรรมมนุษยธรรม

มนุษยธรรม หมายถึง ธรรมของคน ธรรมที่มนุษย์พึงมีต่อกัน มีเมตตากรุณา เป็นต้น (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, ออนไลน์) วาทกรรมมนุษยธรรมนี้ปรากฏเด่นชัดในตวับทเรื่องมนุษยธรรมและงูเกี่ยว โดยในเรื่องมนุษยธรรม เป็นเหตุการณ์โจรปล้นธนาคารได้เงินไปสองล้านบาท โดยโจรไม่ได้ปิดบังใบหน้า ตำรวจคนหนึ่งสืบจนตามจับโจรได้ แต่โจรไม่ยอมบอกว่าเอาเงินไปเก็บไว้ที่ใด ซึ่งหากนำเงินกลับมาได้จะได้รางวัลสองแสนบาท วันหนึ่งโจรพยายามแหกคอกและถูกยิงได้รับบาดเจ็บสาหัส เขาจึงรู้ว่าแท้จริงแล้วโจรนั้นเป็นมะเร็งตับระยะสุดท้าย เขามีลูกสาวตาบอดที่ฝากเลี้ยงไว้ และเขียนจดหมายฝากพยาบาลให้ไปบอกป้าว่าเงินซ่อนอยู่ที่ใด ตำรวจหนุ่มไปพบป้าและลูกสาวของเขา ทำให้เขาต้องตัดสินใจเลือกระหว่างเงินสองแสนกับมนุษยธรรม พ่อเขาเป็นตำรวจที่ถูกยิงตายตั้งแต่เขายังเด็ก เขาก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ชีวิตมาด้วยความยากลำบากเช่นกัน เขาทำงานมานานแต่ก็ยังเป็นตำรวจจน ๆ และยศต่ำ ๆ เพราะคำสอนของพ่อที่สอนเขาในเรื่องความซื่อสัตย์และมนุษยธรรม ในที่สุดเขาก็เลือกที่จะไม่เอาเงินรางวัลสองแสนนั้น

ในตวับทนี้นายตำรวจต้องเลือกระหว่างการปฏิบัติตามกฎหมายในฐานะ “ตำรวจ” และได้เงินรางวัลสองแสนบาทตามเงื่อนไขโดยที่เขาไม่ได้ทุจริตต่อหน้าที่แต่อย่างใด หรือการเห็นแก่ชีวิตเด็กกำพร้าตาบอดที่ต้องมีชีวิตอยู่ต่อ คำว่า “ตำรวจ” กับ “โจร” ซึ่งเป็นคำคู่ตรงข้ามกัน เขาทำหน้าที่ตำรวจอย่างซื่อสัตย์มาตลอดชีวิต แต่เหตุการณ์โจรปล้นธนาคาร ลูกกำพร้าของโจรและเงินรางวัลสองแสนบาทเป็นสิ่งที่ทำลายการตัดสินใจของเขาด้วยเงื่อนไขวาทกรรมมนุษยธรรมนั่นเอง

หากผมจะหลับตาปล่อยให้คดีนี้เงียบหายไปเป็นคลื่นกระทบฝั่ง ก็ไม่มีใครรู้ความจริง นักโทษคนนั้นก็มิสิทธิ์ห้วงครอบครัวของเขาเช่นกัน มันเหมือนความรู้สึกของผมก่อนตายไม่มีผิด คนที่ต้องรับผิดชอบครอบครัวเช่นทวิกับผมไม่มีอะไรต่างกันเลย แต่เพื่ออะไร? เมื่อครั้งที่ผมใช้ชีวิตวัยเด็กอย่างลำบากยากแค้น แอบหลั่งน้ำตาเงียบ ๆ ที่มุมห้องคนเดียวทุกค่ำคืน มีใครมอบมนุษยธรรมให้ผมบ้างไหม (น. 157)

วาทกรรมการต่อสู้และสงคราม

วาทกรรมเกี่ยวกับการต่อสู้และสงครามปรากฏในต้วบทเรื่องงูเกี่ยว เป็นเรื่องราวของหญิงสาวคนหนึ่งไปพบงูตัวใหญ่กับงูตัวเล็กกำลังเกี่ยวกันโดนบังเอิญจึงแอบดู แรก ๆ ก็เห็นเป็นความน่ารักเหมือนจريتหนุ่มสาวเกี่ยวกันแม้จะต่างสายพันธุ์ เธอปล่อยให้เกี่ยวกันโดยไม่ไปรบกวน วันนั้นทั้งวันได้ยินเสียงจุดพลุเผาศพผู้เสียชีวิตจากการสู้รบตั้งมาจากวัดทหาร เป็นพิธีที่มีทุกปี “ฆาตกรและสงครามถูกประณามตลอดพิธี” (น. 167) ใกล้ค่ำเธอกลับไปดูงูเกี่ยวอีกครั้ง แล้วก็เห็นว่างูตัวเล็กนั้นตายแล้วและกำลังจะถูกงูตัวใหญ่ขยอกกลืน ภาพนั้นเปลี่ยนความรู้สึกและความคิดของเธอโดยฉับพลัน เธอรู้สึกเกลียดกลัวขยะแขยงจึงตัดสินใจตีสุนัขตัวนั้นจนตาย และรู้สึกปลอดภัย แต่ก็เกิดความสงสัยในการกระทำของตัวเองว่าสมควรฆ่าหรือไม่ ใครกันคือฆาตกร และสงสัยไปถึงสมรภูมิตรบที่ไม่รู้แน่ชัดว่าใครคือฆาตกร

ในต้วบทนี้ในครั้งแรกที่เห็นงูเกี่ยวกัน หญิงสาวมองเห็นเป็นความรัก แต่เมื่อย้อนกลับมาดูอีกครั้งก็เห็นว่าเป็นการทำร้ายกัน เธอจึงตัดสินใจฆ่างูตัวใหญ่ ในต้วบทเธอเรียกงูตัวใหญ่ว่า “งูร้าย” “ฆาตกร” ส่วนงูตัวเล็กคือ “เหยื่อผู้เคราะห์ร้าย” แต่การที่เธอฆ่างูตัวใหญ่เพื่อให้ตัวเองรู้สึกปลอดภัยนั้นก็ทำให้เกิดคำถามกับตนเองว่าทำถูกต้องหรือไม่ ใครกันคือ “ฆาตกร” วาทกรรมงูร้าย ฆาตกร เหยื่อผู้เคราะห์ร้าย สงคราม ในต้วบทนี้แสดงให้เห็นว่าการตีความหมายจากสิ่งที่เห็นครั้งแรกอาจเปลี่ยนแปลงได้เมื่อเวลาผ่านไป การได้เห็นอะไรมากขึ้น การตีความหมายก็เปลี่ยนไปได้ เช่นเดียวกับงูเกี่ยวที่งูตัวใหญ่ก็เป็นฆาตกรฆ่างูตัวเล็ก หญิงสาวที่ฆ่างูเพื่อความปลอดภัยของตนเองก็เป็นฆาตกร เช่นเดียวกับการต่อสู้ในสงครามที่แท้จริงแล้วก็ไม่อาจบอกได้ว่าใครคือฆาตกรที่แท้จริงเพราะทุกคนล้วนต้องการการมีชีวิตอยู่อย่างปลอดภัย

วาทกรรมการเรียกชื่อต้นไม้

ต้วบทที่สะท้อนถึงการใช้ภาษาและให้ความหมายของภาษาตามความเชื่อมากกว่าความหมายตามอักษรที่น่าสนใจจากต้วบทเรื่องจากกระท่อมสายลม เป็นเรื่องราวชายหนุ่มคนหนึ่งได้ต้นไม้จากที่คนเข้านานเก่าทิ้งไว้ การเรียกชื่อต้นไม้ซึ่งมีชื่อเรียกหลายอย่าง บ้างเรียก “พลูฝรั่ง” “พลูต่าง” ซึ่งน่าจะถูกต้องที่สุดตามลักษณะ บางคนเรียก “นางกวัก” เขาตั้งใจดูแลต้นไม้เป็นอย่างดีด้วยความรัก แม้จะไปต่างจังหวัดก็ยังต้องเอาไปฝากคนอื่นดูแล เขาภาคภูมิใจที่ใคร ๆ ก็สนใจต้นไม้ของเขา เขามักบอกใคร ๆ ว่าปลูกต้นไม้ด้วยความรักธรรมชาติ ไม่ได้เพราะรักเงินรักทองที่ต้นไม้จะนำมาให้แต่เขาก็ไม่เรียกต้นไม้ชื่อว่า “พลูต่าง” เพราะเห็นว่า “ต่าง”

เป็นคำไม่เพราะ ไม่เป็นมงคล ฟังแล้วก็ไม่น่ารัก ช้ายังชวนให้น่าชังอีกด้วย” “... เพราะข้าพเจ้ารักต้นไม้ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ไม่อยากให้ใครมารียก “พลูต่าง” (น. 160) และเน้นย้ำว่าเขารักต้นไม้เพราะรักธรรมชาติไม่ใช่เพราะความเชื่อเกี่ยวกับชื่อเรียกต้นไม้ “ข้าพเจ้าเกิดความรักต้นไม้เล็ก ๆ ต้นนี้ มิใช่เพราะเชื่อว่ามันจะกวักเงินกวักทองมาให้ ถ้าเป็นเช่นนั้น...ข้าพเจ้าก็มิได้รักต้นไม้ แต่เป็นรักเงินรักทองซึ่งต้นไม้จะนำมาให้มากกว่า” (น. 160)

วาทกรรมการตั้งชื่อต้นไม้หรือคำนิยามการเรียกชื่อต้นไม้ให้เป็นมงคลมีมานานในสังคมไทย ชื่อเรียกนี้เป็นการให้ความหมายเพื่อสร้างมูลค่าให้แก่ต้นไม้ ซึ่งเป็นกลวิธีทางวาทกรรมอย่างหนึ่งในการกำหนดคุณค่าและความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในเรื่องนี้น่าสนใจกับภาวะปัจจุบัน คือ คำว่า “ต่าง” ที่ความหมายเปลี่ยนไป ในยุคสมัยหนึ่งคำว่า “ต่าง” มีความหมายทางลบ แต่ปัจจุบันหากใครมีต้นไม้ต่าง กลับเป็นต้นไม้ที่มีราคาแพง เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า วาทกรรม คือการให้คุณค่าและความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งผ่านภาษา เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ความหมายของวาทกรรมนั้นก็เปลี่ยนไปตามบริบทสถานการณ์

สรุปและอภิปรายผล

เรื่องสั้นในหนังสือเรื่องเรื่องแสงดาวนี้เหล่านี้เป็นการรวบรวมมาตีพิมพ์ซ้ำ เมื่อ พ.ศ. 2541 หากนับเวลาโดยประมาณที่เรื่องสั้นเหล่านี้ถูกแต่งขึ้นก็มีอายุอย่างน้อยมากกว่าปี 23 ปีขึ้นไป ตัวยกเหล่านี้ถูกคัดเลือกมาตีพิมพ์ซ้ำตามกรอบที่สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยกำหนดไว้ว่าเป็นเรื่องสั้นสะท้อนภาพชีวิตและผู้คนในสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ ภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏในตัวยกจึงมีหลากหลายมิติ มีข้อสังเกตว่าหลายตัวยกจะมีเนื้อหาสาระที่สะท้อนภาพสังคมทั้งสองด้าน เช่น การพัฒนาด้านเศรษฐกิจในตัวยกเรื่องทาง ทางสายรุ้งแสดงให้เห็นผลของการพัฒนาในทางบวก ส่วนเรื่องลายแคนแสดงให้เห็นผลของการพัฒนาในทางลบ ในเรื่องคำนิยามลูกสาวลูกชายในครอบครัวเชื้อสายจีน เรื่องน้ำใจแม่เน้นย้ำคำนิยามที่ลูกชายได้ดูแลแม่ ในขณะที่ลูกสาวแต่งงานไปแล้วก็กลายเป็นคนครอบครัวอื่น แต่ในเรื่องสองสายธารกลับมีเนื้อหาสาระที่โต้แย้งคำนิยามนั้นโดยแสดงให้เห็นว่าลูกสาวแม้จะแต่งงานไปแล้วแต่ก็ยังสามารถปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมกลับมาดูแลพ่อแม่ได้เหมือนเดิม รวมทั้งเรื่องสังคมการทำงาน ในเรื่องมีตของนายแสดงให้เห็นคำนิยามสังคมการทำงานที่แก่งแย่งแข่งขัน เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยมเพื่อเอาชนะและรักษาผลประโยชน์ของตนเอง แต่ในเรื่องน้ำกับน้ำใจเป็นการแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน การเห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น ตัวยกเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็น

เห็นว่าผู้คัดเลือกเรื่องสันมาตีพิมพ์ซ้ำนี้พยายามนำเสนอตัวบทที่สะท้อนสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ให้รอบด้านตามกรอบแนวทางที่กำหนดไว้

วาทกรรมและภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏแทรกอยู่ในเกือบทุกเรื่อง คือวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิถีชีวิตและความเชื่อ มุมมองและความคิดที่แตกต่างกันระหว่างคนแต่ละวัยทำให้ความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ที่แทรกซึมเข้าไปแม้แต่ในสถาบันครอบครัว รวมทั้งวาทกรรมการเมืองที่ปรากฏซ้ำและสอดแทรกอยู่ในหลายตัวบท

วาทกรรมที่ปรากฏในตัวบทมีทั้งวาทกรรมที่คงความหมายเดิมและวาทกรรมที่มีความหมายเปลี่ยนไป เช่น คำว่า “ต่าง” ที่ปัจจุบันความหมายเปลี่ยนไป ในตัวบทคำว่า “ต่าง” มีความหมายทางลบ ต้นไม้ต่างจึงไม่เรียกชื่อที่มีคำว่า “ต่าง” แต่ปัจจุบัน (พ.ศ. 2564) หากใครมีต้นไม้ต่างกลับเป็นต้นไม้ที่มีราคาแพง เพราะคำว่า “ต่าง” ถูกตีความหมายถึงลักษณะที่โดดเด่น ต้นไม้ต่างกลายเป็นต้นไม้มีราคาแพงโดยที่ไม่ต้องเปลี่ยนชื่อเรียกให้มีความหมายเป็นสิริมงคล สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าวาทกรรมมีการเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับกระบวนการผลิตวาทกรรมและการให้ความหมายจากคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งมีอำนาจสร้างความหมายของวาทกรรมนั้น เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าวาทกรรม คือ การให้คุณค่าและความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งผ่านภาษา เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ความหมายของวาทกรรมนั้นก็เปลี่ยนไปตามบริบทสถานการณ์และการสถาปนาความหมายในแต่ละยุคสมัย ทำให้มีการคงอยู่ของวาทกรรม การเปลี่ยนแปลงความหมายของวาทกรรม และการผลิตซ้ำวาทกรรม

ตัวบทเหล่านี้เป็นเรื่องสั้นในยุคที่การสื่อสารยังไม่รวดเร็วเหมือนปัจจุบัน ภาพสะท้อนสังคมในตัวบทนั้นหากนำมาเปรียบเทียบกับสังคมปัจจุบันที่เรียกว่าสังคมดิจิทัลหรือสังคมออนไลน์ จะเห็นได้ว่าวาทกรรมในตัวบทยังปรากฏในสังคมปัจจุบันและแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วในยุคสังคมดิจิทัล มีได้อยู่ในเพียงเล่มหนังสือเหมือนเคย ดังนั้น ตัวบทเหล่านี้จึงสามารถนำมาศึกษาต่อยอดในเชิงลึกเกี่ยวกับชุดความคิด วาทกรรมและภาพสะท้อนสังคมรวมทั้งการวิเคราะห์การให้ความหมายของคำหรือวาทกรรมต่าง ๆ ว่าความหมายของวาทกรรมนั้นก็เปลี่ยนไปตามบริบทสถานการณ์และการสถาปนาความหมายในแต่ละยุคสมัยอย่างไร มีการคงอยู่ การเปลี่ยนแปลงความหมายและการผลิตซ้ำวาทกรรมอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาวิเคราะห์และตีความในเชิงลึกยิ่งขั้นกว่าที่วิเคราะห์ในภาพรวมในบทความนี้

รายการอ้างอิง

- จันทิมา อังคพนิชกิจ. (2561). *การวิเคราะห์ข้อความ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (ม.ป.ป.). *ดาว*. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2564 จาก <https://dictionary.orst.go.th/>.
- _____. (ม.ป.ป.). *มนุษย์ธรรม*. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2564 จาก <https://dictionary.orst.go.th/>.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). *วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์: แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย. (2541). *ดาวส่องเมือง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- _____. (2541). *เรื่องแสงดาว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- Foucault, M. (1981). The order of discourse. In Young, R. (Ed.), *Untying the text: A post-structuralist reader* (pp. 51-78). Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Hall, S. (1997). Foucault: Power, knowledge and discourse. In S. Hall (ed.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* (pp. 72-81). London: Sage.

การสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านภาษาพาที¹

อาทิตย์ ชาวคำ²

สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม³

บทคัดย่อ

บทความเรื่องการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านภาษาพาทีมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอ่านของหนังสือเรียนภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- 6 ปีที่พิมพ์ 2563 จำนวน 6 เล่ม รวม 88 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่าบทอ่านภาษาพาทีที่มีการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การใช้โวหารภาพพจน์เชิงวาทศิลป์ 2) การใช้โวหารภาพพจน์จินตนาการ 3) การใช้โวหารภาพพจน์โดยการเปรียบเทียบ 4) การใช้โวหารภาพพจน์ทางเสียง การใช้โวหารภาพพจน์อย่างโดดเด่นในบทอ่านภาษาพาทีที่สามารถสื่อและสร้างจินตภาพได้อย่างเด่นชัดคือช่วยเน้นการสร้างบรรยากาศและสะท้อนให้เห็นภาพ อีกทั้งยังเน้นการสร้างความตระหนัก การรับรู้อารมณ์และความรู้สึกอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: โวหารภาพพจน์; แบบเรียน; จินตภาพ; ภาษาพาที

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต หัวข้อ “ภาษาจินตภาพในบทอ่านของแบบเรียนภาษาพาที”

² นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ติดต่อได้ที่ artid.sk@gmail.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ติดต่อได้ที่ saroj.b@cmu.ac.th

Using Figure of Speech to Imagery in Textbook Pasapatee Reading Passages¹

Artid Saokham²

Saraj Buaphanngam³

Abstract

This article aims to analyze the use of figurative language in the reading passages of *Pasapatee* in primary grades 1-6 textbooks, printed year 2020. Six textbooks including 88 passages were analyzed. The findings reveal that the reading textbooks use four types of figurative language: 1) using rhetorical figurative language 2) using imaginative figurative language 3) using comparative figurative language 4) using sound figurative language. The use of figures of speech in this textbook series contributes to the outstanding imagery of the Reflective Imagery. Also, it revealed the intentional imagery.

Keywords: Figure of Speech; Textbook; Imagery; Pasapatee

¹ This article is a part of the Master's thesis entitled "Imagery Language in Textbook Pasapatee Reading Passages."

² Master's Student, Thai Language Program, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, e-mail: artid.sk@gmail.com

³ Assistant Professor Dr., Thai Language Program, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, e-mail: saraj.b@cmu.ac.th

1. บทนำ

การใช้ภาษาที่ละเอียดลออ ประณีต จะทำให้ผู้รับสารสัมผัสได้ถึงความงามและเห็นภาพที่ชัดเจน แจ่มแจ้ง การใช้ภาษากับเด็กที่กำลังอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 6 - 11 ปี ยิ่งต้องใช้อย่างประณีตเป็นพิเศษ เนื่องจากช่วงวัยนี้เป็นวัยที่สนใจการอ่าน การพูด และมักใช้จินตนาการ ภาษาที่ใช้จึงมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก โดยเฉพาะภาษาในบทอ่าน เด็กจะมีพัฒนาการจากการอ่านหนังสือ เกิดจินตนาการ คิดตาม มีอารมณ์และความรู้สึกร่วม รวมไปถึงการซึมซับและนำไปปฏิบัติตาม ผู้สร้างบทอ่าน ผู้รวบรวมบทอ่าน หรือผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกสรรบทอ่านให้แก่เด็ก จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมระหว่างภาษา เนื้อหา และช่วงวัยของเด็กเป็นสำคัญ ดังที่ครุชิต มนูญผล (2547, น. 4) กล่าวไว้ว่าจุดมุ่งหมายของบทอ่านสำหรับเด็กคือช่วยกระตุ้นให้คิดและเกิดความคิดสร้างสรรค์ ปลูกฝังคุณธรรม เจตคติและแบบอย่างที่ดีที่พึงปรารถนาให้เกิดแก่เด็ก

บทอ่านภาษาพาที่เป็นบทอ่านสำหรับเด็กในระดับประถมศึกษาปีที่ 1- 6 ใช้อ่านประกอบการเรียนในรายวิชาภาษาไทย ถือเป็นหนังสือที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ใช้เป็นแบบเรียน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้เป็นหนังสือภาษาไทยประจำหลักสูตร พ.ศ. 2551 และใช้มาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2564) บทอ่านที่ปรากฏในแบบเรียนภาษาพาที่นั้น มีเรื่องที่น่าสนใจเป็นจำนวนมาก มีตัวละครในการดำเนินเรื่อง ที่สำคัญยังแทรกเนื้อหาข้อคิด รวมไปถึงการบูรณาการวิถีความเป็นไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์อย่างรู้เท่าทันโลกตามช่วงวัยและประสบการณ์ของเด็กในแต่ละระดับ ซึ่งกฤษณา ซาพิมล (2557: 297) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการพิจารณาการใช้ภาษาสำหรับเด็กว่า

“... เป็นการวิเคราะห์การเลือกใช้ถ้อยคำที่แสดงให้เห็นภาพ ถ้อยคำที่แสดงอาการ และถ้อยคำที่แสดงความรู้สึก ที่สามารถสื่อความรู้สึกอารมณ์ และแสดงให้เห็นภาพการกระทำ ภาพเหตุการณ์ อีกทั้งการเลือกใช้ถ้อยคำเป็นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเนื้อเรื่อง ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้เรื่องราวของตัวละครได้เป็นอย่างดี...”

การใช้โวหารภาพพจน์ถือเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ภาษามีจินตภาพ เนื่องด้วยโวหารภาพพจน์เป็นศิลปะการใช้ภาษาที่มีการพลิกแพลงภาษาทำให้ผู้รับสารได้สัมผัสถึงอารมณ์ ความรู้สึก และข้อคิด ดังตัวอย่างการใช้โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอ่านเรื่อง “ภัยเงียบ” ของระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ดังนี้

“สบายมาก พี่บอกได้เลย พี่เพิ่งอ่านหนังสือของหลวงพ่อบัญญา มา ท่านบอกไว้ว่า คนเจริญย่อมรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หมั่นหาความรู้ใส่ตน แต่คนโง่งใช้เวลาว่างด้วยการนอนหลับ คอยแต่เรื่องไม่เป็นสาระ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 45)

จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏการใช้โวหารภาพพจน์โดยการกล่าวเปรียบเทียบสิ่งที่ขัดแย้งกัน ซึ่งให้เห็นความแตกต่างระหว่างคนเจริญกับคนโง่ง เป็นโวหารภาพพจน์ชนิดปฏิกาคพจน์ (Paradox) สร้างให้เด็กเห็นภาพถึงพฤติกรรมระหว่างคนเจริญ กับคนโง่งได้อย่างชัดเจนว่าคนเจริญยอมกระทำการที่เป็นประโยชน์ ส่วนคนโง่งยอมกระทำการที่ไร้ประโยชน์ อีกทั้งใช้โวหารภาพพจน์ชนิดการอ้างถึง (Reference) โดยกล่าวอ้างถึงหลวงพ่อบัญญาพร้อมทั้งคำสอนของหลวงพ่อบัญญา มาใช้ประกอบกับเนื้อหา ทำให้เด็กได้รับข้อคิดเกี่ยวกับคนเจริญ กับคนโง่งผ่านการอ้างถึงบุคคลที่น่าเชื่อถือคือผู้เป็นพระภิกษุ ส่งผลให้เด็กสามารถตัดสินใจที่จะเลือกปฏิบัติตนในสังคมได้

จะเห็นได้ว่าการใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านภาษาพาที่สร้างให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์การสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอ่านภาษาพาที่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าการใช้โวหารภาพพจน์เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ภาษาสื่อจินตภาพได้อย่างชัดเจน

2. วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์การสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอ่านภาษาพาที่

3. นิยามศัพท์เฉพาะ

1. บทอ่านภาษาพาที่ หมายถึง บทอ่านประเภทร้อยแก้วที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที่ สำหรับนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- 6 ใช้ประกอบการเรียนในรายวิชาภาษาไทย

2. เด็ก หมายถึง ผู้อ่านที่ศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 มีอายุอยู่ในช่วงวัย 6

3. การสร้างจินตภาพ หมายถึง การสร้างหรือสื่อภาพที่พึงเกิดขึ้นในจิตจากการพิจารณาบทอ่านโดยใช้โวหารภาพพจน์

4. วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์การใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านประเภทร้อยแก้วจากแบบเรียนภาษาพาทีในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- 6 จำนวน 6 เล่ม รวมเป็นบทอ่านทั้งสิ้น 88 เรื่อง

2. การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลข้างต้นประกอบกับการศึกษาเอกสาร หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้วิจัยประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับการใช้โวหารภาพพจน์ของประคอง เจริญจิตรกรรม (2555) และ รุ่งฤดี แผลงสร (2561) สำหรับการระบุประเภทโวหารภาพพจน์สังเคราะห์ของดวงมน จิตรจำนงค์ (2541) ราชบัณฑิตยสถาน (2552) และ สุจิตรา จงสถิตวัฒนา (2558) เพื่อประกอบการจัดกลุ่มการใช้โวหารภาพพจน์

3. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการใช้โวหารภาพพจน์ ซึ่งสุจิตรา จงสถิตวัฒนา (2558: 35) ให้นิยามเกี่ยวกับโวหารภาพพจน์ (Figure of Speech) ว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ภาษามีจินตภาพ เป็นการใช้อ้อยคำภาษาสร้างให้เกิดภาพ อาจจะเป็นการใช้กลวิธีเปรียบเทียบหรือใช้คุณสมบัติของภาษาด้านต่าง ๆ มาสร้างภาพแก่ใจผู้อ่าน เพื่อให้เกิดสุนทรียรสในงานประพันธ์ กล่าวได้ว่าโวหารภาพพจน์เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างความงามเชิงวรรณศิลป์

แนวคิดข้างต้นมีลักษณะคล้ายกับของ รุ่งฤดี แผลงสร (2561: 10) ที่ให้คำนิยามของโวหารภาพพจน์ว่าเป็นการเรียบเรียงถ้อยคำเพื่อให้อ่านเกิดภาพขึ้นในใจ หรือเกิดความรู้สึกที่เด่นชัดยิ่งกว่าการใช้ถ้อยคำธรรมดา โวหารภาพพจน์จัดเป็นศิลปะการใช้ภาษาประเภทหนึ่ง กล่าวคือเป็นการใช้ภาษาที่ผิดไปจากปกติ ไม่ได้อยู่ในกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ โวหารภาพพจน์แต่ละประเภทจะมีแบบแผนเฉพาะตัวที่ผู้อ่านสามารถเห็นความแตกต่างได้ การใช้โวหารภาพพจน์มีใช้ในภาษาพูดและภาษาเขียนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง

โวหารภาพพจน์จึงเป็นการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะ มีการพลิกแพลงถ้อยคำ ทำให้อ่านเกิดจินตภาพที่มากกว่าการใช้ได้ถ้อยคำอย่างตรงไปตรงมา สามารถสัมผัสถึงอารมณ์ความรู้สึก และข้อคิดได้มากกว่าปกติ สามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังที่ประคอง เจริญจิตรกรรม (2555: 94- 100) ได้จัดกลุ่มภาพพจน์ เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

1) ภาพพจน์วาทศิลป์ (Rhetorical Figure) เป็นการเรียบเรียงถ้อยคำที่ผิดแผกไปจากการใช้ภาษาตามปกติหรือผิดไปจากธรรมดาโดยไม่เปลี่ยนแปลงความหมายของคำ ภาพพจน์วาทศิลป์ ได้แก่ บุคลาธิษฐาน ปฏิพจน์ ปฏิทรศน์ ภาวะแย้ง อาวัตพากย์ การแฝงนัย และการเอ่ยเรียกออย่างสมมุติ

2) ภาพพจน์เปรียบเทียบ (Trope) คือการเปรียบเทียบสิ่ง 2 สิ่งซึ่งเหมือนกันในบางแง่ โดยเอาสิ่งที่ไม่คุ้นเคยมาอธิบายหรือพรรณนาเปรียบเทียบกับสิ่งที่คุ้นเคยกว่า ภาพพจน์เปรียบเทียบ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ นามนัย สมัญานาม การปะติดความ การอ้างถึง และนามลักษณ์

3) ภาพพจน์ทางเสียง (Figure of Sound) เป็นการใช้เสียงของคำสร้างภาพและความหมายพิเศษ ภาพพจน์ทางเสียง ได้แก่ การสัมผัสอักษร การสัมผัสสระ การเลียนเสียงธรรมชาติหรือสัจพจน์

นอกจากนี้ รุ่งฤดี แพลงสร (2561: 10- 17) ยังได้จัดกลุ่มประเภทของโวหารภาพพจน์ไว้ 5 ประเภท ได้แก่

1) โวหารภาพพจน์ประเภทความเปรียบ เป็นโวหารภาพพจน์ที่มีลักษณะการเปรียบเทียบ 3 ลักษณะ ดังนี้

(1) ลักษณะที่ 1 เป็นการเปรียบเทียบที่ประกอบด้วยส่วนที่ต้องการเปรียบเทียบ คำช่วยเปรียบเทียบ และส่วนนำมาเปรียบเทียบ ได้แก่ อุปมา (Simile) และอุปลักษณ์ (Metaphor)

(2) ลักษณะที่ 2 เป็นการเปรียบเทียบโดยปรากฏส่วนที่นำมาเปรียบเทียบให้เห็นเท่านั้น ได้แก่ อุปลักษณ์ในรูปแบบการเปรียบเทียบโดยใช้อุปลักษณ์โดยนัย (Implicit Metaphor) นามนัย (Metonymy) สัมพจน์ (Synecdoche) และสัญลักษณ์ (Symbol)

(3) ลักษณะที่ 3 เป็นการเปรียบเทียบโดยการยกตัวอย่างจากเรื่องราวต่าง ๆ ได้แก่ การอ้างถึง (Allusion) แนวเทียบ (Analogy) และอุปมานิทศน์ (Allegory)

2) โวหารภาพพจน์ประเภทใช้จินตนาการ เป็นโวหารภาพพจน์ที่เกิดจากจินตนาการของนักเขียนในการสมมุติสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมให้มีกิริยาอาการหรือมีความรู้สึกเหมือนมนุษย์ รวมไปถึงการพูดกล่าวเกินความจริง ได้แก่ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต (Personification) สมมุติภาวะ (Apostrophe) และอติพจน์ (Hyperbole)

3) โวหารภาพพจน์ประเภทความแย้งหรือตรงข้าม เป็นโวหารภาพพจน์ที่มีลักษณะการใช้คำหรือข้อความที่ขัดแย้งกัน แต่ความขัดแย้งนั้นกลับทำให้เนื้อหาของงานเขียนมีความ

สละสลวยน่าอ่านซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ การแฝงนัย (Irony) ปฏิเสธ (Anticlimax) คำคม (Epigram) ปฏิพจน์ (Oxymoron) ปฏิทรรศน์ (Paradox) และภาวะแย้ง (Antithesis)

4) โวหารภาพพจน์ประเภทเล่นเสียงและเล่นคำ เป็นโวหารภาพพจน์ที่ผู้เขียนจะใช้เสียงหรือคำมาเปลี่ยนแปลงความหมายใหม่หรือเป็นการเล่นจังหวะของคำหรือการเล่นเสียงธรรมชาติแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สัทพจน์หรือการเล่นเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) และการเล่นคำ (Pun)

5) โวหารภาพพจน์ประเภทใช้ประโยคคำถาม เป็นโวหารภาพพจน์ที่ใช้ประโยคคำถามในงานเขียน คำถามดังกล่าวผู้เขียนไม่ต้องการคำตอบเพราะทราบคำตอบที่อยู่แล้ว แต่เป็นการถามเพื่อนเน้นความสะทือนใจหรือตัดพ้อต่อว่าหรือให้ผู้อ่านคิดหาคำตอบในปัญหานั้น นอกจากนี้การตั้งคำถามยังทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวได้ด้วย โวหารภาพพจน์ประเภทนี้มีชื่อเรียกต่างกันไป เช่นคำถามเชิงวาทศิลป์ปฏิบัติ (Rhetorical Question) หรือปจจนา (Interrogation)

จากแนวทางการจัดกลุ่มการใช้โวหารภาพพจน์ของ ประคอง เจริญจิตรกรรม (2555) และ รุ่งฤดี แพลงสร (2561) สรุปได้ว่าประเภทการใช้โวหารภาพพจน์สามารถจำแนกได้จากการเรียบเรียงถ้อยคำที่ผิดแผกไปจากภาษาปรกติ การเปรียบเทียบ การใช้เสียง การสร้างจินตนาการของผู้เขียน การสร้างถ้อยคำให้ขัดแย้งกัน รวมไปถึงการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวทางการจัดกลุ่มการใช้โวหารภาพพจน์ของ ประคอง เจริญจิตรกรรม (2555) และ รุ่งฤดี แพลงสร (2561) สามารถแบ่งกลุ่มการใช้โวหารภาพพจน์เป็น 4 ลักษณะ นอกจากนี้ ผู้วิจัยสังเคราะห์ประเภทโวหารภาพพจน์ของ ดวงมณ จิตรจำนงค์ (2541) ราชบัณฑิตยสถาน (2552) และ สุจิตรา จงสถิตวัฒนา (2558) เพื่อประกอบการจัดกลุ่ม สำหรับระบุประเภทของโวหารภาพพจน์ในการศึกษาเรื่องการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอ่านภาษาพาที่ ดังนี้ คือ

1) การใช้โวหารภาพพจน์โดยการเปรียบเทียบ เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ที่มีลักษณะการเปรียบเทียบทั้งที่แสดงคำเปรียบและไม่แสดงคำเปรียบ ประกอบไปด้วย อุปมา อุปลักษณ์ นามนัย สัญลักษณ์ การอ้างถึง อุปมานิทศน์ ปฏิรูปพจน์ และอุทาหรณ์

2) การใช้ภาพพจน์จินตนาการ เป็นการใช้ภาพพจน์ที่ผู้เขียนใช้จินตนาการที่ไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้ในความเป็นจริง ประกอบไปด้วย บุคลาธิษฐาน อวัตพากย์ และการกล่าวเกินจริง ซึ่งการกล่าวเกินจริงมีประเภทย่อยคือ อติพจน์ อธิพจน์ อวพจน์ และอุปนิเสธ

3) การใช้ภาพพจน์ทางเสียง เป็นการใช้ภาพพจน์ที่ใช้เสียงในการสร้างภาพ รวมไปถึงถึงการเลียนเสียงสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเสียงของมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ประกอบไปด้วยสัทพจน์

4) การใช้ภาพพจน์เชิงวาทศิลป์ เป็นการใช้ภาพพจน์ที่พลิกแพลงไปจากภาษาปกติ ต้องใช้การตีความจึงจะเข้าใจความหมายที่แท้จริง ประกอบไปด้วย ปฏิภาคพจน์ การแฝงนัย ปฏิวาทะ ปุจฉา ปฏิปุจฉา

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เห็นถึงการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านภาษาพาที
2. ใช้เป็นแนวทางสำหรับวิเคราะห์การสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านสำหรับเด็ก
3. ทราบถึงวิธีการใช้ภาษาที่ผู้สร้างบทอ่าน และ/หรือผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกสรรบทอ่านพยายามสร้างจินตภาพให้แก่เด็กผ่านบทอ่านภาษาพาทีอันเป็นบทอ่านจากแบบเรียนที่รัฐเป็นผู้กำกับดูแล

6. ผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์เรื่องการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านภาษาพาที ผู้วิจัยพบจินตภาพที่โดดเด่น 2 ประการ คือ

1) จินตภาพที่เน้นการสร้างบรรยากาศและสะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจน (Reflective Imagery) เป็นจินตภาพที่สื่อให้เห็นถึงลักษณะของธรรมชาติ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงสื่อให้เห็นถึงความน่าอยู่ในวิถีชีวิตชนบท

2) จินตภาพที่เน้นการสร้างอารมณ์ตระหนัก การรับรู้อารมณ์และความรู้สึกอย่างชัดเจน (Intentional Imagery) เป็นจินตภาพที่สื่อให้ตระหนักถึงความดี การทำความดี และการเป็น

คนดี อีกทั้งยังสื่อให้เห็นถึงการรับรู้พฤติกรรม อารมณ์ ความรู้สึก นอกจากนี้ ยังสื่อให้เกิดความรู้สึกรัก และภูมิใจในความเป็นไทย รวมถึงสื่อให้เห็นถึงภาพของพระมหากษัตริย์ไทย

การสร้างจินตภาพทั้ง 2 ประการดังกล่าวใช้โวหารภาพพจน์ที่โดดเด่น 4 ลักษณะ สามารถสื่อและสร้างจินตภาพได้อย่างเห็นภาพชัดเจน ดังนี้

6.1 การใช้โวหารภาพพจน์เชิงวาทศิลป์ (Using Rhetorical Figurative)

จากการวิเคราะห์การใช้โวหารภาพพจน์เชิงวาทศิลป์ พบว่ามีโวหารภาพพจน์ 5 ประเภทในบทอ่านภาษาพาที ดังนี้

6.1.1 ปฏิภาคพจน์ (Paradox) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกันมากล่าวอยู่ในข้อความเดียวกันได้อย่างกลมกลืนกัน ดังตัวอย่าง (1- 2)

(1) “ความชั่วทำงานง่ายนะลูก เพียงแค่คิดจะทำ ก็มีสิ่งรอบตัวมาช่วยให้ทำความชั่วได้สำเร็จ แต่ความดีนี้ทำยาก มักมีอุปสรรคมาขัดขวางตลอด”

(“แต่เด็กซื่อไว้ ประถมศึกษาปีที่ 3” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 21)

(2) “ทำไมผู้เดินหิ้งชายและหญิง ถึงแม้จะมีรูปร่างเพรียวบาง แต่ดูแข็งแรงมีพลังลีลาท่าเต้นดูขึงขังพลิ้วไหวพร้อมเพรียงสง่างาม

(“ก้าวให้ไกล ไปให้ถึง ประถมศึกษาปีที่ 5” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 128)

จากตัวอย่าง (1- 2) จะเห็นการใช้คำว่า “แต่” เชื่อมความขัดแย้ง ในตัวอย่าง (1) แสดงความขัดแย้งระหว่าง “ความดี” กับ “ความชั่ว” โดยกล่าวถึงความชั่วว่า “ทำงาน” ส่วนความดี “นี้ทำยาก” ในตัวอย่าง (2) แสดงความขัดแย้งระหว่าง “เพรียวบาง” กับ “ดูแข็งแรงมีพลัง” ทั้งสองตัวอย่างสื่อให้เห็นถึงการกระทำและบุคลิกภาพที่ตรงข้ามกัน เป็นความกลมกลืนในถ้อยคำที่ขัดแย้งกัน ทำให้เด็กเห็นภาพความต่างของสิ่งสองสิ่งว่าสามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกันหรือในช่วงเวลาเดียวกันได้

6.1.2 ปฏิปจฉา (Rhetorical Question) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้ถ้อยคำในรูปประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่ใช้เพื่อให้ผู้รับสารได้คิดหรือสร้างความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังตัวอย่าง (3- 4)

(3) จะไม่ให้แพนแกงได้อย่างไร ในเมื่อพีทศพีชายคนเดียว ซึ่งกำลังเรียนวิศวกรรมคอมพิวเตอร์เป็นผู้สอนให้

(“ภัยเจียบ ประถมศึกษาปีที่ 5” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 41)

(4) ภู่งเสียงร้องออกมาโดยไม่รู้ตัว “อ้าว!” จะไม่ให้ร้องได้อย่างไร ในเมื่อพระเอกใช้ช้อนของตัวเองตักน้ำแกงมาชดครั้งหนึ่ง แล้วป้อนนางเอกต่อ

(“ช้อนกลางสร้างสุขภาพ ประถมศึกษาปีที่ 6” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 151)

จากตัวอย่าง (3- 4) ปรากฏคำว่า “อย่างไร” เป็นถ้อยคำแสดงการถาม แต่เจตนาที่ปรากฏในประโยค “จะไม่ให้แพนแกงได้อย่างไร” และ “จะไม่ให้ร้องได้อย่างไร” ไม่ได้สื่อความที่ต้องการคำตอบ เป็นการสื่อความที่สามารถรับรู้ได้ว่า สิ่งใด ๆ ต้องเป็นเช่นนั้นอย่างนั้น หรือการบอกความแน่นอน ดังในตัวอย่าง (3) สามารถรับรู้ได้ว่า แพนแกงมาก และตัวอย่าง (4) ก็สามารถรับรู้ได้ว่า จำเป็นต้องร้องออกมา ทำให้เด็กรับรู้ความมั่นใจ ความแน่นอนได้ทันทีจากการตีความถ้อยคำแสดงการถาม

6.1.3 ปฏิวาหะ (Oxymoron) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้คำความหมายตรงกันข้ามกันหรือขัดแย้งกันมารวมไว้ด้วยกัน โดยเน้นความหมายที่คำหลักที่ปรากฏในคำแรก ดังตัวอย่าง (5- 6)

(5) ภูเขาเดินหน้า ช้างน้อยตามหลัง นารักน่าซ้ง จะไปโรงเรียน

(“ไปโรงเรียน ประถมศึกษาปีที่ 1” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 50)

(6) โชคดีนะที่ปานพาเพื่อนไปด้วย ไม่งั้นคงถูกหลอกไปทำมิดีมิร้ายแน่

(“ภัยเจียบ ประถมศึกษาปีที่ 5” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 43)

จากตัวอย่าง (5- 6) จะเห็นว่า “นารักน่าซ้ง” และ “มิดีมิร้าย” มีความหมายอยู่ที่คำแรกคือ “นารัก” และ “มิดี” ประกอบกับคำที่มีความหมายขัดแย้ง คือ “น่าซ้ง” และ “มิร้าย” เป็นการเน้นความหมายแรกให้มีน้ำหนักชัดเจนมากขึ้น ในตัวอย่าง (5) สื่อให้เห็นภาพของช้างน้อยที่มีพฤติกรรมน่ารัก และในตัวอย่าง (6) สื่อให้เห็นถึงการถูกหลอกไปในทางไม่ดี เป็นการเน้นย้ำภาพตามความหมายของคำแรกให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

6.1.4 การแฝงนัย (Irony) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้ถ้อยคำกระทบกระเทียบ ประชดประชัน เสียดสี เหน็บแนม เย้ยหยัน หรือแดกดัน เจตนาการสื่อความหมายจะไม่ตรงตามรูปที่ปรากฏ ใช้คำที่เป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏ ดังตัวอย่าง (7)

(7) “ขับไ่ว ไปวัด” บ้ายข้อความทำยรถวัดคันหนึ่งที่แซงขึ้นไป เหมือนจะให้สติคนขับรททั่วไป

(“อ่านบายได้สาระ ประถมศึกษาปีที่ 6” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 42)

จากตัวอย่าง (7) จะเห็นว่า “ขับไ่ว ไปวัด” เป็นถ้อยคำที่ไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ต้องตีความจึงจะเข้าใจความหมาย “ขับไ่ว” หมายถึง การขับขี่ยานพาหนะที่มีอัตราเร็วกว่าปกติ และ “ไปวัด” ไม่ได้หมายถึงการไปถึงที่หมาย คือวัด แต่หมายถึง อันตรายที่เกิดขึ้นจนถึงแก่ชีวิต ในสังคมไทยรับรู้กันดีว่า “วัด” ในที่นี้หมายถึง สถานที่ประกอบพิธีศพ สือให้เห็นว่าไม่ควรขับขี่ยานพาหนะเกินอัตราเร็วที่กำหนด ไม่เช่นนั้นจะก่อให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิต ทำให้เด็กคิดตามถ้อยคำที่ไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมา และได้ข้อคิดที่จะสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตของตนได้

6.1.5 ปุจฉา (Interrogation) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้ถ้อยคำที่เป็นการถามที่ต้องการคำตอบ เป็นการถามที่สามารถตอบได้ อาจเป็นการถามตัวเอง หรือถามผู้อื่นเพื่อต้องการข้อมูลก็ได้ ดังตัวอย่าง (8)

(8) “ลูกรู้ไหม ในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จตามป่าตามเขาเพื่อช่วยราษฎรให้มีอาชีพมีที่ทำกิน อยู่ดีกินดี”

(“รักพ่อรักแม่ ประถมศึกษาปีที่ 2” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 143)

จากตัวอย่าง (8) จะเห็นว่า “ลูกรู้ไหม” เป็นการถามที่ต้องการคำตอบแต่เลือกที่จะไม่ตอบก็ได้ ในตัวอย่างนี้เป็นคำถามที่ต้องการการตอบรับว่า รู้หรือไม่รู้ แต่จุดประสงค์ที่แท้จริงของการถามนี้เพื่อต้องการเล่าถึงพระวิริยภาพของในหลวงรัชกาลที่ 9 ทำให้เด็กฟังคิดตามรายละเอียดจากการถาม

6.2 การใช้โวหารภาพพจน์จินตนาการ (Using imaginative figurative)

จากการวิเคราะห์การใช้โวหารภาพพจน์จินตนาการ พบว่ามีโวหารภาพพจน์ 3 ประเภทในบทอ่านภาษาพาที่ ดังนี้

6.2.1 บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้จินตนาการให้สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์มีความคิด สติปัญญา อารมณ์หรืออากัปกริยาอาการเหมือนมนุษย์ ดังตัวอย่าง (9)

(9) *ข้างขอบคนพูดเพราะ ถ้าความพูดไม่เพราะ ข้างก็โกรธเป็นเหมือนกัน*

(“พูดเพราะ ประถมศึกษาปีที่ 1” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 82)

จากตัวอย่าง (9) จะเห็นได้ว่ากล่าวถึง “ข้าง” ว่ามีอาการ และอาการเหมือนมนุษย์ คือ “ขอบคนพูดเพราะ” และ “ก็โกรธเป็น” สื่อให้เห็นถึงสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ก็สามารถรับรู้ถึงความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ทำให้เด็กได้ตระหนักถึงการทำการสิ่งที่ดีงามอยู่เสมอ ไม่เช่นนั้นสิ่งที่อยู่รอบตัวทั้งที่เป็นมนุษย์หรือไม่ใช่มนุษย์อาจไม่พอใจได้

6.2.2 การกล่าวเกินจริง (Hyperbole) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้จินตนาการโดยกล่าวเกินจริง เน้นความรู้สึก เร้าอารมณ์หรือความคิดของผู้เขียนที่ต้องการย้ำความหมาย โดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริง ดังตัวอย่าง (10- 11)

(10) *ภูผาดกใจจนตัวแข็งแทบจะล้มหายใจ กลัว! นากลัวจังเลย*

(“กลัวทำไม ประถมศึกษาปีที่ 2”, 2563: 56)

(11) *และแล้วกริชก็เห็นประกาศรับสมัครนักกีฬาอีสปอร์ตรุ่นใหม่ กริชดีใจจนแทบตัวลอย*

(“ก้าวให้ไกล ไปให้ถึง ประถมศึกษาปีที่ 5”, 2563: 128)

จากตัวอย่าง (10) จะเห็นได้ว่า “จนตัวแข็งแทบล้มหายใจ” ขยายอาการตกใจ สื่อให้เห็นถึงการย้ำความหมายว่าตกใจมากกว่าปกติ และในตัวอย่าง (11) “จนแทบตัวลอย” ขยายอาการดีใจ สื่อให้เห็นถึงการย้ำความหมายว่าดีใจมากกว่าปกติ ทั้งสองตัวอย่างนี้สื่อเห็นภาพของอาการตกใจกลัว และความรู้สึกยินดีอย่างมากกับการได้รับโอกาส หรือสมหวังในสิ่งที่ตนปรารถนา ทำให้เด็กเห็นภาพของอาการ ความรู้สึก อารมณ์ต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

6.2.3 อาวัตพากย์ (Synesthesia) คือ การใช้คำแทนผลของการสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดาด้วยการเอาสัมผัสอย่างหนึ่งไปใช้กับอีกอย่างหนึ่ง หรือเกิดร่วมกับอีกอย่างหนึ่ง โดยมีคำแสดงอาการของการสัมผัสหรือผลของการสัมผัส ดังตัวอย่าง (12- 13)

(12) *ถ้าเราได้ยินเสียงที่นุ่มนวล คุณกันดี ๆ เสียงหัวเราะ เสียงที่แสดงให้รู้ว่าทุกคนในบ้านรักใคร่กัน เราคงสบายหูและมีความสุข*

(“รักที่คุ้มภัย ประถมศึกษาปีที่ 4” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 237)

(13) พี่เจียบปฏิเสธเสียงแข็ง อ่างความไม่เหมาะสม ผู้ใหญ่จะมาเอาเงินเด็กได้อย่างไร

(“ภัยเจียบ ประถมศึกษาปีที่ 5” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 45)

จากตัวอย่าง (12- 13) จะเห็นได้ว่า “นุ่มนวล” และ “แข็ง” เป็นคำที่แสดงผลสัมผัสทางกาย หรือวัตถุ มาประกอบกับคำว่า “เสียง” การใช้คำขยายเหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับผลสัมพัทธ์ทางหู แต่เมื่อมาประกอบกันจึงสื่อให้เห็นถึงการพูดที่เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น “เสียงที่นุ่มนวล” เห็นภาพถึงการพูดที่น้ำเสียงอ่อนโยน เป็นเสียงที่ทำให้ “สบายหูและมีความสุข” ส่วน “เสียงแข็ง” เห็นภาพถึงการพูดที่มีน้ำเสียงขึงขัง ทำให้เด็กเห็นปฏิกริยาของบุคคลได้อย่างชัดเจน

6.3 การใช้โวหารภาพพจน์โดยการเปรียบเทียบ (Using Comparative Figurative)

จากการวิเคราะห์การใช้โวหารภาพพจน์โดยการเปรียบเทียบ พบว่ามีโวหารภาพพจน์ 7 ประเภทในบทอ่านภาษาพาที ดังนี้

6.3.1 อุปมา (Simile) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้เปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับสิ่งหนึ่ง มีคำแสดงการเปรียบเทียบ คือ “เหมือน ราว รวากับ เปรียบ ดุจ ประดุจ ดัง ตั้ง แจก เช่น เพียง เพียง ประหนึ่ง ถนัด กล เล่ห์ ปาน ครุณา ปูน ฟาง ละม้าย แม่น” ดังตัวอย่าง (14- 15)

(14) “แล้วถ้าคนไทยไม่รักกัน ไม่สามัคคีกัน ก็เหมือนขึ้นไม้ที่ล้มไปที่ละชิ้นใช้ไหมครับ” โหม่งพูด

(“ชาติของเรา ประถมศึกษาปีที่ 2” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 194)

(15) ... คำนำหน้าพระนามพระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยใช้ว่า พ่อขุน... อาจด้วยทรงดูแลประชาราชนอย่างใกล้ชิดประดุจ “พ่อ” ปกครอง “ลูก”

(“ตั้งหยาดทิพย์ชโลมใจ ประถมศึกษาปีที่ 5” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 117)

จากตัวอย่าง (14) จะเห็นได้ว่าเปรียบเทียบ “คนไทยไม่รักกัน ไม่สามัคคีกัน” กับ “ขึ้นไม้ที่ล้มไปที่ละชิ้น” โดยใช้คำแสดงการเปรียบเทียบว่า “เหมือน” เป็นการเปรียบเทียบที่สื่อให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการที่คนในชาติไม่รักและสามัคคีกัน ที่อาจก่อให้เกิดเรื่องร้าย ๆ ขึ้นทีละเล็กละน้อย ในที่สุดประเทศชาติก็จะล้มลงไปได้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกรักและสามัคคีกับคนในชาติเดียวกันมากขึ้น และในตัวอย่าง (15) จะเห็นได้ว่าเปรียบเทียบถึงการปกครองของพระมหากษัตริย์สมัย

สุขุทัย ว่า “ทรงดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด” กับ “พ่อ ปกครอง ลูก” โดยใช้คำแสดงการเปรียบเทียบว่า “ประดุจ” สื่อให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ว่าพระมหากษัตริย์เป็นบุคคลสำคัญในครอบครัว ทำให้เด็กพึงเกิดความรัก เคารพ และรู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดต่อพระมหากษัตริย์

6.3.2 อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้เปรียบเทียบของสองสิ่งที่แตกต่างกัน แต่นำมาเปรียบว่าของทั้งสองสิ่งนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน พิจารณาจากคำแสดงการเปรียบเทียบว่า “เป็น” หรือ “คือ” ดังตัวอย่าง (16- 17)

(16) “พลังงานคือชีวิต รู้จักคิด รู้จักใช้ ได้คุณค่า”

(“พลังงานคือชีวิต ประถมศึกษาปีที่ 3” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 79)

(17) ใครจะเชื่อว่าปู่และพ่อจะเป่าอังกูบกันจริง ๆ ไม่ใช่เรื่องเหลวไหลหรือเรื่องเล่นแบบเด็ก ๆ แต่นี่คือความรักและความอบอุ่นในครอบครัวผม

(“คนละไม้คนละมือ ประถมศึกษาปีที่ 5” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 56)

จากตัวอย่าง (16) เป็นการเปรียบเทียบ “พลังงาน” กับ “ชีวิต” โดยใช้คำแสดงการเปรียบเทียบว่า “คือ” สื่อให้เห็นถึงความสำคัญของพลังงาน หากใช้พลังงานเกินความจำเป็นก็เท่ากับการทำลายชีวิต หรือถ้าหากใช้พลังอย่างไต่ตรงตรงก็เท่ากับการใส่ใจชีวิต ทำให้ผู้อ่านเกิดสำนึกต่อการใช้พลังงาน เมื่อผู้อ่านรักชีวิตมากเท่าใดย่อมส่งผลให้รักพลังงานมากเท่านั้น และในตัวอย่าง (17) เป็นการเปรียบเทียบ การเล่น “เป่าอังกูบ” กับ “ความรักและความอบอุ่น” โดยใช้คำแสดงการเปรียบเทียบว่า “คือ” สื่อให้เห็นถึงการที่ผู้ใหญ่ใช้การเล่นแบบเด็ก ๆ นั้นถือเป็นกิจกรรมที่แสดงให้ถึงความรักและความอบอุ่น ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องจริงจังกับชีวิตทุกเรื่อง สามารถแสดงพฤติกรรมอย่างเด็กได้ และพฤติกรรมนั้นถือเป็นการแสดงความรักและความอบอุ่น

6.3.3 นามนัย (Metonymy) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้กล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของสิ่งใด ๆ โดยเลี่ยงการกล่าวถึงสิ่งนั้นอย่างตรงไปตรงมา รวมไปถึงถ้อยคำที่เอาส่วนใดส่วนหนึ่งมากล่าวแทนทั้งหมด หรือเอาทั้งหมดมากล่าวแทนส่วนหนึ่ง ดังตัวอย่าง (18- 19)

(18) กิจกรรมที่เน้น เป็นความภาคภูมิใจในปัญญาท้องถิ่น แผ่นดินอารยธรรม ซึ่งเลิศล้ำของชาติ โลกประกาศยกย่อง ไทยจึงต้องอนุรักษ์ประจักษ์ในคุณค่า

(“ภูมิใจมรดกโลก ประถมศึกษาปีที่ 4” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 59)

(19) ผมยินดีบริจาคช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ให้พี่น้องร่วมโลก

(“คนละไม้ คนละมือ ประถมศึกษาปีที่ 5” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 28)

จากตัวอย่าง (18) จะเห็นการใช้คำว่า “โลก” ซึ่งมีความหมายครอบคลุมไปถึง “ประชากรทั้งโลก” เลี่ยงการกล่าวถึงองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ซึ่งเป็นองค์กรที่มีหน้าที่ประกาศยกย่องสถานที่ประวัติศาสตร์เป็นมรดกโลก สื่อให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ประชากรทั้ง “โลก” ต่างประกาศ ยกย่อง ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความภาคภูมิใจในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย และในตัวอย่าง (19) จะเห็นถึงการกล่าวถึงประชากรทั้งโลกโดยใช้คำว่า “พี่น้องร่วมโลก” ซึ่งคำว่า “พี่น้อง” เป็นเพียงส่วนหนึ่งของคนทั้งหมด สื่อให้เห็นว่าคนที่อยู่ร่วมโลกนี้อยู่ในระบบเครือญาติด้วยกัน ทำให้เด็กรู้สึกถึงความสัมพันธ์กับมนุษย์ทั่วไปแม้ว่าจะไม่ใช่คนในตระกูลเดียวกันก็ตาม

6.3.4 ปฏิรูปพจน์ (Allusion) คือ โวหารภาพพจน์ที่ชักกล่าวถึงเรื่องราว เหตุการณ์ หรือพฤติกรรมของบุคคลที่รู้จักกันดีมาเปรียบเทียบ หรืออ้างถึงเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนขึ้น ดังตัวอย่าง (20)

(20) วัยที่ควรจะได้อย่างค่อยเป็นค่อยไป เรียนรู้โลกไปอย่างมีความสุข และมีคุณภาพ แต่กลับมีภาระ ต้องมานั่งเลี้ยงลูกอ่อน เข้าตำรา *ชิงสุกก่อนห่าม*

(“เสียแล้วไม่กลับคืน ประถมศึกษาปีที่ 6” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 215)

จากตัวอย่าง (20) จะเห็นว่ายกสำนวน “ชิงสุกก่อนห่าม” มาประกอบ ซึ่งหมายถึง ทำในสิ่งที่ยังไม่ถึงแก่เวลา มักชักกล่าวถึงผู้หญิงที่มีเพศสัมพันธ์ก่อนถึงวัยอันควร สื่อให้เห็นว่าผู้หญิงไม่ควรมัวพฤติกรรมดังกล่าวเพราะจะทำให้ชีวิตไม่มีความสุข ไม่มีคุณภาพ และต้องมีภาระที่ไม่เหมาะสมกับวัย ทำให้เด็กสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์กับข้อความที่ยกมากล่าวอ้างอันจะส่งผลให้เลือกหรือไม่เลือกปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

6.3.5 อุปมานิทัศน์ (Allegory) คือ โวหารภาพพจน์ที่นำข้อความโดยยกเอาเรื่องทั้งขนาดสั้นและยาวมาประกอบ ซึ่งความหมายที่แฝงอยู่ในเรื่องนั้นเป็นตัวอธิบายชุดความคิดที่ผู้อ่านจะเข้าใจความคิดได้เองด้วยการเปรียบเทียบ เห็นสิ่งนามธรรมเป็นรูปธรรมได้ ดังตัวอย่าง (21)

(21) ลุงบุญเล่าให้เด็ก ๆ ฟังว่า “ลุงเคยฟังนิทานเรื่องหนึ่งแล้วว่าทำไมจึงจกจิ้งจอกจกจิ้งจอกจก จู๊ ๆ ก็เพราะจิ้งจอกจะตอบแทนบุญคุณเจ้าของบ้านที่ให้อาศัยอยู่อาศัย เมื่อรู้

ว่าเขาจะทำผิดคิดชั่ว จึงต้องร้องทักเตือนสติ หากเป็นเรื่องที่จะเกิดอันตรายแก่เจ้าของบ้าน เช่น ถ้าเขาจะเดินทางไปประสบอันตรายที่ร้ายแรง จึงจกก็จะยอมสละชีวิต กระโดดลงจากเพดาน ตกลงไปตายขวางหน้าเขาไว้ก่อนออกจากบ้าน”

(“ชีวิตที่ถูกเมิน ประถมศึกษาปีที่ 4” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 76)

จากตัวอย่าง (21) จะเห็นได้ว่ายกเอาเรื่องขนาดสั้นเกี่ยวกับเหตุผลที่จิ้งจกร้องทักมาอธิบายประกอบชุดความคิด สื่อให้ถึงการมีสติอยู่ตลอดเวลา ทำให้เด็กได้เข้าใจเหตุผลของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเหตุผลนั้นอาจจะเป็นความจริงหรือไม่เป็นความจริง แต่ก็สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงที่มาของชุดความคิดได้อย่างชัดเจน

6.3.6 อุทาหรณ์ (Analogy) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้เปรียบเทียบโดยใช้คำแสดงการเปรียบเทียบเช่นเดียวกับอุปมา แต่เป็นการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์หรือความคิดสองอย่างที่มีความหมายต่างกันว่าคล้ายกัน มีการยกข้อความมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ต้องการจะอธิบายดังตัวอย่าง (22)

(22) ถ้ามีความเชื่อในทางที่ผิด ก็อาจเดินทางผิดทิศ ถ้าเดินเบนไปทางขวาหรือเบี่ยงไปทางซ้าย ก็ทำให้เหน็ดเหนื่อย เสียเวลา หรือบางทีต้องสูญเสียสิ่งที่หวัง ดั่งนิทานคติธรรม เรื่องพราหมณ์ผู้หนึ่งซื้อแพะมา แล้วแบกขึ้นป่าเพื่อเดินทางกลับบ้าน ระหว่างทางมีนักเลง 3 คนอยากได้แพะ จึงออกอุบายให้แต่ละคนแยกกันเดินสวนทางกับพราหมณ์ แล้วพูดให้พราหมณ์ไขว้เขวว่า สัตว์ที่แบกมานั้นเป็นสุนัข ในที่สุดพราหมณ์ก็ทิ้งแพะ ทำให้ทั้งสามได้แพะไป

(“ทำดี...อย่าหวังไหว ประถมศึกษาปีที่ 3” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 69)

จากตัวอย่าง (22) จะเห็นได้ว่ายกนิทานคติธรรม เป็นเรื่องพราหมณ์ผู้ไขว้เขวกับนักเลงทั้งสาม มาเปรียบเทียบกับจุดมุ่งหมายที่ไม่แน่นอน โดยปรากฏคำแสดงการเปรียบเทียบว่า “ดั่ง” สื่อให้เห็นว่าหากจะเชื่อสิ่งใด ควรคิดพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ ไม่เช่นนั้นอาจทำให้ถึงจุดมุ่งหมายได้ช้ากว่าที่ควร หรืออาจไม่ได้สิ่งที่มุ่งหวังไว้ ทำให้เด็กพึงเป็นบุคคลที่คิดไตร่ตรองไม่ลังเลกับการกระทำของตน

6.3.7 การอ้างถึง (Reference) คือ โวหารภาพพจน์ที่กล่าวอ้างทั้งโดยตรงและโดยนัยถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ ข้อความในคัมภีร์ทางศาสนา ประวัติศาสตร์ ตำนาน เทพปกรณัมวรรณกรรมและอื่น ๆ ดังตัวอย่าง (23- 24)

(23) “มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท

อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์

จงมักน้อยกินน้อยค่อยบรรจง

อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน”

เสียงอ้อมท่องกลอนสุภาพิตสอนหญิงตั้งเจ็ยแจ้วอย่างมีความสุข

(ออมไว้กำไรชีวิต ประถมศึกษาปีที่ 4” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 21)

(24) “ลุงวินกับป้านิดเขย็ดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงเิงละน่อง”

เมฆอธิบายให้ฝนฟ้ง “ดูซิ ปุ๋ยหมักก็ทำเอง ไม่ใช่ปุ๋ยเคมีเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำด้วย”

(ครอบครัวพอเพียง ประถมศึกษาปีที่ 5” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 6)

จากตัวอย่าง (23) จะเห็นได้ว่าการกล่าวอ้างถึงวรรณคดีไทย คือ สุภาพิตสอนหญิง และยกบทประพันธ์ในเรื่องมาประกอบ เนื้อหาเกี่ยวกับการประหยัดอดออม โดยยกเรื่องดังกล่าวมาใช้เพื่อ “ท่อง” สื่อให้เห็นว่าคนไทยอบรมสั่งสอนเรื่องการประหยัดอดออมผ่านบทประพันธ์ที่มาจากวรรณคดีไทย ทำให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของการท่องบทประพันธ์ที่มาจากวรรณคดีไทย และในตัวอย่าง (24) จะเห็นได้ว่าการอ้างถึงบุคคล คือ “ในหลวง” ในที่นี้หมายถึง รัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นบุคคลที่คนไทยรู้จักกันดี ประกอบกับการอ้างถึง “แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง” สื่อให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ 9 ที่ทรงคิดแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่ประชาชนชาวไทย ทำให้เด็กฟังตระหนักและระลึกถึงคุณงามความดีของรัชกาลที่ 9

6.4 การใช้โวหารภาพพจน์ทางเสียง (Using Sound Figurative)

จากการวิเคราะห์การใช้โวหารภาพพจน์ทางเสียง พบว่ามีโวหารภาพพจน์ 1 ประเภทในบทอ่านภาษาพาที่ดังนี้

6.4.1 สัทพจน์ (Onomatopoeia) คือ โวหารภาพพจน์ที่ใช้วิธีการถ่ายทอดเสียงอันเกิดขึ้นจากธรรมชาติซึ่งอาจจะเป็นเสียงร้องเสียงจากกิริยาของคน ของสัตว์ รวมถึงเสียงจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ดังตัวอย่าง (25- 26)

(25) จะลงไปเล่นโยนห่วงที่หน้าบ้าน แต่ยังไม่ทันได้ลงไปเล่น ฝนก็ตกลงมาชุกใหญ่

(“นักคิดสมองใส ประถมศึกษาปีที่ 2” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 106)

(26) อบ อีบ อบ กบน้อยในสระกระโดดไปมา หาจับแมลง ที่แย่งทำร้ายใบไม้ ดอกไม้...

(“ปานี่มีคุณ ประถมศึกษาปีที่ 3” กระทรวงศึกษาธิการ, 2563: 37)

จากตัวอย่าง (25) จะเห็นได้ว่า “ชุก” เป็นถ้อยคำเลียนเสียงฝนตก สื่อให้รับรู้ถึงเสียงธรรมชาติที่เกิดจากฝน ทำให้เด็กเกิดจินตภาพตามเสียงที่ได้ยิน และในตัวอย่าง (26) เลียนเสียงกบร้องด้วยเสียง “อบ อีบ อบ” สื่อให้รับรู้ถึงเสียงของกบ เมื่อเด็กได้ยินเสียง “อบ อีบ อบ” หรือการใช้ถ้อยคำในลักษณะคล้ายกันนี้ก็เกิดจินตภาพตามว่าเป็นเสียงของกบ

เมื่อพิจารณาการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอ่านภาษาที่จะเห็นได้ว่าการสร้างจินตภาพมีความสำคัญอย่างมากสำหรับเด็ก เพราะทำให้เด็กฟังเกิดภาพร่วมกับลักษณะการใช้โวหารภาพพจน์ที่ผู้เขียนเลือกสรรบทอ่าน อันจะก่อให้เกิดภาพในความคิดอย่างแจ่มแจ้ง แจ่มชัด อีกทั้งยังทำให้เกิดความรู้สึกและอารมณ์คล้อยตาม เป็นส่วนสำคัญที่ฟังมีผลต่อพฤติกรรมของเด็ก เด็กจะฟังเกิดความซาบซึ้ง ประทับใจ จดจำ และปฏิบัติโดยไม่ต้องบังคับจนนำไปสู่คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่ “เด็ก” ควรจะเป็น อย่างที่ “ผู้ใหญ่” ต้องการ

7. สรุปผลการวิจัย

เมื่อวิเคราะห์เรื่องการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านประเภทร้อยแก้วจากแบบเรียนภาษาพาทีในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- 6 จำนวน 6 เล่ม รวมเป็นบทอ่าน 88 เรื่อง พบว่าปรากฏการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ 4 ลักษณะ คือ 1) การใช้โวหารภาพพจน์เชิงวาทศิลป์ ประกอบด้วยโวหารภาพพจน์ 5 ประเภท ได้แก่ ปฏิภาคพจน์ การแฝงนัย ปฏิภาวะ ปุจฉา และปฏิบัติปุจฉา 2) การใช้โวหารภาพพจน์จินตนาการ ประกอบด้วยโวหารภาพพจน์ 3 ประเภท ได้แก่ บุคลาธิษฐาน อาวัตพากย์ และ การกล่าวเกินจริง 3) การใช้โวหารภาพพจน์โดยการเปรียบเทียบ ประกอบด้วยโวหารภาพพจน์ 8 ประเภท ได้แก่ อุปมา

อุปลักษณ์ นามนัย สัญลักษณ์ การอ้างถึง อุปมานิทัศน์ ปฏิรูปพจน์ และ อุทาหรณ์ 4) การใช้โวหารภาพพจน์ทางเสียง ประกอบด้วยโวหารภาพพจน์ 1 ประเภท ได้แก่ สัทพจน์

การสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอ่านภาษาพาที มีการสร้างจินตภาพที่โดดเด่นคือ จินตภาพที่เน้นการสร้างบรรยากาศและสะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจน รวมถึงจินตภาพที่เน้นการสร้างอารมณ์ความรู้สึกอย่างแจ่มชัด

8. อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ

8.1 อภิปรายผล

จากผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อสังเกตเพื่ออภิปรายผล 2 ประเด็น คือ

1) บทอ่านภาษาพาที เป็นบทอ่านสำหรับเด็กในระดับประถมศึกษา ซึ่งแต่ละเรื่องถูกแบ่งระดับการเข้าถึงภาษาตามความสามารถของผู้อ่านแต่ละระดับในช่วงวัยที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หรือช่วงอายุ 6 ปี ไปจนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือช่วงอายุ 11 ปี ฉะนั้น วิธีการถ่ายทอดศิลปะผ่านภาษาจึงมีระดับความยากง่ายเป็นลำดับ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ พบว่ามีการใช้โวหารภาพพจน์ในแบบเรียนทุกระดับ พบว่าลักษณะการใช้โวหารภาพพจน์โดยการเปรียบเทียบพบมากที่สุด 82 โวหาร คิดเป็นร้อยละ 36.94 จะเห็นได้ว่าการใช้การเปรียบเทียบเพื่อสื่อให้เด็กเห็นภาพของสิ่งที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน ทำนองเดียวกันโดยเปรียบเทียบที่ทำให้เห็นถึงเรื่องราว เหตุการณ์ สถานที่ ข้อความในศาสนา รวมไปถึงการอ้างถึงบุคคลสำคัญและพฤติกรรมของบุคคลที่รู้จักกันดีทั้งโดยตรงและโดยนัย มาประกอบให้เด็กเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น รองลงมาคือลักษณะการใช้โวหารภาพพจน์เชิงวาทศิลป์พบ 61 โวหาร คิดเป็นร้อยละ 27.48 จะเห็นได้ว่าการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายขัดแย้งกันมากล่าวอยู่ในข้อความเดียวกันได้อย่างกลมกลืนกัน ทั้งถ้อยคำการถามที่ต้องการคำตอบและการถามที่ไม่ต้องการคำตอบ รวมไปถึงถ้อยคำที่แสดงน้ำเสียงประชดประชัน เสียดสี เหน็บแนม ที่มีเจตนาการสื่อความหมายจะไม่ตรงตามรูปที่ปรากฏเพื่อให้เด็กได้ติดตามและรับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้ง ลำดับถัดมาคือลักษณะการใช้โวหารภาพพจน์จินตนาการพบ 53 โวหาร คิดเป็นร้อยละ 23.87 จะเห็นได้ว่าการใช้ถ้อยคำแทนผลของการสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดาด้วยการเอาสัมผัสอย่างหนึ่งไปใช้กับอีกอย่างหนึ่ง และถ้อยคำที่มีลักษณะการกล่าวเกินจริง รวมไปถึงถ้อยคำที่กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เพื่อเน้นความรู้สึก เร้าอารมณ์และทำให้เด็กเห็นภาพได้อย่างชัดเจน และพบลักษณะการใช้

โหวตภาพพจน์ทางเสียงน้อยที่สุด 26 โหวต คิดเป็นร้อยละ 11.71 จะเห็นได้ว่าการใช้ถ้อยคำเลียนเสียงที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ เสียงจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และเสียงของวัตถุ เพื่อให้ได้กรับรู้และเห็นภาพของสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ลักษณะการใช้โหวตภาพพจน์ทั้ง 4 ลักษณะ ที่ปรากฏในบทอ่านสามารถสร้างและสื่อจินตภาพได้อย่างชัดเจน

ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้โหวตภาพพจน์เชิงวาทศิลป์จำเป็นต้องใช้อย่างระมัดระวังเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นลักษณะโหวตที่ต้องอาศัยการตีความอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะโหวตภาพพจน์ประเภทการแผ่เสียงพบมากถึง 15 โหวต คิดเป็นร้อยละ 6.76 เด็กจำเป็นต้องมีภูมิหลังความรู้เดียวกันกับผู้เขียนจึงจะเข้าใจเจตนาที่ผู้เขียนต้องการสื่อได้ เนื่องจากเน้นการสื่อถ้อยคำในเชิงตำหนิติเตียน ประชด เหน็บแนม

ถ้าหากพิจารณาประเภทย่อยของโหวตภาพพจน์แล้ว พบว่าผู้เขียนใช้โหวตภาพพจน์จินตนาการประเภทอวตพากย์มากที่สุดคือ 27 โหวต คิดเป็นร้อยละ 12.16 ผู้วิจัยเห็นด้วยกับการใช้โหวตภาพพจน์ประเภทนี้ในทุกระดับ นอกจากจะเหมาะสมกับเด็กแล้วยังไม่ต้องอาศัยการตีความให้ลึกซึ้งเพราะเป็นผลสัมผัสที่เด็กคุ้นเคยเป็นอย่างดีในชีวิตประจำวัน ต่อมาคือการใช้โหวตภาพพจน์ทางเสียงประเภทสัทพจน์ พบมากถึง 26 โหวตคิดเป็นร้อยละ 11.71 ผู้วิจัยเห็นว่าโหวตภาพพจน์ประเภทนี้ทำให้เด็กเห็นภาพได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้เขียนพยายามใช้ถ้อยคำเลียนเสียงธรรมชาติให้ใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด อย่างเช่นเสียงของกบ ก็ใช้ว่า “อบ อับ อบ” หรือ เสียงของช้าง ก็ใช้ว่า “แปร์น แปร์น” และนอกจากนี้การใช้โหวตภาพพจน์โดยการเปรียบเทียบประเภทอุปมา พบมากถึง 23 โหวต คิดเป็นร้อยละ 10.36 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการใช้เปรียบเทียบเพื่อเน้นการสร้างความตระหนัก การรับรู้อารมณ์และความรู้สึก ซึ่งผู้เขียนพยายามใช้ความเปรียบเทียบที่ไม่ยากเกินความสามารถของเด็ก ถือว่าได้ว่าผู้เขียนใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาและช่วงวัยของเด็ก

การศึกษาข้างต้นใกล้เคียงกับผลการศึกษาของกฤษทิภา ซาพิมล (2557: 321- 336) ที่วิเคราะห์โหวตภาพพจน์ในวรรณกรรมเยาวชน เป็นการวิเคราะห์โหวตภาพพจน์ในวรรณกรรมสำหรับเด็กอายุระหว่าง 12- 18 ปี ปรากฏโหวตภาพพจน์ประเภทอุปมา และอุปลักษณ์มากที่สุดโดยส่วนใหญ่ผู้เขียนใช้เปรียบเทียบลักษณะรูปร่าง อาจเป็นเพราะบทอ่านสำหรับเด็กในช่วงวัยต่างกันส่งผลให้การใช้โหวตภาพพจน์ต่างกัน โหวตภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอ่านถือว่าเหมาะสมกับช่วงวัยและเสริมสร้างจินตนาการให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี ทำให้เด็กเกิดภาพและได้รับอารมณ์สในการอ่านเนื้อเรื่องได้อย่างแจ่มแจ้ง

2) จากผลวิเคราะห์ลักษณะการสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ที่พบทั้ง 4 ลักษณะข้างต้น เป็นการสร้างและสื่อให้เด็กสามารถเข้าใจและเห็นภาพตามได้อย่างลึกซึ้ง ช่วยให้อ่านไม่เบื่อด้วยวิธีการใช้ภาษาที่พลิกแพลงไปจากภาษาปกติ ซึ่งสอดคล้องกับ อิงอร สุพันธ์วิช (2554: 83- 85) ได้กล่าวถึงผลจากการใช้โวหารภาพพจน์ว่าให้ความสำเร็จทางอารมณ์ ทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม อีกทั้งยังให้ความเข้มข้นทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น แต่การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยยังไม่พบโวหารภาพพจน์ที่ก่อให้เกิดความขบขัน ดังที่ ปฐมชัย ณะเนตร (2552: 232) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับงานเขียนประเภทให้ความบันเทิงสำหรับเด็กว่า ความขบขันเป็นหนึ่งในคุณลักษณะเฉพาะของเนื้อหา

การสร้างจินตภาพโดยใช้โวหารภาพพจน์ในบทอ่านสำหรับผู้อ่านในระดับประถมศึกษาจึงถือเป็นเรื่องสำคัญ นอกจากจะทำให้บทอ่านน่าติดตามแล้ว ยังช่วยสื่อความให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

ที่สำคัญการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไม่เพียงแต่เป็นการวิเคราะห์ลักษณะเด่นของการใช้ภาษาด้านโวหารภาพพจน์เท่านั้น แต่เป็นการนำความรู้เรื่องการใช้ภาษามาเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจมุมมอง ทัศนคติ และการสร้างภาพที่พึงปรารถนาให้เกิดแก่เด็กผ่านบทอ่านสำหรับเด็ก โดยเฉพาะบทอ่านที่รัฐเป็นผู้กำกับ ดูแล บทความเรื่องนี้จึงเป็นความพยายามของผู้วิจัยที่ต้องการชี้ชวนให้เห็นถึงกลไกบางประการที่บทอ่านภาษาพาที่กำลังนำเสนอผ่านลักษณะการใช้โวหารภาพพจน์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างแยบคาย

8.2 ข้อเสนอแนะ

8.2.1 ควรศึกษาการใช้โวหารภาพพจน์ในแบบเรียนเล่มอื่นของกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้นักเรียนใช้ประกอบการเรียน เช่น วรรณคดีลำนำ วิถีภาษา ฯลฯ ว่ามีการใช้โวหารภาพพจน์ในลักษณะใดบ้าง และทำให้เกิดจินตภาพอย่างไร

8.2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบการใช้โวหารภาพพจน์ของแต่ละระดับว่าใช้เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

รายการอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2563). หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2563). หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2563). หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2563). หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2563). หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- กฤษทิกา ซาพิมล. (2557). การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลหนังสือดีเด่นของสำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานรางวัลแว่นแก้ว และรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ระหว่างปีพุทธศักราช 2546- 2555 (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- จินตนา ไบกาชฎี. (2542). เทคนิคการเขียนหนังสือสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- ดวงมน จิตรจำนง. (2541). สุนทรียภาพในภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สยาม.
- ธเนศ เวศร์ภาดา. (2549). หอมโลกรวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.
- ปฐมชัย ณะเนตร. (2552). ศึกษาการใช้ภาษาในหนังสือการ์ตูนเรื่องรามเกียรติ์ ฉบับรามาวตาร (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

- ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2555). *หลักการเขียนนิจารณ์วรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน
- รุ่งฤดี แผลงศร. (2561). *รายงานวิจัยเรื่องการใช้ภาพพจน์ในสารคดีท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รุ่งฤดี แผลงศร. (2564). *กระบวนการจินตภาพในความเรียงของนิวกลม*. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สุจิตรา จงสถิตวัฒนา. (2558). *เจิมจันทร์กังสดาล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- อิงอร สุพันธุ์วณิช. (2554). *วรรณกรรมวิจารณ์: ร้อยกรองปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.

ระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาในจาริกยโศตราศรมสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1¹

พระมหาถาวร งามจันทร์²

กั้วล คัชชีมา³

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏในจาริกยโศตราศรมในสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 (พ.ศ.1432-1453) จำนวน 5 หลัก ซึ่งเป็นอาศรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ได้ข้อสรุปว่า ระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาสามารถจัดเป็น 5 หัวข้อ ดังนี้ (1) อาจารย์ผู้สอนซึ่งมีทั้งนักบวชและคฤหัสถ์ (2) นักศึกษาเป็นนักบวชเท่านั้น มีกฎระเบียบและมีวัตรปฏิบัติเคร่งครัด (3) วิชาที่สอนมีทั้งด้านภาษาและคัมภีร์ในศาสนา (4) อุปกรณ์การศึกษา ปรากฏการจัดสรรอุปกรณ์สำหรับนักศึกษาใช้บันทึกข้อมูล (5) ผู้สนับสนุนการศึกษา เป็นกษัตริย์มอบหมายให้มีการจัดนิเทศถวาย ซึ่งข้อมูลระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาเหล่านี้จะปรากฏร่องรอยในศาสนสถานสืบต่อมาจนกระทั่งสมัยหลัง

คำสำคัญ: การศึกษา; จาริก; ยโศตราศรม; ระเบียบ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต หัวข้อ ‘การศึกษาวิเคราะห์จาริกยโศตราศรมของพระเจ้ายโศวรมันที่ 1’ หลักสูตรสาขาวิชาจาริกภาษาไทยและภาษาตะวันออก ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

² นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาจาริกภาษาไทยและภาษาตะวันออก ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ติดต่อได้ที่ thavornngamchan@gmail.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาจาริกภาษาไทยและภาษาตะวันออก ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ติดต่อได้ที่ kangvol@gmail.com

Regulations about Education in Yashodharashrama Inscriptions in the Period of King Yashovarman I¹

Phramaha Thavorn Ngamchan²

Kangvol Khatshima³

Abstract

This article is aimed to study the regulations about education which appear in Yashodharashrama Inscriptions in the period of King Yashovarman I (C.889-910). This investigation will focus on five inscriptions which belong to the temples of Brahmanism and Buddhism. It was found that the regulations about education could be classified into five sections as follows: (1) Teachers were priests and laypersons. (2) Students were only priests who strictly adhered to their disciplines (3) Subjects were Grammatical and Religious subjects. (4) Educational equipment was allocated to students for recording (5) Educational supporters were kings who sponsored daily food. Information of the regulations about education above also appears in religious sites in later periods.

Keywords: Education; Inscription; Yashodharashrama; Regulation

¹ This article is a part of the Master's thesis entitled 'An Analytical study of Yashodharashrama Inscriptions of King Yashovarman I' in Epigraphy in Thai and Oriental Languages Program, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

² Master's Student, Epigraphy in Thai and Oriental Languages Program, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, e-mail: thavornngamchan@gmail.com

³ Assistant Professor Dr., Epigraphy in Thai and Oriental Languages Program, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, e-mail: kangvol@gmail.com

บทนำ

อาศรม เป็นคำสันสกฤตหมายถึงสถานที่อยู่ของฤาษีหรือนักบวช, ห้องหรือกุฏิของนักบวชหรือมุนีผู้ปลื้กวิเวก, ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของศาสนาพราหมณ์ 4 ได้แก่ พรหมจารี, คฤหัสถ์, วานปรสัถ์, สันยาสิ (Williams, 2011, p.158) พจนานุกรมศัพท์สถาปัตยกรรมอินเดีย ให้ความหมายคำว่า ‘อาศรม’ หมายถึง วัดอาราม, สถานพำนักนักบวช, ที่อยู่อาศัย, สิ่งปลูกสร้างทางศาสนาอันประกอบด้วยวัดอารามเป็นส่วนประกอบหลัก มีบ่อน้ำ, ห้องครัว, โรงทาน, เรือนรับแขก, ภัณฑาคาร, โรงเลี้ยงโค, หอประชุม, ห้องประดับตกแต่งสำหรับบูชาเทพ, เรือนนอน, โรงเรือนอื่น ๆ, สวนดอกไม้, สวนผลไม้, และกำแพงล้อมรอบเป็นส่วนประกอบรอง (Acharya, 1927, p. 72)

พระเจ้ายโศวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1432-1453) เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์แล้วทรงดำเนินตามรอยพระราชบิดาโดยสร้างสิ่งปลูกสร้างทางศาสนาและสิ่งปลูกสร้างที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะเหมือนกับพระราชบิดา นอกจากนี้พระองค์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างอาศรมด้วย ตามข้อมูลจารึก Thnal Baray K.280¹ และจารึก Lolei K.323 พระองค์ทรงสร้างอาศรม 100 แห่ง ประดิษฐานไว้ทั่วอาณาจักร (Bergaine, 1893, p. 434, 398) ปัจจุบันจารึกยืนยันถึงการมีอยู่ของอาศรมในเมืองพระนคร 4 แห่ง² และอาศรมนอกเมืองพระนครอีก 17 แห่ง³ (Vachon, 2015) รวมเป็นจารึกประจำอาศรม 21 หลัก ในอดีตสิ่งปลูกสร้างทางอาศรมสร้างจากวัสดุที่ไม่คงทนบอบสลายตามกาลเวลาไม่เหลือร่องรอยและหลักฐานปรากฏ ส่วนปรังค์ปราสาทสร้างจากอิฐ หิน ศิลาแลงซึ่งเป็นวัสดุคงทนจึงปรากฏร่องรอยเหลือเป็นหลักฐาน อาศรมที่ทรงสร้างมีชื่อว่า ‘ยโศธราศรม’ ซึ่งได้ชื่อตามพระนามของพระองค์ (Maxwell, 2014) จารึกประจำอาศรมดังกล่าวแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มจารึกอักษร 2 แบบ (Digraphic) ทั้ง 2 ด้านของจารึกมีข้อความเดียวกัน แต่ใช้อักษรต่างชนิดจารในแต่ละด้าน คือด้าน 1 จารด้วยอักษรขอมโบราณ และอีกด้านของจารึกจาร

¹ ในบทความฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจารึกเป็นอักษรโรมันตาม Chhom Kunthea ซึ่งให้รายชื่อจารึกไว้ในภาคผนวกของดุษฎีนิพนธ์ ชื่อ ‘Le rôle du Sanskrit dans le développement de la langue khmère: Une étude étude épigraphique du VIe au XIVe siècle.’ ตามด้วยทะเบียนจารึก K. และหมายเลข.

² ได้แก่ จารึก K.279, K.290, K.701, K.1228

³ ได้แก่ จารึก K.42, K.45, K.47, K.57, K.95, K.101, K.110, K.223, K.309, K.323, K.346, K.362, K.479, K.1005, K.1092, K.1093, K.1223.

ด้วยอักษรนาครี¹ ซึ่งคล้ายกับอักษรที่ใช้กันอยู่ในภาคเหนือของอินเดีย (Briggs, 1951, p.107) จารึกกลุ่มนี้มี 17 หลัก ในจำนวนนี้ จารึก 16 หลักมีข้อความเหมือนกันในแต่ละด้านมีข้อความ ยาว 49-50 โสลก ยกเว้นโสลกที่ 36 มีชื่อเทพประจำอาศรมแตกต่างกัน ส่วนจารึกอีก 1 หลัก คือจารึก Lolei K.323 มีข้อความแตกต่างและจำนวนโสลกมากกว่าจารึกอีก 16 หลักดังกล่าว มี 93 โสลก จารด้วยอักษร 2 แบบ (Bergaigne, 1893, pp. 391-93)

กลุ่มจารึกอักษรนาครี จารึกกลุ่มนี้ใช้อักษรนาครีล้วนในการจารข้อความ มี 4 หลัก ได้แก่ จารึก Prei Prasat K.279, จารึก Prasat Tep Pranam K.290, จารึก Prasat Kamnap K.701, และ จารึก Kok Ta Soeng K.1228 จารึก 4 หลักนี้ แต่ละหลักมีข้อความ 4 ด้าน ด้านละ 27 โสลก รวม 4 ด้านมี 108 โสลก (Bergaigne, 1893, pp. 412-14; Coedès, 1908, pp. 203-08; 1932, p. 88) จารึกทั้ง 4 หลักสร้างไว้ประจำอาศรมแต่ละแห่งมีที่ตั้งอยู่ในเมืองพระนคร อาศรมแต่ละแห่งสร้างไว้เพื่อประโยชน์ใช้สอยสำหรับผู้นับถือลัทธิศาสนาต่างกัน ได้แก่ ลัทธิผู้นับถือพระวิษณุ, ลัทธิผู้นับถือพุทธ, และอีก 2 แห่ง ลัทธิผู้นับถือพระศิวะ โดยหัวหน้าอาศรมแต่ละแห่งต้องคอยดูแลบริหารบุคลากรและดูแลแขกผู้เข้าใช้ประโยชน์ในอาศรมและร่วมกันดูแลโยธาสาธารณะ หรือบารายตะวันออก ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของเมืองหลวงด้วย (Estève and Soutif, 2010, p. 332)

จารึกยโสธรราชธรรมทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว มีโครงสร้างเนื้อหาประกอบด้วย (1) บทพระนามพจน์ กล่าวนอบน้อมพระศิวะ พระวิษณุ พระพรหม พระพุทธเจ้า (2) เนื้อหาส่วนที่สรรเสริญสายราชวงศ์ของกษัตริย์ (3) เนื้อหาส่วนที่สรรเสริญพระเจ้าโยศวรมันที่ 1 โดยตรง (4) เนื้อหาว่าด้วยกฎระเบียบอาศรม (5) เนื้อหาว่าด้วยพระราชประสงค์และคำสาปแช่ง-อำนาจพร เนื้อหาจารึกดังกล่าวบันทึกด้วยภาษาสันสกฤตประพันธ์เป็นฉันทลักษณ์ มีองค์ประกอบด้านวรรณศิลป์ตามหลักกลองการมีคุณค่าทางด้านภาษาวรรณคดี นอกจากนี้ ยังมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีด้วย โดยเฉพาะเนื้อหาตอนว่าด้วยระเบียบการบริหารอาศรม ข้อมูลกล่าวถึงระเบียบบุคลากรอาศรมที่คอยดูแลอาศรม แขกหรือบุคคลภายนอกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในอาศรม รวมทั้งนักบวชที่อาศัยอยู่ประจำในอาศรมเพื่อทำการสอนและศึกษาเล่าเรียน แสดงให้เห็นร่องรอยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมสมัยนั้น ข้อมูลดังกล่าวจึงมีคุณค่าด้านสังคมวัฒนธรรม

¹ อักษร 'นาครี' เป็นอักษรที่มีพัฒนาการมาจากอักษรสมัยราชวงศ์คุปตะ หรืออักษรพรมหิคุปตะ มีชื่ออยู่ในอินเดียแถบเหนือ นักวิชาการเรียกอักษรชนิดนี้อีกชื่อหนึ่งว่า 'อักษรแบบอินเดียเหนือ' อักษรที่พัฒนามาจากสมัยคุปตะนี้ แยกออกเป็น 3 สาขาปรากฏตามถิ่นต่างๆ ของอินเดีย สาขาตะวันตกเฉียงเหนือมีชื่อว่า 'อักษรศรธา' สาขาตะวันตกเฉียงใต้และตอนกลาง มีชื่อว่า 'นาครี' อักษรนาครีนี้ ต่อมาพัฒนาเป็นอักษรนั้นทินาครี และเทวนาครีตามลำดับ สาขาตะวันออก มีชื่อว่า 'กุฎิละ' ดูเพิ่มเติมใน Richard Solomon (1998, pp. 33-47).

ประเพณีด้วย อาศรมเป็นองค์กรศาสนาในสังคมเขมรโบราณซึ่งต้องมีการบริหารและจัดการด้วยความเอาใจใส่อย่างดีเพื่อให้เกิดประโยชน์สำหรับทุกคนที่เกี่ยวข้อง การศึกษาระเบียบในอาศรมซึ่งได้ออกแบบและการบริหารจัดการไว้จึงมีความสำคัญ แม้ว่าจารีกยโศตราศรมจะมี 21 หลัก แต่จารีกยบางหลักมีข้อความซ้ำกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลจารีกยมาศึกษาเพียง 5 หลัก โดยมุ่งศึกษาข้อมูลจารีกยโศตราศรมด้านระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏในอาศรมเป็นหลัก

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏในจารีกยโศตราศรมสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1

ขอบเขตของการศึกษา

จารีกยโศตราศรมสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 ที่มีการค้นพบในปัจจุบันจำนวน 21 หลัก มีการตีพิมพ์เผยแพร่แล้วจำนวน 17 หลัก ในจำนวนนี้มีจารีกยโศตราศรมจำนวน 13 หลักที่ปรากฏข้อความซ้ำกัน ได้แก่ จารีก Preah Ongkar K.42, จารีก Kuhear Preah Vihear K.45, จารีก Vat Kandal K.47, จารีก Vat Ha K.57, จารีก Preah Theat Preah Srei K.101, จารีก Preah Theat Kthom K.110, จารีก Prasat Ta Siev K.223, จารีก Preah Ko K.309, จารีก Prasat Neak Buos K.346, จารีก Huei Thmo K.362, จารีก P'aniet K.479, และจารีก Vat Phu K.1005 ส่วนจารีกยโศตราศรมที่เหลืออีกจำนวน 4 หลักปรากฏข้อความไม่ซ้ำกัน ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจารีกยจำนวน 4 หลักดังกล่าว และจารีกอีก 1 ในจำนวน 13 หลักดังกล่าว ซึ่งเป็นฉบับอักษรโรมันเป็นเอกสารชั้นต้นในการศึกษา ได้แก่

จารีก Phnom Preah Bat K.95, จารีก Prei Prasat K.279, จารีก Lolei K.323 รวบรวมโดย Auguste Barth และ Abel Bergaigne ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2436 (1893) ในหนังสือ 'Inscriptions Sanscrites de Campa et du Cambodge'

จารีก Prasat Tep Pranam K.290 ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2451 (1908) ในวารสาร 'Journal asiatique',

จารีก Prasat Kamnap K.701 ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2475 (1932) ในวารสาร 'Bulletin de l'École Française d'Extrême-Orient (BEFEO)'

ขั้นตอนการศึกษา

1. รวบรวมข้อมูลจารึกยโสธรราชธรรมซึ่งเป็นเอกสารชั้นต้นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ปริวรรตจารึกยโสธรราชธรรมภาษาสันสกฤตจากอักษรโรมันเป็นอักษรไทย
3. แปลข้อมูลจารึกยโสธรราชธรรมภาษาสันสกฤตที่ปริวรรตไว้เป็นภาษาไทย
4. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลด้านระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏในจารึกยโสธรราชธรรม
5. นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Documentary Research)

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยใช้ชื่อจารึกเป็นอักษรโรมันตาม Chhom Kunthea (2018) ที่ให้รายชื่อจารึกเขมรไว้ในภาคผนวกของงานวิจัยชื่อ 'Le rôle du Sanskrit dans le développement de la langue khmère: une étude épigraphique du VIe au XIVe siècle.' โดยไม่ได้ถ่ายทอดชื่อจารึกเป็นอักษรไทย ยกเว้นจารึกบางหลักที่มีชื่อใช้ในภาษาไทยอยู่แล้ว เช่นจารึก 'สตักก้อกรม'

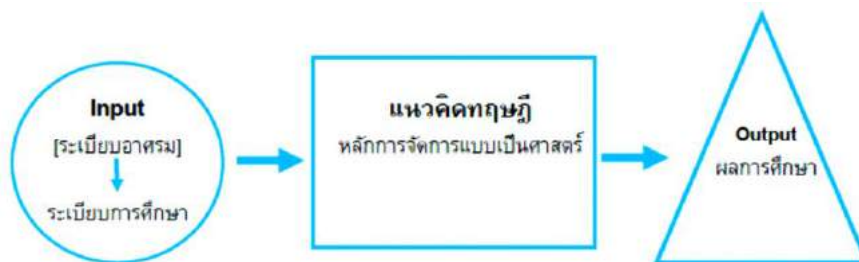
ผู้วิจัยอ้างจารึกต้นฉบับที่ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทยในบทความนี้ โดยอ้างทะเบียนจารึกและตามด้วยตัวเลขลำดับของโคลงในจารึกหลักนั้นๆ เช่น (K.701.61-62) หมายถึง 'จารึก Prasat Kamnap K.701 โคลงที่ 61-62'

กรอบแนวคิด

การศึกษาระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาในจารึกยโสธรราชธรรมซึ่งเป็นระเบียบตอนหนึ่งในตอนว่าด้วย 'ระเบียบการบริหารอาศรม' ระเบียบนี้เป็นพระราชโองการ (ศาสน) ของพระเจ้ายโสธรมณีที่ 1 ประกาศไว้ในจารึกซึ่งเป็นจารึกประเภทกัลปนา คำว่า 'กัลปนา' เป็นคำนามสตรีลิงค์ แปลว่า 'การทำ, การสร้าง, การเตรียม' (Williams, 2011, p. 263) ซึ่งมาจากรากศัพท์ '√กฤป' แปลว่าทำให้เป็นระบบ, จัดการให้เป็นระเบียบอย่างดี, ทำให้เหมาะสมและสอดคล้อง (Williams, 2011, p. 308) อาศรมเป็นหน่วยองค์กรด้านศาสนาในสังคมเขมรโบราณมีระเบียบการบริหารและการจัดการภายในองค์กรตามที่กำหนดไว้ในกัลปนา อาศรมเป็นองค์กรที่มีโครงสร้างดำเนินกิจการโดยบุคคลผู้มาทำกิจกรรมร่วมกัน ผู้วิจัยใช้แนวคิด 'หลักการจัดการแบบเป็นวิทยาศาสตร์' เป็นกรอบในการศึกษา

เฟรดเดอริก วินสโลว์ เทย์เลอร์ (1911) (Frederic Winslow Taylor) เป็นอดีตวิศวกรเครื่องจักรกลและผู้จัดการโรงงานอุตสาหกรรมคิดหลักการบริหารจัดการแบบวิทยาศาสตร์และทำการทดลองในภาคสนามได้ข้อสรุปเป็นทฤษฎี ‘หลักการจัดการแบบเป็นวิทยาศาสตร์’ ทฤษฎีหลักการจัดการของ Taylor มี 4 หลักการสำคัญ ได้แก่ (1) นำวิธีแบบใหม่ที่เป็นศาสตร์มาใช้เป็นมาตรฐานในการบริหารแทนวิธีเดิม (2) คัดเลือกบุคลากรและฝึกฝนบุคลากรตามศาสตร์ (3) พัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพฝึกรอบมให้คำแนะนำขั้นตอนการทำงานเพื่อให้เกิดผลดีที่สุด (4) สร้างความร่วมมือแบ่งงานระหว่างผู้จัดการและฝ่ายลูกจ้างอย่างเท่าเทียม Taylor (1911, p. 8) นำเสนอหลักการบริหารจัดการแบบเป็นศาสตร์ดังกล่าวต่อสมาคมวิศวกรเครื่องจักรกลอเมริกา แต่ก็เสนอว่าทฤษฎีสามารถประยุกต์ใช้ได้กับการจัดการในองค์กรอื่นด้วย เช่น สถาบันธุรกิจ การค้า วัดอาราม สถาบันสงเคราะห์ มหาวิทยาลัย ฯลฯ ทั้งขนาดเล็กและใหญ่

อาศรมในเขมรโบราณสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 เป็นองค์กรศาสนาซึ่งพระองค์เป็นผู้สถาปนา (ยชมานะ) พร้อมกับกัลปนากำหนดระเบียบบริหารไว้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับทุกฝ่าย อาศรมที่พระองค์สถาปนาเป็นการทำบุญและเป็นหน้าที่ (ธรรม) ที่พระองค์ทำสำเร็จเกิดเป็นผลประโยชน์กับประชาชนของพระองค์ (K.701.104) การอาศัยกรอบแนวคิดการบริหารองค์กรแบบเป็นศาสตร์ของ Taylor อาจทำให้เห็นมุมมองการบริหารอาศรมเด่นชัดขึ้น กล่าวคือ น่าจะทำให้ทราบว่าการบริหารทรัพยากรด้านต่างๆในอาศรม เช่น ทรัพยากรบุคคล, ทรัพยากรวัตถุ, ทรัพยากรด้านความรู้ มีระเบียบการบริหารจัดการอย่างไรในอดีต การศึกษาระเบียบการบริหารอาศรมโดยเฉพาะระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาซึ่งเป็นระเบียบในตอนว่าด้วยการบริหารอาศรมผ่านกรอบแนวคิดระเบียบหลักการบริหารจัดการแบบเป็นศาสตร์ของ Taylor นี้จัดเป็นกรอบแนวคิดตามรูปดังต่อไปนี้

ผลการศึกษา

จากการศึกษาวิเคราะห์ผู้วิจัยพบข้อมูลระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาในอาศรมสามารถแบ่งได้เป็น 5 หัวข้อ ดังนี้ (1) อาจารย์ ระเบียบกล่าวถึงนักบวชและคฤหัสถ์ผู้มีความรู้เป็นอาจารย์สอน (2) นักศึกษา ระเบียบกล่าวถึงนักบวชผู้เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติและศีลเอาใจใส่ในการศึกษา (3) วิชาที่สอน ระเบียบระบุถึงวิชาความรู้ของอาจารย์มีทั้งวิชาด้านภาษาและศาสนา (4) อุปกรณ์การศึกษา นักศึกษาได้รับการจัดสรรอุปกรณ์การศึกษาเพื่อใช้บันทึกข้อมูล (5) ผู้สนับสนุนการศึกษา กษัตริย์อุปถัมภ์การศึกษาโดยมอบหมายให้หัวหน้าอาศรมจัดนิเทศถวายประจำทุกวัน

ภูมิหลังร่องรอยการศึกษาในเขมรโบราณ

ร่องรอยการศึกษาในเขมรโบราณปรากฏหลักฐานในจารึก โดยอาณาจักรเขมรโบราณได้รับอิทธิพลด้านการศึกษาจากศาสนาพราหมณ์ ปรากฏหลักฐานการติดต่อระหว่างพราหมณ์และบัณฑิตชาวอินเดียกับอาณาจักรเขมรโบราณมาตั้งแต่อดีต พราหมณ์หลายท่านอพยพจากต่างถิ่นมาตั้งหลักแหล่งในอาณาจักรเขมร เช่น พราหมณ์ทุรคสวามีจากทักซิณาท (อินเดีย) แต่งงานกับธิดาของพระเจ้าอิตานวรมันที่ 1 พราหมณ์ชื่อศักรสวามีจากมัยเทศ (อินเดีย) แต่งงานกับเจ้าหญิงโสภายาธิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 1 กษัตริย์เขมรโบราณนับถือพราหมณ์ เพราะเป็นผู้มีความรู้ในคัมภีร์และศาสตร์ต่างๆ สามารถประกอบพิธีกรรมเพื่อประโยชน์แก่อาณาจักรและต่อกษัตริย์เองด้วยจึงเป็นที่โปรดปราน (Sharan, 1974, p. 4; Jacobsen, 2008, pp. 34-35) จารึก Veal Kantel K.359 กล่าวถึงพราหมณ์อาภุติสวามีผู้รอบรู้ในคัมภีร์สามเวท ได้แต่งงานกับพระกนิษฐาของพระเจ้าภวรวรมันที่ 1 ถวายคัมภีร์มหาภารตะ คัมภีร์รามายณะ คัมภีร์ปุราณะ พร้อมทั้งจัดให้มีการสวดและบอกคัมภีร์ทุกวัน (Barth, 1885, pp. 28-31; Goodall, 2017, pp. 132-34) ในจารึกสตึกกัทธม K.235 กล่าวถึงพราหมณ์หิรัณยทามะทำพิธีสถาปนาองค์เทวราชาถวายแก่พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 หลังจากนั้นได้ถ่ายทอดความรู้ในคัมภีร์ที่ใช้ทำพิธีนั้นแก่พราหมณ์ศิวไกวัลยะโดยการสวดคัมภีร์ให้ฟังตั้งแต่ต้นจนจบ และพราหมณ์ศิวไกวัลยะก็ได้จดบันทึกความรู้ที่ไว้อธิษฐานต่อพิธีประจำองค์เทวราชาสืบมา¹ (Chakravarti, 1980, p. 95) ต่อมาพราหมณ์ชเยนทรบัณฑิตผู้สืบสายมาจากตระกูลพราหมณ์ศิวไกวัลยะได้สอนวิชาหลาย

¹ 'วราหฺมณ โนะ ปฺรยฺยหนฺ วฺระ วินาติช นโยตฺตฺระ สำโมห ศิริศฺเจท สฺยงฺ มน สฺวตฺ ต มฺข จฺงฺ ปิ สฺรฺ สิฺรฺ ปิ ปฺรยฺยยานฺ เสตงฺ อญฺ ศิวไกวัลย นฺ คิ...'

แขนง เช่น วิชาในคัมภีร์สหิธานตะ คัมภีร์ไวยากรณ์ คัมภีร์ธรรมศาสตร์ และประกอบพิธีที่ศึกษาให้พระเจ้าอุทยาทิตยวรมันที่ 2 ด้วย (1980, pp. 178-79) จารึก Phnom Bayang K.853 กล่าวถึงพราหมณ์ที่ชื่ออมรภาวะมีความฉลาดสามารถเป็นบัณฑิตขุดสระและสร้างรูปเคารพพระศิวะพร้อมกับการสร้างศาลาประดิษฐานไว้ พระเจ้ายโศวรมันที่ 1 ได้แต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ในอินทราศรม (Coedès, 1937, p. 257) จารึก Prasat O Romduol K.659 กล่าวถึง ‘วาปปรมาจารย์’ ได้รับพระบรมราชานุญาตสร้างศาสนสถานและสถาปนาศิวลึงค์และกัลปนาผลประโยชน์ให้ลูกและหลานผู้เข้ามาบวชเพื่อศึกษาธรรมและดูแลรักษาธรรมมิลิทธิในผลประโยชน์ที่ได้กัลปนาไว้’ (Coedès, 1953, pp.143-46)

จะเห็นได้ว่าข้อมูลในจารึกบางหลักกล่าวถึงการสวดคัมภีร์ กล่าวถึงการสอนโดยวิธีสวดให้ผู้เรียนฟัง ส่วนผู้เรียนใช้วิธีการจดบันทึก ขั้นตอนในการสอนอาจมีพิธีกรรมมาเกี่ยวข้องเช่น พิธีที่ศึกษา วิชาที่ใช้สอนมีกล่าวถึงคัมภีร์ต่าง ๆ ที่สืบทอดมาจากอินเดีย ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นญาติของผู้สร้างเทวสถานเข้ามาบวชเพื่อเรียนธรรมและสืบทอดธรรม บางท่านได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์ให้รับผิดชอบเป็นอาจารย์ ข้อมูลจารึกแต่ละหลักดังกล่าวให้ข้อมูลเพียงร่องรอยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบางแง่มุม แต่ยังไม่มีการกล่าวถึงระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยพบว่าในตอนว่าด้วยกฎระเบียบในจารึกยโศวราศรมมีกล่าวถึงบุคคลที่ระบุได้ว่าเป็นอาจารย์สอนและคุณสมบัติด้านความรู้ของอาจารย์ กล่าวถึงนักศึกษาที่มีวัตรปฏิบัติเหมือนพรหมจารีซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในระบบอาศรม 4 ในศาสนาพราหมณ์ กล่าวถึงระเบียบการถวายอุปการณการศึกษา และยังกล่าวถึงการกำหนดปัจจัยสนับสนุนในแต่ละวันด้วย ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นกฎระเบียบที่วางไว้อย่างเป็นระบบเพื่อสนับสนุนการศึกษาในอาศรม

1. อาจารย์ผู้สอน

บุคลากรในอาศรมมีหลายแผนกโดยมีหัวหน้าอาศรม (กุลราชยักษะ, กุลปติ) ในแต่ละอาศรมเป็นผู้ควบคุมดูแลบังคับบัญชาหัวหน้าแต่ละแผนก ในด้านการศึกษาข้อมูลจารึกกล่าวถึงอาจารย์ซึ่งหัวหน้าอาศรมต้องคอยดูแลเอาใจใส่ตามศักดิ์ศรีความรู้ของแต่ละท่าน ในคัมภีร์ธรรมศาสตร์นิยามความหมายของอาจารย์ไว้ว่า ‘พราหมณ์ผู้ทำพิธีอุปนัยให้ศิษย์ สอนพระเวทสอนขั้นตอนพิธีกรรม และสอนวิชาการหัสยะให้ศิษย์ จึงได้ชื่อว่าเป็นอาจารย์’ (Olivelle, 2005, p.

¹ ‘กฺวเน เจา ต ปานฺวาสู นี ปี ตฺยง ธารุมม ปี ปริपाल คิ ธรรมม คิ ต อาจฺ มาณฺ คฺกุส...’

102) อาจารย์เป็นตำแหน่งสำคัญในราชสำนัก ในคัมภีร์ธรรมศาสตร์บางเล่มได้บรรยายถึงพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ในตอนเช้าหลังตื่นบรรทมจะต้องขอพรจากอาจารย์ก่อน หลังจากนั้นจึงขอพรจากพราหมณ์ผู้ทำพิธีและปุโรหิตเป็นลำดับ (Willis, 2009, p. 219) จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าอาจารย์มีความสำคัญในด้านการสอนเป็นหลักและกษัตริย์ก็ให้ความสำคัญกับอาจารย์เป็นลำดับแรก ในจารึกยโศตราศรมกล่าวถึงพราหมณ์ผู้เป็นแขกในแต่ละอาศรมเมื่อเข้ามาในบริเวณอาศรมจะได้รับการปรนนิบัติดูแลโดยบุคลากรในอาศรม โดยยึดคุณสมบัติด้านความรู้และหน้าที่ของแต่ละท่านเป็นเกณฑ์ในการได้รับสิทธิในการดูแลก่อนหลัง พราหมณ์เหล่านี้ข้อมูลระบุด้วยว่ามีตำแหน่งเป็นอาจารย์สอนซึ่งระเบียบบ่งชี้ว่าจะได้รับการปรนนิบัติดูแลเป็นพิเศษดีกว่าอาจารย์ท่านอื่นที่ไม่ได้ทำการสอน ระเบียบในอาศรมยังกำหนดตำแหน่งอาจารย์ใหญ่และตำแหน่งอาจารย์คฤหัสถ์ไว้ในแต่ละอาศรมด้วย แม้ว่าอาศรมทั้ง 3 จะมีระเบียบคล้ายกันแต่ก็มีข้อแตกต่างกันด้านวิชาความรู้ของอาจารย์แต่ละลัทธิ ลักษณะและคุณสมบัติของอาจารย์ไวษณวศาสตร์ อาจารย์ในพราหมณาศรม และอาจารย์ในเสาศตาศรม มีดังนี้

1.1 อาจารย์ผู้สอนในไวษณวศาสตร์

ศาสนาพราหมณ์ไวษณพนิกายแม้จะมีนิกายย่อยหลายสาขาแต่ในไวษณวศาสตร์เรียกผู้นับถือพระวิษณุซึ่งเป็นนักบวชหรืออาจารย์รวมถึงศาสนิกด้วยชื่อว่าภาควัต (K.701.73) ซึ่งแต่เดิมหมายถึงผู้นับถือบูชาพระवासुเทพและพระกฤษณะซึ่งคือเทพองค์เดียวกันเป็นเทพสูงสุด (Flood, 1996, p. 123) นอกจากนี้ยังปรากฏอาจารย์ผู้มีวิชาความรู้ในลัทธิปัญจราตระ ซึ่งเป็นลัทธิในกลุ่มไวษณพนิกายเช่นเดียวกัน โดยศาสนิกกลุ่มนี้นับถือพระนารายณ์เป็นเทพสูงสุด ดังข้อมูล

ไตรวิทยานนตรี ปุชย	อาจารย์ยสุ ส จ ศาพทิกะ
เอกวิทโภย วิเศษณ	พรหมจรัยจรสุ ตถา
ปญจราตรวิธานชญาต	ศพทศาสตรวิทสุ ตถา
อธยาปกั วิเศษณ	ตถายามาจารย์ยมจรุจเยต

ลำดับต่อจากอาจารย์ผู้รู้ไตรเพท ฟิงเคารพอาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ไวยากรณ์นั้น บรรดาอาจารย์ผู้รู้วิชาอย่างเดียว ฟิงเคารพอาจารย์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์เป็นพิเศษ ฟิง

ปรนนิบัติอาจารย์ผู้ทำการสอนเป็นพิเศษกว่าอาจารย์ผู้รู้พิธีในคัมภีร์ปัญญาตราและอาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ไวยากรณ์ทั้งสองนั้น (K.701.61-62)¹

ข้อความกล่าวถึงอาจารย์ในไวยวงศาตรมมีความรู้ในไตรเพทจะได้รับการปรนนิบัติดูแลในอาศรมก่อนกว่าอาจารย์ท่านอื่น ลำดับต่อมาเป็นอาจารย์ผู้มีความรู้ในคัมภีร์ไวยากรณ์ ส่วนอาจารย์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์จะได้รับการปรนนิบัติดูแลเป็นพิเศษกว่าอาจารย์ผู้มีวิชาความรู้อย่างเดียว อาจารย์ผู้ทำการสอนจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษกว่าอาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ปัญญาตราและคัมภีร์ไวยากรณ์ อาจารย์ในไวยวงศาตรมนอกจากมีคุณสมบัติด้านวิชาความรู้แล้ว ยังมีวัตรปฏิบัติถือพรตพรหมจรรย์อีกด้วย แสดงให้เห็นว่าอาจมีพรหมณ์และอาจารย์ที่ไม่ได้เป็นนักบวชในไวยวงศาตรมด้วย ข้อมูลกล่าวถึงคัมภีร์ปัญญาตราแสดงให้เห็นว่ามีนักบวชลัทธินี้ในไวยวงศาตรม ลัทธิปัญญาตราเชื่อว่าได้ชื่อมาจากคัมภีร์ศตปถพรหมณะซึ่งกล่าวถึงการทำยัชญพิธีที่ใช้เวลาต่อเนื่องกัน 5 คืน (Flood, 1996, p. 121) ศาสนิกกกลุ่มนี้นับถือพระนารายณ์เป็นเทพสูงสุด มีคัมภีร์ปัญญาตราสंहิตาเป็นบันทึกคำสอนประจำลัทธิ จากข้อมูลการจัดลำดับอาจารย์ในไวยวงศาตรมตามลำดับคุณสมบัติความรู้ได้ ดังนี้ อาจารย์ผู้รู้ไตรเพท, อาจารย์ผู้ทำการสอน, อาจารย์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์, อาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ไวยากรณ์-อาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ปัญญาตรา ลักษณะของอาจารย์ในไวยวงศาตรมแม้ปรากฏว่านับถือลัทธิปัญญาตราแต่ก็ยังนับถือคัมภีร์พระเวท (ไตรวิทยา) ศาสนิกกกลุ่มนี้เรียกชื่อว่าภาควัต

1.2 อาจารย์ผู้สอนในพรหมณาศรม

พรหมณาศรมเป็นชื่ออาศรมของผู้นับถือพระศิวะ² ศาสนิกไศวนิกายในเขมรโบราณมีจำนวนมากกว่าศาสนิกไวยวงศาตรมและศาสนิกพุทธศาสนา เพราะไศวนิกายเป็นลัทธิที่มีผู้นับถือมากในสมัยนั้น จะสังเกตได้จากการสร้างอาศรมสำหรับศาสนิกกกลุ่มนี้ 2 แห่ง³ อีก

¹ ในบทความนี้ผู้วิจัยใช้อักษรย่อในวงเล็บ (K.701.61-62) K.701 หมายถึง K. = อักษรโรมันย่อของคำว่า Khmer ตามด้วยหมายเลข 701 = เลขทะเบียนจารึก, และตามด้วยหมายเลข 61-62 = โศลก/ฉันทลักษณ์ลำดับที่. หมายเลขอื่นก็ทำนองเดียวกัน

² อาศรมของผู้นับถือพระศิวะอีกแห่งคือ 'มาเหศวราศรม' มีจารึกที่วางกฎระเบียบสำหรับอาศรมนี้ คือจารึก Kok Ta Soeng K.1228 (Estève and Soutif, 2010, pp. 331-32, not) เป็นรูปแบบเดียวกับจารึกอีก 3 หลักที่ผู้วิจัยใช้ศึกษา แต่ยังไม่มีการตีพิมพ์เผยแพร่

³ อาศรมทั้ง 4 แห่งตั้งอยู่ด้านใต้บารายตะวันออก เป็นอาศรมไศวนิกาย 2 แห่งได้แก่ 'พรหมณาศรม' และ 'มาเหศวราศรม' อาศรมไวยวงศาตรม 1 แห่งคือ 'ไวยวงศาตรม' และอาศรมพุทธศาสนา 1 แห่งคือ 'เสาดตาศรม' ดูรายละเอียดสถานที่ตั้งอาศรมทั้ง 4 เพิ่มเติมใน Christophe Pottier (2003, pp. 199-208)

เหตุผลหนึ่งอาจเป็นเพราะไศวนิกายมีการแบ่งเป็น 2 กลุ่มตามลัทธิย่อยของไศวนิกาย ดังข้อมูลที่จะกล่าวถึงต่อไป มีการระบุถึงอาจารย์ผู้นับถือพระศิวะและอาจารย์ปาศุปตะในอาศรมนี้พร้อมกัน ดังนี้

ไศวปาศุปตอาจารย์เยา	ปุษยา เวปธาทรนุตรม
ตโยศ จ ไวยากรณ์	ปุษนีโย 'ธิกั ภเวต๓
ไศวปาศุปตชฎาน-	ศพทศาสตุรวีทำ วระ
อาจารย์โย 'ธยาปกศ เศรษฐ-	มตร มานโย วราศรเม๓

อาจารย์ไศวะและอาจารย์ปาศุปตะจะได้รับความเคารพเป็นลำดับต่อจากพราหมณ์ อาจารย์ผู้รู้ไวยากรณ์จะได้รับความเคารพดียิ่งกว่าอาจารย์ไศวะและอาจารย์ปาศุปตะนั้น อาจารย์ผู้ประเสริฐทำการสอน ในอาศรมอันประเสริฐ ณ ที่นี้ จะได้รับความเคารพอย่างดียิ่งกว่าในบรรดาอาจารย์ผู้รู้ในคัมภีร์ไศวะคัมภีร์ปาศุปตะและคัมภีร์ไวยากรณ์. (K.279.60-61)

ข้อมูลกล่าวถึงลำดับอาจารย์แต่ละท่านในรูปแบบเดียวกันกับระเบียบในไวษณวศรมดังกล่าวข้างต้น กล่าวถึงอาจารย์ไศวะและอาจารย์ปาศุปตะในรูปทวิพจน์ (ไศวปาศุปตอาจารย์เยา) จะได้รับการปรณินิบัติดูแลต่อจากพราหมณ์สังเกตได้ว่าไม่ได้ระบุว่าพราหมณ์มีความรู้ในไตรเพทในโคลกข้างต้นเหมือนกับระเบียบในไวษณพนิกาย (K.701.61) ลำดับต่อมากล่าวถึงอาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ไวยากรณ์จะได้รับการปรณินิบัติดูแลดีกว่าอาจารย์ 2 ท่านดังกล่าว ต่อจากนั้นกล่าวถึงอาจารย์ผู้ทำการสอนจะได้รับการปรณินิบัติดูแลดีกว่าอาจารย์ทั้ง 3 ท่านดังกล่าว ข้อมูลที่กล่าวถึงอาจารย์ไศวะและอาจารย์ปาศุปตะในรูปทวิพจน์ แสดงว่ามีนักบวชในไศวนิกายที่นับถือลัทธินี้และนักบวชไศวนิกายทั่วไป ปาศุปตะ¹เป็นลัทธิไศวนิกายที่เก่าแก่ที่สุด มีแยกเป็น 2 สาย ได้แก่ 'อติมารคะ' มุ่งไปสู่ความหลุดพ้นนักบวชเท่านั้นสามารถปฏิบัติตามทางสายนี้ 'มันตรมารคะ' เป็นทางมุ่งไปสู่ความหลุดพ้นโดยวิธีมีนัตระหรือบทธมนต์ศาสนิกทั้งนักบวชและคฤหัสถ์สามารถปฏิบัติตามทางสายนี้ได้ (Flood, 1996, p. 155) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็น

¹ คำว่า 'ปาศุปตะ' เป็นคำสมาสของ ปาศุ+ปต >ปติ หมายถึง 'เจ้าแห่งสัตว์-พระศิวะ' เป็นชื่อของลัทธิไศวนิกายผู้นับถือพระศิวะเป็นใหญ่ มีความเชื่อว่า พระศิวะผู้เป็นใหญ่ 'ปติ' เป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งในจักรวาลแสดงบทบาทปรากฏตัว คงสภาพ ซึมซับ ซ่อนเร้น และประทานความเมตตา สัตว์ทุกหมู่เหล่า 'ปาศุ' ถูกพันธนาการไว้เพราะมลทิน กรรม และมายา การจะหลุดพ้นจากสังสารวัฏซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของมายาหรือปรากฏการณ์ทางนามธรรมและรูปธรรมในสากลจักรวาลได้ ต้องเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระศิวะด้วยวิถีทางและพิธีกรรมในแต่ละลัทธิ (Flood, 1996, p. 163)

ว่าไศวนิกายในเขมรโบราณมีกลุ่มผู้นับถือลัทธินี้ 2 กลุ่ม คือกลุ่มศาสนิกปาศุปตะและศาสนิกไศวะทั่วไป ทั้ง 2 กลุ่มน่าจะมีวัตรปฏิบัติและพิธีบูชาแตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่รวมกลุ่มและไปมาหาสู่กันได้

1.3 อาจารย์ผู้สอนในเสาคตาศรม

เสาคตาศรมเป็นชื่ออาศรมทางพุทธศาสนาสร้างขึ้นสำหรับผู้นับถือพระสุคต ชื่อ 'สุคต' เป็นพระนามที่ใช้เรียกพระพุทธรูปเจ้าอีกชื่อ พุทธศาสนิกในเสาคตาศรมไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นชาวพุทธหรือพุทธศาสนาลัทธิใด ข้อมูลกล่าวถึงอาจารย์ในเสาคตาศรม ดังนี้

วิทยายุทธ ทุริชาต กิจจิ-	ทูนมาจารย์ยมจรุจเยต
พุทธชฎานวิหิ ศาพุท	ทุวิวิทน ทุ วิเศษตะ
พุทธชฎานวิธานชฎาศ	ฉพุทศาสตร์วิทสุ ตถา
อทุชยาปก วิเศษเนณ	ตาทายามาจารย์ยมจรุจเยต

(หัวหน้าอาศรม) ฟังปรนนิบัติอาจารย์แต่ละท่านลดหลั่นกันตามลำดับต่อจากพราหมณ์ผู้มีความรู้ แต่ฟังปรนนิบัติอาจารย์ผู้รู้วิชา 2 อย่าง คืออาจารย์ผู้รู้พุทธชฎานและอาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ไวยากรณ์เป็นพิเศษ ฟังปรนนิบัติอาจารย์ผู้ทำการสอนเป็นพิเศษกว่าอาจารย์ผู้รู้พิธีในคัมภีร์พุทธชฎานและอาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ไวยากรณ์นั้น (K.290.57-58)

ข้อมูลกล่าวถึงหัวหน้าอาศรมควรปรนนิบัติดูแลอาจารย์ในเสาคตาศรมแต่ละท่านต่อจากพราหมณ์ผู้มีความรู้ลดหลั่นกันตามลำดับ อาจารย์ผู้รู้ในพุทธชฎานและอาจารย์ผู้รู้คัมภีร์ไวยากรณ์จะได้รับการดูแลเป็นพิเศษกว่า ส่วนอาจารย์ผู้ทำการสอนจะได้รับการดูแลอย่างดียิ่งกว่าอาจารย์ผู้รู้วิชาทั้ง 2 ดังกล่าว ระเบียบการต้อนรับตามลำดับศักดิ์ศรีของอาจารย์เหมือนกันกับไวษณวาศรมและพราหมณาศรม แตกต่างกันที่ไม่ได้ระบุว่าอาจารย์ในเสาคตาศรมนับถือลัทธิใดในศาสนาพุทธ ข้อมูลกล่าวถึงอาจารย์ผู้รู้วิธีในคัมภีร์พุทธชฎาน (พุทธชฎานวิธานชฎ) หรืออาจแปลได้อีกความหมายหนึ่งว่า 'วิธีในคัมภีร์พุทธศาสตร์' แปลตามรูปศัพท์หมายถึงผู้รู้พิธีในความรู้ของพุทธ (ศาสตร์) โดย 'ชฎาน' แปลว่าความรู้พร้อมความหมายกับคำว่า 'วิฑูยา' ใกล้เคียงกับคำว่า 'ศาสตร์' ซึ่งแปลว่า ศาสตร์, คำสอน, คัมภีร์ (Williams, 2011, p. 963, 1069) แต่ก็ยังไม่สามารถกำหนดได้ว่าเป็นศาสตร์หรือลัทธิย่อยไหนในพุทธศาสนา แตกต่างในไวษณวาศรมซึ่งคำใกล้เคียงกันนี้สามารถระบุได้ว่าเป็นลัทธิปัญจราตระ และในพ

ราชมณฑลสามารถระบุได้ว่าเป็นलिथिपासुपते ซึ่งลัทธิทั้ง 2 ดังกล่าวนี้น่าสนใจในด้าน
ต้นตระกูล

1.4 อาจารย์ใหญ่และอาจารย์คฤหัสถ์

จารึกนอกจากกล่าวถึงอาจารย์สอนในแต่ละอาศรมดังกล่าวแล้ว ยังกล่าวถึงคฤหัสถ์
ผู้มีบทบาทเป็นอาจารย์ และระเบียบยังกล่าวถึงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ประจำอาศรมด้วย ดัง
ข้อมูล

อาจารย์ยวทู คฤหัสถ์ โป	มานนีโย วหุศุระตะ
อภยาตคฤศนาณญจ	ปรา วิฑเยติ มานวม
อชญาปกวิทคชสย	ศีลสัวรรณสย จ
ชานนชญาปกสย ตรีน	กल्पเยต ปริจารกาน

แม้คฤหัสถ์ผู้มีการศึกษามากก็พึงได้รับความเคารพเหมือนอาจารย์ และบรรดา
ความรู้ที่ได้เรียนมาความรู้ที่ดีที่สุดได้แก่คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์. (K.701.63,
K.279.62, K.290.59) พึงกำหนดคนรับใช้จำนวน 3 คน สำหรับอาจารย์ใหญ่ผู้เป็น
นักปราชญ์ในหมู่อาจารย์และเป็นผู้สำรวจระวางในศีล (K.701.101, K.290.99)

ข้อความกล่าวถึงบุคคลผู้เป็นคฤหัสถ์ถ้ามีความรู้มากก็สามารถเป็นอาจารย์ใน
อาศรมได้ (อาจารย์วทู) ความรู้ที่เป็นเกณฑ์ในการต้อนรับดูแลเป็นพิเศษคือความรู้ในคัมภีร์มานว
ธรรมศาสตร์ ซึ่งมีเนื้อหาว่าด้วยการปกครองเป็นหลัก อาจารย์คฤหัสถ์อาจมีความรู้ด้านศิลปะ
อื่นๆ อีกด้วย ซึ่งเป็นความรู้ที่อาจารย์ผู้เป็นนักบวชไม่มี ระเบียบยังกำหนดให้มีตำแหน่งอาจารย์
ใหญ่ในแต่ละอาศรมด้วย โดยคุณสมบัติคือนักปราชญ์ในหมู่อาจารย์ ตำแหน่งนี้กำหนดให้มี
คนรับใช้ประจำ 3 คน หน้าที่ของอาจารย์ใหญ่ในอาศรมนอกจากเป็นอาจารย์สอนแล้ว อาจมี
หน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการด้านการศึกษาเป็นหลักด้วย

จากข้อมูลอาจจัดบุคคลที่เป็นอาจารย์ในอาศรมแต่ละนิกายได้เป็นแผนกดังนี้
อาจารย์ใหญ่ นอกจากมีหน้าที่ในการสอนแล้วยังอาจมีหน้าที่ในการบริหารเกี่ยวกับการศึกษา
อาจารย์ทั่วไป มีความรู้ด้านไวยากรณ์และคัมภีร์แต่ละนิกายที่ตนสังกัด อาจารย์ผู้มีหน้าที่
สอน ตำแหน่งนี้อาจทำหน้าที่สอนประจำและจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษดีกว่าอาจารย์ท่านอื่น
อาจารย์คฤหัสถ์ ตำแหน่งนี้มีหน้าที่สอนเกี่ยวกับวิชาการทางโลก ในแต่ละอาศรมมีการจัด

ตำแหน่งอาจารย์เหมือนกัน ยกเว้นวิชาการด้านศาสนาซึ่งแตกต่างกันตามลัทธิในแต่ละอาศรม

2. นักศึกษา

แม้ว่าระบบวรรณะและระบบอาศรมในศาสนาพราหมณ์จะไม่ส่งอิทธิพลในทางโครงสร้างสังคมเขมรโบราณมากนัก แต่ระบบอาศรมยังส่งอิทธิพลปรากฏร่องรอยให้เห็นในด้านการศึกษาตามข้อมูลจารึกนักบวชมีอำนาจและบทบาทในด้านการศึกษาที่คล้ายแบบแผนระบบอาศรม 4 ของศาสนาพราหมณ์ โดยปรากฏวัตรปฏิบัติบางข้อของนักบวชซึ่งต้องทำพิธีตรีสังฆยาซึ่งเป็นพิธีสำคัญสำหรับคนวรรณะสูง 3 วรรณะในศาสนาพราหมณ์ผู้ต้องเข้าพิธีอุปนัยน์ หรือขั้นตอนการเป็นนักศึกษา นอกจากนี้ นักบวชในอาศรมยังต้องมีอาจารย์รักษาศีลตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน มีคุณสมบัติถือพรตไม่ยุ่งเกี่ยวกับการงานทางโลก หมั่นฝึกหัดตนเอาชนะอินทรีย์ เข้าจำพรรษาในช่วงฤดูฝน บริโภคอาหารมือเดียวจึงจะสมควรพักอาศัยอยู่ในอาศรม ดังข้อมูล

ตรีสังฆยวิธิสสังกตาศ	ศีลาธยยนตตฺประ๑
คฤหสฤกรมมณิรมมฤตตะ	ศศฺวทินทฺริยนิคฺรหะ ¹
วรัชสาสนนุยศยิตา	เอภกฤเตน ชีวินะ
เอววิธา ภาควตา	วาสตุยา ไวยณฺวาศฺรเม ²

นักบวชทั้งหลายผู้เคร่งครัดในพิธีตรีสังฆยา มีความเคร่งครัดในศีลและตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน เป็นผู้พ้นจากการงานของคฤหัสถ์ ผู้เอาชนะอินทรีย์ตลอดเวลา ในช่วงฤดูฝน ภาควัตทั้งหลาย (นักบวช) ไม่พึงไปนอนที่อื่นดำรงชีวิตอยู่โดยอาหารมือเดียว เป็นผู้สมควรพักอาศัยอยู่ในไวยณฺวาศฺรเม (K.701.72-73, K.279.71-72, K.290.69-70)

ข้อมูลกล่าวถึงนักบวชพราหมณ์ผู้นับถือพระวิษณุ มีชื่อว่าภาควัต ส่วนในพราหมณาศรมระบุนักบวชผู้นับถือพระศิวะว่าพราหมณะ (K.279.73) นักบวชในศาสนาพุทธระบุชื่อเป็นภิกษุ (K.290.72) ระเบียบในอาศรมทั้ง 3 เหมือนกันแต่ชื่อเรียกนักบวชต่างกันตามลัทธิ เมื่อพิจารณาคุณสมบัติของนักบวชเหล่านี้แล้ว น่าจะเป็นผู้ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการทางโลก หรือเป็นผู้

¹ ข้อความในจารึก Prei Prasat K.279.71 และจารึก Prasat Tep Pranam K.290.69 แตกต่างจากโคลกนี้โดยใช้ข้อความว่า ‘ยตโย วิชิตฺนทฺริยยะ’

² ข้อความใน 2 บาทสุดท้ายของโคลกนี้แตกต่างกับข้อความในจารึก Prei Prasat K.279.72 เป็น ‘เอววิธา’ ปียตโย วาสตุยา พฺราหฺมณฺวาศฺรเม’ และจารึก Prasat Tep Pranam K.290.70 เป็น ‘สฺวธฺรมฺมกรฺมมสฺกตาสฺ เตวาสตุยา เสาคตฺวาศฺรเม’

หลุดพ้นจากการงานในบ้านเรือน ‘ฤทธสุภกรรมนิรมุกต’ นอกจากจะต้องทำพิธีตรีสังฆยาทุกวันแล้ว จะต้องสำรวมอินทรีย์หรือฝึกอินทรีย์จนสามารถควบคุมกายและจิตใจได้ ‘อินุทริยนิครห’ นำสังเกตว่าภิกษุในพุทธศาสนาก็ทำพิธี ‘ตรีสังฆยา’ ด้วย คุณสมบัติของนักบวชทั้ง 3 นิกายมีคุณสมบัติวัตรปฏิบัติในช่วงฤดูฝนไม่ไปนอนที่อื่น ‘อนนุยศยิตา’ กินอาหารมือเดียว ‘เอภกภต’ ข้อแตกต่างระหว่างนักบวชพุทธกับนักบวชพราหมณ์ 2 นิกาย คือ นักบวชพุทธมีคุณสมบัติด้านวัตรปฏิบัติคือ ‘ผู้มีใจยึดมั่นในหน้าที่และการงานของตน’ (สุวรรณมกรรมมสกุต) ส่วนนักบวชในลัทธิพราหมณ์ไม่มีคุณสมบัติด้านนี้ ในไวษณวศาสตร์และพราหมณาศรมใช้คำว่า ‘เอววิธา’ แปลว่า มีวิธีหรือขั้นตอนอย่างนี้แทน วัตรปฏิบัติของนักศึกษาทั้ง 3 นิกายที่ใกล้เคียงกับวัตรปฏิบัติของพรหมจารีในศาสนาพราหมณ์ที่ควรกล่าวถึง คือการทำพิธีตรีสังฆยา

การทำพิธีตรีสังฆยา

คำว่า ‘ตรีสังฆยา’ เป็นคำสมาสประกอบขึ้นจากศัพท์ ตรี+สนฺธฺย แปลว่าสิ่งที่เชื่อมต่อกัน 3 เวลา หมายถึงเวลาในตอนเช้าก่อนแสงอาทิตย์ขึ้นมาเชื่อมต่อกัน หรือเวลาพลบค่ำ เวลาเที่ยงวัน และเวลาพลบค่ำ (Kane, 1941, p. 312) พิธีนี้เป็นวัตรปฏิบัติของชนวรรณะสูง 3 วรรณะในอินเดียโบราณซึ่งต้องเข้าพิธีอุปนัยนี้อยู่ในขั้นตอนอาศรมพรหมจารีเพื่อศึกษาเล่าเรียน เมื่อเข้าพิธีอุปนัยแล้วจะได้ชื่อเป็นพราหมณ์ ‘ทฺวิช’ อาจารย์ต้องสอนบทมนต์ในพระเวทให้นักศึกษาผู้อยู่ในขั้นตอนนี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้สามารถทำพิธีตรีสังฆยาได้ บทมนต์ที่สำคัญได้แก่ ‘บทคายตรีจันท์’ สำหรับทำพิธีในตอนเช้าก่อนพระอาทิตย์ขึ้น ‘บทสทวิตรีจันท์’ สำหรับทำพิธีในตอนเที่ยง ‘บทสรสวตีจันท์’ สำหรับทำพิธีในตอนพลบค่ำ (1941, p. 313) พิธีตรีสังฆยาอันเป็นวัตรปฏิบัติของนักบวชโดยเฉพาะผู้ต้องเข้าพิธีอุปนัยอันกำหนดไว้เฉพาะสำหรับชนวรรณะสูงในศาสนาพราหมณ์ เป็นที่น่าสังเกตว่าระเบียบของนักบวชในพุทธศาสนาหรือเสาคตาศรมก็ระบุพิธีตรีสังฆยาเป็นวัตรปฏิบัติของนักบวชกลุ่มนี้ด้วย พิธีดังกล่าวแสดงให้เห็นร่องรอยการศึกษาแบบพราหมณ์ที่ยังปรากฏเป็นวัตรปฏิบัติของนักศึกษาในอาศรมสมัยเขมรโบราณ

จากข้อมูลสามารถระบุระเบียบของนักศึกษาในอาศรมทั้ง 3 นิกายได้เป็น ระเบียบเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติประจำวัน คือการทำพิธีตรีสังฆยา อาจารย์ความประพฤติคือเคร่งครัดในศีลและเอาใจใส่ในการศึกษา ฝึกหัดควบคุมอินทรีย์ คุณสมบัติเฉพาะตัวคือไม่ยุ่งเกี่ยวกับการงานทางโลก ไม่ไปนอนที่อื่นในช่วงพรรษา ดำรงชีพด้วยอาหารมือเดียว

3. วิชาที่สอน

จารึกไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบว่าด้วยวิชาที่สอน แต่ให้ข้อมูลคุณสมบัติของอาจารย์ผู้ทำการสอนในแต่ละอาศรม อาศัยข้อมูลที่ระบุคุณสมบัติด้านความรู้ของอาจารย์แต่ละนิกาย ทำให้ทราบว่าอาจารย์แต่ละท่านมีความรู้ในศาสตร์ด้านใดบ้าง โดยระเบียบเน้นถึงอาจารย์ผู้สอนจะได้รับการปรนนิบัติดูแลเป็นพิเศษ ดังนั้น คุณสมบัติความรู้ของอาจารย์ผู้สอนที่จารึกระบุไว้จึงมีความสำคัญสามารถจำแนกความรู้ของอาจารย์ในแต่ละอาศรมเป็นวิชาที่ใช้สอนในอาศรมได้ดังนี้

3.1 วิชาด้านภาษา

ในอาศรมทั้ง 3 นิกายระบุถึงอาจารย์ผู้มีความรู้ในคัมภีร์ไวยากรณ์โดยใช้ศัพท์ว่า 'ศัพททิก', 'ไวยากรณ์', 2 คำนี้เป็นคุณศัพท์ใช้เป็นคำขยายในที่นี้ขยายคุณสมบัติของอาจารย์ ส่วน 'ศัพทศาสตร์' เป็นคำนามและเป็นชื่อคัมภีร์ศัพทศาสตร์หรือไวยากรณ์ ไม่ได้ระบุว่าเป็นตำราไวยากรณ์ชนิดใด แต่ในเขมรโบราณนิยมใช้ภาษาสันสกฤตเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้บันทึกข้อมูลคัมภีร์ต่างๆ นอกจากภาษาเขมรโบราณซึ่งเป็นภาษาถิ่นที่ใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวันเป็นปกติ และกวีเขมรโบราณนิยมสรรเสริญกษัตริย์เป็นผู้มีความรู้ไวยากรณ์โดยใช้คัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตของปาณินิเป็นเกณฑ์เปรียบเทียบ (K.279.42) ดังนั้น คัมภีร์ไวยากรณ์ที่อาจารย์ใช้สอนในอาศรมน่าจะเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตของปาณินิ เชื่อกันว่าปาณินิเป็นชาวตักศิลาแถบอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือประพันธ์คัมภีร์ไวยากรณ์ชื่อ 'อักษราชยาณี' เป็นสูตรไวยากรณ์กระชับ 4000 กว่าสูตรแบ่งเป็น 8 บท (Macdonell, 2007, p. xi; Basham, 1954, p.164, 388) จะสังเกตได้ว่าระเบียบให้ความสำคัญกับอาจารย์ผู้มีความรู้ด้านไวยากรณ์เป็นพิเศษกว่าอาจารย์ผู้มีความรู้ในคัมภีร์ปาศุปตะและคัมภีร์ปัญจراتระซึ่งเป็นคัมภีร์ด้านศาสนา

3.2 วิชาด้านศาสนา

ข้อมูลนอกจากระบุความรู้ของอาจารย์ในแต่ละอาศรมเชี่ยวชาญในคัมภีร์ไวยากรณ์แล้ว ยังระบุความรู้ด้านศาสนาด้วย ในไวยัชณวาทรมกล่าวถึงอาจารย์ผู้มีความรู้ในไตรเพท (ไตรวิฑูยา) (K.701.61) และความรู้ในคัมภีร์ปัญจراتระ (ปัญจราตรวิธานชฎ) (K.701.62) ในพ

ราหมณาศรมกล่าวถึงอาจารย์ผู้มีความรู้ในคัมภีร์ไศวะและคัมภีร์ปาศุปตะ (ไศวาปาศุปตชฎาน) (K.279.61) ในเสาคตาศรมกล่าวถึงอาจารย์ผู้มีความรู้ในคัมภีร์พุทธชฎาน (พุทธชฎาน วิชาชฎาน) (K.290.58) สังเขปโดยย่อของคัมภีร์แต่ละนิกาย ดังนี้ คัมภีร์ไตรเพท หรือพระเวท 3 ประกอบด้วย 'ฤคเวท' เป็นคัมภีร์รวมบทสวดสรรเสริญเทพประพันธ์ขึ้นราว 1500 ปีก่อนคริสต์ศักราช 'ยชุรเวท' เป็นคัมภีร์รวมบทสวดที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีประพันธ์ขึ้นหลังฤคเวท 'สามเวท' เป็นคัมภีร์รวมบทสวดที่นำเนื้อหาในฤคเวทมาจัดเรียงใหม่เพื่อใช้ในพิธีสวด (Basham, 1954, p. 232) คัมภีร์ปัญจราตระ หรือ 'ปัญจราตรสังหิตา' ประพันธ์ขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 7-8 มีคัมภีร์สำคัญในกลุ่มนี้ 3 เล่ม ได้แก่ 'เปาษกรสังหิตา' 'สาตตวตสังหิตา' 'ชยาชยสังหิตา' ลักษณะเนื้อหาว่าด้วย 'จักรวาลวิทยา, พิธีศึกษา, พิธีกรรม, มंत्रะ, และการสร้างเทวสถาน' ไชษณพนิกายลัทธิปัญจราตระเน้นไปที่พิธีกรรมแบบตันตระ ส่วนไวษณพนิกายกลุ่มภาควัตเน้นไปที่ัชฌยพิธีแบบพระเวท (Flood, 1996, pp.121-22) คัมภีร์ปาศุปตะ หรือ 'ปาศุปตสูต' เชื่อว่าอาจารย์ลกุลิศะประพันธ์ขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 มีคัมภีร์ 'ปัญจารถาภาษยะ' ของเกาณทีนยะผู้อธิบายความของสูตนี้ (Chemburkar and Kapoor, 2018, p. 46) ทั้งไวษณพนิกายลัทธิปัญจราตระและไศวานิกายลัทธิปาศุปตะมีเนื้อหาคำสอนเกี่ยวกับตันตระเชื่อในคัมภีร์ของตนว่าเป็นคัมภีร์ประเภท 'ศรุต' พระคัมภีร์และพระวิษณุเปิดเผยและประทานให้โดยตรง สืบทอดและสอนกันจากครูสู่ศิษย์ (Flood, 1996, pp. 158-59) ส่วนคัมภีร์ในเสาคตาศรมไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นลัทธิใดระบุแต่เป็นความรู้ด้านพิธีในพุทธศาสนา

3.3 วิชาด้านการปกครอง

ข้อมูลกล่าวถึงระเบียบในอาศรมทั้ง 3 นิกายโดยกำหนดการดูแลต้อนรับอาจารย์คฤหัสถ์ผู้เข้ามาในอาศรมตามความรู้ของแต่ละท่านเป็นเกณฑ์ในการต้อนรับก่อนหลัง อาจารย์คฤหัสถ์นี้เป็นพหูสูตหรือเป็นบัณฑิต (วหุศรุต) แสดงว่าเป็นผู้มีความรู้หลายศาสตร์ แต่ข้อมูลระบุเฉพาะคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ (มานว) เท่านั้นเป็นวิชาที่ดีที่สุด (K.701.63, K.279.62, K.290.59) คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ เป็นคัมภีร์ที่มีอายุเก่าที่สุดในบรรดาคัมภีร์ประเภทสมฤติ เชื่อว่าประพันธ์ขึ้นราว 200 ปีก่อนคริสต์ศักราชถึงคริสต์ศตวรรษที่ 3 (Basham, 1954, p. 112; Flood, 1996, p. 56) โครงสร้างคัมภีร์มี 12 บท โดยเฉพาะบทที่ 7-9 มีเนื้อหาว่าด้วยการปกครองหรือหลักราชธรรมและหลักกฎหมาย (MacClish, 2018, p. 256) การกำหนดให้มีตำแหน่งอาจารย์คฤหัสถ์ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ด้านการปกครองในแต่ละอาศรมแสดงให้เห็นว่าศาสตร์ด้านนี้มีความสำคัญที่จะต้องเรียนรู้นอกจากศาสตร์ด้านภาษาและศาสนา

จากข้อมูลอาจจำแนกวิชาที่ใช้อยู่ในอาศรมทั้ง 3 แห่งเป็น 3 สาขา ได้แก่ (1) วิชาด้านภาษา เป็นวิชาเกี่ยวกับศัพทศาสตร์หรือไวยากรณ์ (2) วิชาด้านศาสนา เป็นวิชาที่เน้นไปที่ความรู้ในคัมภีร์ศาสนาของแต่ละนิกาย (3) วิชาด้านการปกครอง เป็นวิชาที่ปรากฏในคัมภีร์มานาวธรรมศาสตร์อาจารย์คฤหัสถ์เป็นผู้สอน

4. อุปกรณ์การศึกษา

จารึกไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการเรียนการสอน ให้รายละเอียดเฉพาะปัจจัยเครื่องเขียนซึ่งในแต่ละวันที่อาจารย์และนักศึกษาจะได้รับการจัดสรรถวายประจำวัน แต่มีการกล่าวถึงอุปกรณ์การศึกษา ทั้งอาจารย์และนักศึกษาจะได้รับการจัดสรรอุปกรณ์การศึกษาและเครื่องประกอบพิธีถวาย อุปกรณ์เหล่านี้เป็นเครื่องมือในการบันทึกข้อมูลซึ่งเกี่ยวข้องกับ การศึกษา ทั้งนี้ระเบียบยังกำหนดให้มีคนจัดหาอุปกรณ์และคนช่วยบันทึกข้อมูลและดูแลรักษาหนังสือที่ได้จารไว้เรียบร้อยแล้วด้วย

ริกตปตฺตฺรํ มขิม มฤตฺตฺสนํ	ททฺยทฺธเยตฺตฺสทฺธเว
โกชฺยํ วิเศษเยทฺ เทเศ	กาเล ปณฺโณจฺตฺสเว ตธา
ปรุยฺยายปริจฺจฺรยฺยารุห-	เมตาวตฺ ปริกฺลปิตฺม
ทาสีทาสฺนุ ตทฺภโยะ	ปภุชโยะ ศุภฺลภุชฺณโยะ
เทวา เลขเกา ราชกฺฎิ-	ปาเลา ปุสฺตฺกรกฺฎิเณา
ตามุพฺพลิเกา จ ปานีเย-	หาเรา ษฏฺ ปตฺตฺรการกาะ

พึงให้โบลานเปล่า หมักผงดำ และเหล็กจาร แก่นักเรียนผู้เป็นคนดี พึงให้อาหารเป็นพิเศษในสถานที่เมื่อมีเทศกาลรื่นเริง 5 อย่างด้วย (K.701.87, K.279.87, K.290.84)

พึงกำหนดทาสหญิงทาสชายผู้ควรแก่การรับใช้ผลัดเปลี่ยนเวรกันจำนวนเท่านี้ ในปักษ์ทั้งสองคือข้างขึ้นและข้างแรม ได้แก่ ผู้เขียน 2 คน คนดูแลราชกฏ 2 คน คนดูแลหนังสือ 2 คน คนจัดหาใบพลู 2 คน คนตักน้ำดื่ม 2 คน คนทำโบลาน 6 คน (K.701.97-98, K.290.95-96)

ข้อความดังกล่าวเป็นระเบียบกำหนดคนรับใช้ในอาศรมไว้ โดยผลัดเปลี่ยนเวรกัน กำหนดเวลาข้างขึ้นและข้างแรม กำหนดไว้แต่ละแผนก ได้แก่ แผนกคนจาร 2 คน ‘เลขก’ แผนกคนรักษาราชกฏ 2 คน ‘ราชกฏपाल’ แผนกคนรักษาห้องสมุด 2 คน ‘ปุสฺตฺกรกฺฎิ’ แผนกคนจัดหาใบพลู 2 คน ‘ตามุพฺลิก’ แผนกคนจัดหาน้ำดื่ม 2 คน ‘ปานีเยหาร’ แผนกคนทำโบลาน 6

คน 'ปตฺตฺรการก' จากข้อมูลทำให้ทราบว่า ไบลานเป็นวัสดุใช้บันทึกข้อมูล ระเบียบในแต่ละ
อาศรมกำหนดให้มีคนจดหาไบลาน 6 คนต่อปักข์ ระเบียบยังกำหนดให้จัดสรรอุปกรณ์ที่ใช้ใน
การบันทึกข้อมูล 'ได้แก่ ไบลานเปล่า 'ริกฺตปตฺตฺร' หมึกดำ 'มฺยิ' เหล็กจาร 'มฺฤษฺหา' โดย
อุปกรณ์ทั้ง 3 ชนิดนี้ หัวหน้าอาศรมต้องจัดถวายแก่นักศึกษาประจำ โดยนักศึกษาน่าจะใช้
อุปกรณ์เหล่านี้ในการบันทึกข้อมูลความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากอาจารย์ ระเบียบยัง
กำหนดให้มีคนบันทึกข้อมูล 2 คนในแต่ละปักข์ คนที่ผลัดเปลี่ยนเวรกันในแต่ละปักข์น่าจะมี
ความชำนาญในการจารบันทึกข้อมูลได้ช่วยนักศึกษบันทึกข้อมูลลงในไบลานอีกชั้นตอน
ระเบียบยังกำหนดให้มีคนจัดเก็บรักษาหนังสือ 2 คนต่อปักข์ในแต่ละเดือน หนังสือที่จัดเก็บ
รักษาน่าจะได้มีการบันทึกข้อมูลเรียบร้อยแล้ว

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่ามีขั้นตอนการจัดหาอุปกรณ์และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ เริ่ม
จากกำหนดคนจดหาไบลาน กำหนดคนที่จะบันทึกข้อมูล จัดอุปกรณ์การเขียนและบันทึก ได้แก่
ไบลานเปล่า หมึกดำ เหล็กจาร ถวายแก่นักเรียนซึ่งนักเรียนก็ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้จาก
อาจารย์เพื่อมาบันทึกข้อมูลลงในไบลานอีกที เมื่อบันทึกข้อมูลเสร็จแล้วก็กำหนดคนเฝ้ารักษา
อย่างดี

5. การสนับสนุนการศึกษา

ข้อมูลจารึกมีระเบียบกำหนดให้หัวหน้าอาศรมจัดสิ่งของและอาหารถวายแก่อาจารย์และ
นักศึกษา สิ่งของสำหรับถวายทุกวันเป็นเครื่องอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวัน สิ่งของ
สำหรับถวายทุก 4 เดือนเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้สอยและอุปกรณ์สำหรับพิธีกรรมสำหรับอาจารย์ผู้
สูงวัย ทั้งนี้อาจารย์และนักศึกษามีหน้าที่ในการสอนและศึกษาเล่าเรียนเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังมี
การกำหนดจำนวนสิ่งของถวายตามช่วงอายุด้วย รายละเอียดสิ่งของถวายในอาศรมมีดังนี้

ไวยุทธ วาลวุฒฑาทยา	เย สทาธยเน รตะ
เอเตชามยตี วฤตติ	ททาตวยา ปฺรติวาสรม
จตวารี ทนตกาษฺฐานี	ตถาษฺฐ กุรมฺภาณิ จ
ตณฺฑูลารุชานกานนญจ	ษฺษฏิสฺ ตมฺพุลกานิ จ
ทีปิกามุษฺฎิเรกา จ	ตไถธฺไสยกปฺลกะ
ตานยาจารย์ยาย เทยานิ	ตไถว พฺรหฺมจาริเณ ¹

ในทุก ๆ วัน ฟังถวายเครื่องยังชีพจำนวนมาก แก่นักบวชไวยุทธผู้เป็นหนุ่มและผู้สูงอายุเป็นต้น ผู้ยินดีในการศึกษาเล่าเรียนสม่ำเสมอ ฟังถวายไม้ชำระฟัน 4 ด้าม หมา 8 ลูก ข้าวที่ได้จากข้าวสารครึ่งอาคมกะ ใบพลู 60 ใบ ใต้สำหรับตามไฟ 1 อัน และห่อเชื้อเพลิง 1 ห่อ แก่อาจารย์และแก่นักศึกษา (K.701.75-77, K.279.73-75, K.290.72-74)

ข้อมูลกล่าวถึงระเบียบการถวายปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ (วฤตติ) แก่อาจารย์และนักศึกษา (อาจารย์-พฺรหฺมจาริน) ในไวยุทธวาทกรรม สิ่งของถวายมีเครื่องอุปโภคจำพวกไม้ชำระฟัน 4 ด้าม (ทนตกาษฺฐ) ใต้ไฟและห่อเชื้อเพลิงอย่างละชุด (ทีปิกามุษฺฎิ, เอชปฺล) เครื่องบริโภคน้ำข้าวสาร (ตณฺฑูล) ครึ่งอาคมกะ หมา (กุรมฺ) 8 ลูก ใบพลู (ตมฺพุล) 60 ใบ ข้อมูลระเบียบในพราหมณากรรมและเสาศาตรากรรม (K.279.73-75, K.290.72-74) ก็มีจำนวนสิ่งของถวายเท่ากัน แตกต่างแต่การใช้ศัพท์เรียกบุคคลในพราหมณากรรมใช้คำว่า นักบวชผู้เป็นพราหมณ์ (พฺรหฺมณฺยติ) ส่วนในเสาศาตรากรรมใช้ศัพท์เรียกบุคคลว่า นักบวชผู้เป็นภิกษุ (ภิกษุ ยติ) ซึ่งต่างจากไวยุทธวาทกรรมใช้คำว่า 'ไวยุทธ' นอกจากนี้ ในแต่ละอาศรมยังกำหนดชุดปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพชนิดเดียวกันดังกล่าวข้างต้นถวายแก่อาจารย์และนักศึกษาเป็นจำนวนที่แตกต่างกันตามช่วงอายุ ด้วย ได้แก่ ถวายไม้สีฟัน 3 ด้าม อาหารที่ทำด้วยข้าวสาร 1 ปรสตะ ใบพลู 40 ใบ หมา 6 ลูก ใต้สำหรับตามไฟ 1 อัน ห่อเชื้อเพลิง 1 ห่อ แก่นักบวชผู้สูงอายุทั้งหมด (K.701.78-79, K.279.77-78, K.290.75-76) ส่วนนักบวชหนุ่มกำหนดถวายปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพชนิดเดียวกัน แต่ลดจำนวนลง ดังนี้ ถวายไม้สีฟัน 2 ด้าม ข้าวสารที่แบ่งได้ (กินได้) 1 ปรสตะ ใบพลู 30 ใบ หมา 4 ลูก ใต้ไฟ 1 ด้าม ห่อเชื้อเพลิง 1 ห่อ แก่นักบวชหนุ่ม (K.701.80-81, K.279.79-80, K.290.77-78) จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าสิ่งของที่ถวายเป็นเครื่องอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวัน

¹ ข้อความบาทสุดท้ายโคลงนี้ตรงกับจารึก Prei Prasat K.279.75 แต่เนื้อความซ้ำชุด และตรงกับจารึก Prasat Tep Pranam K.290.74 ซึ่งใช้คำว่า '..ปรยตฺนตะ' แทน.

การถวายอุปกรณ์เครื่องใช้สอยและอุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม

ข้อมูลจารึกมีระเบียบกำหนดให้หัวหน้าอาศรมจัดสิ่งของเครื่องใช้สอยทั่วไปและอุปกรณ์ใช้สอยสำหรับพิธีกรรมในบางอาศรมถวายแก่อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ผู้สูงวัยตลอดระยะเวลา 4 เดือน ตามข้อมูลดังนี้

จตุรุมมาโสโปโภคารุห์	ฉฏฐูปาคุณีภาชนมฺ
อาจารย์ยาโยกโค โททายาช	ชยายเส สาดตุตวตา จ
ภสุมาคมณ ชฎาศุทธิ	กษารภสุมาคมณฺ ตถา
เอกนฺ ตทภาชนนฺ รูป-	ภาชนํ วหุณีภาชนมฺ
ภฤงคารณ จ ทูวิชาจารย์ย-	ปริวุตทตปสฺวิษุ
เอโกกตร จตุรุมมาส์	ปรเทย์ สรววมเว ตต

หม้อน้ำ (คนโทน้ำ) 1 ใบ ภาชนะสำหรับรูป 1 ใบ และเตาไฟ 1 เตา อันควรแก่การใช้สอยแต่ละชุด พึงถวายแก่อาจารย์ (ผู้ทรงคุณวุฒิ) และแก่อาจารย์ผู้สูงวัยเป็น สาดตุตวตา ตลอด 4 เดือน (K.701.86, 88)

ชี้เถ้า 1 อาตมะ ชี้เถ้าทำความสะอาดชฎา 1 อาตมะ ภาชนะใส่ชี้เถ้า 1 ใบ ภาชนะสำหรับรูป 1 ใบ เตาไฟ 1 อัน คนโทน้ำ (หม้อน้ำ) 1 ใบ ทั้งหมดแต่ละชุดนั้น พึงถวายแก่อาจารย์ผู้เป็นพราหมณ์ และแก่อาจารย์ผู้เป็นนักบวชสูงวัย ตลอด 4 เดือน (K.279.85-86, K.290.83-84)

ข้อมูลกล่าวถึงการถวายเครื่องใช้สอย 3 ชนิด ได้แก่ คนโทน้ำ, ภาชนะสำหรับรูป, และเตาไฟรวมเป็นเครื่องถวาย 1 ชุด โดยแต่ละชุดกำหนดมอบถวายแก่อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ผู้สูงวัยแต่ละท่านในแต่ละอาศรม สิ่งของที่ถวายดังกล่าวมีกล่าวไว้เหมือนกันในอาศรมทั้ง 3 นิกาย ยกเว้นพราหมณาศรมมีกล่าวเพิ่มเติมสิ่งของถวายสำหรับประกอบพิธีกรรม 3 ชนิด ได้แก่ ชี้เถ้า, ชี้เถ้าทำความสะอาดชฎา, ภาชนะใส่ชี้เถ้า รวมเป็น 1 ชุด ถวายแก่อาจารย์แต่ละท่านผู้เป็นพราหมณ์และแก่อาจารย์ผู้สูงวัยในพราหมณาศรม แสดงให้เห็นว่าวัตรปฏิบัติของอาจารย์ในอาศรมนี้ผู้ซึ่งนับถือพระศิวะแตกต่างจากอาจารย์ในไวษณวาศรมและเสาคตาศรมซึ่งนับถือพระวิษณุและนับถือพุทธ สิ่งของดังกล่าวข้างต้นต้องถวายทุก 4 เดือน สังเกตว่าชื่อเรียกอาจารย์ในแต่ละอาศรมต่างกัน ในไวษณวาศรมและเสาคตาศรมเรียกนักบวชผู้ทรงคุณวุฒิด้วยชื่อว่า 'อาจารย์' (อาจารย์) ส่วนในพราหมณาศรมเรียกชื่อว่า 'อาจารย์ผู้เป็นพราหมณ์' (ทูวิชาจารย์) ในไวษณวาศรมเรียกนักบวชผู้สูงวัยว่า 'อาจารย์สูงวัยผู้เป็นสาดตุตวตา' (สาดตุตวตา) ใน

พราหมณาศรมเรียกนักบวชผู้สูงวัยว่า ‘อาจารย์ผู้เป็นนักบวชสูงอายุ’ (ปริวุฤทฺหตปสฺวิน) ส่วนในศาสนาอิสลามเรียกนักบวชผู้สูงวัยว่า ‘อาจารย์ภิกษุผู้เถระ’ (วุฤทฺหภิกษุ)

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าในแต่ละอาศรมมีการจัดถวายปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ ได้แก่ เครื่องอุปโภคและบริโภคแก่อาจารย์และนักศึกษาเป็นประจำทุกวันเหมือนกันทุกอาศรม มีการจัดถวายเครื่องใช้สอยสำหรับอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ผู้สูงวัยตลอด 4 เดือนเหมือนกันทุกอาศรม มีการเพิ่มสิ่งของสำหรับประกอบพิธีกรรมในพราหมณาศรมซึ่งนับถือพระศิวะ ซึ่งในอาศรมผู้นับถือพระวิษณุและนับถือพุทธไม่มีอุปกรณ์สำหรับพิธีดังกล่าว ชื่อเรียกอาจารย์ในแต่ละอาศรมแตกต่างกันตามลัทธิ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดอายุอาจารย์และนักศึกษาในการถวายปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพแตกต่างกันด้วย

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิเคราะห์ระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏในจารึกยโสธรราชธรรมสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาปีที่ 1 ได้ข้อสรุปโดยสามารถจัดระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏได้เป็น 5 หัวข้อดังนี้

(1) **อาจารย์** สามารถจัดบุคคลที่เป็นอาจารย์ในอาศรมได้เป็นแผนก ได้แก่ อาจารย์ใหญ่ มีหน้าที่ในการบริหารเกี่ยวกับการศึกษา อาจารย์ทั่วไป มีความรู้ด้านไวยากรณ์และคัมภีร์แตละนิกายที่ตนสังกัด อาจารย์ผู้มีหน้าที่สอน ทำหน้าที่สอนประจำได้รับการดูแลเป็นพิเศษดีกว่าอาจารย์ท่านอื่น อาจารย์คฤหัสถ์ ตำแหน่งนี้มีหน้าที่สอนเกี่ยวกับวิชาการทางโลก อาจารย์เป็นทรัพยากรบุคคลในอาศรม การจัดให้มีตำแหน่งอาจารย์ก็เพื่อสอนและฝึกนักศึกษาให้มีความรู้ความสามารถโดยเฉพาะวิชาความรู้ด้านศาสนาเพื่อใช้เป็นคู่มือในการประกอบพิธีกรรมเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งจะเกิดเป็นประโยชน์ต่อองค์กรและต่อส่วนรวมของสังคม (2) **นักศึกษา** ในอาศรมทั้ง 3 นิกายมีนักศึกษาที่เป็นนักบวชมีวัตรปฏิบัติประจำวัน คือการทำพิธีตรีสันธยา อจาระความประพฤติคือเคร่งครัดในศีลและเอาใจใส่ในการศึกษา ฝึกหัดควบคุมอินทรีย์ คุณสมบัติเฉพาะตัวคือไม่ยุ่งเกี่ยวกับการงานทางโลก ไม่ไปนอนที่อื่นในช่วงพรรษา ดำรงชีพด้วยอาหารมือเดียว ระเบียบกำหนดวัตรปฏิบัติของนักศึกษอย่างเคร่งครัดแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบุคลากรด้านนี้ซึ่งต้องมีการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพเพื่อเผยแพร่ศาสตร์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรและสังคมส่วนรวม (3) **วิชาที่สอน** เป็นวิชาที่เป็นคุณสมบัติด้านความรู้ของอาจารย์แต่ละลัทธิประกอบด้วยวิชาการด้านภาษา วิชาการด้านศาสนา และวิชาด้านการ

ปกครอง การให้ความสำคัญกับทรัพยากรด้านความรู้เป็นปัจจัยสำคัญจะเห็นได้ว่าระเบียบเน้นถึงวิชาด้านไวยากรณ์เป็นสำคัญเพราะคัมภีร์บันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤตการเข้าใจภาษาได้ถูกต้องจะช่วยให้ศึกษาศาสตร์ด้านอื่นๆแจ่มแจ้ง โดยเฉพาะศาสตร์ด้านศาสนาซึ่งจะต้องนำความรู้บทมนต์ในคัมภีร์และลัทธิมาประกอบพิธีกรรมซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรและสังคม (4) **อุปกรณ์การศึกษา** มีขั้นตอนการจัดหาอุปกรณ์และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ เริ่มจากกำหนดคนจัดหาไปลาน กำหนดคนที่บันทึกข้อมูล จัดหาอุปกรณ์การเขียนและบันทึกได้แก่ ไปลานเปล่า หมึกดำ เหล็กจาร ถวายแก่นนักเรียนซึ่งนักเรียนก็ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้จากอาจารย์เพื่อมาบันทึกข้อมูลลงในใบลานอีกที เมื่อบันทึกข้อมูลเสร็จแล้วก็จัดคนเฝ้ารักษาอย่างดี (5) **การสนับสนุนการศึกษา** ในแต่ละอาศรมมีระเบียบการจัดถวายปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ ได้แก่เครื่องอุปโภคและบริโภคแก่อาจารย์และนักศึกษาเป็นประจำทุกวันเหมือนกันทุกอาศรม มีการจัดถวายเครื่องใช้สอยสำหรับอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ผู้สูงวัยตลอด 4 เดือนเหมือนกันทุกอาศรม มีการเพิ่มสิ่งของสำหรับประกอบพิธีกรรมในพราหมณ์อาศรมซึ่งนับถือพระศิวะ ซึ่งในอาศรมผู้นับถือพระวิษณุและนับถือพุทธไม่มีอุปกรณ์สำหรับพิธีดังกล่าว ชื่อเรียกอาจารย์ในแต่ละอาศรมแตกต่างกันตามลัทธิ ระเบียบอาศรมจัดให้มีการถวายเครื่องเลี้ยงชีพรวมทั้งเครื่องใช้สอยแสดงให้เห็นการจัดการทรัพยากรวัตถุให้เกิดประโยชน์โดยหัวหน้าอาศรมพร้อมกับแผนกอื่นๆต้องจัดหา ผลิต แลกเปลี่ยนให้ได้สิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้มาถวายให้อาจารย์และนักศึกษาซึ่งมีหน้าที่ในการสอนศึกษาเล่าเรียนนำความรู้ที่ได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรและสังคมส่วนรวมต่อไป

ข้อมูลดังกล่าวศึกษาเฉพาะประเด็นระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาในอาศรมเป็นหลัก ซึ่งแสดงให้เห็นร่องรอยการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีด้านการเรียนการสอนในเขมรโบราณที่ปรากฏชัดเจนที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาทั้ง 5 ข้อที่ปรากฏในจารึกยโสธรราศรมดังกล่าวข้างต้นเป็นเพียงระเบียบที่วางไว้สำหรับชุมชนหนึ่งในช่วงสมัยหนึ่งเท่านั้น การได้ศึกษาระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏในจารึกหลักอื่นและสมัยอื่นจะทำให้เห็นมุมมองอื่นเพิ่มขึ้น

รายการอ้างอิง

- Acharya, Prasanna Kumar. (1927). *A Dictionary of Hindu Architecture: Treating of Sanskrit Architectural Terms, with Illustrative Quotations from Silpasastras, General Literature and Archaeological Records*. London: Oxford University Press.
- Barth, Auguste. (1885). *Inscriptions Sanscrites du Cambodge*. Paris: Imprimerie nationale.
- Basham, A.L. (1954). *The Wonder That Was India*. New York: Grove Press, Inc.
- Bergaigne, Abel. (1893). *Inscriptions Sanscrites de Campa et du Cambodge*. Paris: Imprimerie nationale.
- Briggs, Lawrence Palmer. (1951). *The Ancient Khmer Empire*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Chakravarti, Adhir. (1980). *The Sdok Kak Thom Inscription Part II: Text, Translation and Commentary*. Calcutta: Sanskrit College.
- Chemburkar, Swati, and Kapoor, Shivani. (2018). The PĀŚUPATA Sect in Ancient Cambodia and Champa. In Tran Ky Phuong, Vo Van hang and Peter D. Sharrock. (Eds.), *Vibrancy in Stone: Masterpieces of the Danang Museum of Cham Sculpture* (pp. 45-56). Bangkok: River books.
- Cœdès, George. (1908). La stèle de Tép Pranam. *Journal asiatique* 11, 203-225.
- _____. (1932). À la recherche du Yaśodharāśrama. *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 32 (1), 71-112.
- _____. (1937). *Inscriptions du Cambodge Vol I*. Paris: École française d'Extrême-Orient.
- _____. (1953). *Inscriptions du Cambodge Vol V*. Paris: École française d'Extrême-Orient.
- Estève, Julia and Soutif, Dominique. (2010). Les Yasodharāśrama, marqueurs d'empire et Bornes sacrées: conformité et spécificité des stèles digraphiques khmères de la region de Vat Phu. *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 97-98, 331-355.

- Flood, Gavin. (1996). *An Introduction to Hinduism*. New York: Cambridge University Press.
- Goodall, Dominic. (2017). What Information can be Gleaned from Cambodian Inscriptions about Practices Relating to the Transmission of Sanskrit Literature?. In Vincenzo Vergiani, Daniele Cuneo, and Camillo Alessio Formigatti (Eds.), *Indic Manuscript Culture through the Ages* (pp. 131-160). Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- Jacobsen, Trudy. (2008). *Lost Goddesses: The Denial of Female Power in Cambodian History*. Copenhagen: Nias Press.
- Kane, Pandurang Vaman. (1941). *History of Dharmasatra. Vol. II. Part. I*. Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute.
- Kunthea, Chhom. (2018). *Le rôle du Sanskrit dans le développement de la langue khmère: une étude épigraphique du VIe au XIVe siècle*. Phnom Penh: Sastra Publishing House.
- MacClish, Mark. (2018). King Rājadharmā. In Patrick Olivelle and Donald R. Davis. (Eds.), *The Oxford History of Hinduism Hindu Law: A New History of Dharmasāstra* (pp. 257-272). Oxford: Oxford University Press.
- Macdonell, Arthur. A. (2007). *A Sanskrit grammar for Students*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Maxwell, T.S., (2014). *Digraphic Stele Inscription of Prāḥ Thāt Khtom K.110.*, n.p.
- Olivelle, Patrick. (2005). *Manu's code of law: A critical edition and translation of the Mānava-Dharmaśāstra*. New York: Oxford University Press.
- Pottier, Christophe Yaśovarman's Buddhist Āśrama in Angkor. In Pierre Pichaed and François lagirarde (Eds.), *the Buddhist Monastery: A Cross-Cultural Survey* (pp. 199-208). Paris: École française d'Extrême-Orient, 2003.
- Sharan, Mahesh Kumar. (1974). *Studies in Sanskrit Inscriptions of Ancient Cambodia*. Delhi: Abhinav Publications.
- Salomon, Richard. (1998). *Indian Epigraphy: A Guide to the Study of Inscriptions In Sanskrit, Prakrit, and the Other Indo-Aryan Languages*. Oxford: Oxford University Press.

- Taylor, Frederic W. (1911). *Principles of Scientific Management*. New York: Harper & Brothers.
- Vachon, Michelle. (2015, 17 October). Royal Outposts. *The Cambodia daily*. Online. Retrieved 29 August 2021 from <https://english.cambodiadaily.com/lifestyle/royal-outposts-97324/>
- Williams, M. Monier. (2011). *Sanskrit English Dictionary*. 16th Reprint. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Willis, Michael. (2009). *The Archaeology of Hindu Ritual: Temples and the Establishment of the Gods*. New York: Cambridge University Press.

พิธีกรรมของชาวขอมพระนครที่ปรากฏในจารึกโอเสม็ด K.1198¹

กมลรัตน์ วิเศษสิริวรกุล²

กังวล คัชชิมา³

บทคัดย่อ

จารึกโอเสม็ด K. 1198 เป็นจารึกที่อยู่ในช่วงของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 จารึกด้วยภาษาเขมรโบราณและภาษาสันสกฤต ด้านที่ 1 เป็นภาษาเขมรโบราณเนื้อหา กล่าวว่่าจารึกโอเสม็ดจารึกขึ้นในปี 1545 กล่าวว่่าพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 มีรับสั่งให้ปักศิลาจารึกและพุดถึงขุนนางคนสำคัญที่มีชื่อว่า ลักษณะมีปติวรมันได้ทำกัลปนาที่ดิน ด้าน 2 เป็นภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรโบราณ มีการกล่าวถึงบูชาเทพเจ้า สรรเสริญพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และกล่าวถึงขุนนางคนสำคัญอย่างลักษณะมีปติวรมัน จากการศึกษาพบว่า ในจารึกโอเสม็ดพบพิธีกรรมที่สำคัญ 5 พิธี 1. พรหมยัชฎะ 2. พิธีมาตถยัชฎะ 3. พิธีปลงยางสุวรรณลึงค์ 4. พิธีชานยเทาะห์ 5. พิธีวัชรประดิษฐาน จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมทำให้รู้และเข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: จารึก; พิธีกรรม; โอเสม็ด

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต หัวข้อ “การศึกษาจารึกโอเสม็ดและสารัตถะ K.1198” สาขาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

² นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ติดต่อได้ที่ visadsirivarrak_k@su.ac.th

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์วิชาสาขาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก ภาควิชาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ติดต่อได้ที่ kangvol@gmail.com

Ceremony of Khmer Angkor as Found in O SMACH INSCRIPTION K.1198¹

Kamonrat Visadsirivarrakul²

Kangvol Khatshima³

Abstract

O SMACH INSCRIPTION K.1198 is an inscription in the period of King Sūryavarman I, was inscribed in ancient Khmer and Sanskrit languages. Side 1 written in an ancient Khmer language, shows that the O SMACH INSCRIPTION was inscribed in 1545. Also, King Sūryavarman ordered that an inscribed stone narrating an important nobleman named Lakṣmipativarman who devoted land. Side 2 is written in Sanskrit and ancient Khmer mentioning the worship of the gods, praise of King Sūryavarman I and mentioned the important nobles as Lakṣmipativarman. The study was found that in the O SMACH INSCRIPTION K.1198, there are 5 important rituals: 1. Brahmajajña 2. Mātriyajña 3. Pallayāñsuvarṇaliṅga 4. Dhānyadaḥ, and 5. BaddhaPratijñā. Studying the rituals that appear in the inscriptions can enable students to recognize and understand more ancient traditions.

Keywords: Inscription; Ceremony; O SMACH

¹ This article is a part of the Master's thesis entitled 'Ceremony of Khmer Angkor found that in O SMACH INSCRIPTION K.1198' in Epigraphy in Thai and Oriental Languages Program, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.

² Master's Student, Department of Epigraphy in Thai & Oriental Languages, Silpakorn University, e-mail: visadsirivarrak_k@su.ac.th

³ Assistant Professor Dr., Epigraphy in Thai and Oriental Languages Program, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, e-mail: kangvol@gmail.com

บทนำ

จารึกโอเสม็ดเป็นจารึกขนาดใหญ่ ทำจากหินทรายสีเขี้ยว รูปร่างคล้ายใบเสมา สูง 151 ซม. กว้าง 85 ซม. หน้า 13 ซม. มี 2 ด้าน ด้านที่ 1 มี 57 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 59 บรรทัด มี 2 ภาษา ได้แก่ ภาษาเขมรโบราณและภาษาสันสกฤต ปัจจุบันจัดเก็บที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพนมเปญ ประเทศกัมพูชา

การลำดับเรื่องเป็นการเล่าเรื่องแบบย้อนกลับ โดยบรรทัดแรกเริ่มปีมหาศักราช 936 เป็นปีที่จารจารึกหลักนี้ หลังจากนั้นเล่าย้อนกลับไปในปีมหาศักราช 931 ไหลมาจนถึงปีมหาศักราช 936 โดยวัตถุประสงค์หลัก เพื่อบอกเล่าความเป็นมาของที่ดินก่อนที่จะมาเป็นศาสนสถาน และกล่าวถึงขุนนางคนสำคัญในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 คือ ลักษณะิปติวรมัน

เนื้อหาสาระด้านที่ 1 เป็นภาษาเขมรโบราณจะเป็นการเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น เริ่มต้นด้วยการบอกปีศักราชที่จารจารึก คือ มหาศักราช 936 จากนั้นจึงย้อนเล่ากลับไป มหาศักราช 931 มรตัญญุโขลญนุญเปนโทรปกัลลปะได้ซื้อที่ดินที่มีทชยเทศ และมอบให้แก่กัมเสตงอัญลักษมิปติวรมัน มหาศักราช 933 กัมเสตงอัญลักษมิปติวรมันได้ซื้อที่ดินเพิ่มและซื้อภูเขา พร้อมกับตั้งศิวลิงค์ไว้บนเขานั้นและทำพิธีตั้งศิวลิงค์ มหาศักราช 934 พระกัมเสตงอัญลักษมิปติวรมัน ได้ซื้อที่ดินและปักหลักเขตเพิ่ม มหาศักราช 935 กล่าวถึงการฟ้องร้องที่ดิน การตัดสินตีความ และจบด้วยการเล่าเหตุการณ์ปัจจุบันคือ มหาศักราช 936 มรตัญญุโขลญศรีวิเรนทรวัลละผู้เป็นลูกชายของกัมรเตงศรีลักษมิปติวรมัน ได้ถวายที่ดินแก่พระศิวลิงค์ที่มีทชยประเทศ

ด้านที่ 2 จะเริ่มต้นด้วยมหาศักราช 931 บรรทัดที่ 3-30 แต่งโคลกภาษาสันสกฤตกล่าวบูชาเทพทางศาสนาพราหมณ์ ยอพระเกียรติพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และกล่าวถึงขุนนางผู้มีบทบาทสำคัญในจารึกหลักนี้คือ ลักษณะิปติวรมัน บรรทัดที่ 31 – 59 เป็นจารึกภาษาเขมรโบราณ กล่าวถึงทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ข้าทาสที่เป็นสมบัติของศาสนสถาน

จากการศึกษาจารึกโอเสม็ดพบว่า นอกจากจารึกหลักนี้จะมีความสำคัญต่อด้านประวัติศาสตร์แล้วยังมีชื่อพิธีกรรมของ จากการรวบรวมพบว่ามีพิธีกรรมที่น่าสนใจ 5 พิธี พิธีพรหมยัชฎะ พิธีมาตถยัชฎะ พิธีบัลลังคสุวรรณลึงค พิธีวัทชประดิชญา พิธีธานยเทาะห์ ซึ่งยังไม่มีการศึกษาโดยละเอียดมาก่อน บทความนี้จะศึกษาหาความหมายของพิธีกรรมเหล่านี้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพิธีกรรมที่ปรากฏในจารึกโอเสม็ด

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษา คือ ศึกษาข้อมูลจากจารึกโอเสม็ด K.1198 ทั้งด้าน 1 และ ด้าน 2

ขั้นตอนการศึกษา

1. ปรีวรรตจารึกโอเสม็ดจากอักษรเขมรโบราณเป็นตัวโรมัน แล้วแปลข้อมูลจากภาษาเขมรและภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย
2. ศึกษาข้อมูลระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวกับพิธีกรรมที่ปรากฏในจารึกโอเสม็ดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาพิธีกรรมที่พบจากจารึกร่วมสมัยเดียวกัน
4. สรุปผลการวิจัย

กรอบแนวคิด

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีทางด้านมานุษยวิทยาของของบรอนิสลอฟ มาลินอฟกี (Bronislaw Malinowski) แนวคิดของมาลินอฟกี จะเน้นไปที่ความสัมพันธ์ภายในวัฒนธรรม วัฒนธรรมทำหน้าที่เพื่อตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคลในสังคม ในทุกสังคมต่างมีความต้องการทางด้านชีววิทยา และความต้องการทางด้านจิตใจ หน้าที่พื้นฐานของสถาบันก็คือตอบสนองความต้องการเหล่านี้ โดยมาลินอฟกีได้เสนอโครงสร้างความต้องการระดับพื้นฐาน ดังนี้

1. วัฒนธรรมจะต้องสนองความต้องการด้านชีววิทยา
2. วัฒนธรรมจะต้องสนองความต้องการด้านคิดค้นและอุปกรณ์บางอย่าง
3. วัฒนธรรมจะต้องสนองความต้องการรวมตัวกันเป็นหนึ่งเดียว

ผลการศึกษา

จากการศึกษาข้อความทั้งด้านที่เป็นภาษาเขมรโบราณและภาษาสันสกฤต พบพิธีกรรม 5 พิธี คือในด้านภาษาเขมรโบราณกล่าวว่า ในช่วงเวลาปักศิลาจารึกมีการทำพิธีกรรม 3 พิธี คือ 1.พรหมยัชฌะ 2.มาตถยัชฌะ 3.ปัลลยางสุวรรณลึงค ด้านที่เป็นภาษาสันสกฤต กล่าวถึงพิธีวัชรป ระติชญาหรือการสาบานตนเพื่อแสดงความจงรักภักดี นอกจากนี้ ในข้อความด้านภาษาเขมรยัง กล่าวถึงสถานที่ที่ใช้เผาข้าว (ตุตุ สรุ) ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะสื่อถึงพิธีเผาข้าว หรือพิธีธานย เทาะห์ในสมัยต่อมา มี ดังรายละเอียดดังนี้

พิธีปักศิลาจารึก

การปักศิลาจารึก ใช้คำว่า สถาปนา ปฐกฐิต คำว่า สถาปนา หมายถึง แต่งตั้ง, ปลุก สร้าง, จัดทำ, คำว่า ปฐกฐิต หมายถึง คำประกาศ เมื่อรวมกัน สถาปนา ปฐกฐิต ในที่นี้ หมายถึง การปักคำประกาศ หรือการปักศิลาจารึก

ในจารึกโอเสม็ดกล่าวว่าในปีมหาศักราช 936 (1557) พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ได้มีรับสั่ง ให้ไปปักศิลาจารึกที่มณฑล และจะต้องมีการทำพิธี พรหมยัชฌะ มาตถยัชฌะ และปัลลยาง สุวรรณลึงค เมื่อลองสืบค้นพบว่าในอินเดียไม่มีการกล่าวถึงพิธีการปักศิลาจารึก ในกัมพูชาเองก็ มีไม่ได้มีการกล่าวถึงพิธีการปักศิลาจารึก

พิธีปักศิลาจารึกนั้นเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะ ต้องมีการทำพิธีใหญ่ถึง 3 พิธีก่อนจะปัก จารึก คือพิธีพรหมยัชฌะ พิธีมาตถยัชฌะ และพิธีปัลลยางคสุวรรณลึงค โดยจะมีรายละเอียดดังนี้

1. พรหมยัชฌะ (พรหมยชฌ)

ในจารึกโอเสม็ดกล่าวถึงพิธีกรรมนี้ว่าพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 มีรับสั่งให้ไปปักศิลา จารึก และทำพิธีพรหมยัชฌะ พราหมณ์ที่ทำพิธีนี้คือ พระกัมสเตงอัญศรีวิทยาภิบัณฑิต ในจารึกนี้ กล่าวไว้เพียงเท่านั้นไม่พบรายละเอียดการทำพิธี และในจารึกหลักอื่นก็ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียด ของการทำพิธี

คำว่า พรหมยัชฌะ ในธรรมศาสตร์ ให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง “การสอนและ การศึกษาคัมภีร์พระเวท” ในคิวกปุราณะ 1.14 หมายถึง “การศึกษาพระเวทเป็นประจำ”

พรหมยัชชฎะเป็น 1 ใน 5 ของ ปัญจมหายัชชฎะ (พิธีบูชาใหญ่ทั้ง 5) ได้รับการกล่าวถึงในวรรณคดีสันสกฤตหลายเรื่อง ทั้งประเภทธรรมศาสตร์ เช่น *มนุสมฤติ 3.70* หรือปุราณะ เช่น *กुरुปุราณะ 2.18.101-102* ปรากฏเก่าที่สุดใน *ศตปถพราหมณะ 11.5.6.[1-3]* ในจารึกสดกก็อกธม ด้าน D บรรทัดที่ 66 มีการกล่าวถึงพิธีพรหมยัชชฎะแต่ไม่ได้บอกถึงรายละเอียดในการทำพิธี

เมื่อค้นหารายละเอียดของการทำพิธีจากหลักฐานพบว่า ในปุราณะกล่าวถึงแบบแผนของการทำพิธีพรหมยัชชฎะว่า แม้ว่าจะชื่อว่า “ยัชฎะ” แต่ก็ไม่ใช่การสังเวद्यบูชาัญญ หากแต่เป็นการศึกษาหรือท่องสวดพระเวท (Bodewitz. P.130) ถ้าจะให้ดี ควรกระทำวันละ 3 ครั้ง ในช่วงสนธยา หรือบูชาช่วงเช้า กลางวัน และเย็น (Basham, 2004 P.274) การทำพิธีนั้นผู้กระทำพิธีจะต้องเป็นพราหมณ์เท่านั้น พราหมณ์จะต้องบ้วนปากสามครั้ง จากนั้นจะเช็ดปากตนเองสองครั้งและโบหน้าหนึ่งครั้ง จากนั้นให้อาบน้ำมาพรหมที่มีมือและขา แล้วพรหมที่ศีรษะ ตา จมูก หู ออกและหน้าผาก หลังจากนั้นก็เอ่ยชื่อสถานที่ วันที่ เวลา ดาว ฯลฯ ให้บอกตัวเองว่า “ข้าพเจ้ากำลังจะเริ่มทำพิธีพรหมยัชชฎะ” ประการนี้ เขาควรวางหม้อน้ำกุสะ¹ สองต้นไว้ในมือขวา สามต้นในมือซ้าย หนึ่งอันบนที่นั่ง อย่างละอันบนสายยัชฎะปวีต ผมและขา แล้วนึกถึงเวลา สถานที่ ฯลฯ และพูดกับตัวเองว่า “ข้าพเจ้าจะบำเพ็ญพรหมยัชชฎะเพื่อเอาใจพระเจ้าที่รู้จักในสูกตะ² เพื่อลบล้างบาปทั้งหมดของฉัน” แล้วท่องมนต์สามครั้ง จากนั้นท่องสวดมนต์หรือคาถาต่อไปนี้ตามลำดับที่กำหนด

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าการทำพิธีพรหมยัชชฎะ เป็นการสวดบูชาทำขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าและสวดเพื่อความเป็นสิริมงคล

2. มาตถยัชชฎะ

ในจารึกโอสเม็ดกล่าวว่าถึงพิธีกรรมนี้ในบรรทัดที่ 3 พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 รับสั่งให้ไปปักศิลาจารึกและทำพิธี มาตถยัชชฎะ บรรทัดที่ 18 กล่าวว่า พระกัมสเตงอัญศรีลักษมีปติวรมันทำพรหมยัชชฎะ มาตถยัชชฎะ ณ ที่ดินนั้น บรรทัดที่ 20 กล่าวว่า พระกัมสเตงอัญภิมปุระ ผู้ทำมาตถยัชชฎะ ในจารึกไม่ปรากฏขั้นตอนพิธีกรรม และในจารึกหลักอื่นก็ไม่พบรายละเอียดขั้นตอนของพิธีนี้

¹ หม้อน้ำ

² บทสวดในคัมภีร์พระเวท

คำว่า “มาตถยัชฌะ” เป็นภาษาสันสกฤตว่า “มาตถยัชฌ” (mātriyajña) “มาตถ” แปลว่า “มารดา” และ “ยัชฌ” แปลว่า “การบูชา” รวมกันแปลว่า “การบูชาอุทิศมารดา”

ในอินเดียไม่ค่อยพบพิธีมาตถยัชฌะ พบแต่พิธีปิตถยัชฌะซึ่งเป็นหนึ่งในบัญชียัชฌะ มาตถหรือปิตถยัชฌะนั้นเท่ากับพิธีสารท คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ ในสังคมอินเดียนับถือระบบพ่อเป็นใหญ่ ถือสายบิดา พ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว (Basham, 2004, P.255) จึงพบพิธีที่มีชื่อว่าปิตถยัชฌะ คำว่า ปิตถ หมายถึง พ่อ เมื่อเข้ามายังกัมพูชาพิธีนี้มีชื่อว่า มาตถยัชฌะ

จากการสืบค้นพบว่ามีปรากฏในคัมภีร์กวีวิทยปุราณะ บรรพที่ 1 พรหมบรรพ, อธิบายที่ 185 ว่าด้วย “มาตถศรททวิธินนม” ว่า

จะกระทำพิธีในตอนเช้า พรหมณ์ทั้ง 9 จะนั่งเวียนขวา หลักจากนั้นจะให้พรหมณ์กินนมเปรี้ยว ข้าวยว และงา จากนั้นควรทำประทักษิณแก่พรหมณ์ด้วยของหอมทั้งหลาย จากนั้นจึงถวายอาหาร ข้าวผสมน้ำตาล ผ้า ขนมหแก่พรหมณ์ หลังจากที่พรหมณ์กินเสร็จ ควรถวายก้อนข้าวที่มีเมล็ดไม้หัก พร้อมกับนมส้ม และพุทราทั้งหลาย

เมื่อนำข้อมูลพิธีมาตถยัชฌะกับปิตถยัชฌะมาเปรียบเทียบกันพบว่า ขั้นตอนการทำพิธีนั้นไม่ต่างกัน ต่างกันเพียงชื่อพิธี ผู้ทำพิธีคือพรหมณ์ พิธีนี้ทำเพื่อเป็นการบูชาบรรพบุรุษ

3. พิธีปลงสังขาร

ในจารึกโอเสม็ดกล่าวว่าถึงพิธีกรรมนี้ว่า บรรพที่ 3 ทำพรหมยัชฌะ มาตถยัชฌะ ทำพิธี ปลงสังขาร-สังขารสังคะ บรรพที่ 4 กล่าวว่า พระกัมรเตงอัญว โลก มาทำพิธีปลงสังขารสังคะ บรรพที่ 19 กล่าวว่า พระกัมรเตงอัญวศรีลักษมีปติวรมัน มาทำพิธีปลงสังขารสังคะ บรรพที่ 20 กล่าวว่า พระกัมรเตงอัญวโลกทำพิธีปลงสังขารสังคะ จะเห็นได้ว่าในจารึกกล่าวเพียงชื่อพิธีแต่ไม่ได้ให้รายละเอียด และไม่พบในจารึกหลักอื่น

คำว่า “ปลงสังขารสังคะ” มาจากสองคำว่าเป็น ปลง หมายถึง การบูชา และสังคะ แปลว่า ศิวลึงค์ทอง

จากการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์คิระปุราณะกล่าวว่า ขั้นตอนการบูชาศิวลึงค์ 16 อย่าง มีกล่าวไว้ในคิระปุราณะว่า (1) กล่าวอัญเชิญ (2) ถวายที่นั่ง (3) น้ำ (4) นวดพระบาท (5) ถวาย

น้ำชำระโษชะ (ถวายเป็นพิธี, เสกมนต์ด้วย) (6) ถวายน้ำมัน (เครื่องนวด) (7) ถวายผ้า (ถวายของหอม (น้ำหอม) (9) ถวายดอกไม้ (10) ถวายรูป (11) ถวายโคมไฟ (ใต้ไฟ, ที่จุดไฟ, เปรียง) (12) ถวายอาหาร (13) ถวายแสงสว่าง (14) ถวายใบพลู (15) กล่าวนมัสการ (16) สวดส่ง, อัญเชิญกลับ (Shastri, 2010, P.68-70)

การประดิษฐ์ศิวลึงค์ ในจารึกขอมจะมีการกล่าวถึงศิวลึงค์ที่ทำจากวัสดุหลายชนิด เช่น ศิวลึงค์ทอง (สุวรรณลึงค หรือ สุวรรณลึงค) ศิวลึงค์อัญมณี (รัตนลึงค หรือ มณีลึงค) ศิวลึงค์แก้ว (สผฏิก) (กมลเสวร ภัทราจารย์, 2547, น.36) ในจารึกโอเสม็ดกล่าวถึงการประดิษฐานศิวลึงค์ทั้งด้าน 1 และ 2 กล่าวถึงการตั้งศิวลึงค์ทอง 2 สอก ศิวลึงค์เป็นรูปเคารพที่ใช้แทนการบูชาพระศิวะ ผู้ที่นับถือไศวะนิกาย การบูชาศิวลึงค์นั้นเปรียบเสมือนกับการบูชาเทพ บูชาเพื่อความอุดมสมบูรณ์

4. พิธีวัชรประดิษณะ

ในจารึกโอเสม็ดด้านกล่าวถึงพิธีกรรม มิได้กล่าวชื่อขอพิธีกรรม กล่าวถึงพิธีนี้ว่าด้านที่ 2 บรรทัดที่ 29 เป็นโคลงภาษาสันสกฤต ว่า

“หลังจากทำหน้าที่เหล่านี้ เขาผู้มีใจยินดียิ่ง ได้ให้ผลของการกระทำเหล่านั้นแก่นาย ต่อหน้าพราหมณ์ ผู้รู้และไฟ ด้วยความภักดีที่บริสุทธิ์ เป็นผู้ให้อย่างเดียว แต่หวังผลที่ดีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ที่เกิดจากความภักดีต่อนายที่ บริสุทธิ์เพื่อตนเอง แต่จะไม่หวังที่จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีนายแม้เพียงชั่วขณะ”

ความหมายของ วัชรประดิษณะ มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า วุระ วุชรประดิษณะ หรือ พระพัชรประดิษณะ มาจากคำว่า พุช แปลว่า ผูกมัด, ผูกพัน และ ประดิษณะ แปลว่า คำสาบาน รวมกันแปลว่า คำสาบานผูกมัด

จากหลักฐานพบว่าคำกล่าวการสาบานตนในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 นั้นมีพบอยู่หลายแห่งจะเขียนด้วยภาษาเขมรโบราณประตูประราชวังหลวง (K.292) ได้กล่าวว่า

“ศักราช ๙๓๓ ขึ้น ๙ ค่ำเดือนภัทรบท วันอาทิตย์ นี้คือ คำปฏิญาณผูกพันข้าพเจ้า ทั้งหลายเหล่านี้ ผู้อยู่ในตำแหน่งตำรวจ ชั้นเอก ซึ่งเวลากล่าวคำสาบาน (ว่าจะ) ตัดมือถวายอายุ (ยอมตายถวายชีวิต) และมีความภักดีอันบริสุทธิ์ต่อรัฐีพระบาทกัมรเตงก่าตวนอัญศรีสุริยวรมัน ผู้ครองแผ่นดินทั้งหมดโดยธรรมเมื่อศักราช

๙๒๔ (พ.ศ.๑๕๔๕) ต่อหน้าพระเพลิง พระรัตน และ พรหมณาจารย์ พวกเราจะไม่บังคมมอบนมต่อพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่นเลย ทั้งไม่เป็นศัตรู ไม่เข้าร่วมกับศัตรู ไม่คิดคดโดยประการทั้งปวง

ในจารึกโอเสม็ดกล่าวว่า การสาบานตนจะกระทำได้ ก็ต้องมีสามสิ่ง คือ ไฟ ผู้รู้ พรหมณ์ ตรงกับในจารึกประตูประราชวังหลวงว่า ในการสาบานตน ต้องมีสามสิ่ง คือ ไฟ พรหมณ์ และรัตนะ เมื่อเปรียบเทียบกันทั้งสองจารึกจะพบว่ามีการใช้คำต่างกันคือคำว่า รัตนะ และ ผู้รู้ ซึ่งทั้งสองนั้นหมายถึงสิ่งเดียวกัน พุทธ พระเพลิง ก็คือ ไฟ ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า (Basham, 2004, P.398)

เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ใน พ.ศ. 1544 แล้วไม่มีรัชทายาทสืบต่อ รัชสมบัติจึงตกแก่พระญาติ คือ พระเจ้าอุทยาทิตยวรมันที่ 1 ผู้เป็นพระนัดดาของพระมหาลีองค์หนึ่งของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 แต่พระเจ้าอุทยาทิตยวรมันก็ทรงครองราชย์ได้เพียง 1 ปีเท่านั้น (พ.ศ. 1544-1545) จากนั้นจึงน่าจะมีความขัดแย้งเกิดเหตุการณ์แย่งชิงราชบัลลังก์ (จิโต, 2543: 43; ชาค, 2531: 118-119) และได้มีเจ้าชาย 2 พระองค์ทำชิงตำแหน่งกษัตริย์ขึ้นพร้อมกันคือ พระเจ้าชัยวรมันและพระเจ้าสุรยวรมันที่ 1 ซึ่งทั้งคู่ต่างก็อ้างสิทธิความชอบธรรมระบุขึ้นครองราชย์ตรงกันคือ มหาศักราช 924 ตรงกับพุทธศักราช 1545 และทำสงครามติดพันเป็นเวลา 9 ปี ดังที่ระบุในจารึกตวลตาเพ็จ (K.834) แต่ในที่สุดแล้วพระเจ้าสุรยวรมันก็เอาชนะได้อย่างเด็ดขาดและสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ ทางราชสำนักจึงมีการทำพิธีสาบานตน การทำพิธีสาบานตนนั้นก็เพื่อให้ข้าราชการขุนนางมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ หากผู้ใดจงรักภักดีก็จะได้รับพระราชทาน ยศ ทรัพย์สินสมบัติ หากใครคิดร้ายกับกษัตริย์ก็จะถูกลงโทษหรือสาปแช่ง

พิธีสาบานตนได้มีการทำสืบทอดกันมาและได้ส่งอิทธิพลมายังประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเห็นได้จากหลักฐานจารึกเจดีย์น้อย ดังที่ว่า

“อันหมายในพระสัตย์ประติชญา มหาบุญดังกล่าวมานี้ เรากให้แต่น้ำพระยาต่อหน้าพระศรีรัตนตรัยบพิตรเป็นเจ้า มหาสวามีศรีสังฆราชมหาเถรธรรมทัสสี อิกขุมนุมนสงฆ์คามวาสี ทิพยพิชญาณแล ที่แท้ใฝเราบ่จงใจซื่อเอาสัตย์ประติชญาในมหาสุพรรณบัฏนี้เราเอาไม่ตรีมากัง ให้เป็นโสภาดัง...”¹

¹ จารึกเจดีย์น้อย สท.14

หลังจากช่วงสมัยสุโขทัยพิธีนี้ก็ยังคงต่อมาในช่วงอยุธยา มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย สมัยอยุธยา คือ โองการแข่งน้ำพิพาทรสดียา แสดงให้เห็นถึงการทำพิธีถือน้ำสพาน และพิธีนี้ก็ยังมี การทำต่อมาในช่วงรัตนโกสินทร์อีกด้วย

5. พิธีเผาข้าว พิธีธานยเทาะห์

ในจารึกโอเสม็ดกล่าวถึงชื่อสถานที่ที่ใช้เผาข้าว ในบรรทัดที่ 5 และ บรรทัดที่ 10 กล่าวไว้ว่า โดยทิศตะวันออกจนถึงถนนขอมตีปิดกับห้องเผาข้าว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะสื่อถึง พิธีเผาข้าว ไม่พบรายละเอียดขั้นตอนการทำพิธี และไม่พบในจารึกหลักอื่น

พิธีเผาข้าวในจารึกโอเสม็ดใช้คำว่า ดุด สุร เป็นภาษาเขมรโบราณ ดุด แปลว่า เผา สุร แปลว่า ข้าวเปลือก รวมกันจึงแปลว่าพิธีเผาข้าว เมื่อเทียบกับชื่อพิธีที่ปรากฏในพระราชพิธี 12 เดือน จะตรงกับคำว่า ธานยเทาะห์ มีรากจากภาษาสันสกฤต ธานย แปลว่า ข้าว, เทาะห์ แปลว่า เผา (กลายคำจาก ทท แปลว่า เผา, ไหม้) ธานยเทาะห์ หมายถึง เผาข้าว

จากการศึกษาพบว่าพิธีธานยเทาะห์ ไม่พบพิธีในอินเดีย ในกัมพูชาการทำพิธีเผา ข้าวเป็นการบูชาพระแม่โพสพ สันนิษฐานว่าชาวเขมรอาจจะรับมาแล้วนำมาปรับใช้กับเมืองของตนเอง กล่าวคือพิธีนี้เป็นพิธีของราชสำนักจะมีกษัตริย์หรือชนชั้นสูงมาเป็นประธานในพิธี พิธีเผาข้าวนั้นในเอกสารกัมพูชาพบเพียงชื่อพิธี มีปรากฏในจารึกหลายหลัก พนมสันตัก (K.194) เขาพระวิหาร (K.383) เนื้อความหลักเหมือนกันคือปรากฏเพียงชื่อแต่ไม่ได้ให้รายละเอียดของการกระทำพิธี บันทึกของโจวตาควนกล่าวว่า พิธีเผาข้าวจัดขึ้นในเดือน 7 จะมีการนำเอาข้าว ออกไปนอกประตูทางทิศใต้แล้วเผาเพื่อเป็นพุทธบูชา มีสตรีนั่งเกวียนและช่างพากันไปดูพิธีนี้ แต่ว่าพระเจ้าแผ่นดินไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน ในพระราชพิธีสิบสองเดือนกัมพูชากล่าวถึง พราหมณ์ผู้ทำพิธีว่ามี 8 คน และมีพราหมณ์ที่เป็นพนักงานนอกเรียกว่า บารคู เชิงพนมสรูว มีหน้าที่เป็นผู้ทำพิธีขัดพนมสรูว พราหมณ์ที่เป็นผู้ใหญ่ในการทำพิธีเรียกว่า “เสด็จมาชะ” (ออกญาเทพพิฑู, 2550 น.174) นอกจากนี้พบการกล่าวถึงการทำพิธีอย่างละเอียดในเอกสารไทย ได้แก่ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ก็ยังพบชื่อพิธีนี้ในโคลงทวาทศมาส คำให้การชาวกรุงเก่า กฎมณเฑียรบาล ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน

ในปัจจุบันพิธีนี้ไม่ได้เป็นพิธีทางราชสำนัก พิธีเผาข้าวนี้ไม่มีการทำสืบต่อมาในสมัย รัตนโกสินทร์ แต่ไปปรากฏในพิธีกรรมของชาวบ้านในภาคอีสานคือ การทำ บุญข้าวจี ในเดือน

3 ชาวนาเริ่มเก็บเกี่ยวข้าวและนำขึ้นยุ้งฉาง หมดภาระงานในท้องนา จึงมีพิธีทำบุญข้าวใหม่ เพื่อนำข้าวใหม่ ๆ อ่อน ๆ มาทำบุญแก่พระสงฆ์

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมโอบอ้อมล้อมพบว่ามีพิธีกรรมทั้งหมด 5 พิธี คือ 1.พรหมยัชชณะ 2.มาตถยัชชณะ 3.ปัลลยางคสุวรรณลึงคะ 4.พิธีวัชประดิษฐา 5.ชานยเทาะห์ ในจารึกโอบอ้อมล้อม ด้านที่ 1 ภาษาเขมรโบราณ กล่าวว่า การที่จะปักศิลาจารึกจะต้องมีการทำพิธีใหญ่ 3 พิธี คือ 1.พรหมยัชชณะ เพื่อสวดบูชา 2.มาตถยัชชณะ เพื่อบูชาบรรพบุรุษ 3.ปัลลยางคสุวรรณลึงคะ เพื่อบูชาพระศิวะ ในด้านที่ 2 ภาษาสันสกฤต มีการกล่าวถึงพิธีวัชประดิษฐาหรือพิธีสาบานตน กระทำเพื่อให้ข้าราชการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ อาจสันนิษฐานว่าพิธีสาบานตนนั้นเกิดในช่วงของพระเจ้าสุริยมณีที่ 1 นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงพิธีชานยเทาะห์หรือพิธีเผาข้าวเป็น พิธีที่ทำสังคมาเกษตรกรรม จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า พิธีพรหมยัชชณะ ปัลลยางคสุวรรณลึงคะ ที่มี ลักษณะคล้ายอินเดีย ส่วนพิธีที่เหลือพบว่าเป็นพิธีที่ถือปฏิบัติในท้องถิ่น พิธีที่รับมาจากอินเดีย จะรับมาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งปัจจุบันไม่ได้นับถือแล้วจึงทำให้พิธีนี้หายไป ส่วน พิธีที่ถือปฏิบัติในท้องถิ่น เช่น พิธีวัชประดิษฐา พิธีชานยเทาะห์ ยังคงมีการทำสืบต่อมามี ร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงการกระทำที่สืบต่อมาจนถึงในปัจจุบัน จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมทำ ให้ได้ทราบและเข้าใจถึงขนบธรรมเนียมประเพณีในช่วงสมัยโบราณมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กมลเศวต ภัทราจารย์ แปลโดย สุภัทรดิศ. (2547). *ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กังวล คัชชิตมา. “หลักฐานเกี่ยวกับจารึกเขมรที่พบใหม่ในรอบทศวรรษ.” *เอกสารประกอบการเสวนาทงวิชาการด้านวัฒนธรรมอาเซียน เรื่อง ความสัมพันธ์ของภาษาและรัฐโบราณในอาเซียน*. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. 87-114.
- คณะกรรมการสมาคมวัฒนธรรมไทย-กัมพูชา กรมสารนิเทศ. (2550). *พระราชพิธีทวาทศมาสหรือพระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชา ฉบับฉลองครบรอบ 55 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – กัมพูชา ภาค 2*. แปลและเรียบเรียงโดย ศานติ ภัคดีคำ. กรุงเทพฯ : กรมสารสนเทศ.

- ศูนย์มานุษยวิทยา.(2550). “จารึกเจดีย์น้อย”. สืบค้นเมื่อเมื่อ 10 สิงหาคม 2564 เข้าถึงได้จาก
<https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/180>
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2563). *โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา*.
 กรุงเทพฯ: ไทยควอลิตี้บุ๊ก (2006).
- ประชุมอรรถบทเขมร รวมบทวิชาการของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. อุไรศรี วรสระริน.
 (2545). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2563). “แม่โพสพ โดยรัฐบาลวรรณกรรม ในพิธีเผาข้าว ตามลัทธิเทวราช”. สืบค้น
 เมื่อ 10 สิงหาคม 2564 เข้าถึงได้จาก
https://www.matichonweekly.com/uncategorized/article_318842?fbclid=IwAR0GAnRKah4Otd_isHJ1ttwrpfBE2eNjIYc2jXSSuVqVdPOHS8vE7qluor8.
- Basham, A.L. (2560). *อินเดียมหัสจรรย์*. กาญจนี ละอองศรี บรรณาธิการแปล. กรุงเทพฯ :
 สถานเอกอัครราชทูตประจำประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
 มนุษยศาสตร์.
- Anathanarayana H.S. and Lehman W. P. (2019). “SATAPATHA-BRAHMANA 11”
 Accessed July 17, 2020. Available from
http://gretil.sub.unigoettingen.de/gretil/1_sanskr/1_veda/2_bra/satapath/sb_11_u.htm.
- Henk Bodewitz. (2019). *Redeath and Its Relation to Rebirth and Release in Vedic Cosmology and Ethics*.
- Kane P. V. (1941). *History of Dharmasastra, Vol. 2, Part 1*. Bhandarkar Oriental Research Institute.
- Pou, Saveros. (2001). *Nouvelles inscriptions du Cambodge II&III*. Paris: École française d' Extrême-Orient.
- Shastri J.L. and Bhatt G.P. (2014). *Siva Purana (Ancient Indian Tradition and Mythology: Vol. 1)*. Translated By J.L. Shastri. Dehli: Motilal Banarsidass Publishers.

ยาแก้ในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก¹

วรดี วารีผล^{2*}

อุเทน วงศ์สถิตย์³

บทคัดย่อ

เอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก เป็นบันทึกความรู้เกี่ยวกับโรคอาการและการใช้สมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการแพทย์พื้นบ้านที่น่าสนใจ การศึกษานี้เป็นการวิจัยเอกสารมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายาแก้และวิเคราะห์เภสัชวัตถุที่ใช้ในตำรับยาแก้ตามหลักเภสัชกรรมไทย โดยปริวรรตเอกสารตำรายาอีสานให้เป็นภาษาไทยอักษรวิจิตรปัจจุบัน รวบรวมข้อมูลการใช้สมุนไพร โดยคัดเลือกเฉพาะข้อมูลตำรับยาแก้ที่ใช้แก้อาการที่เกิดขึ้นอย่างกะทัน และวิเคราะห์เนื้อหา ความถี่ การใช้สมุนไพร จากการศึกษาพบตำรับยาแก้ 79 ตำรับ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ ยาแก้สัตว์กัด 41 ตำรับ ยาแก้กินผิด 20 ตำรับ ยาแก้เบื่อ 15 ตำรับ ยาแก้พิษ 3 ตำรับ วิธีการทำยาที่พบมากที่สุดคือ การฝน วิธีการใช้ที่พบมากที่สุดคือ การกิน พบเภสัชวัตถุที่ใช้ทำยา 148 ชนิด เป็น สัตว์วัตถุ 18 ชนิด ธาตุวัตถุ 4 ชนิด กระจายยา 8 ชนิด และพืชวัตถุ 118 ชนิด จากพืช 56 วงศ์ พบพืชวงศ์ FABACEAE มากที่สุด โดยมี 30 ชนิดที่มีความถี่ในการใช้ตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป ซึ่งมีรสยาทั้งหมด 8 รส รสที่พบมากที่สุดคือรสเฝื่อน ส่วนของพืชที่มีการนำมาใช้มากที่สุดคือราก ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงยาแก้กลุ่มต่าง ๆ สมุนไพรที่ใช้ในยาแก้ ที่มีการใช้ตามหลักเภสัชกรรมแผนไทย โดยใช้ชนิดเภสัชวัตถุ จำนวนน้อยชนิดในแต่ละตำรับ โดยเภสัชวัตถุเหล่านั้นมีสรรพคุณและรสยาที่สอดคล้องกับอาการเจ็บป่วย มีวิธีการทำยา วิธีการใช้ยาที่สะดวก รวดเร็วเพื่อแก้อาการที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ตำรายาอีสาน; แพทย์แผนไทย; แพทย์พื้นบ้าน; สมุนไพร

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต หัวข้อ “การศึกษาสารัตถะในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก” สาขาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

² นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ติดต่อได้ที่ woobbf@gmail.com

³ อาจารย์สาขาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ติดต่อได้ที่ tainzgree@yahoo.com

First and Medicines in E-Saan Medical Manuscripts of TA-SUAN-SRIMAPRIK¹

Woradee Warephol²

U-tain Wongsathit³

Abstract

E-san medical manuscript of TA-SUAN-SRI-MA-PRIK is a personal record of I-san medical methods of treating diseases. This study is documentary research done by transcribing, collecting, and analyzing the data regarding medicinal plants in TA-SUAN-SRI-MA-PRIK's manuscript. The purposes of this study were to investigate the ingredients in first aid medicine. The results have shown that the scripture covers 4 groups of first aid disease with 79 traditional drug formulas for treating the illnesses. Among all the formulas, 41 are most frequently mentioned for the symptoms caused by animal biting, and a total of 148 medical materials are identified, including 18 animal materials, 4 minerals, and 118 herbal materials. All the plant materials are in 56 families: the families Fabaceae (12 species) being mostly used and tamarind is the plant with the most frequency of use. The roots are the most frequently used part in drug preparation and the plants most frequently used have a nauseating taste. The study has groups and herbs of first aid disease, including medicine making and the prompt use of such medicine for the best effectiveness.

Keywords: E-SAAN Medical Manuscript; Thai Traditional Medicine, Traditional Medicine, Medicinal Plant

¹ This article is a part of the Master's thesis entitled 'First and Medicines in E-Saan Medical Manuscripts of TA-SUAN-SRIMAPRIK' in Epigraphy in Thai and Oriental Languages Program, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.

² Master's Student, Epigraphy in Thai and Oriental Languages Program, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, e-mail: woobbf@gmail.com

³ Lecturer, Epigraphy in Thai and Oriental Languages Program, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, e-mail: tainzgree@yahoo.com

บทนำ

การแพทย์พื้นบ้านมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการรักษาสุขภาพความเจ็บป่วยของผู้คนในอดีต ซึ่งพื้นที่ในชนบทเป็นพื้นที่ที่บริการทางการแพทย์จากส่วนกลางเป็นเรื่องยากต่อการเข้าถึง หมอพื้นบ้านคือผู้มีบทบาทหลักในการรักษาเยียวยาความเจ็บป่วย ภูมิปัญญาองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยจึงมีความน่าสนใจในการศึกษาวิธีการที่ช่วยรักษาเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ให้ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

ตาส่วน ศรีมะพริก เป็นหมอยาที่มีความรู้ความชำนาญ มีประสบการณ์ในการรักษาโรคมากกว่า 70 ปี เป็นหมอพื้นบ้านที่สำคัญและมีชื่อเสียงท่านหนึ่งของจังหวัดปราจีนบุรี ด้วยความที่ท่านเป็นหมอยาที่มีความสามารถในการรักษาโรคเป็นอย่างมาก และไม่เคยปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือให้การรักษาผู้ป่วย จึงมีผู้มาขอให้ช่วยรักษาโรคทั้งจากในจังหวัดเดียวกันและจังหวัดข้างเคียง ตาส่วนสืบทอดความรู้ในการรักษาโรคมมาจากบรรพบุรุษฝ่ายแม่ที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดอุดรธานี ซึ่งโรคและอาการที่ตาส่วนมีความชำนาญเป็นอย่างมาก คือ การใช้ยาแก้ซึ่งเป็นยาที่ช่วยรักษาอาการไม่สบายอย่างเฉียบพลันจากการกินอาหารผิดกับโรค การถูกพิษ การถูกสัตว์กัด ต่าง ๆ ความรู้ที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษนี้ถูกบันทึกอยู่ในสมุดจดบันทึกส่วนตัว ตาส่วนได้มอบสมุดบันทึกชุดนี้ให้กับทางมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรก่อนที่ตาส่วนจะเสียชีวิตไม่กี่ปี (เสียชีวิต พ.ศ. 2548 สิริอายุ 94 ปี) (ศูนย์ทรัพย์สินทางปัญญาและอนุรักษ์พันธุกรรมสมุนไพรพื้นบ้าน, 2563, น. 24) ปัจจุบันจัดเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์การแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี เอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริกเป็นบันทึกส่วนตัว ที่บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยถิ่นอีสาน บนสมุดฝรั่ง ด้วยปากกาและดินสอ มีด้วยกัน 4 เล่ม คือเอกสารเลขที่ PS204.53, PS206.53, PS207.53 และ PS226.53 ความรู้ในการใช้ยาแก้ของตาส่วน ศรี มะพริก ที่ถูกบันทึกอยู่ในเอกสารทั้ง 4 เล่ม จึงมีความสำคัญและน่าสนใจในการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ทราบถึงหลักการใช้ยาในกลุ่มยาแก้ที่ใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยแบบเฉียบพลันในอดีต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษายาแก้และเภสัชวัตถุที่ใช้ในตำรับยาแก้
2. วิเคราะห์เภสัชวัตถุที่ใช้ในตำรายาแก้ตามหลักเภสัชกรรมไทย

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาดำรับยาแก้ ในเอกสารตำรายาของตาส่วน ศรีมะพริก เฉพาะเอกสารเลขทะเบียน PS204.53, PS206.53, PS207.53 และ PS226.53 ซึ่งบันทึกด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน

กรอบแนวคิดทฤษฎี

ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวทางการศึกษาเอกสารโบราณในประเทศไทยพบว่ามีด้วยกัน 5 รูปแบบ คือ 1. การศึกษาโดยการปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน 2. การศึกษาเฉพาะคำศัพท์หรือชื่อสมุนไพร 3. การศึกษาด้านภาษา วรรณกรรม คติความเชื่อ 4. การศึกษารูปแบบเอกสาร การเขียน อักษรวิธ และ 5. การศึกษาเนื้อหา สารัตถะ ซึ่งมีแตกต่างจากงานของ ภักตร์พล แสงเงิน (2563, น. 54-81) ที่พบด้วยกัน 4 แนวทางคือ 1. ศึกษาด้านตัวยา สมุนไพร ตำรับยาในภาพรวม 2. ศึกษาตำรับยา การวินิจฉัย วิธีการรักษา 3. ศึกษาภาษา วรรณกรรม 4. ศึกษาตัวยาและอาการเฉพาะด้าน ซึ่งรูปแบบวิธีที่ 5 ที่ผู้วิจัยพบ ซึ่งคล้ายกับวิธีที่ 4 ของภักตร์พล แสงเงิน เป็นวิธีที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษานี้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบในงานของพรรณเพ็ญ เครือไทย (2554) ที่ได้ศึกษาเอกสารโบราณ การจัดการความรู้ตำรายาพื้นบ้านล้านนา กรณีศึกษากลุ่มโรค มะเร็งหรือป่าเฮง โดยศึกษาความถี่ของการใช้สมุนไพรที่ปรากฏในตำรับยา เช่นเดียวกับงาน การศึกษาหลักการใช้พืชสมุนไพรในคัมภีร์วิถีกฎโรค ของชินพัฒน์ เฉลิมรัมย์ (2563, น. 147-156) ที่ศึกษาความถี่ในการใช้สมุนไพร รสยา การเตรียมยาและวิธีใช้ยา อันเป็นหลักที่สำคัญในการทำยาที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล

1.1 ผู้วิจัยปริวรรตเอกสารชั้นต้น (Primary Document) คือเอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก ซึ่งมีด้วยกันทั้งสิ้น 4 ฉบับ คือ เอกสารเลขทะเบียน PS204.53, PS206.53, PS207.53 และ PS226.53 ให้เป็นภาษาไทยอักษรวิธปัจจุบันและส่งให้ผู้เชี่ยวชาญคืออาจารย์ ดร. อุเทน วงศ์สถิตย์ สอบทาน

1.2 ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในส่วนของยาและนำมาจัดกลุ่มข้อมูลของโรคและอาการ

1.3 ผู้วิจัยคัดเลือกข้อมูลเฉพาะกลุ่มยาแก้ โดยเลือกเฉพาะยาแก้กินผิด ยาแก้เบื่อ ยาแก้พิษ และยาแก้สัตว์กัด ซึ่งเป็นกลุ่มยาที่ตาส่วนมีความถนัดและจัดอยู่ในกลุ่มยาที่ต้องการความรวดเร็วในการรักษา

1.4 ผู้วิจัยนำตำรับยาในกลุ่มยาแก้มาจัดกลุ่มข้อมูลเภสัชวัตถุ ทั้งพืชวัตถุ ธาตุวัตถุ และสัตว์วัตถุ ที่ใช้เป็นส่วนประกอบในตำรับยา วิธีการทำยา วิธีการใช้ยา ส่วนที่ใช้ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดในตำรับยาแก้

1.5 ผู้วิจัยนำข้อมูลเภสัชวัตถุในส่วน of พืชวัตถุที่ใช้ในตำรับยาแก้มาจัดลำดับความถี่ของการใช้สมุนไพรโดยเลือกศึกษาเฉพาะสมุนไพรที่มีความถี่ในการใช้มากกว่า 2 ครั้ง

2. การตรวจสอบข้อมูล

2.1 ผู้วิจัยตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ (Scientific Name) จากหนังสือ ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ของเต็ม สมิตินันท์ (2557)

2.2 ผู้วิจัยสืบค้นรสนยาและสรรพคุณสมุนไพรจาก หนังสือพืชสมุนไพรในสวนป่าเขาคินซอณฉบับสมบูรณ์ ของพงษ์ศักดิ์ พลเสนา (2550) หนังสือสารานุกรมสมุนไพร รวบรวมหลักเภสัชกรรมไทย ของวุฒิ วุฒิธรรมเวช (2540) หนังสือสารานุกรมสมุนไพรเล่ม 4 กกยาฮีสานของนพมาศ สุนทรเจริญนนท์ และคณะ (2543) หนังสือองค์ความรู้เรื่องพืชป่าที่ใช้ประโยชน์ทางภาคเหนือของไทย เล่ม 1-3 สุธรรม อารีกุล และคณะ (2551) ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (2553) และหนังสือออนไลน์เรื่องการจัดการองค์ความรู้เรื่องยาสามรากในการบำบัดรักษาผู้เสพ/ติดยาเสพติด ของมณัญญา ไวอัมภา (2551)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์เชิงปริมาณ และหลักเภสัชกรรมแผนไทย เพื่อใช้ศึกษายาแก้ในตำรายาฮีสานของตาส่วน ศรีมะพริก

ผลการศึกษา

ตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก เป็นบันทึกส่วนตัวของหมอยาพื้นบ้านด้วยอักษรไทย ภาษาไทยถิ่นอีสานที่มีความรู้ความชำนาญในการใช้ยาแก้อาการกินผิด เบื่อเมารวมถึงอาการถูกสัตว์มีพิษกัดซึ่งในเอกสารดังกล่าวได้มีบันทึกเกี่ยวกับยาแก้ จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่นำเสนอคือ

1. ยาแก้

ยาแก้เป็นยาใช้แก้อาการไม่ปกติของร่างกายที่เกิดอย่างกะทันหัน ทั้งจากอาหาร ยาพิษ การถูกพิษจากสัตว์กัด การปฏิบัติตัวที่ไม่เหมาะสมกับโรคอันนำมาซึ่งความเจ็บป่วยหรืออาจเสียชีวิตได้ ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการรักษาอย่างเร่งด่วน จากการศึกษาสามารถแบ่งยาแก้ในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริกได้ 4 กลุ่ม คือ 1. ยาแก้กินผิด (แผลง) 2. ยาแก้เบื่อ 3. ยาแก้พิษ 4. ยาแก้สัตว์กัด

1.1 ยาแก้กินผิด ใช้แก้อาการที่เกิดจากการกินอาหารแผลง¹ อาหารไม่ถูกกับโรค ทำให้เกิดอาการไม่สบายของร่างกาย หรือแผลงกับโรคที่เป็นอยู่ เกิดได้ทั้งในคนทั่วไป ผู้ป่วย และสตรีหลังคลอดบุตร พบ 20 ตำรับ

1.2 ยาแก้เบื่อ ใช้แก้เบื่อเมา มีอาการวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน มีนงง อาจทำให้หมดสติหรือเสียชีวิตได้ พบ 15 ตำรับ สามารถแบ่งย่อยได้ 2 กลุ่มคือ

1.2.1 อาการเบื่อที่เกิดจากการกินยาที่เกิดจากการปรุงขึ้นมาจากวัตถุดิบต่าง ๆ ที่เป็นพิษ เบื่อเมามาก เมื่อดื่มหรือกินแล้วเกิดอาการไม่สบาย ถึงแก่ชีวิตได้

1.2.2 อาการเบื่อที่เกิดจากอาหาร เช่น เห็ด เนื้อสัตว์ เมื่อกินแล้วเกิดอาการเบื่อเมามาก ทำให้ถึงแก่ชีวิตได้

1.3 ยาแก้พิษ ใช้แก้อาการที่เกิดจากการถูกพิษต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วย พิการหรือเสียชีวิตได้ พบ 3 ตำรับ

¹ อาหารไม่ถูกกับโรค หรือธาตุ เช่น แผลงโรค (ราชบัณฑิตยสภา, 2559.)

1.4 ยาแก้สัตรีกัด ใช้แก้อาการที่เกิดจากการถูกสัตรีกัด พบ 41 ตำรับ ใช้แก้สัตรี 7 ชนิด กัด คือ ฐ 28 ตำรับ/ ขี้เข็บ (ตะขาบ) 3 ตำรับ/ หมาม้า 3 ตำรับ/ เสือ 3 ตำรับ / ค้างคาว 2 ตำรับ/ คันคาก 1 ตำรับ ปาฝา (ตะพานน้ำ) 1 ตำรับ

2. วิธีการทำยาแก้

วิธีการทำยาที่พบในเอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก ในส่วนของยาแก้ทั้ง 79 ตำรับ พบทั้งหมด 9 วิธี วิธีทำยาที่พบมากที่สุดคือ ฝน (45 ตำรับ) ต้ม (14 ตำรับ) เคี้ยว (5 ตำรับ) ต่า (5 ตำรับ) แช่ (3 ตำรับ) คั่ว (1 ตำรับ) ยอง (ขยี้) (1 ตำรับ) เผลละลายน้ำ (1 ตำรับ) และไม่ระบุวิธีทำ (4 ตำรับ) ตามลำดับ วิธีการทำยาที่พบในเอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก ตรงกับหลักวิธีการทำยา 28 วิธี ตามหลักเภสัชกรรมไทย อยู่ 5 วิธี คือ ต้ม ต่า แช่ คั่ว เผล และมีวิธีการทำยานอกเหนือจากการปรุงยาตามแบบหลักเภสัชกรรมไทย 3 วิธีคือ ฝน เคี้ยว ยอง ซึ่งมีลักษณะดังนี้คือ

ฝน เป็นการนำเภสัชวัตถุหรือยาที่ทำเป็นแท่งมาถูกับหินโดยมีน้ำหล่อขณะฝนเพื่อทำละลายยา น้ำที่ใช้ในการฝนยามักใช้น้ำท่าหรือน้ำที่มีฤทธิ์แก้อาการต่าง ๆ เช่น น้ำชาข้าว น้ำมะนาว ซึ่งทำอีกหน้าที่คือเป็นกระสายยาด้วย การฝนยาเป็นรูปแบบการทำยาที่สามารถทำได้อย่างรวดเร็วใช้สมุนไพรปริมาณไม่มาก เพราะเภสัชวัตถุที่นำมาฝนมักมีลักษณะค่อนข้างแข็งมีการคงตัวดี เมื่อฝนเสร็จแล้วยังสามารถเก็บไว้ใช้ในครั้งต่อไปได้ ทำให้สามารถจัดเตรียมยาไว้ล่วงหน้าได้

เคี้ยว เป็นการใช้ฟันบดเคี้ยวเพื่อย่อยขนาดของยาให้มีขนาดเล็ก เป็นวิธีที่มีความรวดเร็วในการทำยา แต่เป็นวิธีที่ไม่นิยมใช้เนื่องจากทำให้ยาไม่สะอาด มีการปนเปื้อน

ยอง เป็นการนำยามาขยี้ (ปรีชา พิณทอง, 2532) เพื่อย่อยขนาดยาให้มีขนาดเล็กก่อนนำไปใช้ สามารถทำได้สะดวกรวดเร็วไม่ต้องใช้อุปกรณ์ในการทำยา

วิธีการทำยาที่พบเพิ่ม 3 วิธีนี้ ยาฝนเป็นวิธีการทำยาที่พบได้ในยาตามคัมภีร์แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์แต่ไม่ได้ระบุในวิธีการทำยา 28 วิธี ส่วนการเคี้ยว และการยอง แม้จะเป็นวิธีการทำยาที่อาจไม่ค่อยถูกสุขลักษณะจึงไม่ได้ถูกระบุในวิธีการทำยาที่สอนโดยทั่วไป แต่ก็ยังเป็นวิธีที่มีความสะดวกรวดเร็วในการทำยาแก้ที่ต้องการความรวดเร็ว แรงดันเป็นอย่างมาก

3. วิธีการใช้ยาแก้

วิธีการใช้ยาพบด้วยกัน 2 รูปแบบคือ ยาใช้ภายใน และยาใช้ภายนอก โดยวิธีการใช้ยาที่พบมากที่สุดคือ ยาใช้ภายใน กิน (48 ครั้ง) ยาใช้ภายนอก ทา (22 ครั้ง), ฟน/เป่า (8 ครั้ง), ปิดแผล/ห่อผ้าเคียนแผล (3 ครั้ง), โปะ (โปะ) (2 ครั้ง), ใส่แผล (2 ครั้ง), ทัง (ประคบ) (1 ครั้ง), ฮม (รม) (1 ครั้ง), บัด (1 ครั้ง), โรยแผล (1 ครั้ง) ตามลำดับ

วิธีการใช้ยาที่พบมากในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก คือ การกินเพื่อให้ยาเข้าสู่ร่างกายผ่านทางเดินอาหาร การทา และการฟนเป่า เพื่อให้ยาสัมผัสแผลโดยตรง ซึ่งทั้งสามวิธีเป็นวิธีการใช้ยาที่ง่ายเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการใช้ยา ซึ่งวิธีการใช้ยาที่ต้องมีการเตรียมการอย่างยาประคบ ยารม จึงปรากฏความถี่ในการใช้น้อย ซึ่งสอดคล้องกับยาแก้ที่ต้องการความรวดเร็วในการรักษาเป็นอย่างมาก

4. สมุนไพรและเภสัชวัตถุที่ใช้เป็นส่วนประกอบในตำรับยาแก้

เภสัชวัตถุ ที่เป็นส่วนประกอบในตำรับยาแก้ที่พบทั้งสิ้น 148 ชนิด ประกอบไปด้วย

4.1 สัตว์วัตถุ พบ 18 ชนิด สัตว์วัตถุที่มีความถี่ในการใช้มากที่สุดคือ คือ งูเหลือม (ขากรรไกร) (ดี) (3 ตำรับ)/ กบแก (ตุ๊กแก) (2 ตำรับ)/ กวง (กวาง) (เขี้ยว) (1 ตำรับ)/ คน (ขี้แฉ้ว) (1 ตำรับ)/ จอนฟอน (พังพอน) (ขากรรไกร) (1 ตำรับ)/ ปูตีนแดง (1 ตำรับ)/ ผิ้ง (ขี้ผิ้ง) (1 ตำรับ)/ ปาฝา (ตะพานน้ำ) (ตุ๊ก) (1 ตำรับ)/ แมวดำ (ขี้) (1 ตำรับ)/ แมงมุม (คราบ) (ยางไย) (1 ตำรับ)/ เรือด (1 ตำรับ)/ เร็น (1 ตำรับ)/ เสือ (กระดูก) (1 ตำรับ)/ หมาดำ (เลือด) (1 ตำรับ)/ หมูป่า (กระดูก) (1 ตำรับ)/ ห่าน (กระดูก) (1 ตำรับ)/ เห็น (แฉ้ว) (1 ตำรับ)/ เอียน (ปลาไหล) (เลือด) (1 ตำรับ) ตามลำดับ

สัตว์วัตถุที่ใช้ในยาแก้ที่พบในตำรายาตาส่วนมีทั้งสัตว์ บก สัตว์น้ำ และสัตว์อากาศ ซึ่งหลาย ๆ ชนิดเป็นชื่อเรียกเฉพาะถิ่นอีสาน คือ กวง กบแก จอนฟอน ปาฝา เห็น เอียน ใช้คำเรียกชื่อไม่เหมือนกับภาษาไทยกรุงเทพฯ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในตำราพื้นถิ่นอีสาน สัตว์วัตถุที่มีความโดดเด่นกว่าชนิดอื่นคือ งูเหลือมซึ่งมีความถี่ในการใช้มากที่สุด ในส่วนของขากรรไกร มีสรรพคุณในการดับพิษภาพ แก้มือย แก้อ่อนใน กระสับกระส่าย (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2558) และดีของงูเหลือมมีสรรพคุณระบายพิษไข้ ทำให้ฤทธิ์ยาแล่นเร็ว (วุฒิ วุฒิธรรมเวช,

2540) เป็นเภสัชวัตถุที่นิยมใช้เป็นกระสายยาซึ่งสอดคล้องกับการใช้ในยาแก้ ในปัจจุบันการใช้สัตว์วัตถุทำยาในประเทศไทยน้อยลงมากเนื่องมาจากสัตว์หลายชนิดเป็นสัตว์คุ้มครองใกล้สูญพันธุ์ซึ่งพบเห็นได้ยาก เรื่องของความสะอาดปลอดภัย เรื่องการทารุณสัตว์ และการมีสิ่งทดแทนที่มีราคาถูกลงเช่นการใช้ Bee Wax แทนขี้ผึ้ง อย่างไรก็ตามการใช้สัตว์วัตถุที่หลากหลายได้แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยในอดีตที่ถูกบันทึกไว้ผ่านการใช้เป็นส่วนประกอบของตำรับยาในตำรายา

4.2 ธาตุวัตถุ พบ 4 ชนิด คือ ดินเพียง/ ปูน/ ยาตำ และ หินส้ม ความถี่ในการใช้ชนิดละ 1 ครั้ง ธาตุวัตถุทั้ง 4 ชนิดเป็นธาตุวัตถุที่สลายตัวได้ง่ายซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบและวิธีการใช้ยาธาตุวัตถุที่ยังมีการใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน คือ ยาตำ มีฤทธิ์ช่วยในการระบาย และปูนใช้เป็นส่วนผสมในยาพอกลดอาการอักเสบปวดบวมภายนอก และแก้แมลงสัตว์กัดต่อย

4.3 กระสายยา กระสายยา คือ เครื่องแทรกยาเพื่อช่วยให้กินง่ายยิ่งขึ้น หรือเพื่อเสริมฤทธิ์ยาให้มีสรรพคุณดีขึ้น หรือช่วยผลยานยาให้มีรูปแบบตามที่ต้องการ (วุฒิ วุฒิชิธรรมเวช, 2540) พบกระสายยาในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก 8 ชนิด กระสายยาที่มีความถี่ในการใช้มากที่สุด คือ น้ำขาวข้าว (14 ตำรับ)/ น้ำท่า (7 ตำรับ)/ น้ำสุรา (5 ตำรับ)/ น้ำมะนาว (3 ตำรับ)/ น้ำฝน (1 ตำรับ)/ น้ำมันงา (1 ตำรับ)/ น้ำหม้อหนึ่ง (1 ตำรับ)/ น้ำอุ่น (1 ตำรับ) ตามลำดับ

กระสายยาที่พบในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริกมีวัตถุประสงค์ในการใช้ที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มที่ช่วยเสริมฤทธิ์ในการรักษา คือ น้ำขาวข้าว น้ำมะนาว ซึ่งมีสรรพคุณในการแก้พิษ (ราชบัณฑิตยสภา, 2559.น. 11) กลุ่มที่ช่วยให้ฤทธิ์ยาแล่นเร็ว คือ น้ำสุรา กลุ่มที่ใช้เพื่อละลายยา คือ น้ำท่า น้ำฝน น้ำหม้อหนึ่ง น้ำอุ่น น้ำมันงา ซึ่งยาที่นำไปเคี้ยวในน้ำมันงาจะสามารถเก็บไว้ได้นานกว่าที่ผสมน้ำทั่วไป กลุ่มที่ต้องการความสะอาดมากในการใช้ ซึ่งมีการนำมาผ่านความร้อนก่อน คือ น้ำหม้อหนึ่ง และน้ำอุ่น ซึ่งแสดงให้เห็นองค์ความรู้ของหมอยาในการเลือกใช้กระสายยาให้เหมาะสมและช่วยส่งเสริมยาที่ใช้ในการรักษาอาการให้มีประสิทธิภาพ

4.4 พืชวัตถุ

4.4.1 จำนวนชนิดและวงศ์พืช

พืชวัตถุที่พบในเอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก พบทั้งสิ้น 118 ชื่อ สามารถระบุชนิดได้ 115 ชนิด ไม่สามารถระบุชนิดได้ 3 ชนิด เนื่องจากชื่อที่ปรากฏในเอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก ไม่พบในหนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ของ เต็ม สมิตินันท์ พืชที่พบสามารถแบ่งตามวงศ์พืชเป็น 56 วงศ์ วงศ์พืชที่พบการใช้มากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ FABACEAE จำนวน 12 ชนิด รองลงมาคือ EUPHORBIACEAE จำนวน 10 ชนิด และ RUTACEAE จำนวน 6 ชนิด

พืชวงศ์ FABACEAE ที่ปรากฏในตำรายาแก้ในเอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริกส่วนใหญ่มีสรรพคุณแก้พิษ และมีบางชนิดที่ตัวสมุนไพรเองก็เป็นพืชที่มีความเป็นพิษมาก อย่างต้นพันชาติ ที่ต้องมีกรรมวิธีในการจัดการก่อนนำมาใช้ พืชวงศ์ EUPHORBIACEAE ส่วนใหญ่มียางสีขาว บางชนิดทำให้ระคาย บางชนิดทำให้อาเจียนซึ่งทำให้ร่างกายระคายของเสียออกมาได้ พืชวงศ์ RUTACEAE พืชในกลุ่มนี้ทุกส่วนมีต่อมน้ำมันหอมระเหยที่มีกลิ่นออกมา (สมภพ พรพชานธรรักษ์, 2539) ซึ่งกลิ่นเหล่านี้สามารถไล่ได้ และพืชในวงศ์ RUTACEAE ที่พบในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริกมีสรรพคุณในการแก้พิษ เช่น แก้ว สมัด เป็นต้น ซึ่งคุณสมบัติของพืชทั้ง 3 วงศ์ที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับการใช้ในยาแก้

4.4.2 ส่วนของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้

ส่วนของพืชสมุนไพรที่มีการนำมาใช้ 12 ส่วน ที่พบการใช้มากที่สุด คือ ราก (61 ครั้ง) แก่น (24 ครั้ง) เปลือก (8 ครั้ง) ต้น, ไม้ (7 ครั้ง) หัว (5 ครั้ง) เเคื่อ, เถา (5 ครั้ง) ผล (2 ครั้ง) ยาง, ชัน (2 ครั้ง) กาฝาก (2 ครั้ง) ใบ (1 ครั้ง) ตา (1 ครั้ง) มือเกาะ (1 ครั้ง) ไม้ระบุส่วน (26 ครั้ง) ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าส่วนของสมุนไพรที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่มีความแข็ง มีความคงทนไม่เสื่อมสลายง่าย อย่างเช่น ส่วนราก ส่วนแก่น เปลือก ต้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลวิธีการทำยาที่ใช้วิธีการฝนมากที่สุด เป็นวิธีที่ทำได้ง่าย มีความรวดเร็วในการทำยา ใช้น้ำในปริมาณที่น้อย ซึ่งการที่ส่วนของสมุนไพรส่วนใหญ่ที่ใช้ค่อนข้างมีความคงตัวสูงจึงสามารถจัดเตรียมชุดสมุนไพรไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดอาการไม่สบายได้

4.4.3 ความถี่ในการใช้พืชสมุนไพร

สมุนไพรที่ใช้ในยาแก้ที่พบในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก มีด้วยกันทั้งสิ้น 118 ชนิด สมุนไพรที่มีความถี่ในการใช้มากกว่า 2 ครั้งขึ้นไป มี 30 ชนิด ตามตาราง ที่ 1 สมุนไพรที่มีความถี่ในการใช้มากที่สุดคือ มะขาม (9 ตำรับ) และอีก 5 ชนิดที่มีความถี่เท่ากันคือ ช่าชู (4 ตำรับ)/ ตูมกา (4 ตำรับ)/ เรือนกวาง (4 ตำรับ)/ สมัด (4 ตำรับ)/ มอน (4 ตำรับ) พืชทั้ง 30 ชนิด มีสรรพคุณหลายอย่างด้วยกัน

สรรพคุณหลักของสมุนไพรข้างต้นที่พบคือ แก้พิษ แก้ไข้แก้ท้องเสีย กระจายลม สมานแผล ซึ่งสอดคล้องกับอาการในกลุ่มที่ใช้ยาแก้ แก้พิษ แก้อาหารเป็นพิษ และแก้สัตว์กัด

4.4.4 รสยาที่พบในสมุนไพรที่มีความถี่ในการใช้ตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป

รสยาที่พบในสมุนไพรที่ใช้ในตำรับยาแก้ที่มีความถี่ในการใช้ตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไปที่พบมากที่สุดคือ

1. รส เมาเบื่อ จำนวน 11 ครั้ง มีสรรพคุณ แก้พิษ พิษโลหิต พิษไข้ พิษสัตว์กัดต่อย (กองประกอบโรคศิลปะ, 2541.)
2. รส เผ็ดร้อน จำนวน 9 ครั้ง มีสรรพคุณ แก้โรคลมจุกเสียด ขับลมให้ผายหรือเรอ ขับเหงื่อ (กองประกอบโรคศิลปะ, 2541.)
3. รส หอมเย็น จำนวน 9 ครั้ง มีสรรพคุณ บำรุงหัวใจ ตับ ปอด บำรุงครรภ์ แก้อ่อนเพลีย ชูกำลัง แก้กระหายน้ำ ดับพิษร้อน (กองประกอบโรคศิลปะ, 2541.)
4. รส ฝาด จำนวน 5 ครั้ง มีสรรพคุณ มีฤทธิ์สมาน (กองประกอบโรคศิลปะ, 2541.)
5. รส ขม จำนวน 4 ครั้ง มีสรรพคุณ แก้ในทางโลหิตและดี แก้กำเดา แก้ไข้ต่างๆ บำรุงน้ำดี เจริญอาหาร ช่วยย่อยอาหาร (กองประกอบโรคศิลปะ, 2541.)
6. รส จืด จำนวน 4 ครั้ง มีสรรพคุณ ขับปัสสาวะ ดับพิษไข้ ดับพิษปวดร้อน (กองประกอบโรคศิลปะ, 2541.)

7. รส หวาน จำนวน 2 ครั้ง มีสรรพคุณ มีฤทธิ์ซึมซาบไปตามเนื้อ (กองประกอบโรคศิลปะ, 2541.)

8. รส เปรี้ยว จำนวน 2 ครั้ง มีสรรพคุณ แก้เสมหะพิการ แก้ท้องผูก ฟอกโลหิต แก้กระหายน้ำ (กองประกอบโรคศิลปะ, 2541.)

จะเห็นได้ว่ารสชาติที่พบทั้ง 8 รส ที่มีการพบมากที่สุด คือรสเมาเบื่อ มีสรรพคุณในการแก้พิษ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นรสชาติหลักของการแก้พิษ รองลงมาคือ ยารสหอมร้อน ซึ่งช่วยให้เลือดลมไหลเวียนดี และรสหอมเย็นที่ช่วยบำรุงหัวใจ แก้อ่อนเพลียและช่วยทำให้ฟื้นจากอาการเจ็บป่วยได้เร็ว รสฝาดช่วยสมานแผล รสขม แก้ไข้ลดความร้อน ลดการอักเสบ ลดจิตช่วยขับปัสสาวะ ระบายของเสีย ส่วนรสหวานช่วยฟื้นฟูร่างกายกับรสเปรี้ยวที่ช่วยเสริมตัวยา ซึ่งถือเป็นการช่วยให้ยาหลักประสิทธิภาพในการรักษาที่ดีขึ้น นอกจากนี้ รสหวานและรสเปรี้ยวยังอาจช่วยแต่งรสของยาให้ดีขึ้น

ที่ชื่อถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์ [ชื่อวงศ์]	ส่วน	สรรพคุณ	โรคอาการที่ใช้												
				กึ่ง ผิต	กึ่ง เมื่อ	กึ่ง พิษ	แก้มัสตักัด						รวม (ตำรับ)			
							งู	ซี เซียบ	หมา บ้า	ค้างดาว	คันท คาก	ปา ผา		เสื่อ		
		ไม้	ไม้ รสร้อน ขับลมอันเป็นลูกเป็นก้อนในท้องให้กระจาย (อุทัย อุทัยธรรมเวช, 2540)	1												
		ราก	ราก รสร้อน แก้กิดสีดวง แก้มัสตักัด ศีรษะ แก้มัสตักัดแลง แก้มัสตักัดเสบ แก้มัสตักัด มาลา (อุทัย อุทัยธรรมเวช, 2540)	2												
24. สะเดา	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss. [MELIACEAE] (เต็ม สมิตินันทน์, 2557)	เปลือก	เปลือกต้น รสขมฝาดเย็น แก้มัสตักัดมูก เลือด แก้มัสตักัดร่วง แก้มัสตักัด แก้มัสตักัด กอนเสมหะ (อุทัย อุทัยธรรมเวช, 2540)		2										2	
25. สิงโต	<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf	ราก	ราก รสหอมปร่า แก้มัสตักัดอาหาร บำรุงไฟ ธาตุ แก้มัสตักัด ขับลมในลำไส้ แก้มัสตักัด ปัสสาวะ แก้มัสตักัดระฟิการ แก้มัสตักัด ใช้											1	1	2

อภิปรายผลการศึกษา

ยาแก้เป็นยาที่ใช้แก้อาการไม่ปรกติของร่างกายที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันเฉียบพลันที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการรักษา ตำรับยาแก้ที่พบในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก พบจำนวน 79 ตำรับ แบ่งเป็น 4 กลุ่มคือ ยาแก้กินผิด ยาแก้เมื่อเมา ยาแก้พิษ และยาแก้สัตว์กัด ยาแก้เป็นยาที่หมอพื้นบ้านใช้ในยามฉุกเฉิน กรรมวิธีการทำยาและใช้ยาไม่ซับซ้อน วิธีการทำยาที่พบมากเป็นการใช้ยาในรูปแบบยาฝน ซึ่งทำได้สะดวกรวดเร็ว แล้วนำมาใช้กิน เพื่อใช้รักษาอาการได้อย่างทันด่วนที่ มีการใช้สมุนไพรไม่กี่ชนิดใน 1 ตำรับ เกษษัตริย์ที่ใช้เป็นส่วนประกอบในยาแก้มีมากถึง 148 ชนิด ซึ่งหมอยาสามารถเลือกนำมาใช้ได้อย่างหลากหลาย

พืชวัตถุที่พบในตำรับยาแก้มีมากถึง 118 ชนิด วงศ์ของสมุนไพรที่พบมากที่สุดคือ FABACEAE หรือวงศ์ถั่วซึ่งพืชหลายชนิดในวงศ์นี้ใช้เป็นยาแก้พิษโดยตรง พืชวงศ์ EUPHORBIACEAE ที่มีฤทธิ์ทำให้ระบายหรืออาเจียนเพื่อระบายพิษออกมา ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Timothy Omara และคณะ (2564, 1-16) ที่พบว่ามีการใช้พืชในวงศ์ FABACEAE มากถึง 31% พืชวงศ์ EUPHORBIACEAE 14% ซึ่งพืชทั้งสองวงศ์ถูกใช้เป็นยาหลักหรือใช้ในการรักษาพิษจากการถูกงูกัด จากการวิเคราะห์ความถี่ในการใช้พืชสมุนไพรมากที่สุดคือ มะขาม ที่มีความถี่ในการใช้ 9 ครั้ง ในส่วนแก่น เปลือก ราก ที่มีฤทธิ์ช่วยในการสมานแผล ซึ่งสอดคล้องกับส่วนของพืชที่ใช้มากที่สุดยังเป็นส่วนที่มีความแข็ง มีความคงทนสามารถเก็บได้นาน สอดคล้องกับวิธีทำยาโดยการฝน ในส่วนของรสรยาที่พบมากที่สุดคือรสรเมา เป็นรสรยาที่มีสรรพคุณในการแก้พิษซึ่งจัดเป็นรสรยาและตัวยาหลักในตำรับยา มีตัวยารองเป็นยารสเผ็ดร้อน หอมเย็น ผาด ขม จืด หวาน เปรี้ยว รวมทั้งกระสายยาซึ่งทั้งยารองและกระสายยาที่พบในตำรายาอีสานของตาส่วนต่างมีสรรพคุณที่ช่วยรักษาอาการข้างเคียงอื่น ๆ ช่วยเสริมตัวยาหลักให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

สรุปผลการศึกษา

ยาแก้ในเอกสารตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพริก แสดงให้เห็นความรู้ความสามารถของหมอยาในการแก้อาการที่เกิดขึ้นเฉียบพลัน ที่ต้องการความรวดเร็วในการรักษา เกษษัตริย์สมุนไพร ส่วนที่ใช้ วิธีการทำยา และวิธีการใช้ยาในแต่ละตำรับ ผ่านการคัดเลือกเพื่อให้ส่งเสริมเป้าหมายการรักษาได้เป็นอย่างดี เป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ของหมอยาพื้นบ้านในการแสดงศักยภาพในการแก้ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นอย่างเฉียบพลันที่ไม่ค่อยได้พบมากนักในการให้บริการทางการแพทย์ของแพทย์แผนไทยในปัจจุบันจึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

รายการอ้างอิง

- กองประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2541). *ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป*. สาขาเภสัชกรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย.
- ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาศ ชวลิต และ วิเชียร จีรวงศ์. (2558). *คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชชา 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2542*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชินวัฒน์ เฉลิมรัมย์. (2563). การศึกษาหลักการใช้พืชสมุนไพรในคัมภีร์วิภักฎโรค. *วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*. 18(1): 147-165.
- ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (2553). ชิงซี. [ออนไลน์] ได้จาก: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=222>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 04 มีนาคม 2564].
- _____ (2553). หม่อน. [ออนไลน์] ได้จาก: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=125>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 04 มีนาคม 2564].
- เต็ม สมิตินันท์. (2557). *ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2557*. กรุงเทพฯ: สำนักงานหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช.
- นพมาศ สุนทรเจริญนนท์ และคณะ. (2543). *สารานุกรมสมุนไพรเล่ม 4 กกายอีสาน*. กรุงเทพฯ: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปรีชา พิณทอง. (2532). *สารานุกรมภาษาไทยอีสาน ไทย อังกฤษ*. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์จำกัด.
- พงษ์ศักดิ์ พลเสนา. (2550). *พืชสมุนไพรในสวนป่าเขาหินซ้อนฉบับสมบูรณ์*. ปราชินบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจตนารมณณ์ภัณฑ์.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย. (2554). *การจัดการความรู้ตำรายาพื้นบ้านล้านนา กรณีศึกษากลุ่มโรคมะเร็งหรือป่าเฮ้ง*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แม็กซ์พริ้นติ้ง (สำนักมรดกล้านนา).
- ภัครพล แสงเงิน. (2563). แนวทางการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตำรายาโบราณในไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 39 (2), 54-81.
- ม.ป.. (ม.ป.ป.). ม.ป.. สมุดฝรั่ง. อักษรไทย. ภาษาไทยถิ่นอีสาน. ดินสอ-ปากกา. ทะเบียนเลขที่ PS 204.53. พิพิธภัณฑ์การแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร.

- ม.ป.. (ม.ป.ป.). ม.ป.. สมุดฝรั่ง. อักษรไทย. ภาษาไทยถิ่นอีสาน. ดินสอ-ปากกา. ทะเบียนเลขที่ PS 206.53. พิพิธภัณฑการแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร.
- ม.ป.. (ม.ป.ป.). ม.ป.. สมุดฝรั่ง. อักษรไทย. ภาษาไทยถิ่นอีสาน. ดินสอ-ปากกา. ทะเบียนเลขที่ PS 207.53. พิพิธภัณฑการแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร.
- ม.ป.. (ม.ป.ป.). ม.ป.. สมุดฝรั่ง. อักษรไทย. ภาษาไทยถิ่นอีสาน. ดินสอ-ปากกา. ทะเบียนเลขที่ PS 226.53. พิพิธภัณฑการแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร.
- มัญญา ไวอัมภา (2551). การจัดการองค์ความรู้เรื่องยาสามรากในการบำบัดรักษาผู้เสพ/ติดยาเสพติด. [ออนไลน์] ได้จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/188286>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2564].
- ราชบัณฑิตยสภา, กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2559). *พจนานุกรมศัพท์แพทย์แผนไทยและเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ.2559* เนื่องในโอกาสสมหามงคลเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 70 ปี 9 มิถุนายน 2559. นนทบุรี: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
- วุฒิ วุฒิธรรมเวช. (2540). *สารานุกรมสมุนไพร รวบรวมหลักเภสัชกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- ศูนย์ทรัพย์สินทางปัญญาและอนุรักษพันธุกรรมสมุนไพรพื้นบ้าน. (2563). *ทะเบียนเอกสารโบราณและผู้บริจาคพิพิธภัณฑการแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร*. ปรจจีนบุรี: มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรในพระอุปถัมภ์ฯ.
- สมภพ พรพธานธรรักษ์. (2539). *อนุกรมวิธาน พืชสมุนไพร*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- สุธรรม อารีกุล และคณะ. (2551). *องค์ความรู้เรื่องพืชป่าที่ใช้ประโยชน์ทางภาคเหนือของไทย เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- _____. (2551). *องค์ความรู้เรื่องพืชป่าที่ใช้ประโยชน์ทางภาคเหนือของไทย เล่ม 3*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- Timothy Omara and others. (2020). Antivenin Plants Used for Treatment of Snakebites in Uganda: Ethnobotanical Reports and Pharmacological Evidences. *Tropical Medicine and Health*, 68 (6): 1-16.